نۇشىروان ھەققىدە ھېكايەتلەر

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

نۇشرۋان ھەققىدە ھېكايەتلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچى : مۇھەممەت ئوسمان

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

诺青天的故事:维吾尔文/穆罕墨德·乌斯曼整理.喀什:喀什维吾尔出版社,2000.5
ISBN7—5373—0782—2

Ⅰ.诺… Ⅱ.穆… Ⅲ.维吾尔族—民间故事—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆CIP数据核字(2000)第28376号

喀什维吾尔文出版社出版发行
(喀什市塔吾古孜路14号 邮编:844000)
各地新华书店经销
喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷
850×1168毫米 1/32开本 6.5印张 1插页
2000年5月第1版 2000年5月第1次印刷
印数:1——5110 定价:9.00元

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

« نۇشرۇان » نۇرغۇن ئوقۇرمەنلىرىمىزگە تونۇش شەخس ، ئەمما ئۇنىڭ ھاياتىي پائالىيەتلىرى ئانچە تونۇش بولمىسا كېرەك . نۇشرۇان ئۆتكەن زامان خان ـ پادىشاھلىرى ئارىسىدا ئادىللىقتا داڭق چىقىرىپ ، پۈتۈن دۇنياغا تونۇلغان كىشىدۇر . ئۇ پۈتۈن ھاياتىدا ئۆزىگە ئادىللىقنى ئۆلچەم قىلىپ ، ئادەمزاتتىن جانۇجانىۋارلارغىچە شەپقەت كۆرسەتكەن ، تەختكە چىقىشتىن بۇرۇن 70 كۈن مال باققان ، 70 كۈن زىندانىدا يېتىپ باققان ، 70 كۈن ئات يېتىلگۈچى بولغان . تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئادالەتسىزلىككە قارشى كۈرەش قىلغان ، ئىلىم ئەھلىلىرىنى ھۆرمەتلىگەن ، ئىختىساسلىقلار ، باتۇر ـ پالۋانلارنى زايە قىلمىغان . شۇ سەۋەبتىن نۇرغۇن خانلىقلار نۇشرۇاننىڭ ئىتائىتىگە كېلىپ ، ئۇنى يەتتە ئىقلىمغا پادىشاھ قىلغان ۋە پۈتۈن جاھاندا « ئادىل » دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان .

ئەمما ، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى قارا نىيەت ، بۇزۇق ئەمەلدارلارنىڭ ھىيلىسى تۈپەيلى خانلىقلار ئارا زىددىيەت پەيدا بولۇپ ، بۆلۈنۈش ، پار-چىلىنىش ، ئىتتىپاقسىزلىك ھادىسىلىرى كۆرۈلۈپ جەڭ قىلىشقا توغرا كەلگەن . شۇ ۋەجدىن نۇشرۇاننىڭ كېيىنكى ھاياتى ئاساسەن جەڭ مەيدانىدا ئۆتكەن . ھاياتىنىڭ ئاخىرىدا جەڭ ، جېدەللەردىن خالىي بولغان كۈنلەرنىڭ بىرى ـــ مىلادىيىنىڭ 571 ـ يىلى ئىراننىڭ مەدايىندا ئالەمدىن ئۆتكەن . ئەمما ، ئۇنىڭ « ئادىل » دېگەن نامى خەلق كۆڭلىدە ياشاپ كەلدى .

نۇشىرۇان ھەقىقىدىكى ھېكايەتلەر كىشىلەر ئارىسىدا زامان ـ زا-

مانلاردىن بېرى سۆزلىنىپ كەلمەكتە . بۇ خۇسۇستا نۇرغۇن كىتابلار يېزىلغان . قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب ئۆتكەن زامان مۇئەللىپلىرى تەرىپىدىن يېزىلغان كىتابلارنىڭ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىلىرىدىن ــ ئاۋات ئاھىيىسىدىن بولغان موللا ئىبراھىم كۆچۈرمىسى بىلەن يۇرتى نامەلۇم بولغان موللا نىيازنىڭ كۆچۈرمىسىگە ئاساسەن تەرجىمە قىلىنىپ نەشرگە تەييارلاندى . بۇ كىتابتا نۇشرۇان ئادىلنىڭ دۇنياغا كەلگىنىدىن باشلاپ تاكى ئالەمدىن ئۆتكەنگە قەدەر بولغان تارىخىي جەريانىدىكى ئىدىيىسى ، ئىش ئىزلىرى ، دۇچ كەلگەن قىزىقارلىق ھادىسىلەر تارىخىي چىنلىق ئاساسىدا بايان قىلىنىدۇ ، شۇنداقلا يەنە ئەينى زامانىدىكى كىشىلەرنىڭ ئاڭ سەۋىيىسىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلى كېلىپ چىققان ھەر خىل ئەخمىقانە ، قىزىقارلىق ھادىسىلەر ھېكايە ئارقىلىق مەسخىرە قىلىنىدۇ ، قىسقىسى ، بۇ كىتابتا نۇشرۇان ئادىلدىن ئىبارەت تارىخىي شەخس توغرىسىدا خېلى ئەتراپلىق چۈشەنچە بېرىلىدۇ .

مۇھەممەت ئوسمان

1999 ـ يىل مارت ، ئاۋات

مۇندەرىجە

هېكمەتلىك زات 1
خوجا بەختىنىڭ ئۆلۈمى 10
خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكى 13
يوقاپ تېپىلغان چۇش 22
ئەجەل يەتكەن ۋەزىر 29
نۇشرۋان ئادىلنىڭ تەختكە چىققانلىقى 31
نۇشرۋاننىڭ ئادالەت زەنجىرى 41
ۋەيران بولغان شەھەر 48
قاباھەتلىك چۇش 52
خوجا ئەمرىنىڭ قىلمىشلىرى 60
نۇشرۋان پەرزەنتلىرىنىڭ يەمەنگە سەپەر قىلغانلىقى 71
نۇشرۋاننىڭ تەختتىن ئايرىلغانلىقى 82
نۇشرۋانغا پەرزەنتلىرىدىن خۇش خەۋەر يەتكەنلىكى 92
ئەبۇلئەلىنىڭ پەيزىئاۋات جاڭگىلىدا قاپلان ئۆلتۈرگەنلىكى 98
لەگلەكنىڭ ئەرزى 102
نۇشرۋاننىڭ ئەبۇلئەلى بىلەن ئۇچراشقانلىقى 106
ئەبۇلئەلىنىڭ مېھرىنگارغا ئاشىق بولغانلىقى 112
نۇشرۋاننىڭ ئەبۇلئەلىنى يوقاتماقچى بولغانلىقى 119
نۇشرۋانغا ھىندىستاندىن ئەلچى كەلگەنلىكى 126
لەندىھۇرنىڭ پەيدا بولغانلىقى 129
نۇشرۋاننىڭ ھىندىستانغا يۈرۈش قىلغانلىقى 134

نۇشرۋاننىڭ مېھرىنىگار بىلەن ئەبۇلىغا پۇرسەت بېرىپ شىكارغا كەتكەنلىكى 136
نۇشرۋاننىڭ ھىندىستاننى ئېلىپ ، لەندىھۇرنى ئەل قىلغانلىقى 145
گۇستەھەمنىڭ ئەبۇلغا زەھەر بېرىپ ، نۇشىرۋاننىڭ يېنىغا قېچىپ كەتكەنلىكى 162
نۇشرۋاننىڭ قىزىنى ۋەدە قىلىپ لەشكەر كەلتۇرگەنلىكى 165
گۇستەھەمنىڭ مۇغىلات پادىشاھىنى كەلتۇرگەنلىكى 174
چىن پادىشاھى ئەھمىدى ئارسلاننىڭ نۇشرۋاندىن خۇن تەلەپ قىلغانلىقى 177
نۇشرۋاننىڭ دارغا ئېسىلىشتىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقى 181
نۇشرۋاننىڭ خوجا ئەمرىنى تۇتقىلى 40 ھەييارنى ئەۋەتكەنلىكى ... 186
نۇشرۋاننىڭ شەددات قەپسىدىن قۇتۇلۇپ ، يەنە مەدايىنغا پادىشاھ بولغانلىقى 196
نۇشرۋان ئادىلنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەنلىكى 198

هېكمەتلىك زات

رىۋايەتچىلەرنىڭ رىۋايەت قىلىشچە ، ئىران پادىشاھى كەيقۇباد دەۋرىدە كۇفى شەھىرىدە جاماس ھاكىم ئىسىملىك بىر زات ئۆتكەن ئىدى . ئۇ ئىلىم ـ ھېكمەتتە شۇنداق كامالىغا يەتكەن ئىدىكى ، 1000 يىل ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ، بولۇۋاتقان ئىشلارنى ، 1000 يىل كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى ئىلىم ـ ھېكمەت ئارقىلىق بىلەتتى . ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى راست چىقاتتى ، ئۇنىڭ باراۋىرىدە ھېچكىم يوق ئىدى .

جاماس ھاكىم بىر كۈنى « مەن كۆپ ئىلىم ئۆگەندىم ، ئەمدى بىلگەنلىرىمدىن بىر كىتاب يېزىپ قالدۇراي ، كېيىنكىلەر ئۇنىڭدىن ياخشىلىق ، ئادالەت ۋە ئەمەلنىڭ ئۇچۇن پايدىلانغاي » دەپ ئويلاپ ، بىر كىتاب يازدى ، كىتابقا « جاماسنامە » دەپ نام قويدى .

ئۇ يېشى 400 گە يەتكەندە ، بىر كۈنى « جاماسنامە »نى ئېچىپ ، ئۇستۇرلاپىنى يۈگۈرتۈپ قارىغان ئىدى ، بىر چاياننىڭ نەشتەر ئۇرۇشى بىلەن ئۆزىنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى بىلدى . « مەندىكى بۇ ئىلىم ـ ھېكمەتلەر بىر قۇرتنىڭ نەشتىرى بىلەن تۈگەيدىكەن . ئەمدى بىر ئىلاج قىلىپ ، تىرىك قېلىشنىڭ ئامالىنى قىلاي » دەپ ئويلىدى ـ دە ، يوپۇرماقتىن بىر ئات ياساپ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىپ ، ئۇلۇغ بىر دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ تۇردى . بىراق بىلمىدىكى ، بىر چايان ئاشۇ يوپۇرماق ئاتنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۇۋالغان ئىدى . بىر كەمدە چايان نەشتەر ئۇردى ، جاماس ھاكىم

شۇئان هوشىدىن كەتتى . بۇنى كۆرۈپ خىزمەتكارلار ئۇنى دەريادىن ئېلىپ چىقىپ ئۆيىگە ئېلىپ باردى . جاماس هاكىم ئۆزىنىڭ تىرىك قالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ، خوجا بەخت ئىسمىلىك ئوغلىنى چاقىرىپ :

ــ ئى ئوغلۇم ، هەرقانچە قىلسامۇ ئىلىم ـ هېكمەتتىن سەن بەهرە ئالالمىدىڭ . ئەمدى مېنىڭ ئۆمرۈم ئاخىرىغا يەتتى . مەندىن كېيىن قالغاندا پۇل ـ مالنىڭ قەدرىنى بىل ، قولۇڭدا پۇل بولمىسا ، خارلىقتا قالسەن . يەنە بىر نەسىھىتىم شۇكى ، ئاتا ئازار ، ئانا بىزار بىلەن هەمدوست بولما ، ئەھلى ئىلىم ۋە ئەھلى پەزىلەت بىلەن يېقىن ئۆتكىن ، چاقىرمىغان يەرگە بارمىغىن ، نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆيمۇئۆي دوقۇرۇپ يۈرمىگىن . يامانلارغا ، سىنالمىغانلارغا سىرىڭنى بەرمىگىن ۋە دەرد تۆكمىگىن ، سىرىڭنى قۇل ـ دېدەك ، نادان دوست ، رەقىبلىرىڭدىن پىنهان تۇتقىن . هەرقانداق ئىشنى مەسلىهەتسىز قىلمىغىن ، هەر ئىشتا ئۆزۈڭنىڭ پايدىسى ئۈچۈن ئۆزگىنى زىيانغا ئىتتىرمىگىن ، كىشىنىڭ زىيىنىنى ئۆزۈڭنىڭ زىيىنى دەپ بىلگىن ، ــ دېدى .

نەزم

ياخشىنىڭ ئاياغىنىڭ ئاستىدا ئۆلسەڭ ئار ئەمەس ،
تۇتىيا تاج بەرسە يامان ، ياخشىغا لازىم ئەمەس .
ئۆلگىچە ياخشى بىلەن ئۈلپەت بولۇپ بول هەمنەپەس ،
ياخشىلاردىن هېچقاچان هەرگىز كۆڭۈل ئازار يېمەس .
ياخشى بولمايدۇ يامان ، ئۇرساڭ بېشىغا مىڭ تاياق ،
ياخشىغا پەندۇنەسىهەت ئەيلىمەك لازىم ئەمەس .
ئىچ سىرىڭنى پۇختا ساقلا ، بىلمىگەي نائەهلىلەر ،
سۆزلىمە هەرگىز يامانغا ، ئىشىنىش لايىق ئەمەس .
ئېيتما دەردىڭنى يامانغا ئەھلى دەردمەنلەر بىلىپ ،

ئەھلى يامان دەرد سالۇرلەر ئۆزى دەردمەندىن ئەمەس .
ئاڭلىغىن ، يەتمەس نەسىھەتتىن ساڭا زىنھار زىيان ،
گۈلنى كۆرۈپ ئىبرەت ئالغىن ، گۈلمۇ تىكەنسىز ئەمەس .
ھەر كىشى ئەگەشسە ساڭا ، بار ئۇنىڭدا بىر غەرەز ،
دوست تۇتۇشتا تاللىماسلىق ئەسلا دانالىق ئەمەس .
بولما غاپىل ھەرقاچان ، قىلساڭ پۇشايمان پايدا يوق ،
ئاچ قېلىپ تۆككەندە ياش ساڭا خىزىر ھازىر ئەمەس .

ئاندىن كېلىنىنى چاقىرىپ :

ــ ئى بالام ، بۇ ئوغلۇمدىن ئۇمىدىم ھاسىل بولمىدى ، مۇراد گۈلۈم بۇنىڭدىن ئېچىلمىدى ، ئەمما سىزدىن بىر نەۋرەم دۇنياغا كېلىدۇ ، مېنىڭ چىرىغىمنى شۇ يورۇتىدۇ ، ۋۇجۇدۇم ئۇنىڭ بىلەن پاكلىنىدۇ . بۇ « جاماسنامە » كىتابىمنى ھېچ كىشىگە كۆرسەتمەي ئوبدان ساقلاپ ، نەۋرەم كامالىغا يەتكەندە بەرگەيسىز . نەۋرەم ئۇشبۇ كىتابتىكى ئىلىم ـ ھېكمەتلەردىن پايدىلىنىپ ، مېنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمغا ، ئىلىم ـ بىلىملىرىمگە ۋارىسلىق قىلسۇن ، ــ دەپ كىتابنى كېلىنگە بەردى ، ئاندىن ، ــ مەندىن ئۇ نەۋرەمگە سالام دېگەيسىز ، ــ دەپلا ئالەمدىن كەتتى .

خوجا بەخت ئاتىسىنىڭ نەزىر ـ چىراغلىرىنى بېرىپ بولۇپلا ، ئۇ-نىڭ ۋەسىيەتلىرىنمۇ كۆڭلىدىن چىقىرىپ تاشلىدى ، بىر قىسىم ھۇرۇن ـ ھارام تاماقلارنى ، پەسكەش ـ بەتخۇيلارنى ، ھاراقكەش ـ چۈپرەندىلەرنى ، ئاتا ئازار ، ئانا بىزارلارنى ئەتراپىغا يىغىپ ، شۇلارنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلدى . خوتۇنى ھەرقانچە مەنئى قىلىپ باققان بولسىمۇ ، ئۇنىڭغا قىلچە كار قىلمىدى . ئاخىر بىرىنچى يىلى ئۆي ـ بىساتىنى تۇگەتتى ، ئىككىنچى يىلى مال ـ ۋارانلىرىنى تۇگەتتى ، ئۈچىنچى يىلى قولىدا ھېچ نەرسىسى قالماي پۇتۇنلەي خارابلاشتى ، نامراتچىلىققا غەرق بولۇپ ، ھالى خارابلاشتى . پۇلى بار چاغدىكى دولا قاقار ئاغىنىلىرىنىڭ

ھېچبىرسى نەزەر سالمىدى ، بەلكى ئۇنىڭ ھالىنى مازاق قىلىپ لەنەت ئوقۇشتى .

بىر كۈنى خوجا بەخت ئۆز ھالىغا يىغلاپ ئولتۇراتتى ، ئىلگىرىكى ھەمكەسىپلىرىدىن ئۈچ كىشى : بىرى شاراب ، بىرى كاۋاپ ، بىرى راۋاب كۆتۈرگەن ھالدا ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى . بۇلارنى كۆرگەن خوجا بەخت ئۈمىد بىلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام قىلغان ئىدى ، ئۇلار قارىپمۇ قويماي : « يوقال تىلەمچى ! » دېگىنىچە كېتىۋەردى . خوجا بەخت ئىزا تارتقىنىدىن يىغلاپ كەتتى ، قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن ئۇنىڭ ھالى قالمىغان ئىدى . بۇنى بىلگەن بىر كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ـــ ئى خوجا بەخت ، ئۇلار پالانى يەردىكى بوزىخانىغا بوزا ئىچكىلى ماڭدى ، سىزمۇ بارسىڭىز ، ئاشقان ـ تاشقان يېمەكلىكلەرنى يەپ ، بىرەر قېتىم بولسىمۇ تويۇۋالسىز ئەمەسمۇ ، ـــ دېدى .

نەزم

ئى كۆڭۈل ، دۇنيا ئۇچۇن ھەر يەردە سەرسان بولمىغىن ،
بىر قېتىم تويماق ئۇچۇن كوچىدا رەسۋا بولمىغىن .
قولدا بارنى پۇختا ساقلا ، قىلمىغىن خەقتىن تەمە ،
بۇگۈنى بۇزۇپ ـ چېچىپ ، تاڭلا پۇشايمان قىلمىغىن .
بەرسە ئىتمۇ ئەگىشۇر ، بۇنداق كىشى چىن دوست ئەمەس ،
ئۆزۈڭنى بىل ، ئۆزگەڭنى قوي ، « ھە » دېسە ئالدانمىغىن .
قولدا بەش پۇل بولمىسا ، يېقىنلىرىڭمۇ ياتلىشار ،
تەلمۇرۇپ كىشى قولىغا زارۇھەيران بولمىغىن .
دولا قاققان دوست ئەمەس ، بىر كۈن سېنىڭدىن يۈز ئۆرۈر ،
ئەگىشپ ئۇ دوستلىرىڭغا چاڭ ـ توزاندا قالمىغىن .
ئەجىر قىلماي كەلسە دۇنيا ، قەدىرىگە يەتمەس كىشى ،
بارۇيوقنى تۇگىتىپ ئاچ ۋە يالىڭاچ قالمىغىن .

خوجا بەخت ماقۇل كۆرۈپ ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشپ

بوزىخانىغا كىردى . ئۇلار كۆرۈپ : « بۇ ھارام تاماق نەدىن كەلدى » دەپ تىللاپ ئۇنى قوغلاپ چىقاردى . بوزىخانىدىكىلەردىن بىرسى ئۇنى ئوبدان بىلەتتى . ئۇ دېدىكى :

ــ بۇنى خورلىماڭلار . بۇ يىگىت جاماس ھاكىمنىڭ ئوغلىدۇر ، ئاتىسىدىن قالغانىنى بۇزۇپ ـ چېچىپ يوقىتىپ ، ھالا مۇشۇ كۈنگە قالدى ، ئوچاققا ئوت قالاپ بەرسۇن .

شۇنىڭ بىلەن خوجا بەختنى ئوت قالغىلى قويۇشتى . خوجا بەخت بولسا ، ئاتىسىنىڭ دۆلىتىدە ئەمگەك قىلىپ باقمىغان ئىدى ، شۇڭا ئوت قالاشنى نەدىن بىلسۇن . ئۇ بىر باغ ئوتۇننى شۇ پېتى ئوچاققا تىققان ئىدى ، قازان قاينىاپ تېشىپ كەتتى ، ئوچاقنىڭ چالمىسى ئېرىپ ، قازان ئۆرۈلدى ، شورپا ئوتقا ، كۈلگە تۆكۈلۈپ ، بوزىخانا ئىس ـ تۈتەككە توشۇپ كەتتى . شۇ ۋەجدىن بوزىخانىدىن قوغلاپ چىقىرىلدى .

خوجا بەخت ئىزا ـ ئاھانەت بىلەن ئۇ يەردىن چىقىپ ، يىغلا ـ يىغلا ئۆيىگە كەلدى . بۇ ھالنى كۆرگەن خوتۇنى دېدىكى :

ــ ئى خوجا بەخت ، ئاتاڭ جاماس ھاكىم ئۇلۇغ كىشى ئىدى ، ئۇنىڭ نەسىھىتىگە كىرمىدىڭ ، شۇ تۈپەيلى بۇگۈنكى كۈنگە قالدىڭ .

ماقال

ئاتىسىنىڭ يېيىشى كالا گۆشى ــ دەندان ،
بالىسىنىڭ يېيىشى چامغۇر توغرىغان يومدان .

ئۇنىڭ خوتۇنى مۇنداق مەسلىھەت بەردى :

ــ ئەر كىشىگە ئوغرىلىق قىلماق ئەيىب ، باشقىسى يوللۇقتۇر ، بازارغا كىرىپ مەدىكار چىلىق قىلسىڭىز .

خوجا بەخت بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل كۆرۈپ ، ئەتىسى تۆت كوچا ئېغىزىغا بېرىپ مەدىكار چىلارنىڭ قاتارىدا تۇردى . ھەممە مەدىكارلار بىر ـ ئىككىدىن ئېلىپ كېتىلدى ، ئەمما خوجا بەختكە ھېچكىم خېرىدار چىق-

مىدى . ئاخىر چۈشكىچە ساقلاپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى . ئەتىسى يەنە باردى ، 10 كۈنگىچە كۈندە بىرىپ مەدىكارلار ئارىسىدا تۇردى ، ھېچكىم ئىشلەتمىدى . ئون بىرىنچى كۈنى يەنە بارغان ئىدى ، سالاپەتلىك بىر كىشى كېلىپ :

ـــ ھەي يىگىت ، قەيەردىن كەلدىڭ ؟ كىمنىڭ ئەۋلادى بولىسەن ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ جاماس ھاكىمنىڭ ئوغلى ئىدىم ، ئاتامنىڭ سۆزىگە كىرمەي ، دەپىنە ـ دۇنيالىرىمنى تۆگىتىپ مۇشۇ ھالغا قالدىم . مەدىكار چىلىققا چىقسام ھېچكىم ئىشلەتمىدى ، ـــ دەپ كەچۈرمىشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى خوجا بەخت .

ھېلىقى كىشى جاماس ھاكىمنىڭ دوستى ئىدى .

ـــ ئى ئوغلۇم ، رەھمەت سىزگە . ياخشى ئىشنى كەسىپ قىلىپسىز ، ئىشلەپ يېگەن نومۇس ئەمەس . مەن دۇكان يىغقان ئىدىم ، مالىلىرىمنى ئاپىرىپ بېرىڭ ، ـــ دەپ باشلاپ ماڭدى .

بۇ ئادەمنىڭ مالىلىرىنى كۈندە 10 ئادەم كۆتۈرۈپ ئاپىراتتى ، بۇ نۆۋەت خوجا بەخت ئۆزى يالغۇز ئاپىرىپ ، 10 كىشىلىك ئىش ھەققى ئالدى . پۇللىرىغا گۆش ـ ياغ سېتىۋېلىپ ئۆيگە قايتتى .

شۇنىڭدىن باشلاپ خوجا بەخت كۈندە مەدىكار بازىرىغا باردى ، پۇل تاپقانسېرى مەدىكارلار ئارىسىدا ئىززەت ـ ئابرۇيى ئېشىپ ، ھەممىسى ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىدىغان بولدى . پۇل ئۇنىڭغا يەنە مەنسەپمۇ ئاتا قىلدى ، يەنى مەدىكار بازىرىدىكى مەدىكارلارغا ساھىبتەدبىر بولدى . مەدىكارلار خوجا بەختنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنىدىغان بولدى . ھەي پۇل ...

نەزم

قۇلنى قۇلدار قىلغان پۇل ،
سەتنى كۇن ـ ئاي قىلغان پۇل .

قولدىن يىراق كەتكەندە ،
شاھنى گاداي قىلغان پۇل .
گاھى ئابرۇي ئاشۇرۇپ ،
ئامبالغا دوست قىلغان پۇل .
قىلسا تاۋاپ ھەرەمنى ،
ئاللاغا دوست قىلغان پۇل .

ئەلقىسسە : خوجا بەخت ھالى كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىپ ، خۇشال - خۇرام ئۆتتى . ئەمگەكنىڭ جاپاسىنى تارتسىمۇ ، كىشىلەردىن دەشنام يېمىدى ، ئاچ - يالىڭاچ قالمىدى . مۇشۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، ئۇ چۈش كۆردى . چۈشىدە يوغان بىر تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇدەك ، تاشنىڭ ئەتراپىدىن 40 بۇلاق قايناپ چىقىپ ھەر تەرەپكە ئېقىۋاتقۇدەك . خوجا بەخت شۇئان ھاياجان بىلەن ئويغاندى . خوتۇنى ئۇنىڭدىن :

— ئى خوجا بەخت ، نېمىدىن شۇنچە پەرىشان بولىسىز ؟ — دەپ سورىدى . خوجا بەخت كۆرگەن چۈشىنى بايان قىلغاندىن كېيىن ، خوتۇنى يەنە ، — بىرەر مۆتىۋەر كىشىنى تېپىپ ، چۈشىنىڭ تەبىرىنى ئاڭلاپ بېقىڭ ، — دەپ توققۇز نان قىلىپ بەردى .

خوجا بەخت نانىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ بىر زاھىتنى تاپتى ۋە كۆرگەن چۈشىنى بايان قىلغان ئىدى ، زاھىت :

— بۇ چۈشىڭىزنى بىر كىمگە ئېيتتىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— خوتۇنۇمغا ئېيتتىم ، — دەپ جاۋاب بەردى خوجا بەخت .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى زاھىت ، — ناھايىتى خاتا قىلىپسىز . ھېلىھەم بولسىمۇ بېرىپ 40 كۈنگىچە ئۆيدىن چىقماڭ ، شۇنداق قىلمىسىڭىز خەتەرلىكتۇر ، ئاندىن سىزگە غايىبانە خەزىنە يولۇقىدۇ ، كېيىنكى ئۆمرىڭىزدە مال - دۇنيادىن بىغەم بولىسىز .

خوجا بەخت زاھىتنىڭ بۇ سۆزىنى ئىشتىپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى . زاھىت دېگەن گەپلەرنى خوتۇنىغا سۆزلەپ بېرىپ بولۇپ ، مۇنداق دېدى :

ـــ ئى خوتۇن ، بۇگۈندىن باشلاپ 40 كۈنگىچە ھېچكىمگە كۆرۈنمەيمەن ، ماڭا ئايرىم بىر ئۆيگە كىگىز سېلىپ بەرگەيسەن . مېنى ئىزدىگۈچىلەر بولسا ، 40 كۈن بولمىغۇچە يوق دەپ ، مەن بىلەن ھەرگىز كۆرۈشتۈرمىگىن .

خوتۇنى ئايرىم بىر ئۆيگە بىسات سېلىپ بەردى . خوجا بەخت شۇ ئۆيدە ئولتۇردى ، تالا ـ تۈزگە چىقمىدى ، تاماقنىمۇ خوتۇنى ئەكىرىپ بەردى . خوتۇنى تاماق ئېلىپ كىرگەندە ، ئېزىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ھەر كۈنى تامغا بىر سىزىق سىزىپ قوياتتى . مۇشۇ تەرىقىدە 38 كۈن ئۆتكەندە ، تامدىكى سىزىقمۇ 38 گە يەتكەن ئىدى ، خوجا بەختنىڭ خوتۇنى 40 كۈنىنى تولدۇرۇشقا ئالدىراپ ، خوجا بەخت ھاجەتكە چىقىپ كەتكەندە ، تامغا سىزىقتىن يەنە ئىككىنى سىزىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى . كېيىن خوتۇنى تائام ئېلىپ كىرىپ :

ـــ ئى خوجا بەخت ، مانا بۇ سىزىق 40 بولۇپتۇ ، كۈنگىمۇ 40 بولدى دېگەن گەپ ، ئەتىدىن باشلاپ بۇ ئۆيدىن چىقسىڭىز بولىدۇ ، ـــ دېدى .

خوجا بەخت ساناپ باققان ئىدى ، دېگەندەكلا سىزىق 40 بولۇپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، خوتۇنىنىڭ مىكرى بىلەن « 40 كۈن بولدى » دەپ ھېسابلاپ ، 39 كۈندە قايتىپ چىقىپ ، ئەتىسى يەنە مەدىكار بازىرىغا بېرىپ تۇردى . بىر كەمدە بازاردا قاچ ـ قاچ ئاۋازى پەيدا بولدى . خوجا بەخت كۆردىكى ، ئارغىماقتا مىنگەن ، بېشىغا مىسىر دوپپىسى كىيگەن ، ئۇچىسىغا تەتىللا سەرپاي كىيگەن ، قوڭۇر يۇزلۇك ، سىرىق ساقال ، كۆك كۆز ، پاكار بىر ئەرەب تۆت كوچا ئېغىزىغا كېلىپ تۇردى . 10 قەدەم پىيادە كېلىپ خىزمىتىگە تەييار تۇرغان ئىدى ، ھېلىقى كىشى :

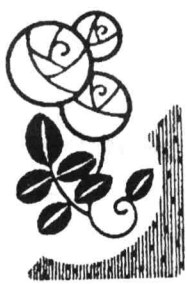
ـــ جاكارچىلار بارمۇ ؟ چاقىرىڭلار ! ـــ دېدى . جاكارچىلار پەيدا بولدى .

ـــ ئۇقتۇرۇڭلاركى ، مەدايىندا پادىشاھ كەيقۇباد ئىمارىتىگە سالدۇرماقچى ، مەدىكارچىلار بۇ يەردىن بېرىپ مەدىكار ئىشلىسە ، بىر پۇل

ئورنىغا 10 پۇل ئىش ھەققى بېرىلىدۇ ، ــ دېدى ھېلىقى كىشى .

بـۇنى ئاڭلاپ تامام مەدىكارلار يىغىلدى . ھېلىقى ئادەم پادىشاھنىڭ ۋەزىـرى ئەلقىش ئىدى . ئۇنىڭ بەشىرىسى شۇنداق يىرگىنچلىك ئىدىكى ، ئەپـتـىدىن زالىملىق ، ھارامزادىلىك بىلىنىپ تۇراتتى . خوجا بەخت ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام قىلدى . ئەلقىش :

ــ سـەن مـاڭـا پـاسىبان بولغىن ، ــ دېدى . خوجا بەخت ماقۇل بولدى . شۇنداق قىلىپ ، ئەتىسى جىمى ھاممالار بىلەن قوشۇلۇپ ئەلقىش بىلەن بىللە مەدايىنغا كەلدى .

خوجا بەختنىڭ ئۆلۈمى

رىۋايەتچىلەر شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى ، بىر كۈنى پادىشاھ كەيقۇباد ئەمرلىرىگە :

ــ ئى ئەمرلەر ، بۇ ئىمارەتلەر كونىراپ كېتىپتۇ . ھەممىڭلار يېڭىدىن ئىمارەت سېلىڭلار ، ــ دېدى . ئەمرلەر ئىمارەت سېلىشقا يەر ئىگىلەشتى . ئەمما ، ئەلقىش ۋەزىر بۇ چاغدا يوق ئىدى ، ئۇ پەيدا بولغاندا يەر قالمىغان ئىدى .

ــ ئى خوجا بەخت ، ماڭا يەر قالماپتۇ ، ئىمارەتنى قەيەرگە سالسام بولار ؟

ــ بۇ يەرنىڭ شىمال تەرىپىدە بىر دۆڭلۈك بار ، ئۇ يەر ئىمارەت سېلىشقا بەك باب كېلىدۇ ، ــ دېدى خوجا بەخت . ئەلقىش :

ــ ئۇ ئېگىز دۆڭنى قانداق قىلىمەن ؟ كۆھقاپنىڭ دۈشلىرىنى ئەكەلسەمۇ تۈزلىيەلمەس ، ــ دېدى . خوجا بەخت :

ــ ئەگەر سىزدە غەيرەت بولسا ، ئۇ دۆڭنى تۈزلەش ھېچ گەپ ئەمەس ، ــ دېدى .

خوجا بەختنىڭ سۆزىدىن ناھايىتى خۇشال بولغان ئەلقىش :

ــ بۇ ئىشنى ساڭا تاپشۇردۇم . ساڭا بېرىدىغان سىمكارغا قوشۇپ سەرپاي ، ئات بېرىمەن ، ــ دەپ ۋەدە قىلدى . خوجا بەخت :

ــ ئۇنداق بولسا ، ماڭا كەتمەن ئەكېلىپ بېرىڭلار ، ــ دېدى . بىر كەتمەننى ئەكېلىشكەن ئىدى ، ئۇنى كىچىك دەپ ياراتمىدى ، يەنە بىرنى ئەكېلىشتى ، ئۇنمۇ ياراتمىدى . ئاخىر ئەلقىش :

ـــ ساڭا قانداق كەتمەن كېرەك ؟ ـــ دەپ سوردى .

ـــ تۆت كوچا ئېغىزىدا ـــ دېدى خوجا بەخت ، ـــ بىر كەتمەن ئېسىقلىق تۇرىدۇ ، شۇنى كەلتۈرۈڭلار ، ـــ ئۇ كەتمەننى 1000 يىل مۇقەددەم بىر كىشى ئىشلەتكەن ئىكەن . ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى ھېچكىم تەۋرىتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ، كۆرگەزمە قىلىپ كىشىلەرنى تاڭ قالدۇرۇش مەقسىتىدە شۇ يەرگە ئېسىپ قويۇشقان ئىكەن .

ئەلقىش ۋەزىر ئۇنى ھارۋىغا بېسىپ خوجا بەختكە ئەكەلدۈرۈپ بەردى .

خوجا بەخت شۇ ئىشلىگىنىچە دەلمۇدەل 80 كۈن بولغاندا ئىش تامامىلاندى . ئاخىرقى كۈنلەردە چالا ئىشلارنى قىلىۋاتاتتى ، ھاجەت قىلغۇسى كەلدى . ھاجەتتىن كېيىن بىر دانە چالمىنى قومۇراقچى بولۇۋىدى ، قومۇرۇلمىدى . ھاجەتنى تۈگىتىپ پاك بولغاندىن كېيىن ، ھېلىقى چالمىنىڭ قومۇرۇلماسلىق سەۋەبىنى بىلىش ئۈچۈن تۈتۈپ بىر كۈچىگەن ئىدى ، قولىغا بىر تۇگمەن تېشى ئۇرۇندى . ئۇنى يۆتكەپ قارىسا ، ئاستىدىن بىر قۇدۇق نامايان بولدى . قۇدۇق ئاستىغا چۈشكەن ئىدى ، 18 پەلەمپەيدىن كېيىن ئاستىغا يەتتى . ئۇنىڭ ئىچىدە 40 ئېغىزلىق يوغان ئۆڭ ، ھەربىر ئۆيدە تورۇسى بىلەن تەڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش ، جاۋاھىراتلار تۇرۇپتۇ .

بۇ بايلىقلارنى كۆرگەن خوجا بەخت « بۇ ئەلقىش ۋەزىرنىڭ ھەققىدۇر ، بېرىپ مەلۇم قىلسام ، مېنىڭ ئەجرىمنىمۇ بېرەر » دەپ ئويلاپ ، ئەلقىشنى باشلاپ كېلىپ قۇدۇقتىكى خەزىنىنى كۆرسەتتى . ئەلقىش خەزىنىنى كۆرۈپ ، خوجا بەختنى ئالداپ : « بۇنىڭدا سېنىڭمۇ ھەققىڭ بار ، ھەر قايسىسىدىن خالىغىنىڭچە ئېلىۋال » دەپ ، ئۇنى مال ـ دۇنياغا قىزىقتۇردى . خوجا بەخت پەشىلىرىگە ھەر قايسىسىدىن ئالغىلى تۇرغاندا ئەلقىش ئۇنىڭغا تىغ سالدى . خوجا بەخت يىقىلدى .

ـــ ئى ۋەزىر ، مەن سىزگە نېمە قىلدىم ؟ مېنى نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈرىسىز ؟ ـــ دەپ سوردى خوجا بەخت .

ـــ ھەي بەخت ، ئەگەر سەن ھايات بولساڭ ، بۇ ئىشنى كىشىگە ئېيتىپ قويسەن ـ دە ، ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ كەيقۇباد شاھقا ئاڭلانسا ، بۇ خەۋىنە ماڭا قالمايدۇ . شۇڭا ، سېنى ئۆلتۈرمىسەم بولمايدۇ ، ـــ دەپ كۆكسىگە مىنىپ ئولتۇردى . خوجا بەخت ھەرقانچە يالۋۇرسىمۇ كار قىلمىدى . خوجا بەخت ئاخىر :

ـــ ئى ۋەزىر ، مېنى ئۆلتۈرسىڭىزمۇ ئۆلتۈرۈڭ ، ئەمما كۇفى شەھىرىدە خوتۇنۇم ھاملىدار قالغان ئىدى ، ئۇنى ئۆلتۈرمىگەيسىز ، ـــ دەپ ئۆلۈمنى كۈتۈپ تۇردى . ئەلقىش دەرھال ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ ، جەسىتىنى قارا كىگىز گە يۆگەپ قۇدۇقنىڭ ئىچىگە كۆمۈۋەتتى . ئۆزى قۇدۇقنىڭ ئۈستىگە ئىمارەت سالدۇرۇپ ئولتۇردى . خەزىنىنىڭ ئىشكىنى ئۆيىنىڭ ئىچىگە كەلتۈردى . ئەلقىشنىڭ شىباھىڭ ھەييار دەپ بىر ھەييارى بار ئىدى . ئەلقىش ئۇنىڭغا گەپ ئۆگىتىپ ، 500 تەڭگە پۇل بىلەن خوجا بەختنىڭ خوتۇنىنىڭ يېنىغا ئەۋەتتى .

خوجا بەختنىڭ خوتۇنى « خوجا بەخت كەتكىلى ئۇچ ئاي بولدى ، ئەجەب كەلمىدى » دەپ ئويلاپ ئولتۇراتتى . شۇ ئەسنادا بىر كىم ئىشىك قاقتى . ئىشكىنى ئېچىۋىدى ، ئۆزگىچە كىيىنگەن بىر كىشى كىرىپ كەلدى . سالامدىن كېيىن :

ـــ بەختنىڭ خوتۇنى بولامسز ؟ ـــ دەپ سورىدى . خوتۇن :

ـــ شۇنداق ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى .

ـــ خوجا بەخت بىر كىشىگە 1000 تەڭگە بىر يىللىق چاكار بولۇپ مەدايىندىن كېتىپ قالدى . مېڭىش ئالدىدا بۇ 500 تەڭگىنى مەندىن سىزگە ئەۋەتتى ، قالغان 500 تەڭگىنى ئۆزۈم بارغاندا ئېلىپ بارىمەن دەپ ئېلىپ كەتتى ، ـــ دەپ پۇلنى بېرىپلا ئۇ كىشى كېتىپ قالدى . خوتۇن «ئېرىم بىر كىشىگە چاكار ئىشلەۋاتىدۇ » دەپ بىلىپ ، ھېلىقى پۇلنى خەجلەپ يۇرۇۋەردى .

خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكى

خوجا بەخت كېتىپ ئالتە ئايدىن كېيىن خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغدى . خوتۇن ئوغلىغا قاراپ :

ــ ئاتاڭ بولغان بولسا ، قولۇم ـ قوشنىلار مۇبارەكلەپ كىرگەن بولاتتى ، مانا ئەمدى ئىككىمىز غېرىبسىنىپ ئولتۇردۇق ، ــ دەپ تۇرغانـ ىڭ ئۇستىگە بىر كىم ئىشكتىن كىرىپ كەلدى .

ــ خوجا بەختىڭ خوتۇنى سىز بولامسىز ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ ئادەم . ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقى ناھايىتى كاتتا ئىدى .

ــ شۇنداق ، ــ دەپ جاۋاب بەردى خوجا بەختىڭ خوتۇنى . ھېلىقى مويسىپىت كىشى يەنە :

ــ جاماس ھاكىمنىڭ نەۋرىسى تۇغۇلدىمۇ ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ تۇغۇلدى ، ــ جاۋاب بەردى ئايال . ئاندىن ھېلىقى كىشى ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ :

ــ مەن جاماس ھاكىمنىڭ شاگىرتى بولىمەن . ئىسمىم بېلناس ھاكىمدۇر . جاماس ھاكىم ئالەمدىن ئۆتۈشتىن بۇرۇن : « ئى بېلناس ، مېنىڭ كېلىنىمدىن مۇشۇ يىل ، مۇشۇ ئاي ، مۇشۇ كۈن ، مۇشۇ سائەتتە نەۋرەم ۋۇجۇدقا كېلىدۇ . شۇ چاغدا كېلىنىم تەڭلىك تارتىدۇ . مۇنۇ 1000 تەڭگە پۇلنى كېلىنىمگە بېرىپ قويغىن ، نەۋرەمگە سەرپ ئەتكەي » دەپ ماڭا بۇ پۇلنى بەرگەن ئىدى . تارىخنامىگە قارىسام ، ۋاقىت توشۇپ ئوغۇل

دۇنياغا كەپتۇ ، شۇڭا بۇ پۇلنى ئېلىپ كەلدىم ، ــ دەپ پۇلنى بېرىپلا چىقىپ كەتتى .

مەزلۇمەنىڭ قولىغا پۇل كىرگەنلىكىنى ئاڭلاپ مەھەللە كوي ، تو-نۇش - بىلىشلەر ئاش - نان ئېتىپ مۇبارەكلەپ كىرىشتى . خوجا بەختىنىڭ ئايالى كەلگەنلەرنى ئوبدان مېھمان قىلىپ ئۇزاتتى .

ئۇچىنچى كۈنى شۇنداق سالاپەتلىك ، يۈزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇ-رىدىغان يەنە بىر كىشى ھال سوراپ كىرىپ كەلدى .

ــ مەن جاماس ھاكىمنىڭ شاگىرتى خالىقۇش بولىمەن ، ــ دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى ئۇ ئادەم ، ــ جاماس ھاكىم ماڭا ۋەسىيەت قال-دۇرۇپ : «بۇ ئاي ، بۇ كۈن ، مۇشۇ سائەتتە مېنىڭ نەۋرەم ئۇچ كۈنلۈك بولىدۇ . نەۋرەمگە ئابۇزەرجەمھۇر دەپ ئات قويغايسىز . مېنىڭ مۇراد گۈلۈم ئاشۇ نەۋرەم بىلەن ئېچىلۇر » دېگەن ئىدى ، ــ دېدى ۋە قۇرئە سالغان ئىدى ، بالىنىڭ جاھاندا تەڭداشسىز ئالىم بولۇپ چىقىدىغانلىقىنى ، ئۇنىڭ قولىدىن ئاجايىپ ئىشلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى كۆردى . ئاندىن ئايالغا نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلىپ ، بوۋاقتىن ئوبدان خەۋەر ئېلىشنى تاپىلاپ چىقىپ كەتتى .

بالا تۆت ياشقا كىرىپ تۆت ئاي ، تۆت كۈنلۈك بولغاندا مەكتەپكە بارىدى . ئۇ ئۇزاق ئۆتمەي ساۋاتىنى چىقىرىپ بولدى ، ئاندىن مەدرىسەگە كىرىدى ۋە پاتلا ھەممە ساۋاقداشلىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى . نۇرغۇن بىلىم ئۆگەندى . كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، مەدرىسەدە ساۋاقداشلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتى ، ئۇلار ئارىسىدىكى يۇقىرى تەبىقىدىن بولغان بىر ئەربابنىڭ ئوغلى جەمھۇرغا :

ــ بىز سەندەك ئاتىسىز ، ھارامدىن بولغان بىلەن شېرىك ئۆگەنـ-سەك قانداق بولىدۇ ؟ ئاۋۋال نەسەبىڭنى ئىسپاتلاپ ، ئاندىن قېشىمىزغا كەل ، ــ دېدى . بۇ گەپتىن جەمھۇر قاتتىق خورلۇق ھېس قىلىپ ، شۇ ئىزا بىلەن مەدرىسەدىن چىقىپ ، ئانىسىنىڭ قېشىغا بارىدى ۋە ئانىسىدىن : « مېنىڭ ئاتام زادى كىم ؟ » دەپ سوراپ تۇرۇۋالدى . ئانا ئوغلىنىڭ

يىغىسىغا چىدىماي ، بوۋىسى جاماس ھاكىم ، ئاتىسى خوجا بەختىلەرنىڭ ئەھۋالىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى . ئوغۇل ئانىسىدىن :

— بوۋامدىن ماڭا ھېچنېمە قالمىغانمۇ ؟ — دەپ سورىغان ئىدى ، ئانىسى :

— نۇرغۇن مال - دۇنيا ، خەزىنە قالغان ئىدى ، ھەممىنى ئاتاڭ بۇزۇپ - چېچىپ يوقىتىپ بولدى . قۇچاق - قۇچاق كىتابلار بار ئىدى ، ئۇلارنىمۇ سېتىپ يەپ بولدى ، — دېدى . بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق ھەسرەتـ لەنگەن ئوغۇل :

— كىتابلىرىدىن ھېچنېمە قالمىدىمۇ ؟ دەپ سوئال قويغان ئىدى ، ئانا :

— ھەممە كىتابنى ئېلىپ بولۇپ ، بىرلا كىتاب قالغاندا ، شۇنچە ھەپىلەشكەن بولسىمۇ ، كىتابنىڭ ئۈستىدە بىر چار يىلان يېتىۋېلىپ ، قوزغالماي تۇرۇۋالدى . پەقەت ئاشۇ بىرلا كىتاب يىلان ئاستىدا ساقلىنىپ قالدى ، — دەپ جاۋاب بەردى .

بۇنى ئاڭلاپ جەمھۇر دەرھال قويۇپ سۈكىچەككە شوتا قويۇپ قارىغان ئىدى ، بىر چار يىلان كىتابنى جەمبىرەك بولۇپ بېسىپ يېتىپتۇ . جەمھۇرنىڭ قارىشى بىلەن يىلان ياتقان يېرىدىن ئاستا قوزغىلىپ كىتاب ئۈستىدىن چۈشۈپ ، تۈگىلۈكتىن چىقىپ غايىب بولدى . ئاندىن بىردىنلا : « ئى خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ، ئامانەتنى تاپشۇرۇپ ئالغايسىز » دېگەن ھەيـ ۋەتلىك سادا كەلدى . بۇ ھالدىن ھەيران بولغان خوجا ئابۇزەر جەمھۇر كىتابنى ئېلىپ چۈشتى ۋە ئۆيگە كىرىپ مۇتالىئە قىلىشقا باشلىدى . ئۇ كىتابنى ئوقۇپ ئولتۇرۇپ گاھ كۈلسە ، گاھ يىغلايتتى . بۇنىڭ سەۋەبىنى جاماس ھاكىم كىتابقا يازغان ئىدى . بىر قاراشتا ئاتىسىنىڭ بىر خەزىنىدە ئېتىكى توشقۇچە ئالتۇننى ئېلىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ كۈلسە ، بىر قاراشتا ئەلقىش ۋەزىر ئاتىسىنى بوغۇزلاپ خەزىنە ئىچىگە كۆمۈۋەتكەنلىكىنى كۆـ رۈپ زار - زار يىغلايتتى .

شۇ كۈنلەردىن باشلاپ ئابۇزەرجەمھۇرنىڭ گېلىدىن تاۋام

ئۆتمىدى . « جاماسنامە »نى مۇتالىئە قىلىپ ئولتۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنى ، يۇز بېرىدىغان ھادىسىلەرنى كۆردى . شۇنىڭ بىلەن ئەلقىش ۋەزىردىن ئاتىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن ، كىتابنى قولتۇقلاپ مەدايىنغا بارماقچى بولدى . ئانىسى كۆز يېشى قىلىپ :

ــ ئى ئوغلۇم ، سىزگە ھامىلدار ۋاقتىمدا ئاتىڭىزدىن ئايرىلدىم ، ئەمدى سىزنى بار دەپ يۈرسەم ، سىز كەتسىڭىز مەندىن كىم خەۋەر ئالدۇ ؟ كەتمىگەيسىز ، ــ دەپ تۇرۇۋالدى . جەمھۇر يەنە بىر قېتىم قۇرئە سالغان ئىدى ، ئۇنىڭدا بىر ناۋاي ، بىر كاۋاپچى ، بىر ئاشپەزنىڭ پادىشاھ خەزىنىسىگە خىيانەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئايان بولدى . بۇنى بىلگەن جەمھۇر ئالدى بىلەن ناۋاينىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ــ ئى ئۇستام ، ھەر كۈنى بىر جۈپ نان بەرسىڭىز ، ئۇنىڭ پۇلىنى تاپقاندا بەرسەم ، ــ دېيىشى ھامان ، ناۋاي بىر سىقىم توپا ئېلىپ جەمھۇرنىڭ يۈزىگە چاچتى ۋە : « يوقال كۆزۈمدىن ! » دەپ ۋارقىرىدى .

ــ ھەي ناۋاي ، ــ دېدى جەمھۇر ، ــ سىرىڭنى ئاشكارىلىسام ، بېشىڭغا ئۆلۈم كەلسە قانداق قىلىسەن ؟

ــ مەن نېمە گۇناھ قىپتىمەن ؟ ــ دېدى ناۋاي .

ــ سەن پادىشاھنىڭ ئامبارچىسى بىلەن بىرلىشىپ ئامباردىن ئاشلىق ئوغرىلاپ نان قىلىپ ساتتىڭ ، تاپقان پۇلنى غوجدار بىلەن ئۇلىشىلمەي ، ئۇنى ئۇرۇپ ئولتۇرۇپ ئېغىلغا كۆمۈۋەتتىڭ . بۇ گۇناھ ئەمەسمۇ ؟

بۇ گەپ بىلەن ناۋاي دۇكىنىدىن چۈشۈپ جەمھۇرنى ئۆيىگە باشلىدى ، يىغلاپ ئاياغلىرىغا يىقىلىپ :

ــ ئى يىگىت ، سەن دېگەن ئىشلارنىڭ مەندىن ئۆتكىنى راست ، لېكىن بۇ ئىشلارنى سىر تۇتقايسەن ، سەن دېگەن ناننى ئۆيۈڭگە ئۆزۈم ئاپىرىپ بېرىمەن ، ــ دېدى .

جەمھۇر ئۇ يەردىن چىقىپ ، كاۋاپچىنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۇنىڭغا

سالام قىلغاندىن كېيىن :

ـــ ئى كاۋاپچى ئۇستام ، ماڭا ھەر كۈنى بىر تەخسە كاۋاپ بەرگىن ، پۇلىنى تاپقاندا بېرىمەن ، ـــ دېگەن ئىدى ، كاۋاپچى بىر پىيالە قىزىق چايىنى جەمھۇرنىڭ يۈزىگە چاچتى .

ـــ ھەي ئوغرى ، ـــ دېدى جەمھۇر ، ـــ سەن پادىشاھنىڭ قويچىسى بىلەن بىرلىشىپ پاقلانلارنى كاۋاپ قىلىپ سېتىپ ، پۇل تۇپلاپ ، ئاخىر پۇلىنى بۆلۈشەلمەي ، قويچىنى ئۆلتۈرۈپ تونۇرنىڭ ئاستىغا كۆمۈۋەتتىڭ . بۇنى ئاشكارىلىسام قانداق قىلىسەن ؟ ...

كاۋاپچى بىلدىكى ، بۇ يىگىتنىڭ دېگەنلىرى راست گەپ ئىدى ، شۇڭا ئۇ ھەيران بولۇپ ، جەمھۇرنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىگە سۆيۈپ ، ئۆزرە ئېيتقىلى تۇردى ۋە : « ھەر كۈنى بىر تەخسە كاۋاپ بىلەن ئىككى ناننى ئۆيۈڭگە ئۆزۈم ئاپىرىپ بېرەي ، سىرىمنى پىنھان تۇتساڭ » دەپ يالـ ۋۇردى . شۇنداق قىلىپ ، كاۋاپ بىلەن ناننى كاۋاپچى ئۆزى كۆتۈرۈپ جەمھۇرنىڭ ئۆيىگە بىللە كەلدى .

جەمھۇر بۇ نېمەتلەرنى ئانسىغا بېرىپ :

ـــ ئى مېھرىبان ۋالىدە ، بۈنىڭدىن كېيىنكى يېمەكلىكلەرنى بۆلار يەتكۈزۈپ بېرىدۇ ، ھەققىنى ئۆزۈم بېرىمەن . مەن ئەمدى ئەلقىشنى تېپىپ ئاتامنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمەن ، ـــ دەپ ، ئانسى بىلەن خوشلىشىپ ، « جاماسنامە »نى قوينىغا سېلىپ مەدايىن تەرەپكە راۋان بولدى . كۆپ يوللارنى بېسىپ ، مەنزىل ـ ئۆتەڭلەردىن ئۆتۈپ ، ئاخىر مەدايىن شەھـ رىگە يېتىپ كەلدى .

ئەلقىسسە : ئەمدىكى گەپنى ئەلقىشتىن ئىشتىمەك كېرەك .

خوجا جەمھۇر يولغا چىققان كېچىسى ئەلقىش شۇنداق بىر چۈش كۆردىكى ، چۈشىدە كۈفى ۋىلايىتىدىن بىر يورۇق يۇلتۇز پەيدا بولۇپ پۈتۈن ئىقلىمنى يورۇتۇۋاتقۇدەك . ئۇ يۇلتۇز مەدايىن تەرەپكە مېڭىپتۇ ، ھەمىمە يۇلتۇز ئۇنىڭ نۇرىدىن زەربە يەپ ، نۇرسىزلىنىپ كەينىگە چېكىنـ گىلى تۇرۇپتۇ . ھىلىقى يۇلتۇز بولسا شۇ ماڭغىنىچە مەدايىنغا يېتىپ

كېلىپ ، ئەلقىش ۋەزىر يۇلتۇزىنىڭ گەردىنىگە شۇنداق شوخلۇق بىلەن مىنۋاپتۇ ـ دە ، ئۇنىڭ بۇرنىنى تېشىپ بۇيلا ئۆتكۈزۈۋاپتۇ .

ئەلقىش ۋەزىر بۇ چۈشىدىن شۇنداق قورقتىكى ، سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ، ئاندىن چۈش تەبىر كىتابىنى ئېلىپ قارىغان ئىدى ، كۆردىكى ، كۈفىدىن مەدايىن شەھىرىگە ئېلىپ كەلگەن مەدىكارلارغا ساھىبتەدبىر بولۇپ كەلگەن ، كېيىن ئىمارەت سېلىش داۋاملىدا خەزىنە ئۈچراپ قېلىپ ، بىر قۇل بىلەن قوشۇپ ئۆزى ئۆلتۈرۈۋەتكەن خوجا بەختىنىڭ ئوغلى دۇنياغا كېلىپ چوڭ بولۇپتۇ . ئۇ ، ئاتىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقۇپتۇ . ئاتا پىراقى ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ ، ئاتىسىنىڭ كۈشەندىسىدىن ئىنتىقام ئالغىلى يولغا چىقىپتۇ .

بۇنى بىلىپ ئەلقىش كۆزىگە يورۇق جاھان قاراڭغۇ بولۇپ ، قورقۇنچتىن ئىزتىراپقا چۈشتى . ئۇنىڭ بەختىيار دەپ بىر قۇلى بار ئىدى ، بۇ قۇل ئەلقىشنىڭ قىزىغا ئاشىق ئىدى ، ئەلقىش بۇنى بىلەتتى . تالاي قېتىم « قىزىمنى بېرىمەن » دەپ ئۇنى گوللاپ ، ئېغىر خىزمەتلەرگە بۇيرۇغان ئىدى . بۇگۈن ئۇنى چاقىرىپ :

ــ ئى بەختىيار ، « دەرۋازا ئاب »تىن چىق . چۈش ۋاقتى بىلەن پالانى يەرگە بارساڭ ، 12 ياشلىق بىر ئوغۇل بېتىپ كېلىدۇ . سەن ئۇنى ئالداپ ئۆيۈڭگە باشلاپ ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈپ ، يۈرىكىنى ئەكېلىپ بەرسەڭ ، بۇ نۆۋەت قىزىمنى جەزمەن ساڭا بېرىمەن ، ــ دېدى .

قۇل ئەلقىشنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن دېگەن يەرگە بارغان ئىدى ، بىر ئوغۇل يېتىپ كەلدى . ئۇنىڭ سۈپىتى ئەلقىشنىڭ دېگىنى بىلەن ئوپمۇئوخشاش ئىدى . بەختىيار بېرىپ ئۇ ئوغۇلغا سالام بەجا كەلتۈردى ۋە : « قەيەردىن كەلدىڭىز ؟ قەيەرگە بارىسىز ؟ » دەپ سورىدى . ئوغۇل ئۆزىنىڭ كۈفى ۋىلايىتىدىن كەلگەنلىكىنى ، ئىلىم تەھسىل قىلغىلى كەلگەنلىكىنى ئېيتتى . بەختىيار :

ــ يىراقتىن كەپسىز ، پېقىرنىڭ بېغىغا بېرىپ مېۋە ـ چېۋىلىرىمگە ئېغىز تېگىپ كەتكەيسىز ، ــ دەپ چىڭ تۇتتى . ئوغۇل ماقۇل بولۇپ ،

بەختيار بىلەن بىللە باغنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە ، بەختيار باغنىڭ ئىشىكىنى ئاچماق بولۇپ كىلتانغا ① قول ئۇزاتقان ئىدى ، ئوغۇل تو-سۇپ :

ـــ ئى باغۋەن ، تۇنۇگۈن چۈش ۋاقتىدا بىر يىلاننى ئۆلتۈرگەن ئىكەنسىز ، ئۇنىڭ جۈپتى سىزدىن ئۆچ ئالماق كويىدا كىلتاندا يېتىپتۇ ، قول سالسىڭىز سىزنى چېقىپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ، ـــ دېدى .

بەختيار قارىغان ئىدى ، دېگەندەك كىلتاندا بىر يىلان ياتقۇدەك . ئۇ يىلاننى دەرھال ئۆلتۈرۈپ جەمھۇرنى باغقا باشلاپ ، چىمەندە ئولتۇر-غۇزۇپ قويۇپ ، ئۆزى مېۋە تەرگىلى كەتتى . چىمەنلىكنىڭ ئالدىغا زەپەر تېرىلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ يېنىدا بىر قوي باغلاقلىق تۇرۇپتۇ . جەمھۇر قوينى يېشىپ زەپەرلىككە قويۇپ بەردى . ئاندىن :

ـــ ئى باغۋەن ، قوي زەپەرنى بىر پۈتۈن قىلمۇەتتى ، ـــ دەپ چاقىردى . باغۋەن قوينى باغلمۇېتىپ يەنە كەتتى . ئۇ مېۋە تەرگىلى باش-لىغاندا ، جەمھۇر قوينى يەنە قويۇۋېتىپ ، باغۋەننى چاقىردى . باغۋەن كېلىپ قوينى باغلاپ قويۇپ يەنە كەتتى . مۇشۇ تەرىقىدە ئۈدا تۆت قېتىم تەكرارلانغان ئىدى ، قولنىڭ قۇللۇقى تۈتتى ـ دە ، دەرغەزەپ بولۇپ كېلىپ قوينى كەتمەندە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويدى . بۇ ھالنى كۆرگەن جەمھۇر :

ـــ ئى باغۋەن ، بىكارلا ئىككى جانغا زامىن بولدىڭىز ، ـــ دېدى ، بەختيار سورىدىكى :

ـــ قانداق ئىككى جان ؟

ـــ سىز ئۆلتۈرگەن بۇ قوينىڭ قورسقىدا بىر قارا باش ئاق پاقلان بار ئىدى .

بەختيار قوينىڭ قورسقىنى يارىدى ، جەمھۇرنىڭ دېگىنىدەك ئۇ-نىڭ قورسقىدىن بىر قارا باش ئاق پاقلان چىقتى . بەختيار ئويلىدىكى « بۇ بالىنىڭ ئىلمى غايىبتىن خەۋىرى بار ئىكەن . بۇنىڭدەك دانىشمەننى

---

① كىلتان ـــ لوك ، بۇرۇنقى ئىشىك قۇلۇپى .

ئۆلتۈرسەم قانداق بولار ؟ ئەمما ، ئەلقش ئۇنىڭ يۈرىكىنى تەلەپ قىلغان تۇرسا ، ئۆلتۈرمىسەم يۈرەكنى نەدىن تاپىمەن ؟ » ئۇ جەمھۇرنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ باغلىدى . جەمھۇر دېدىكى :

ـــ ئى باغۋەن ، مېنى ئۆلتۈرسەڭ مۇرادىڭغا يېتەلمەيسەن ، ئۆلتۈرمىسەڭ مۇرادىڭغا يېتسەن . مېنى نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈرسەن ؟

ـــ سېنىڭ يۈرىكىڭ ئەلقش ۋەزىرگە لازىمدۇر ، ـــ دېدى بەختيار قۇل .

ـــ ئۇنداق بولسا ، ـــ دېدى جەمھۇر ، ـــ شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئوڭ تەرەپكە قارىساڭ ، بىر مەزلۇم بىر ئاق پاقلاننى تۇتۇپ تۇرىدۇ . ئاشۇ پاقلاننى ئېلىپ كېلىپ ، ئۆلتۈرۈپ يۈرىكىنى ئېلىپ بارغىن .

بەختيار كۈلۈپ كېتىپ :

ـــ مەن سېنى ئەپلاتون سۈپەت كۆرگەن ئىدىم . ئەمدى بىلدىمكى ، سەن ئۇنداق ئەمەسكەنسەن . ئەلقش ۋەزىر بۇنىڭدىن 1000 يىل بۇرۇن ئۆتكەن ئىشلارنى ۋە 1000 يىلدىن كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى بىلىدىغان تۇرسا ، قوي بىلەن ئادەم يۈرىكىنى ئايرىيالماسمۇ ؟ ـــ دېگەن ئىدى . جەمھۇر جاۋاب بېرىپ :

ـــ سېنىڭ دېگەنلىرىڭ راست . ئەمما ، بۇ مەزلۇمنىڭ بىر قويى بار ئىدى ، ئۆزى ھەم ھامىلىدار ئىدى . بىر كۈنى قويىمۇ تۇغدى ، ئۆزىمۇ تۇغدى . ئەمما ، مەزلۇمنىڭ بالىسى ئۆلۈپ كەتتى ، قوزىنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ قالدى . بۇ مەزلۇم بالىسىنىڭ سۈتىنى توختىتالماي ، قوزىغا ئېمىتىپ چوڭ قىلغان ، شۇ سەۋەبتىن ئەلقش ئۇنى پەرق ئېتەلمەيدۇ ، ـــ دېدى .

بەختيار جەمھۇر كۆرسەتكەن يەرگە بارغان ئىدى ، دېگەندەك بىر مەزلۇم بىر پاقلاننى تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ . بەختيار ئۇنى سېتىۋېلىپ ئۆلتۈرۈپ ، يۈرىكىنى ئەلقىشنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ قويدى . ئەلقش پۇراپ بېقىپ ، ئادەم ھىدى كەلگەچكە ، شۇئان چاينىپ يېۋەتتى . بەختيار قايتىپ بېغىغا كەلدى . جەمھۇر ئۇنىڭ كەيپىگە قاراپ ، خاپا ئىكەنلىكىنى

بىلدى ـ دە ، سورىدى :

ـــ ئەلقىش ۋەدىسىدە تۇرۇپ قىزىنى بەردىمۇ ؟

ـــ ياق ، ـــ جاۋاب بەردى بەختيار .

ـــ ئۇنداق بولسا مېنى پىنھان جايدا ساقلىغىن . پادىشاھ 40 كۈنـ دىن كېيىن بىر چۈش كۆرىدۇ ، ئۇ چۈشكە مەندىن ئۆزگە ھېچكىم تەبىر بېرەلمەيدۇ . شۇ كۈنى مۇرادىڭغا يەتكۈزىمەن ، ـــ دېدى جەمھۇر .

شۇنداق قىلىپ ، باغۋەن بىر گەمە راسلىدى . جەمھۇر گەمىگە كىرىپ ، ئىبادىتى بىلەن مەشغۇل بولدى .

يوقاپ تېپىلغان چۈش

پادىشاھ كەيقۇباد بىر كۈنى ئاجايىپ بىر چۈش كۆردىكى ، قورقۇپ شۇئان ئويغىنىپ كەتتى . ئەمما ، ئويغانغاندا كۆرگەن چۈشىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدى . ئەتىسى سەلتەنەت تەختىگە چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، جىمىكى پادىشاھان ، شاھىرىيان ۋە گەردەن ـ كۈشانلار سالامغا كەلدى ، پادىشاھنىڭ يەنە 12 مىڭ ھۆكۈماسى بار ئىدى . بۇلارنىڭ ھەر بىرى ئىلىم ـ ھېكمەت بابىدا بەنەزەر ئىدى . پادىشاھ سۆز باشلاپ :

ـــ ئى ھۆكۈمالار ، مەن بىر چۈش كۆرۈپ ئۇنتۇلۇپ قالدىم . ئاشۇ چۈشۈمنى تاپقايسىلەر ، ـــ دېدى .

ئەلقىش باشلىق ۋەزىرلەر ئەبۇدىيەت جايىغا كېلىپ دېدىكى :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم پاناھ ، سىز چۈشىگىزنى ئېيتىسىگىز ، بىز ئاندىن ئۇنىڭغا تەبىر ئېيتمايمىزمۇ ؟ بىلمىگەن چۈشكە قانداق تەبىر ئېيتقىلى بولسۇن ؟ ...

پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ :

ـــ ئى تۆزكورلار ، يوقالغان چۈشنى تاپالمىساڭلار ، ئەمدى سىلەرنىڭ ماڭا نېمە كېرىكىڭلار ؟ ـــ دەپ ھەممىنى ئۆلتۈمگە بۇيرۇدى . ئەلقىش باشلىق ھۆكۈمالار باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ 40 كۈنلۈك مۆھلەت ئالدى . ئاندىن تامام ھۆكۈمالار ئەلقىشنىڭكىگە يىغىلىپ ، يوقالغان چۈشكە تەبىر ئىزدەشتى ، ئەمما ھەرقانچە مۇلاھىزە قىلىپمۇ چۈشنى زادىلا تاپالمىدى . ئاخىر ھەممىلىرى ئۆزىنى ئۆلتۈمگە ئاتاپ ئۆيلىرىگە يېنىشتى .

ئەلقىش : « قانداقلا بولمىسۇن بۇ 12 مىڭ ھۆكۈما بىلەن ئۆلتۈمدىن

قۇتۇلۇشۇم كېرەك » دەپ ئويلاپ ، قۇلى بەختيارنى ئېلىپ بىر خالي يەرگە باردى . ئاندىن قولىغا قىلىچنى ئالدى ـ دە ، سوردى :

ـــ ھەي قۇل ، سەندىن بىر سۆز سورايمەن ، راستىنى دېمىسەڭ ئۆلتۈرىمەن . ھېلىقى كۆنى بىر ئوغۇلنى ئۆلتۈرۈپ يۈرىكىنى كەلتۈرگەن ئىدىڭ ، گۇمانىم بار كى ، ئۇ تىرىك بولسا كېرەك ، راست گەپنى قىل .

قۇل جىم تۇردى ، ئەمما ئۇ ھەر كېچىسى جەمھۇر بىللە ئىدى . بۇنىڭدىن ئۆچ كۈن بۇرۇن : « ئى بەختيار ، يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن ئەلقىش قولىغا تىغ ئېلىپ تۇرۇپ سەندىن مېنى سورايدۇ . مېنى بار دېگەيسەن » دېگەن ئىدى . ئەلقىش بولسا پادىشاھنىڭ چۈشىنى جەمھۇرنىڭ تاپالايدىغانلىقىنى بىلەتتى . ئۇ ئاۋۋال جەمھۇرغا پادىشاھنىڭ چۈشىنى تاپقۇزۇپ ئۆلۈم خەۋپىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن ، ئاندىن جەمھۇرغا قول سالماقچى بولغان ئىدى . شۇڭا ، جەمھۇرنى تاپماق ئۈچۈن بەختيارنى سوراق قىلدى . بۇ چاغدا جەمھۇر گەپنى چىقىپ ئەلقىشنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئىدى ، بەختيار ئېغىز ئاچقۇچە ، ئەلقىشنىڭ ئالدىغا جەمھۇر ئۆزى كەلدى . ئەلقىش جەمھۇر بىلەن كۆرۈشۈپ ، پىشانىسىگە سۆيۈپ ، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى ۋە كۆپ تەكەللۇپلاردىن كېيىن ، ئەرز قىلدى :

ـــ ئى ھېكمەت يېگانىسى ۋە زامان ھاكىمى ، پادىشاھ بىر چۈش كۆرۈپتۇ ، كۆرگەن چۈشىنى ئۇنتۇپتۇ . بۇ چۈشنى تېپىشقا بىز 12 مىڭ ھۆكۈما ئاجىز كەلدۇق ، ھەممىمىز ئۆلۈمگە بۈيرۇلدۇق . بۇ چۈشنى سىز تاپالارسىزمۇ ؟

ـــ ئەلۋەتتە تاپىمەن ، ـــ جاۋاب بەردى جەمھۇر .

ئەلقىش بۇ جاۋابتىن شۇنداق خۇش بولدىكى ، جەمھۇرنىڭ پۇتلىرىنى سۆيۈپ كەتتى . ئاندىن :

ـــ سىز بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ ، مەن بېرىپ پادىشاھقا خەۋىرىڭىزنى يەتكۈزەي ، سىزنى ئىززىتىڭىز بىلەن ئېلىپ بارسۇن ، ـــ دەپ تۇراتتى ، پادىشاھنىڭ يېنىدىن ياساۋۇللار كېلىپ ، ئەلقىش باشلىق جىمى

هۆكۈمالارنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ باردى . پادىشاھ ئۇلاردىن :

ــ ئى ھۆكۈمالار ، چۈشۈمنى تېپىپ تەبىر بېرەلمىدىڭلارمۇ ؟ ــ دەپ سورىدى . ھەممەيلەن جىم تۇرۇشتى . ئەلقىش ۋەزىر ئېغىز ئېچىپ :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، سىزگە مەلۇمدۇركى ، ياش ۋاقتىمدا ئىلىم تەھسىل قىلىپ يۈرگەنده ، بۇنداق ئىشلاردىن خەۋەردار ئىدىم ، ئەمدى قېرىپ قالدىم ، قېرىلىقنىڭ ئاۋۇالقى شەرتى ئۇنتۇغاقلىقتۇر . مېنىڭ بىر شاگىرتىم بار ئىدى ، سىزنىڭ چۈشىگىزنى شۇ تېپىپ بېرەلەيدۇ ھەم تەبىر بېرەلەيدۇ ، ــ دېگەن ئىدى ، پادىشاھ غەزەپىدىن يېنىپ ، خاس ياساۋۇللىرىدىن ئىككىسىگە :

ــ سىلەر بېرىپ ئەلقىش دېگەن ھېلىقى شاگىرتىنى كەلتۈرۈڭلار ، ــ دېدى . ياساۋۇللار ئەلقىشنىڭ ئۆيىگە كېلىپ :

ــ ئەلقىشنىڭ شاگىرتى قايسىڭ ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ مانا مەن ، ــ دېدى جەمھۇر .

ياساۋۇللار پادىشاھنىڭ يارلىقىنى يەتكۈزدى . جەمھۇر خۇشياقمىغان ھالدا جاۋاب قايتۇرغان ئىدى ، ياساۋۇللاردىن بىرى تاياقنىڭ ئۇچىنى جەمھۇرغا تەڭلەپ :

ــ تېز بول ! ــ دەپ زورلۇق قىلدى . جەمھۇر ئىسمىئەزەمنى ئوقۇپ ياساۋۇلغا ھۇرگەن ئىدى ، تاياق ياساۋۇلنىڭ قولىغا تۇتىشىپ قالدى . قولىمۇ دېۋەيلىگەن پېتى قېتىپ قالدى . يەنە بىرى كېلىپ جەمھۇرنىڭ باش ـ كۆزلىرىگە تاياق بىلەن ئۇرۇشقا باشلىۋىدى ، ئۇنىڭ قولىنىمۇ تاياقا چاپلاشتۇرۇپ قاتۇرۇپ قويدى . بۇ ئىككى ياساۋۇل قوللىرىدىكى تاياق بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى . پادىشاھ بۇ ھالنى كۆرۈپ يۈز بەرگەن ئىشلارنى بىلدى . كۆڭلىده « ياساۋۇللارنى بۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويغىنىدىن قارىغاندا ، مېنىڭ يوقالغان چۈشۈمنى تاپالايدىغان ئوخشايدۇ » دەپ جەزملەشتۈرگەندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ مىنىدىغان ئېتىنى خاس ئادىمىدىن ئەۋەتىپ ، جەمھۇرنى ئاۋايلاپ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى . جەمھۇر « ئاتقا مىنمەيمەن » دەپ كەلگىلى ئۇنىمىدى . تۆگە ئەۋەتكەن

ئىدى ، ئۇنىڭغىمۇ ئۇنىمىدى . بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھ غەزەپلىنىپ :

ــ ئات ئەۋەتسەم كەلمىسە ، تۆگە ئەۋەتسەم كەلمىسە ، قېچىر ئەۋەتسەم كەلمىسە ، ئۇنىڭ كەلمەسلىكىنىڭ سەۋەبى نېمە ئىكەن ؟ دەرھال بىلىپ كېلىڭلار ، ــ دەپ يەنە ئادەم ئەۋەتتى . ئۇلار بېرىپ پادىشاھنىڭ يارلىقىنى جىددىي يەتكۈزدى . جەمھۇر جاۋاب بېرىپ :

ــ مېنى ئەلقىش ۋەزىر كۆتۈرۈپ ئاپارمىسا ھەرگىز بارمايمەن ، ــ دېدى .

ياساۋۇللار كېلىپ جەمھۇرنىڭ دېگەنلىرىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى . پادىشاھ ئەلقىشكە قاراپ :

ــ ئى ئەلقىش ، بارغىن . نېمە دېسە تەخىر قىلماي شۇنى قىلىپ بەرگىن . ئۇ كېلىپ چۈشۈمگە تەبىر بېرەلىسە ، ئاندىن سەن ئۆلۈمدىن خالاس بولىسەن ، ــ دېدى .

ئەلقىش جەمھۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ناھايىتى بىچارىلىك بىلەن ئۇنى تەكلىپ قىلدى . جەمھۇر دېدىكى :

ــ ئەگەر سەن مېنى ئېلىپ بارماقچى بولساڭ ، پادىشاھنىڭ يارلىقى بويىچە تۆت پۇتلۇق بولۇپ تۇرغىن .

ئەلقىش ئائىلاج ئىككى قولىنى تايىنىپ تۆت پۇتلۇق بولۇپ تۇردى . ئۇچىسىغا ئېگەر توقۇلدى . ئاندىن ئۇزەڭگە بېكىتتى ، ئاغزىغا يۇگەن سالدى ، قول ـ پۇتلىرىغا ناھال قېقىپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭغا مىندى ـ دە ، قامچىدا بولۇشىغا ئۇرۇپ ئوردىغا كەلدى . پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپ بىلەن :

ــ ئاۋۇال چۈشۈمنى تېپىپ تەبىر بېرىپ باقسۇن ، تاپالمسا ، تەبىر بېرەلمىسە ، ئاندىن ئۇنىڭ چارىسىنى ئۆزۈم قىلاي ، ــ دېدى . پادىشاھ شۇنداق دەپ تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە جەمھۇر كىرىپ ، پادىشاھنىڭ ھەمدىگە ئېغىز ئاچتى .

پادىشاھ جەمھۇرغا بېقىپ ھەيران قالدى ۋە :

ــ ئى ئالىم ، ئۆز ئورنىڭىزنى تېپىپ ئولتۇرۇڭ ، ــ دېدى . جەمـ

هۇر شۇنداق قارىغان ئىدى ، پادىشاھنىڭ ئوڭ قول تەرىپىدە ئەلقش ۋەزىرنىڭ ئورنى خالىي تۇرۇپتۇ ، بىرىپ شۇ يەردە ئولتۇردى . بۇ ئىش ئەمرلەرگە ھار كېلىپ : « بۇ بالا بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى » دېيىشىپ ، غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى . پادىشاھ ئەمرلىرىگە :

ــ بىردەم تەخىر قىلىڭلار ، ئەگەر كۆرگەن چۈشۈمنى تېپىپ تەبىر بېرەلمىسە ، بۇ قوپاللىقى ئۈچۈن ئۇنى جاھان سەھىپىسىدىن يوق قىلىمەن ، ــ دەپ جەمھۇرغا يۈزلەندى :

ــ ئى ئوغۇل ، مەن ئاجايىپ بىر چۈش كۆردۈم ، قورقۇپ كۆزۈمنى ئاچتىم . شۇ قورقۇنچتا نېمە چۈش كۆرگەنلىكىمنى ئۇنتوپ قالدىم . مېنىڭ كۆرگىنىم قانداق چۈش ؟ ئۇنىڭ تەبىرى نېمە ؟ ماڭا دەپ بەرگىن .

ــ بۇ چۈشىگىزدە ، ــ دېدى جەمھۇر سۆز باشلاپ ، ــ ئالدىڭىزغا داستىخان سېلىنىپ ، توققۇز قاچىدا ئالىي نېمەتلەر كەلتۈرۈلدى ، ئۇلاردىن بىر قاچىدىكى نېمەتنى دىلىڭىز بەكرەك تارتتى . سىز ئۇنى زوق بىلەن ئالدىڭىزغا تارتىپ راسا ئىشتىھا بىلەن يەي دەپ تۇرغىنىڭىزدا ، يېنىڭىزدىن بىر قارا ئىت چىقىپ ئېشىڭىزغا چاڭ سالدى ، ــ جەمھۇرنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەندە ، پادىشاھ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ئولتۇردى ـ دە :

ــ ئى ھۆكۈمالىرىم ، دەل تاپتى . مېنىڭ يىتتۈرگەن چۈشۈم شۇ ئىدى ، ــ دېدى ، ئاندىن جەمھۇرغا ، ــ سىز چۈشۈمنى تاپتىڭىز ، ئەمدى تەبىرىنى ئېيتىپ بېرىڭ ، ــ دېدى .

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، ــ دېدى جەمھۇر ، ــ ئەگەر ئۆلۈم گۇناھىمدىن ئۆتسىڭىز ئېيتاي .

ــ ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۈم ، ئېيت .

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، سىزنىڭ توققۇز مەھرىمىڭىز بار ئىكەن ، ئۇلاردىن بىرسىنى ئالاھىدە ياخشى كۆرىدىكەنسىز . ئۇ مەھرەم بىر ھەبەش قۇلىغا ئاشىق ئىكەن . سىز ساداقەتمەن دەپ سانىغان ئۇ مەھرەم ئاشۇ

ھەبەش قۇل بىلەن ئىشرەت قىلىپ بولۇپ ، ئاندىن قوينىڭىزغا كىرىدە-كەن . بۇ چۈشنىڭ تەبىرى مانا شۇ .

نەزم

مۇنداق دېگەن باشتىن ئۆتكەن دانا ، ئاقىل ۋە شاھ ئەجەم :
« لەنەت ئاڭا گەرچە گۈزەل ، ياخشى خوتۇن بولسىمۇ ھەم » .

ئولتۇرغانلار ئارىسىدا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى . پادىشاھنىڭ پۈت - قولىدىن مادار قاچتى ۋە خجالەتتىن بېشىنى تۆۋەن سالدى . بىرەمدىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ دېدىكى :

— ئى ئادەم ، گەپنى دېدىڭ ، ئەمدى تېپىپ بەر .

— ئۇنداق بولسا ، بۇ توققۇز مەھرىمىڭزنى تامام خىزمەتكارلىرى بىلەن باغقا كىرىشكە بۇيرۇغايسىز ، باغدىن بىر - بىرلەپ چىقىپ ، ئېرىقىتىن ئاتلىسۇن ، — دېدى جەمھۇر .

پادىشاھ بۇ توققۇز مەھرىمگە « خىزمەتكارلىرىڭىز بىرىنمۇ ئايرىپ قويماي باغقا كىرسۇن » دەپ پەرمان قىلدى . ئۇلار باغقا ماڭدى . باغنىڭ ئىشىكى ئالدىدا بىر ئېرىق بار ئىدى . جەمھۇر ئېرىقنىڭ كۆۋرۈكىنى ئېلىۋېتىپ ، ئۇلارنى : « بىر - بىرلەپ ئاتلاپ ئۆتۈڭلار » دەپ بۇيرۇدى . باغقا كىرگەنلەر شۇ بويىچە بىر - بىرلەپ ئاتلاپ ئۆتتى ، كىشى قالمىدى . جەمھۇر ھەيران بولۇپ تۇراتتى ، ھەممىدىن كېيىن بىر مەزلۇم كېلىپ ئۆتتى . جەمھۇر :

— بۇنى تۈتۈپ دەرھال يالىڭاچلاڭلار ، — دەپ بۇيرۇدى . ئۇ مەزلۇمنى يالىڭاچلىغان ئىدى ، پادىشاھنىڭ ھەبەش قۇلى ئىكەن . بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ پادىشاھ ھەيران بولدى ، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى ۋە گويا يەتتىنچى ئاسماندىن چۈشۈپ كەتكەندەك يىقىلدى . بىرەمدىن كېيىن ئۆزىگە كېلىپ يارلىق قىلدى :

— بۇ توققۇز مەھرەم خىزمەتكار ، بالا - ۋاقىلىرى بىلەن قوشۇپ

هالاك قىلىنسۇن !

نەزم

خوتۇن بىلەن ئەجدىها كۆمۈلگىنى خوپ ،
جاھاندىن بۇ ئىككىسى يوق بولغىنى خوپ .

شۇئان جاللاتلار ھازىر بولۇپ ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى هالاك قىلدى .

ئەجەل يەتكەن ۋەزىر

پادىشاھ كەيقۇباد كۆڭلى يېرىم بولۇپ يۇرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە خوجا جەمھۇر ئەرز قىلىپ :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم پاناھ ، داد ! ... ـــ دېدى ، پادىشاھ دەرھال :

ـــ ئى ئالىم ، نېمە بولدىڭىز ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ كىمكى سىزنىڭ خىيانەتچىڭىز بولسا ، مېنىڭ ئۈنىڭ ئۈستىدىن خۇن دەۋايىم بار ، ـــ دېدى جەمھۇر . پادىشاھ سورىدى :

ـــ ئۇ كىمدۇر ؟

ـــ ئەلقىش ئاتامنى ئۆلتۈرۈپ ، خەزىنە ئاستىغا كۆمۈۋېتىپتۇ . ئۇ خەزىنە بولسا سىزنىڭ ھەققىڭىزدۇر . مەن ئۈنىڭدىن ئاتامنىڭ خۇنىنى تەلەپ قىلىمەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشاھ خىيالغا پاتتى ۋە :

ـــ ئى خوجا ، گېپىڭ راستمۇ ؟ ـــ دېدى .

ـــ قېنى مەن بىلەن بېرىڭ ، سىزگە مانا مەن ئۆزۈم كۆرسىتىمەن .

كەيقۇباد ئۈنىڭغا ئەگىشىپ ئەلقىشنىڭ ئۆيىگە كەلدى . جەمھۇر ئۈنى خەزىنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىرىپ ، بىر ئالتۇن تۇۋرۇكنىڭ ئاستىدىن ئىككى جەسەتنى ئالدى . بۇ ئىككى جەسەتنىڭ بىرى ئەلقىشنىڭ قۇلىنىڭ جەسىتى ئىدى ، يەنە بىرى جەمھۇرنىڭ دادىسى خوجا بەختىنىڭ جەسىتى ئىدى . جەمھۇر دادىسىنى كۆرۈپ تونۇدى ۋە جەسەتنى كۆتۈرۈپ ، ياش تۆكۈپ تۇرۇپ :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم ، مانا بۇ مېنىڭ ئاتامدۇر ، يەنە بىرسى بولسا ئەلقىشنىڭ قۇلىنىڭ جەستى ، ـــ دېيىشى بىلەن تەڭ ، پادىشاھ ئەلقىشنى ئۆلتۈرۈپ پارچىلاپ ، ھەربىر پارچىسىنى بىر دەرۋازىغا ئاستۇردى ، خەزىنىنى بولسا ئۆزى تەسەررۇپ قىلدى ، ئاندىن جەمى شاھان ، شەھىرىيانلارنى جەم قىلىپ ، خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنى ئەلقىشنىڭ ئورنىغا ۋەزىر ئەزەم قىلىپ تەينىلىدى . شۇنىڭدىن كېيىن جەمھۇرنى كېچە - كۈندۈز ئۆز يېنىدىن ئايرىمىدى . جەمھۇر مەملىكەت ئىشىغا ئارام بېرىپ ، بىر كۈنى پادىشاھنىڭ رۇخستى بىلەن كۇفى شەھىرىگە كەلدى . تامام شەھەر خەلقى ئالدىغا چىقىپ ئۇنى كاتتا ھۆرمەت بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىردى . جەمھۇر ئانىسى بىلەن تېپىشىپ ، ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلىپ ، ئاتىسىنىڭ جەستىنى بوۋىسى جاماس ھاكىمنىڭ ئايىغىغا دەپنە قىلدى . ئاتا - بوۋىسىنىڭ نەزىر - چىراغلىرىنى ئوبدان بەرگەندىن كېيىن ، شەھەرنىڭ ئۆلىما ، پازىل ، سپاھ ۋە خەلقىنى يىغىپ چاي بەردى . ئانىسىغا كۆپلىگەن پۇل ، دېدەك - خىزمەتكارلارنى تەينىلەپ بېرىپ ، پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا قايتتى .

نۇشىرۋان ئادىلنىڭ تەختكە چىققانلىقى

رىۋايەتچىلەر شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى ، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى كەيقۇباد ئۆلۈم ئەندىشىسى قىلىپ ، « بۇ تاج ـ تەختنىڭ بەربات بولماسلىقىنىڭ ئىلاجىنى قىلغايمەن » دەپ ئويغا پاتتى . ئۇنىڭ كاۋۇش كامرانى ، مىرزىبان شاھ خۇراسانى دەيدىغان ئىككى ئوغلى بار ئىدى . بىر كۈنى كەيقۇباد :

ــ ئى دانىشمەن ، قۇرئە سالغىن ، بۇ تاج ـ تەختىمنى ئىككى ئوغلۇمنىڭ قايسىسىغا بەرسەم ئالەم ئاۋات بولۇر ؟ ــ دېدى .

خوجا بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ كەلگۈسىگە قۇرئە سېلىپ كۆرۈپ دېدىكى :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، بۇ ئىككى ئوغلىڭىزدىن ئۈمىد گۈلى ئېچىلمايدۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كەيقۇبادنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى .

ــ بۇنىڭ نېمە ئىلاجى بار ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ .

خوجا ئىقلىملارغا قۇرئە تاشلىدى . كۆردىكى ، رۇم پادىشاھىنىڭ قىزىنى ئالسا ، ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇل تۇغۇلىدىكەن . ئاشۇ پەرزەنتنىڭ بەركاتىدىن بۇ ئالەم نېمەتلەر بىلەن پاراۋان ، ئادالەت بىلەن مەشھۇر بولىدىكەن . كەيقۇباد بۇنى ئاڭلاپ شۇ سائەتنىڭ ئۆزىدىلا سوۋغا ـ سالام ھازىرلاپ ، 20 مىڭ لەشكەر قوشۇپ ، رۇم پادىشاھىغا ئەلچى ئەۋەتتى . رۇم پادىشاھى كەيقۇبادنىڭ نامەسىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە سۈرتۈپ ، قىزىنى كەيقۇبادقا لايىق جابدۇتۇپ ، سېپەرخاب رۇمى دېگەن ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ

شاھ ھۇزۇرىغا ئەۋەتتى . پادىشاھ ئۇ نازىنىنى نىكاھىغا ئېلىپ ، كامدىل ھاسىل قىلدى . بۇ خانىش نۇشىرۋانغا ھاملىدار بولدى .

كەيقۇباد بۇ ئىشتىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ ، كېچە ـ كۈندۈز بارگاھىدا مەجلىس قىلىپ ، جەمشىت جامىنى ئىشقا سالدى . مۇشۇنداق خۇشال يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە شادلىق سورۇنى قۇرۇپ ، خوجىنى ساقىي قىلىپ ، بىر جام شارابنى قولىغا ئېلىپ تۇرغاندا ، « مەلىكەم تۇغدى » دەپ خەۋەر كەلدى . پادىشاھ بۇ خەۋەردىن ئاجايىپ خۇشال بولۇپ ، قولىدىكى مەي تولدۇرۇلغان جامنى خوجىغا تەڭلەپ تۇرۇپ :

ـــ ئى دانا ، دەرھال پەرزەنتىمگە ياخشى ئات قويۇپ بولۇپ ، بۇ جامدىكى مەينى سۈمۈرۈۋەتكىن ، ـــ دەپ بۇيرۇدى .

ـــ شاھزادىنىڭ ئىسمى نۇشىرۋان بولسۇن ، ـــ دەپلا شاھ تۇتقان شارابنى كۆتۈرۈۋەتتى خوجا . سورۇندا ئولتۇرغانلار خوجىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە تەھسىن قىلىشتى . ئاندىن پادىشاھ بېرىپ نۇشىرۋاننى كۆرۈپ مۇبارەكلىدى .

نۇشىرۋان كۈندىن ـ كۈنگە چوڭ بولۇشقا باشلىدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ تۆت ياشقا كىرگەندە پادىشاھ كەيقۇباد كېسەل بولۇپ كۈندىن ـ كۈنگە دەردى زىيادە بولدى . بىر كۈنى ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ پىشدادى ، كىيانى ، ئەشكانى ، ساسانىلارنى جەم قىلىپ ، ئۇچ ئوغلىنى ھەم كەلتۇرۇپ ، چوڭ ئوغلى كاۋۇش كامرانىغا 80 مىڭ لەشكەر بىلەن 700 شەھەرنى بېرىپ ، كابۇلنى پايتەخت قىلىپ ، شۇ يەرگە ئەۋەتتى . ئوتتۇرانچى ئوغلى مىرزىبان شاھقا 80 مىڭ لەشكەر بېرىپ ھىسارغا ئەۋەتتى . تاج ـ تەختنىى كەنجى ئوغلى نۇشىرۋانغا بەردى . ئاندىن ئولتۇرغان ئەمىرلەرگە بېقىپ :

ـــ ئى خىش ـ ئەقرىبالىرىم ، پۇقرالىرىم ، مەن ئالەمدىن كېتىمەن . بۇ پەرزەنتىمنى ئوبدان ئاسرىغايسىلەر . ئىككىنچى سۆزۈم خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنىڭ ھۆكۈمدىن زىنھار چىقمىغايسىلەر ، ـــ دەپ ۋەسىيەت قىلدى . ئاندىن نۇشىرۋاننىڭ قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ ، خوجا

جەمھۇرنى كۆرسىتىپ :

ـــ بۇ سېنىڭ ئاتاڭدۇر . ھەرگىز سۆزىدىن چىقمىغىن ، ـــ دەپ ۋەسىيەتنى تامام قىلدى ـ دە ، پەردە ئىچىگە كىرىپ ئالەمدىن ئۆتتى . پادىشاھنىڭ نەزىر ـ چىرىغىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن ، خوجا جەمھۇر نۇشرۇانغا بېقىپ :

ـــ ئوغلۇم ، مەن سىزنى ئۈچ ئىشقا مەجبۇرىي سالىمەن ، مالال بولماي قىلغايسىز ، ـــ دېدى . بۇنى جىمى ئەمرلەر قوبۇل قىلدى . شۇ كۈندىن باشلاپ نۇشىرۋاننى چۆلگە ئاپىرىپ 70 كۈنگىچە مال باققىلى قويدى . ئاندىن يەنە 70 كۈنگىچە زىندانغا سالدى . ئۈنىڭدىن كېيىن يەنە 70 كۈن ئات يېتىلىگۈچى قىلدى . ئۈنىڭدىن كېيىن كەلتۈرۈپ تەختتە ئولتۇرغۇزدى .

ئالىمنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن ئەمرلەر ھەيران بولۇپ :

ـــ ئى دانا ھاكىم ، پادىشاھ تەختكە ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن مەجبۇرىي قىلدۇرغان بۇ ئۈچ ئىشنىڭ خاسىيىتى نېمە ؟ بۇنىڭدىن بىزنى ۋاقىپلاندۇرغان بولسىڭىز ، ـــ دەپ سوراشتى .

ئابۇزەر ھاكىم نۇشرۇانغا قاراپ تۇرۇپ :

ـــ ئى جاھان پاناھ ، مەن سىزگە نەچچە ئاي نۇرغۇن جاپالارنى سالدىم . بۇنىڭدىن سىزگە كۆپ مەنپەئەتلەر يېتىدۇ . خەلقمۇ ئارام ئالالايدۇ . ئەمدى سىز پادىشاھ بولدىڭىز . بىلىڭكى ، سىز بىرىنچى قېتىم 70 كۈن چۆل ـ جەزىرىدە مال باقتىڭىز ، گۆش يېمەك ئاسان بولغان بىلەن ، قوينى ئوتتىن ـ ئوتقا يۆتكەپ ، بوران ـ چاپقۇن ، ئىسسىق ـ سوغۇقتىن ساقلاپ ، يىرتقۇچ بۆرىدىن قوغداپ ھالىدىن خەۋەر ئالسا ، جەبىر ـ جاپادىن قورقماي كۆيۈنسە ، ئۇ قويلار ئوبدان سەمرىيدۇ ، ئايىنىيدۇ . پۇقرامۇ خۇددى قويغا ئوخشايدۇ . ئۇنى غاجاپ گۆشتەك يېمەكچى بولسىڭىز ، ھەممىسى ھالاك بولىدۇ ، سىزمۇ كېرەكسىز قويچىغا ئايلىنىپ قالىسىز . خەلقنى قويغا مىسال قىلسىڭىز ، قويچىدەك ئۇنىڭغا كۆيۈنگەيسىز ، قوي سەمرىسە سىزمۇ نەپكە ئىگە بولالايسىز . سىزنى 70 كۈن زىندانغا

سالدىم . ئەمدى زىندانىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ، بىر كۈننىڭ قانداق ئۆتىدىغانلىقىنى ، زىندانداڭ قانداق ئادەمنىڭ ياتىدىغانلىقىنى ، ھەق ياتقان ، ناھەق ياتقانلارنىڭ ھالىنى ، ئازاب - زۇلۇملارنىڭ تەمىنى بىلدىڭىز . ھازىر سىز پادىشاھ بولدىڭىز ، بۇنىڭدىن كېيىن خالىغانچە زىندانغا بۇيرۇيدىغان ، ناھەق جازالايدىغان ، ھەقىقەتنى پەرق ئېتەلمەيدىغان ، كىشىنىڭ ھالىغا يەتمەيدىغان ، نامۇۋاپىق چارە كۆرىدىغان ئىشلاردىن خالىي بولالايسىز . سىزنى 70 كۈن ئات يېتىلىگۈچى قىلدىم ، يول يۈرسىڭىز ئاستا يۈرگەيسىز. خەلقنى چاڭ - توزاندا قويۇپ تەكەببۇرلۇق قىلمىغايسىز . پۇقرالار دەرد - ئەھۋالىنى دېيەلمەيدىغان ھالەتتىن قورقايسىز . مەن سىزنى ئات چاپتۇرۇپ پۇقرالارنى دەپسەندە قىلىشتىن ساقلانغاي ، ئات يېتىلەش ئارقىلىق بەگلەرنىڭ مىجەز - خۇلقىنى بىلىۋالسۇن دېدىم ، — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى . بۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن ئالمىنىڭ تەدبىرىگە ئاپىرىن ئېيتىشتى . نۇشرۇان ئاتىسى كەيقۇبادتىن قالغان تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپ ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى ، ئالمىنىڭ نەسىھىتىنى چوڭقۇر مۇلاھىزە قىلىپ ، ئۇنىڭ سۆزىدىن چىقماي ، جاھان ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولدى .

شۇنداق قىلىپ ، نۇشىروان ئابۇزەر ھاكىمنىڭ سۆزىدىن چىقمىدى . خوجىنى ئۆز ئاتىسى ئورنىدا كۆردى . پۇقرالار ئارام تېپىپ ، زۇلۇم - سىتەمدىن خالىي ئۆتتى .

رىۋايەتچىلەرنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە ، زالىم ئەلقىش ۋەزىر ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ قىزىنى خوجا ئابۇزەر ھاكىم ئەلقىشنىڭ قولىغا بەختىيارغا نىكاھلاپ بەرگەن ئىدى ، ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇل تۇغۇلدى ، ئۇنىڭ ئېتى بەختەك قويۇلدى . بەختەك ئىلىم - ھېكمەتتە بوۋىسى ئەلقىشتىن ئىشىپ كەتتى . ئۇ نۇشىروان ئوقۇغان مەكتەپتە ئوقۇيتتى . دەرستىن چۈشكەندە ، نۇشىروانىنى بۇتخانىغا ئېلىپ باراتتى ، مەكتەپتە نۇشىروانىنىڭ يېنىدىن كەتمەيتتى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ نۇشىروانىنىڭ كۆڭلىنى رام قىلىۋالغان ئىدى . خوجا بۇنىڭدىن خەۋەرسىز

ئىدى . بەختەكمۇ چوڭ بولدى . بۇ چاغدا 12 مىڭ ھۆكۈما بەختەكنىڭ بوۋىسى ئەلقىشنىڭ ماتىمنى تۇتاتتى . ئۇلار بەختەكنىڭ بۇنداق پەم ـ پاراسىتىنى كۆرۈپ ، ئۇنى شاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ :

ـــ ئى شەھرىيار ئالەم ، بۇ يىگىت ئەلقىشنىڭ قىزىنىڭ ئوغلىدۇر . بوۋىسى بارچىمىزگە سەردار ئىدى . بۇنى پەرۋىش قىلىسىڭىز ، ـــ دەپ ئىلتىماس قىلدى . پادىشاھنىڭ كۆڭلىدىمۇ شۇنداق پىلان بار ئىدى ، شۇڭا بەختەكنى دەرھال سول قول ۋەزىر قىلدى .

بۇنى كۆرگەن خوجىنىڭ يۈرەكلىرى سىرقىراپ ، كۆزلىرىدىن ياش راۋان بولدى . چۈنكى ، ئۇ بۇنىڭدىن كۆپ شۇملۇقلار كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى .

نەزم

دۇشمىنىم ئۆلدى دەپ بولما بىخەستە ،
يىلانىنى ئۆلتۈرسەڭ تۇخۇمى قالار .
تۆرىلىپ بىر كۈنى ياخشى پۇرسەتتە ،
تۇيۇقسىز ۋاقتىڭدا نەشتەرنى ئۇرار .

شۇنداق قىلىپ ، خوجا نۇشىرۋاننىڭ ئوڭ قول تەرىپىدىن ، بەختەك سول قول تەرىپىدىن ئورۇن ئالدى . بەختەك نۇشىرۋاننى بۇتخانىغا باشلاپ ئاپىرىپ ، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ دىنىدىن تەلىم بېرەتتى ۋە :

ـــ ئى پادىشاھ ، جاھانگىرلىك زۇلۇم ـ جاپاسىز ۋۇجۇدقا كەلمەيدۇ . خالايىق سەندىن قورقمىسا ، يوللارنى قاراقچىلار ئىگىلەيدۇ ، ئۆتەڭلەر ۋەيران بولىدۇ ، دۇشمەنلىرىڭ تاج ـ تەختىڭگە قەست قىلىدۇ . جاھانغا خوجا بولىمەن دېسەڭ ، زالىم بولۇشۇڭ كېرەك ، ـــ دەيتتى . بۇ ئىككىسى ھەر قېتىم بۇتخانىدىن يېنىپ خوجىنىڭ قېشىغا كېلەتتى . خوجا نۇشىرۋاننىڭ چىرايىدىن ئۇنىڭ كەيپىياتىنى بىلەتتى ، لېكىن ئۇنى تو-سۇشقا ھېچ ئىلاج قىلالمايتتى .

خوجا نۇشىرۋانىنى ئادالەتكە دالالەت قىلاتتى . نۇشىرۋان بەختەكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلايتتى ، ئەمما قىلمايتتى . خوجىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ، نېمە دېسە شۇنى قىلاتتى . لېكىن ، خوجىنىڭ مۇسۇلمان بولۇش ھەققىدىكى تەكلىپىنى قوبۇل قىلمايتتى . شۇنداق قىلىپ ، بەختەك كۆپرى قىلدى ، زالىم قىلالمىدى ؛ خوجا ئادىل قىلدى ، مۇسۇلمان قىلالمىدى .

نۇشىرۋان ئۆيلەنمىگەن ئىدى ، خوجا ئۇنىڭ تەلىيىگە قۇرئە سېلىپ بېقىپ ، ئىقلىم پادىشاھلىرى ئارىسىدىن چىن پادىشاھىنىڭ قىزىنى ئېلىپ بەردى . ئۇنىڭدىن نۇشىرۋان ئىككى ئوغۇل ، بىر قىز پەرزەنتلىك بولدى . ئوغۇللىرىنىڭ بىرىنىڭ ئىسمىنى ھورمىز ، يەنە بىرىنىڭكىنى پەركۇز قويدى . قىزىنىڭ ئىسمى مەلىكە نىگار بولدى . پادىشاھ نۇشىرۋان خوجىنىڭ سۆزىدىن زىنھار چىقماي ، مەملىكەتنى ئادىللىق بىلەن باشقۇردى . بۇنىڭدىن بەختەك نارازى بولۇپ ، پادىشاھنى ئۆزىنىڭ سۆزىگە كىرگۈزەلمەسلىكىنىڭ سەۋەبىنى خوجىدىن كۆردى ، خوجىنى يوقاتسام ، نۇشىرۋان مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئىش قىلمىدۇ ، دەپ ئويلاپ ، خوجىنى يوقىتىشنىڭ ئامالىنى ئويلاپ چىقتى .

بىر كۈنى بەختەك ئىككى ئادەمنى خالىي جايغا ئاپىرىپ :

ــ ھەي يوقسۇللار ، مەن سىلەرنى باي قىلاي ، بىر شەرتىم بار ، قوبۇل قىلسىلار ، ــ دېدى . ئۇلار قوبۇل كۆردى . ئاندىن بەختەك يەنە ، ــ ئۇنداق بولسا ، سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن سوقۇشۇپ ، باش ـ كۆزۈڭلارنى يېرىڭلار ، ئاندىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ داد ئېيتىپ ، بىرىڭلار يەنە بىرىڭلارنى : « بۇ مېنىڭ ئاتامنى ئۆلتۈرۈۋەتتى ، سىز ئۇنىڭدىن قىساسىمنى ئېلىپ بەرگەيسىز » دەڭلار . شۇ چاغدا پادىشاھ بىرىڭلارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇيدۇ . ئۆلتۈرۈشكە ئېلىپ ماڭغاندا : « ئى پادىشاھ ، مېنىڭ ئۇچ ھۇنىرىم بار ئىدى ، ئۇلارنى ھېچ كىشى بىلمەيدۇ » دەڭلار . پادىشاھ : « نېمە ھۇنىرىڭ بار؟» دەپ سورىسا ، «بىرىنچىسى ، تەقلىي روھنى ① بىلىمەن ، ئىككىنچىسى 70 خىل تىلنى بىلىمەن ، ئۇچىنچىسى

① تەقلىي روھ ــ روھنى بىر تەندىن ئىككىنچى بىر تەنگە يۆتكەش .

ئالتۇننى تېرىپ ئۇندۇرەلەيمەن » دەپلار . ئۇنىڭدىن كېيىنكى گەپنى مەن ئۆزۈم تۇغىللەيمەن ، ــ دەپ ئۆگىتىپ ، ئۇلارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى . ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ، بەختەك ئارقىسىدىن باردى . پادىشاھ مەجلىس ئۇستىدە ئولتۇراتتى ، قۇلىقىغا دەۋاگەرلەرنىڭ ئاۋازى يەتتى - دە ، دەرھال ئۇلارنى كەلتۈرۈپ :

ــ نېمە دەۋايىڭلار بار ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇلاردىن بىرى ياشلىرىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ ، يېنىدىكى بىرىنى كۆرسىتىپ :

ــ بۇ ئادەم ئاتامنى ئۆلتۈرۈۋەتتى ، ــ دېدى . پادىشاھ يەنە بىرىدىن سورىغان ئىدى ، ئۇ :

ــ راست ئۆلتۈرۈۋەتتىم ، ــ دېدى .

نۇشىرۋان ھەممە ئىشنى يېنىدىكى ئالىم ئابۇزەر ھاكىمدىن سورىماي قىلمايتتى ، ئۇنىڭغا قارىغان ئىدى ، ئابۇزەر ھاكىم ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى . شۇئان بەختەك ئورنىدىن تۇرۇپ دېدىكى :

ــ ئى جاھان پاناھ پادىشاھ ، سەن بولساڭ ئادىل شاھدۇرسەن . ئادىللىق نامىڭ 72 مىللەتنى ئۆزىگە تارتىپ ، ھەممىسى سېنىڭ ئادالىتىڭنىڭ ئاستىغا جەم بولدى . ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغان ئادەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن ، دەرد - ھالىنى ساڭا ئۇقتۇرالماي ، ئادالىتىڭدىن بەھرە ئالالمىدى . ساڭا ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغان بىر كىشى لازىم . بۇ قاتىلنى ئۆلتۈرۈشتىن بۇرۇن ، ئۇنىڭ بىلىدىغان تىللىرىنى ئۆگىنىۋېلىش زۆرۈر-دۇر . ئۇ نۇرغۇن تىلنى بىلىدۇ .

بۇ گەپ پادىشاھقا ماقۇل كەلدى - دە ، سورىدى :

ــ شۇنچە تىلنى ئۆگىنىش كىمنىڭ قولىدىن كەلگەي ؟

ــ جاھان ئالىمى ئابۇزەر ھاكىم كۆپلىگەن مەزھەپنىڭ تىلىنى بىلىدۇ ، بىلمىگەن جايلىرىنى تولۇقلاپ ئۆگىنىۋېلىش ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاسانىدۇر ، ــ دېدى بەختەك .

نۇشىرۋان ئالىمغا قاراپ :

ــ ئۆگىنەلەرسىزمۇ ؟ ــ دېدى . ئابۇزەر ھاكىم ھېلىقى ئىككى

ئادەم ماجىراسىنىڭ يالغانلىقىنى ، ئۆز تىلىدىن باشقا تىلنى بىلمەيدىغانلىقىنى ، بەختەك قەستەن ھىيلىگەرلىك قىلىپ جامائەت ئالدىدا ئۆزىنى رەسۋا قىلماقچى بولغانلىقىنى ، قىسقىسى ، بۇ بىر سۈيىقەست ئىكەنلىكىنى بىلەتتى . ئەمما ، ئۆگىنەلمەيمەن دېيىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . شۇڭا ، ئۇ نائىلاج : « ئۆگىنەلمەيمەن » دېدى . شۇنداق قىلىپ ، « قاتىل » ئابۇزەر ھاكىمغا تاپشۇرۇلدى . ئابۇزەر ھاكىم ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ كىلىپ :

ـــ قېنى قايسى تىللارنى بىلسەن ؟ ماڭا ئۆگەتكىن ، ـــ دېدى .

ئۇ ئادەم دېدىكى :

ـــ مېنىڭ دادام ناھايىتى دۇنيادار كىشى ئىدى . پۇلنى خالىغانچە سەرپ قىلىپ ، يەپ ـ ئىچىپ ، ئويناپ ـ كۈلۈپ ئۆگىنىپ قالغان ئىدىم . ئەگەر سەن مېنىڭدىن ئۆگەنمەكچى بولساڭ ، مېنى 40 كۈنگىچە كۆڭلۈمدىكىدەك كۈتكىن ، بۇيرۇقلىرىمغا زىنھار خىلاپلىق قىلماي ھەممىنى بەجا كەلتۈرگىن . بۇنىڭغا كۆنسەڭ ئاندىن ئۆگىتىپ قويىمەن .

ـــ دېگىنىڭدەك بولسۇن ، ـــ دېدى ئابۇزەر ھاكىم .

ـــ ئۇنداق بولسا ، ـــ دېدى ئۇ ئادەم ، ـــ 40 كۈنگىچە كۈندە بىر قۇلانىڭ كاۋىسىنى ، بىر خۇمرا شاراب ، توققۇز نەپەر خۇش ئاۋاز ھاپىز ، كۈندۈزى بىر قىز ، كېچىسى بىر قىز كەلتۈرگىن . بۇلار بىلەن كۆڭلۈمنى خۇش قىلۇالاي ، ئاندىن ئۆگىتىمەن .

ئابۇزەر ھاكىم ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ بەردى . 40 كۈنمۇ توشتى . ئابۇزەر ھاكىم ئېيتتىكى :

ـــ ھەي ئادەم ، دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىنى قىلىپ بەردىم ، 40 كۈنمۇ توشتى . ئەمدى ھۇنىرىڭنى ئۆگەت .

بۇ ئادەم يىغلاپ ، ئۆزىنى ئابۇزەر ھاكىمنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ ، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بەختەكنىڭ ئۆگەتكەنلىكىنى باشتىن ـ ئاخىر باياں قىلدى . ئابۇزەر ھاكىم بۇ ئادەمگە خىراجەت بېرىپ ، يەنە بىر شەھەرگە قوغلۇەتتى . ئەمما ، نۇشىرۋان بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز ئىدى .

كۈنلەرنىڭ بىرىدە نۇشىرۋان شىكارغا چىقىپ قايتىپ كېلىۋاتقان

ئىدى ، بىر ۋەيرانىلىققا يولۇقۇپ قالدى . ۋەيرانە تاملارغا نۇرغۇن جانىۋارلار قونۇۋالغان ئىدى . بۇلار غوۋغا قىلىشپ ، توپ ـ توپ بولۇپ غەزەپ بىلەن سوقۇشۇۋاتاتتى . پادىشاھ بۇ ھالدىن ھەيران بولۇپ :

ـــ بۇ قانداق جانىۋار ؟ بۇلارنىڭ جېدەل قىلىشنىڭ سەۋەبى نېمە ؟ ئۇلار نېمە دېيىشۋاتىدۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى . بەختەك شۇئان :

ـــ ئى جاھان شاھى ، بۇ جانىۋار چۈغۇندەك دەپ ئاتىلىدۇ . ئۇ-نىڭ ماكانى ۋەيرانىلىقتۇر . ئۇلار قەيەرنى ماكان قىلسا ، شۇ يەر ۋەيران بولۇپ كېتىدۇ . بۇلارنىڭ تىلىنى ئابۇزەر ھاكىم ئوبدان بىلىدۇ ، ـــ دېدى .

نۇشىرۋان دېدىكى :

ـــ ئى ئابۇزەر ھاكىم ، بۇ جانىۋارلار نېمە دەيدۇ ؟

ئابۇزەر ھاكىمنىڭ كۆزىگە يورۇق جاھان قاراڭغۇ بولدى ، بىلمەيمەن دېيىشنىڭ ئىلاجى يوق ئىدى . شۇڭا ئۇ ، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ :

ـــ مەن يېقىنراق بېرىپ ئاڭلاپ باقاي ، ـــ دەپ بىر تامنىڭ تۈۋىگە باردى . بىردەم ئويلانغان ئىدى ، كاللىسىغا بىر ئەقىل كەلدى ـ دە ، دەرھال پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ـــ ئى شاھىم ، ئوڭ تەرەپتە ئولتۇرغان چۈغۇندەكلەرنىڭ بىر قىزى بار ئىكەن . سولدىكى چۈغۇندەكلەرنىڭ بىر ئوغلى بار ئىكەن . قىز تەرەپ تويلۇق ئۇچۇن ئوغۇل تەرەپكە : « 10 ۋەيرانىلىق بەرسەڭلار » دېدى . ئوغۇل تەرەپ قىز تەرەپنىڭ دۆتلۈكىگە قاتتىق غەزەپلىنىپ : «ھېلىغۇ 10 ۋەيرانىلىقەن ، نۇشىرۋانغا بەختەك ۋەزىرلا بولسا ، ئۇنىڭ مەملىكىتى پۈتۈنلەي ۋەيران بولىدۇ . ساڭا 10 ئەمەس ، 100 ۋەيرانىلىق بېرەي » دەيدۇ ، ـــ دېدى .

نۇشىرۋان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ « بەختەكنىڭ كاساپىتىدىن مەملە-كەت خاراب بولىدىغان بولسا ، مەن قانداقمۇ ئادىل پادىشاھ بولغان بولىمەن ؟ بەختەكنى ئۆزۈمدىن يىراق قىلمىسام بولمىغۇدەك » دەپ

ئويلاپ ، شۇئان 40 كالتەك ئۇرغۇزۇپ ، خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئابۇزەر هاكىمغا ئېلىپ بەردى ، بەختەكنى گۇناهكار قىلدى . ئۇنىڭدىن كېيىن ، ئاتا نەسىھىتىنى ئەستە تۇتۇپ ، ئابۇزەر هاكىمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش كۆردى . ئۇچ ئىشتا ئادىل بولدى .

بىرىنچىسى چۆل ـ جەزىرىدە قوي باققان كۇنلىرىنى ئۇنتۇمىدى . يېلىڭ ـ يالىڭاچ ، يالاڭ ئاياغ ، ئاچ ـ توق هالدا چۆللەردە تېكەن دەسسەپ ، تۇرمۇش قايغۇسىدا جاپا تارتقان غەمكىن بىچارىلەرنىڭ سېيىماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمىدى . پۇتۇن خەزىنىنى يوقسۇزلارغا ئاتاپ ، خەلقنى باي قىلدى .

ئىككىنچىسى گۇناهكارنى زىندانغا بۇيرۇشتا ئېهتىيات قىلدى ، زىندانىنى ئۆزى يوقلاپ تۇردى ، گۇناهكارلارنى ئاچ قويمىدى ۋە قىينىمىدى . زىندانىدىكى بىر كۇننى بىر يىل دەپ هېسابلىدى ، هەق ـ ناهەققە كۆكۇل بولدى ، كىشىنىڭ سۆزىگە تەھقىق قىلمىغۇچە ئىشەنمىدى ، يامان يولغا ماڭمىدى .

ئۇچىنچىسى ئالىملارنى ئىززەتلىدى ، يامانلارنى يېنىغا يولاتمىدى ، پۇقرالار بىلەن باراۋەر ئۆتتى ، داغدۇغا قىلمىدى . ئۇنىڭ دەۋرىدە قوي بىلەن بۆرە بىر يەردە ياشىدى . كەپتەر بىلەن لاچىن بىر ئۇۋدا كۆپەيدى . دىن ، مەزهەپ ، مىللەت ئايرىلمىدى ، هەممە ئادەم ئىنسان دەپ قارالدى . نۇشىروان پەقەت هەقىقەتنى ، ئادالەتنى ياقلىدى . شۇڭا ، ئۇنىڭ نامى « ئادىل » دەپ دۇنياغا مەشھۇر بولدى . نۇشىروان بۇتپەرەس ئىدى ، لېكىن ئادىل دېگەن نامنى هەممىگە مەشھۇر قىلدى .

بىر كۇنى ئابۇزەر هاكىمنى چاقىرىپ :

ـــ سىز مېنى ئۇچ ئىشقا مەجبۇرلىغاندا « بۇنىڭدىن سىزگە كۆپ مەنپەئەت يېتىدۇ » دېگەن ئىدىڭىز . دۇنيادا ئادەملەر ئارزۇ قىلىدىغان «ئادىل » دېگەن نامنى ئالدىم . ئەگەر ئۇچ ئىشنى قىلىپ كۆرمىگەن بولسام ، خەلقنىڭ هالىنى بىلمەس ئىدىم ، بۇنىڭدەك ئۇلۇغ شان ـ شەرەپ ماڭا مەنسۇپ بولماس ئىدى ، ـــ دېدى .

نۇشىرۋاننىڭ ئادالەت زەنجىرى

رىۋايەت قىلىنىشىچە ، نۇشىرۋان ئادىلىنىڭ يېنىغا ئادەم ئەگەشتۇرمەي كوچىغا چىقىپ پۇقرالار بىلەن ئارىلىشىدىغان ئادىتى بار ئىدى . پۇقراچە ياسىنىپ ئۆزىنىڭ پادىشاھلىقىنى بىلدۈرمەيتتى . بۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ ھال ـ كۈنىنى بىلمەكچى بولاتتى .

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزى يالغۇز شەھەرگە كىرىپ ، ناھايىتى ئاۋات بىر بازارنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقاندا ، بىر ئاتلىق كىشى شۇنداق تېز كېلىپ ، 70 ياش ئەتراپىدىكى بىر بوۋاينى سوقۇۋەتتى . بىچارە بوۋاينىڭ كۆزلىرى ئاجىز ئىدى . ئۆمىلەپ يۈرۈپ ئاران تەستە ئورنىدىن تۇرۇۋۇدى ، ھېلىقى ئاتلىق كىشى ئاتتىن چۈشۈپ ، بوۋاينىڭ باش ـ كۆزىگە قامچىدا بىرقانچىنى ئۇرۇۋەتتى . بۇ ئۇرغۇچى ئوردا كىشىلىرىدىن بولۇپ ، نۇشىرۋاننى كۆرمىگەن ئىدى . ئارقىدىنلا بوۋاينى سۆرەپ :

ـــ ماڭ ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىمەن . سەن مېنىڭ يولۇمنى توسۇپ ئىشىمدىن قويدۇڭ ، ـــ دەپ تەھدىت قىلىۋىدى ، بىرنەچچە ئادەم بۇ ئاتلىق كىشىگە بولۇشۇپ :

ـــ سەن بۇ كىشىگە كاشىلا بولۇپ ئىشىدىن قويدۇڭ ، خۇشال كېتىۋاتقان كىشىنى خاپا قىلىپ كۆڭلىنى چىگدىڭ . بۇنىڭ ئۈچۈن پادىشاھ سېنى جازالايدۇ ، ـــ دېدى . بىچارە بوۋاي ئاتلىق كىشىدىن گۇناھىنى تىلىدى . ھېلىقىلار ئارىلاشقان بولۇپ ئايرىپ قويدى . بوۋاي قۇتۇلغىنىغا شۈكۈر قىلىپ ، مىڭلارچە رەھمەت بىلەن كېتىپ قالدى .

نۇشىرۋان بۇ ئادالەتسىزلىكنى كۆرۈپ ، شۇئان ئوردىغا يانىدى .

تەخت سەلتەنتىدە بوۋاينىڭ ئەرزىنى كۈتۈپ ئولتۇردى ، لېكىن بوۋاي كەلمىدى . بۇگۈن كېلەر ، ئەتە كېلەر دەپ بىر ئايغىچە ساقلىدى . ھېچقانداق خەۋەر بولمىغاندىن كېيىن ، بىر كۈنى يەنە شۇ كوچىغا باردى . ھېلىقى كۈنى بوۋاينىڭ ئۆيىنى كۆرۈۋالغان ئىدى ، ئىزدەپ ئۆيىگە باردى . بوۋاي تېخىچە ساقىيالمىغان ئىدى . نۇشىرۋان كېسەلنىڭ سەۋەبىنى سوراشقان ئىدى ، بوۋاي ھېلىقى كۈنى يۈز بەرگەن ئەھۋالنى ئەينەن بايان قىلىپ ، تاياق زەربىسىدىن ھازىرغىچە ئوڭلىنالمىغانلىقىنى ئېيتتى . نۇشىرۋان :

ــ نېمە ئۈچۈن ئەرز قىلمىدىڭىز ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، بوۋاي جاۋاب بېرىپ :

ــ ئى ئوغلۇم ، مەن ئەرز قىلىپ باردىم ، لېكىن ياساۋۇللار دەرۋازىدىن كىرگۈزمىدى . پادىشاھ ئادىل بولغان بىلەن ، بىز ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرەلمىگەندىن كېيىن پادىشاھقىمۇ ، بىزگىمۇ نېمە ئىلاج ؟ ئەگەر پادىشاھىمىز بىلىدىغان بولسا ، مەن بۇنداق كۈنگە قالماس ئىدىم ، ــ دەپ زار ـ زار يىغلاپ كەتتى .

پادىشاھ ئويلىدىكى ، مەن ئادىل بولغان بىلەن ، خەلقىم بىلەن كۆرۈشەلمەيدىكەنمەن . ئادالەتسىزلىك تېخى بار ئىكەن ، بۇ ئىشنىڭ چارىسىنى قىلمىسام بولمىغۇدەك .

پادىشاھنىڭ بېشى قېتىپ ، ئابۇزەر ھاكىمنى چاقىرىپ كۆڭۈلدىكىنى بايان قىلدى ۋە قانداق قىلىشنى سورىدى . ئابۇزەر ھاكىم :

ــ ئى ئالەم پاناھ شاھ ، ھايات ناھايىتى قىسقىدۇر ، بىر كۈن پادىشاھقىمۇ ، گادايغىمۇ ، يىغلىغانغىمۇ ، كۈلگەنگىمۇ ئوخشاش ئۆتىدۇ ، ئۆمۈر بەربىر ئاخىرلىشىدۇ ، مەنسەپ ، مال ـ دۇنيا جانغا ئەسقاتمايدۇ . ئەجەل توشقاندا ھەممە ئادەم ئوخشاشلا ئۆلىدۇ ، قايتا كەلمەيدۇ . مۇشۇنچىلىك قىسقا ئۆمۈرگە پادىشاھلار خەزىنە توپلايدۇ ، تۈمەنلىگەن ئادەمنى قىينايدۇ ، يىغلىتىپ ، ئاچ ـ زار ، يېلىك ـ يالىڭاچ قويۇپ ، توپلىغان خەزىنىسى ئەمدىلا ھۇدۇتىغا يېتىپ كۆڭلىنى خۇش قىلايدۇ .

گەندە ، ئەجەل جاننى ئالىدۇ ، خەزىنە كېيىنكىلەرگە قالىدۇ . كېيىنكىلەر بولسا قان چاچقاندەك بۇزۇپ ـ چېچىپ تۇگىتىدۇ . پۇل ـ دۇنيا توپلىغۇچىلار ، ئەمەلدارلار يېمەي ـ ئىچمەي يىغىدۇ ، بىر كۈنى ئۆلىدۇ ، راھىتىنى خوتۇنىنىڭ كېيىنكى ئېرى كۆرىدۇ . سىزنىڭ ئويلىغانلىرىڭىز ھەقتۇر . ئادىل بولاي دېسىڭىز زالىم بولماڭ ، خەلقنىڭ دادىغا يېتىڭ . تىلسىز ، تىللىق جانلارنىڭ ھەممىسىگە رەھىمدىل بولۇڭ . ئۆمرىڭىزنى ياخشىلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ ، ئالەمدە ياخشى نام قالدۇرۇڭ ، ياخشى نام تۇگىمەس خەزىنىدۇر . مەن سىزگە شۇنداق بىر ئادالەت زەنجىرى ئورنىتىپ بېرەيكى ، ھەممە ئادەم چوڭ ـ كىچىك ، باي ـ كەمبەغەل دېمەستىن سىز بىلەن بىمالال سۆزلىشەلەيدىغان بولسۇن ، ھەتتا جان ـ جانىۋارلارمۇ سىزنىڭ ئادالەت نۇرىڭىزدىن بەھرە ئالالايدىغان بولسۇن . بۇنىڭ بىلەن جاھاندىن ياخشى نامىڭىز ئۆچمەي ، ئالەم ئەھلى ياخشى نام بىلەن سىزنى ياد ئېتىدۇ ، ـــ دېدى . نۇشىرۋان شاھ بۇنىڭدىن شۇنداق خۇشال بولۇپ ، بۇ ئىشنىڭ رىغبىتىنى ئابۇزەر ھاكىمغا تاپشۇردى . ئابۇزەر ھاكىم چىقىپ ئىلمى ھېكمەت بىلەن ئالتۇندىن شۇنداق بىر زەنجىر بەرپا قىلدىكى ، ئۇ يەر يۈزىدىن 360 گەز كۆتۈرۈلۈپ ئاپتاپتەك روشەن نۇر چېچىپ تۇراتتى . بىر ئۇچى ئوردا دەرۋازىسىدىن يىراق جايدىكى ئات يېتىلىگۈچىلەر دەرۋازىسىدا ، بىر ئۇچى ئوردا تۇغلۇكىدىن كىرگۈزۈلۈپ تەخت ئۈستىدە گويا ھەسەن ـ ھۈسەندەك تۇراتتى . ھەرقانداق ئادەمنىڭ دادى بولسا كېلىپ زەنجىرنى تۇتسا ، ئۇنىڭ ساداسى بىۋاستە پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا كىرەتتى . ئابۇزەر نەسىھەت قىلىپ :

ـــ ئى ئالەم پاناھ شاھ ، سىز بىلەن كۆرۈشۈشكە مۇشەررەپ بولالمىغانلار كېلىپ بۇ زەنجىرنى تۇتسا ، قۇلىقىڭىزغا شۇئان ئاۋاز يېتىدۇ ، شۇ زامان ئۆزىڭىز چىقىپ ، ئۇنىڭ ھالىغا يېتىڭ ، مۇشۇنداق قىلسىڭىز ، جاھان خەلقى سىزگە قايىل بولۇپ ، ئىتائىتىڭىزگە بويسۇنغۇسىدۇر ، سىزمۇ ھەم جاھاننى ئىلكىڭىزگە كىرگۈزەلەيسىز ، ـــ دېدى .

پادىشاھ بۇنىڭدىن مەمنۇن بولۇپ ، ئابۇزەر نېمە دېگەن بولسا

شۇنداق قىلدى . ئەرزى بار كىشىلەر كېلىپ زەنجىرنى تۇتاتتى . ئۇنىڭدىن چىققان سادا پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتەتتى . بۇنىڭغا ھېچكىم ئارىلىشالمىدى . كەلگەنلەرنى پادىشاھ ئۆزى قوبۇل قىلىپ ، دادىخاھقا كەلگۈچىلەر يىغلاپ كەلگەن بولسا ، خۇشال قايتاتتى ، ئادەملەر بىر - بىرىنى بوزەك قىلىدىغان ، قاقشتىدىغان ئىشلار تۈگىدى ، زالىملار زۇلۇم سالالمىدى . خەلق ئىناق ، تۇرمۇش بايلىشات ، كۆڭلى خاتىرجەم ئۆتتى ، مەملىكەتتە ئادالەتسىزلىك قالمىدى . پات پۇرسەتتە زەنجىرى ئادالەتنىڭ داڭقى ئالەمگە تارقاپ ، پادىشاھنىڭ ئادىللىقى مەشھۇر بولدى .

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ، نۇشىروان ئادىل مەجلىس ئۇستىدە ئولتۇرغان ئىدى ، ئالتۇن زەنجىر ئارقىلىق قۇلىقىغا بىر سادا كەلدىكى ، توختىمىدى . نۇشىروان بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ مەجلىس ئەھلىنى ئېلىپ زەنجىرنىڭ قېشىغا باردى . بىر ئورۇق ئېشەك زەنجىرگە سۈركىلىپ لىڭ-شىتقىلى تۇرۇپتۇ . نۇشىروان بۇنى كۆرۈپ : « بۇ ئېشەك نېمە ئۈچۈن كەلگەندۇ ؟ يا ئۇنىڭ مەقسىتىنى بىلگىلى بولمىسا ، ئەمدى قانداق قىلغۇ-لۇق » دەپ ئېشەككە نەزەر سالغان ئىدى ، ئېشەكنىڭ پۇتىنى يۆتكىگۈدەكمۇ ھالى قالماپتۇ . ئورۇقلاپ ، دۈمبىسىنى يېغىر بېسىپ كېتىپتۇ . نۇشىروان بۇنىڭدىن بىلدىكى ، ئېشەكنى ئىگىسى ئېغىر ئىشلارغا سېلىپ ، ياخشى باقماي ، قېرىغاندا ھەيدىۋېتىپتۇ . نۇشىروان شۇئان پەر-مان قىلىپ :

ــ ئېشەكنىڭ ئىگىسىنى تېپىپ كېلىڭلار ! ــ دەپ ئىككى ياساۋۇلنى ئەۋەتتى . ئۇلار ئېشەكنى ھەيدەپ ئارقىسىدىن ماڭغان ئىدى ، ئېشەك بېرىپ بىر سودىگەرنىڭ ھويلىسىغا كىردى . ياساۋۇللار كىرىپ سودىگەردىن :

ــ بۇ ئېشەك كىمنىڭ ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ مېنىڭ ، ــ دېدى سودىگەر . ياساۋۇللار :

ــ سېنى پادىشاھ چاقىرىدۇ ، ــ دەپ ئۇنى ئوردىغا ئېلىپ باردى . پادىشاھ سوراق قىلىشقا باشلىدى :

ـــ سەن نېمە ئادەم ؟
ـــ مەن سودىگەر .
ـــ بۇ ئېشەك كەمنىڭ ؟
ـــ مېنىڭ .
ـــ نېمە ئۈچۈن باقمىدىڭ ؟
ـــ قېرىپ كەتتى ، باقمىغان ئىدىم .
ـــ دۈمبىسى نېمىدەپ يېغىر بولدى ؟
ـــ مەن ئىشلەتكەن ئىدىم .
ـــ ئۇ ساڭا نەچچە يىل ئىشلىدى ؟
ـــ 30 يىل .
ـــ نېمە ئۈچۈن شۇنچە يېغىر قىلىۋەتتىڭ ؟
ـــ بۇ ئېشەك ياش ۋاقتىدا مەن باي ئەمەس ئىدىم ، ئېغىر ـ يېنىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ئېشەك بىلەن قىلاتتىم . ھارىدىم ـ تالدىم دېمەي ماڭدى ، يېغىر ئازابىغمۇ چىدىدى . مۇشۇنداق ئىشلەپ يۈرۈپ پۈل تاپتىم ، ئەمدى ئېشەك قېرىدى ، ئورنىغا ياش ئات ، قېچىر سېتىۋالدىم . ئېشەكنىڭ كېرىكى قالمىغانلىقى ئۈچۈن جېنىڭنى باق دەپ ھەيدىۋەتتىم .
ـــ ئەمدى ئۇنىڭدىن خەۋەر ئالساڭ بولماسمىدى ؟
ـــ ئورۇن ۋە ئوقۇر يوق ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئات ئېلىپ ئورۇنلاشتۇرغان ئىدىم .
نۇشىروان ئادىل سودىگەرنىڭ سۆزلىرىدىن قاتتىق غەزەپلەندى ـ دە :
ـــ ياشلىقىدا ئىشلىتىپ ، قېرىغاندا ھەيدىۋېتىپ ، مۇشۇنداق ۋىجدانسىزلىق قىلساڭ بولامدۇ ؟ بۇگۈندىن باشلاپ 40 كۈن ئىچىدە ئېشەكنى سەمرىتىپ ، يېغىرلىرىنى ساقايتىپ ئېلىپ كېلىسەن . ئەگەر سەمرىتەلمىسەڭ ئېشەكنىڭ كۈنىنى سەن كۆرىسەن ! ـــ دەپ ھەيدەپ چىقاردى .
شۇ كۈندىن باشلاپ سودىگەر ئېشەكنى قوناق ، بېدە بېرىپ

باقتى ، ئېشەك كۈندىن - كۈنگە سەمرىشكە باشلىدى . 20 كۈن بولغاندا ھاگىراپ جاھانىنى زىلزىلىگە سېلىشقا باشلىدى ، ھەربىر ھاگىرسا يەر - زېمىن تىترەپ كېتەتتى . 40 كۈن بولغاندا يېغىرلىرىمۇ ساقىيىپ ، سېمىز-لىكتىن ئىككى ياشلىق تەخەيدەك بولۇپ كەتتى . ئىككى ئادەم بولمىسا سۇغارغىلىمۇ ئاپارغىلى بولمايتتى . ئېشەكنىڭ ھەيۋىسىدىن سودىگەرنىڭ ئات - قېچىرلىرىمۇ تىترەپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى . سودىگەر ئېشەكنى ئېلىپ نۇشرۇاننىڭ ئالدىغا كەلدى . نۇشرۇان كۆردىكى ، ئېشەك سەم-رىپ ئويناقلاپ تۇرۇپتۇ ، جامائەت كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى . نۇشرۇان :

— ئى سودىگەر ، بۇ نېمە ئىش ؟ — دەپ سورىدى .

— مەندىن زالىملىق ئۆتۈپتۇ ، — دېدى سودىگەر ، — ئۆزۈم ئوبدان باقماي . يېگىنى كۆرۈپ كونىسىدىن ۋاز كېچىپتىمەن ، كۆرگەن كۈنلىرىمنى ئۇنتۇپ ياخشىلىق قىلغۇچىغا ۋاپاسىزلىق قىپتىمەن ، — سودىگەر ئۆزىنىڭ ۋىجدانسىزلىقىغا مىڭلاپ ئەپسۇسلار ئېيتتى .

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق ئارىسىدا « چاڑىنى ئوبدان باقماي تاشلىۋەتسىمۇ گۇناھ بولىدىكەن » دەيدىغان گەپ تارقىلىپ ، ھەممە ئادەم ئات - ئۇلاغ ، مال - چارۋىلىرىنى ئوبدان باقىدىغان بولدى ، چارۋىلار سەمرىگەنسېرى كۆپەيدى .

ئەلقىسسە : بىر كۈنى شىكار ئۈستىدە نۇشرۇان ئادىل ئۇچۇن بىر ياۋا قۇشنى كاۋاپ قىلىشتى ، تۇز يوق ئىدى . بىر غۇلام تۇز ئېلىپ كېلىش ئۈچۇن ماڭغان ئىدى ، نۇشرۇان ئۇنىڭغا تاپىلاپ : « تۇزنى ئۆز باھاسى بويىچە سېتىۋال . كېيىن بۇ ئىش رەسمىيەتكە ئايلىنىپ ، يېزىنى خاراب قىلمىسۇن » دېدى . كىشىلەر : « بۇنچىلىك نەرسىدىن قانچىلىك زىيان يېتەر ؟ » دەپ سورىغان ئىدى ، نۇشرۇان دېدىكى : « ئەگ بۇرۇن جاھان يارالغاندا زۇلۇمنىڭ ئاساسى كىچىككىنە ئىدى ، ئەمما كېيىن دۇنياغا كەلگەن ھەربىر كىشى ئاز - ئازدىن كۆپەيتكەچ ، مانا مۇشۇ دەرىجىگە يەتتى » .

ئېشەك دەۋاسى بىلەن تۇز ھەققىدىكى ئىشلار ئالەمگە پۇر كەتتى .

ئەمەلدارلار خەلقتە خالىغانچە باج ـ سېلىق سالمايدىغان بولدى ، خەلق تۇرمۇشى بايىشات ئۆتتى . نۇشرۋاننىڭ « ئادىل » دېگەن نامى جاھاندا تېخىمۇ مەشھۇر بولدى . ئالەم خەلقى ئۇنىڭغا ئىچ ـ ئىچىدىن قايىل بولۇپ ، ئۇنى ئۆزلىرىگە دوست تۇتتى . نۇرغۇن مەملىكەت ئۆزلۈكىدىن كېلىپ ئۇنىڭ ئىتائىتىگە كىردى .

ۋەيران بولغان شەھەر

رىۋايەتچىلەرنىڭ تارىخنامىلىرىدە رىۋايەت قىلىنىشىچە ، نۇشرۇاننىڭ ئادالەتلىگى ئالەمگە مەشھۇر بولۇپ ، نامى « نۇشرۇان ئادىل » دەپ ئاتالغان . پۈتۈن ئەلدە ئادالەت ئورنىتىلىپ ، خەلق خاتىرجەم ياشىغان . زۇلۇم ـ زۇلۇمەت ، ناھەقچىلىك تۈگەپ ، دادخاھقا كىلىدىغان دەۋاگەرلەرمۇ ئازىيىپ كەتتى . پادىشاھ بۇنىڭدىن خۇشال ، خاتىرجەم بولدى . كۆپ ۋاقىتنى مۇنەججىملەردىن تەلىم ئېلىش ، ئىلىم ـ ھېكمەت مۇتالىئە قىلىش بىلەن ئۆتكۈزۈپ ، يىراق ۋىلايەتلەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپالمىدى ، كۆڭلىدە ھەممە شەھەر ـ ۋىلايەتلەر ئوخشاشتۇر دەپ بىلدى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولالماي ، نۇشرۇان ئادىلغا مەملىكەتنى تەكشۈرۈپ چىقىش تەكلىپىنى بەرگەن بولسىمۇ ، ۋاقىتدا كىشى ئەۋەتمەي ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى . ئاخىر خوجىنىڭ ئىچى پۈشۈپ ، بىرقانچە كۈن ئۆيدىن چىقمىدى . پادىشاھ قارىسا خوجا كۆرۈنمىدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ « نېمە ئىش بولغاندۇ ، بىلىپ كېلەي » دەپ خوجىنى كۆرگىلى كەلدى . قارىسا خوجا كېسەل بولۇپ يېتىپتۇ . پادىشاھ ئۇنىڭدىن بىر قۇر ھال سوراپ بولۇپ :

ـــ ئى خوجا ، سىز تېۋىپقا بىھاجەت ، جىمى دورىلارنى بىلىسىز ، تېۋىپلىقتىن خەۋەردار تۇرۇقلۇق ، نېمە ئۈچۈن ئۆزىڭىزنىڭ كېسىلىگە ئىلاج قىلالمىدىڭىز ؟ ـــ دېدى .

ـــ مېنىڭ كېسىلىمگە ۋەيرانلىق ، خارابلىكنىڭ چالمىسى شىپا قىلاتتى . ئىككى ۋەيرانلىققا بېرىپ ، ھەربىرىدىن بىر تالدىن چالما

ئەكەلسەم بولاتتى ، ـــ دېدى ۋەزىر .

پادىشاھ شۇئان ئىككى كىشىنى ۋەيرانلىققا ئىككى تال چالما ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى . بۇلار شۇ كەتكىنىچە ئەسكى تام تاپالماي ، ئۇچ ئاي بولغاندا ئىككى چالمىنى ئېلىپ كەلدى . خوجا بۇ چالمىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كەلدى . پادىشاھ خوجىنىڭ بىردىنلا ساقىيىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى .

ـــ ئى خوجا ، قانداق قىلىپ ساقايدىڭىز ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ .

خوجا جاۋاب بېرىپ :

ـــ ئى ئالەم پاناھ شاھ ، سىز پادىشاھ ، مەن ۋەزىر بولۇپ ، سىزنىڭ قەدىمىڭىز بەركاتىدىن ۋە ئەدلى ـ ئادالىتىڭىز شاراپىتىدىن جاھان ئاۋات بولدى ، ياخشى نامىڭىز جاھانغا مەشھۇر بولدى . ئەمما ، مەملىكەتتە يامان ئىشلار يەنە بارمىكىن دەپ ئەنسىرەيتتىم . بۇگۈن بۇ گۇمانىم يېشىلدى ، شۇڭا ساقىيىپ قالدىم ، ـــ دېدى . پادىشاھ خوجىنىڭ بۇنداق پەم ـ پاراسىتىگە تەھسىن ئوقۇدى . ئاندىن :

ـــ بۇ ئىككى تال چالمىنى ئەكەلگەن جاي نېمە سەۋەبتىن ۋەيران بولۇپتۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى ، ـــ دېدى خوجا ، ـــ مەغرىب تەرەپتە بىر شەھەر ، مەشرىق تەرەپتە بىر شەھەر ۋەيران بولۇپتۇ . مەغرىب تەرەپتىكى شەھەرنىڭ ۋەيران بولۇش سەۋەبى : چىن مەملىكىتى پادىشاھىنىڭ بەھرامگۆر ئىسىملىك بىر ئوغلى بار . ئۇ سىزنىڭ خوتۇنىڭىزنىڭ قېرىندىشىدۇر . ئۇ ئادەم شۇنداق زالىم ئىكەنكى ، خالىغان ۋاقتىدا پۇقرالارنى ئايىغ ـ ئاستى قىلىدۇ ، خالىغان ۋاقتىدا پۇل ـ مالىلىرىنى بۇلاپ كېتىدۇ . ئۇنىڭ زۇلمىدىن خەلقىنىڭ ھالى خاراب ، يۇرتى ۋەيران بولۇپ كەتتى . ئۇ ئاتىسىنىڭ سۆزىگىمۇ كىرمەيدۇ . ئۇ زالىمنى خاقانى چىنمۇ باشقۇرالمىدى . خوتۇنىڭىز بىلەن قېرىنداش بولغاچقا ، ئۇنىڭغا قارشى چىقىشقا ھېچكىم پېتىنالمىدى .

مەشرىق تەرەپتىكى شەھەرنىڭ ۋەيران بولۇشىغا كەلسەك ، بۇ

شەھەردە ناھايىتى باي بىر سودىگەر بولۇپ ، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى . ئۇنىڭ ھېچقانداق تۇغقىنى بولمىغاچقا ، مال ـ دۇنيالىرىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان ئادەم چىقمىدى . بۇ شەھەرنىڭ خەلقى سىزنىڭ زەنجىرى ئادالىتىڭىزنىڭ خىسلىتىدىن بىر ـ بىرىنى بوزەك قىلىدىغان ، بىر ـ بىرىگە زۇلۇم سالىدىغان ، كىشىنىڭ ھەققىنى ئالىدىغان يامان ئىشلاردىن خالي ئىدى . بۇ شەھەرنىڭ خەلقى كىشىنىڭ ھەققىدىن ۋە ئامانىتىدىن ئىنتايىن قورقىدۇ . سودىگەر ئۆلگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ئامانىتىدىن قورقۇپ بۇ شەھەرنى تاشلاپ كېتىپ ، يەنە بىر يەرنى ماكان قىلدى . ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ، بۇ شەھەر ۋەيران بولدى . دېمەك ، بۇ شەھەرلەرنىڭ بىرى ئادالەتسىزلىكتىن ، بىرى ئادىللىقتىن ۋەيران بولدى .

نۇشىروۋان ئادىل بۇنى ئاڭلاپ ، خوجىنىڭ ھېكمەت ـ كارامەتلىرىگە تەھسىن ئوقۇدى . شۇ زامان كىشى بۇيرۇپ سودىگەرنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ ئامانەتنى تاپشۇرۇپ بەردى . پۈتۈن شەھەر خەلقىگە نۇرغۇن ئىنئاملار بېرىپ ، ئۇلارنىڭ ئېسىل ئەخلاقىغا رەھمەت ئېيتتى . شەھەردىن كۆچۈپ تارتقان زىيانلىرىنى تۆلەپ بېرىپ ، ۋەيران بولغان ئانا شەھىرىنى يېڭىدىن ياساپ بەردى .

ئاتىسىنىڭ ئىتائىتىدىن چىقىپ ، پادىشاھنىڭ نامىنى سېتىپ ، خەلقىنى قاقشاتقان ، مەملىكەتنى ۋەيران قىلغان بەھرامگۆرنىڭ ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈن « ئۇنى تۈتۈپ كېلىڭلار » دەپ 40 مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن رۇستەمنىڭ نەۋرىسى گۇستەھەمنى ئەۋەتتى .

ئەلقىسسە : گۇستەھەم 40 مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا سەردار بولۇپ بەھرامنى تۈتۈپ ، لەشكىرىنى ئەسىر قىلىپ ، تارقاپ كەتكەن خەلقنى ئۆز شەھىرىگە ياندۇرۇپ كېلىپ ئولتۇراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن سەپەرگە راۋان بولدى . ئۇلار نەچچە مەنزىل ـ ئۆتەڭلەردىن ئۆتۈپ بەھرامنىڭ شىكارگاھىغا يېتىپ كېلىپ بىر بوستانلىققا چۈشتى . بۇلارنىڭ بەھرامنى تۇتۇش نىيىتىنىڭ بارلىقى بەھرامغا يەتتى . بەھرام ئۆزىنىڭ خىللانغان

300 دىلاۋىرىنى ① ئېلىپ ، سۇبھى ۋاقتى بىلەن كېلىپ گۈستىھەم خاتىرجەم ئۇخلاۋاتقان يەيتتە تۆت تەرەپتىن قورشاپ ، گۈستىھەمنى پۈتۈن قوشۇنى بىلەن قارشىلىقسىز ئەسىر ئالدى . سىپاھلار پىيادە بولۇپ ، ياراغلىرىنى بويۇنلىرىغا ئېسىپ ، قىلىچلىرىنى تاشلاپ ، بەھرامنىڭ ئالدىغا كېلىپ قوللۇق بەجا كەلتۈردى . بەھرامنىڭ چاھارپايلىرى تولا ئىدى ، ھەممىدىن يىلقىسى ناھايىتى كۆپ ئىدى . ئەسىرلەرنىڭ ئۆلتۈرىدىغانلىرىنى ئۆلتۈرۈپ ، بەزىلىرىنى ئۆزىگە سىپاھ قىلىپ ، گۈستىھەمنى يىلقىسى بار جايىغا ئېلىپ باردى . گۈستىھەم رۇستەمنىڭ نەۋرىسى بولغاچقا ، پالۋان ۋە تەدبىرلىك ئىدى . بىرنەچچە ئېغىز ياخشى سۆز بىلەن بەھرامنى خۇش قىلدى . بەھرام ئۇنىڭدىن :

— سىز قايسى خىزمەتنى تەلەپ قىلىسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— يىلقىڭىزنى بېقىپ ، سىزنى قىمىز بىلەن خۇش قىلسام دەيمەن ، — دەپ جاۋاب بەردى گۈستىھەم .

بەھرام ئۇنىسى نەچچە مىڭ لەشكىرى بىلەن يىلقىسى يايلايدىغان يايلاقىقا قويۇپ ، ئۆزى بارگاھىغا ياندى . شۇنداق قىلىپ ، گۈستىھەم توقۇز يىل بەھرامنىڭ يىلقىسىنى باقتى .

---

① دىلاۋىر — باتۇر دېگەن مەنىدە .

قاباھەتلىك چۈش

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشچە ، نۇشرۇۋان ئادىل زالىم ۋەزىر بەختەكنى دۇمبالاپ ، ئۇنىڭ ھوقۇقلىرىنى خوجا ئابۇزەر جەمھۇرغا ئېلىپ بەرگەندىن كېيىن ، مەملىكىتىگە ئادالەت ئۈرۈقى چېچىلىپ ، خەلقپەرۋەرلىك ئەۋج ئالدى . نۇشرۇۋان گاھى شىكار قىلىپ ، گاھى زىياپەت سورۇنلىرىدا ئولتۇرۇپ تازا خاتىرجەم يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسى شۇنداق دەھشەتلىك بىر چۈش كۆردىكى ، چۈشىدە بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ھەر تەرەپكە قاراپ تۇرغان ئىدى ، شەھرى خەيبەر تەرەپتىن بىر ئوت پەيدا بولدى . بۇ ئوت ھە دەپ ئۇلغىيىپ ، جاڭگال ، تاغلارنى كۆيدۈرۈپ مەدايىن تەرەپكە يۈزلەندى . نۇشرۇۋان ئادىل كۆڭلىدە « ئوت شەھەرگە كىرمەس » دەپ قاراپ تۇرغان ئىدى ، ئوت شەھەر يېنىغا كېلىپ سېپىلغا تۇتاشتى ۋە شەھەرنى كۆيدۈرۈپ بارغانسېرى ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىشكە باشلىدى ، ئەتراپ ئوت دېگىزىغا ئايلاندى . نۇشرۇۋان ئادىل قورقۇنچتىن ئوردىغا كىرىپ تەختىگە چىقىۋالدى . ئوت ئۇنىڭ تەختىگىمۇ تۇتاشتى ، ئاندىن نۇشىرۋان ئادىلغىمۇ تۇتاشقىلى تۇردى . يەنە بىر تەرەپتىن بىر پارچە ئاق بۇلۇت ، ئىككى پارچە قارا بۇلۇت پەيدا بولۇپ ، شىددەتلىك يامغۇر يېغىشقا باشلىدى . شۇنىڭ بىلەن ئوت ئۆچتى . نۇشرۇۋان شۇئان ئويغىنىپ ، كۆرگەن چۈشىنىڭ دەھشىتىدىن شۇنداق قورقتىكى ، كۆزىگە يورۇق جاھان قاراڭغۇ كۆرۈندى . ئۇنىڭ بىر خاس قۇلى بار ئىدى . كېچىدە ئۇ قۇلغا ئىككى ساندۇق جاۋاھىراتنى كۆتۈرتۈپ خوجىنىڭ يېنىغا كەلدى . خوجا بۇ چاغدا ئىبادەت بىلەن مەشغۇل ئىدى . قۇل كىرىپ پا-

دىشاھنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر بەردى . خوجا دەرھال چىقىپ ، پادىشاھنى تائەتخانىسىغا باشلاپ كىردى . ئاندىن سورىدىكى :

ــ ئى شەھرىيار ئالەم ، كېچىدە يول يۈرمەكلىك خەتەردۇر . نېمە چۈك ئىش يۈز بەردى ؟

نۇشىروان ئادىلدىن تېخىچە چۈشىنىڭ قورقۇنچىسى كەتمىگەن ئىدى . شۇڭا ، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ كۆرگەن چۈشىنى باشتىن ـ ئاخىر بايان قىلدى ، ئاندىن :

ــ ئى خوجا ، بۇ چۈشۈمنىڭ تەبىرىنى ئېيتىپ بەرگىن ، ــ دەپ تەلەپ قىلدى . خوجا دېدىكى :

ــ كۆرگەن چۈشىڭىزنىڭ تەبىرى شۇكى ، شەھىرى خەيبەردىن ئەلقەمە ئاتلىق بىرسى پەيدا بولۇپ ، تامام شەھەرلىرىڭىزنى ئالۇر . ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلسىڭىز ، ئىنتايىن خەتەرلىك ئىش يۈز بېرۇر . سىز قاچىسىز ، ئۇ تاج ـ تەختىڭىز ۋە دەپنە ـ دۇنيالىرىڭىزنى ئېلىپ ، شەھەرگە ئوت قويۇۋېتىپ ، خەيبەرگە بارغاندا ، مەككە تەرەپتىن ئۆچ يېگىت پەيدا بولۇپ ، ئەلقەمەنى ئۆلتۈرۈپ ، تاج ـ تەختىڭىزنى سىزگە تاپشۇرغاي ، سىز ئاندىن بەرقارار بولغايسىز .

نۇشىروان ئادىل بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆپ پەرىشان بولۇپ ، بۇنىڭ تەدبىرىنى سورىدى . خوجا چۈشنى مۇنداق شەرھلىدى :

ــ مەككە تەرەپتىن ئۆچ پارچە بۇلۇت پەيدا بولۇپ ، ئوتنى ئۆچۈردى دېگىز . دېمەك ، مەككە تەرەپتە ئۆچ ئوغۇل دۇنياغا كېلىپ ئەلقەمەنى ئۆلتۈرۈپ ، تاج ـ تەختىڭىزنى بەرقارار قىلۇر . ئۇ ئۆچ ئوغۇل تېخى تۇغۇلمىدى . ئۇلار تۇغۇلۇشتىن بۇرۇن ، بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا كۆپ پۇل بېرىپ ، ئۇلارنى خۇشال قىلغايسىز ، ئاندىن ئۇ بالىلارنى ئۆزىڭىزگە بالا قىلىۋالغايسىز . بۇ ئوغۇللارنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن شەھەردىن ئالدىغان باج ـ خىراجنى توختاتقايسىز .

ــ ئى ئاتا ئورنىدا قالغان ئاتام ، ــ دېدى نۇشىروان ، ــ سىز ئۇ تۇغۇلىدىغان ئۆچ ئوغۇلنى پىنھان بېرىپ تېپىپ ، ماڭا پەرزەنت قىلىپ

بەرگەن بولسۇز ، ئۆزۈڭز ھەم ئاتا بولسۇز .

نۇشىرۋان خوجىغا يەنە بەش ئالمىنى قوشۇپ مەككە تەرەپكە ئەۋەتتى . خوجا ھەمراھلىرى بىلەن مەككىگە كەلدى . بۇ شەھەرمۇ نۇشىرۋان ئادىلغا باج ـ خىراج تۆلەيدىغان شەھەرلەرنىڭ بىرسى ئىدى . شەھەرنىڭ رەئىسى « ۋەزىر كەپتۇ » دەپ خوجىنىڭ ئالدىغا چىقتى . خوجىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن مەككە رەئىسى : « بۇگۈندىن باشلاپ ئۈچ كۈن ئىچىدە تۆغۇلغان ھەرقانداق كىشىنىڭ پەرزەنتى پادىشاھقا پەرزەنت بولغىسىدۇر . ئاتا ـ ئانىسى ۋە بۇ مەملىكەتمۇ ئول پەرزەنتلەرنىڭ شاراپىتىدىن شاد ـ خۇرام بولغاي » دەپ جاكارلىدى . بۇ خەۋەر بىردەم-دىلا شەھەرگە مەشھۇر بولدى . شۇ كېچىسى مەككە رەئىسىنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغدى . رەئىس بالىسىنى كۆتۈرۈپ خوجىنىڭ ئالدىغا كىردى ، خوجا بالىنى قولىغا ئېلىپ « ئەبۇلئەلى » دەپ ئات قويدى . ئىككىنچى كۈنى رەئىسنىڭ مۇبەشىرە ئىسىملىك قۇلىنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغدى . خوجا بۇ ئوغۇلغا « خوجا مۇقبىل ۋاپادار » دەپ ئات قويدى . ئاتىسىغا نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بەردى . مەزكۇر قۇل پۇل ـ مالىلارنى ئالغاندىن كېيىن ، شۇ سائەتتە ئېسىل كىيىم ـ سەرپايىلارنى كىيىپ ، ئاتقا مىنىپ بازارغا چىقتى . مەككە رەئىسىنىڭ ئەمىيە دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر قۇلى بار ئىدى . ئۇ تۆگە باقاتتى . دوستى مۇبەشىرەنىڭ ئېسىل سەرپايىلارنى كىيىپ ، ئات مىنىۋالغانلىقىنى كۆرگەن ئەمىيە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ـــ ھەي ئاداش ، بۇ ئات ۋە كىيىم ـ كېچەكلەرنى نەدىن تاپتىڭ ؟ ـــ دەپ سورىدى . مۇبەشىرە :

ـــ مېنىڭ ئوغلۇم پادىشاھ نۇشىرۋان ئادىلغا پەرزەنت بولدى ، مەن ھەم پەرزەنتىمنىڭ ئاتىسىدۇرمەن . بۇنچە ئابرۇي تاپقان بولساممۇ سەن يەنىلا ماڭا دوستىدۇرسەن ، ـــ دەپ ئۇنى بىرقامچا ئۇردى . ئەمىيەنىڭ بېشى يېرىلىپ كەتتى ، مۇبەشىرە بولسا يولغا ماڭدى . ئەمىيە بىرسىدىن :

ـــ مۇبەشىرە بۇ دۆلەتكە قانداق ئېرىشىپتۇ ؟ ـــ دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇ كىشى مۇنداق جاۋاب بەردى :

ـــ بۇگۈن ئۇچىنچى كۈندۇر . تاكى ئاخشامغىچە ھەرقانداق كىـ شىنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغسا ، ئۇ كىشى ئاشۇنداق دۆلەتكە ئېرىشىدۇ .

ئەمىيەنىڭ خوتۇنى يەتتە ئايلىق ھاملىدار ئىدى . ئۇ بېشىنىڭ قېنىنى ئاقتۇرغان ھالدا ئۆيىگە كەلدى . خوتۇنى ئېرىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ :

ـــ نېمە بولدۇڭ ؟ ـــ دەپ سورىدى . ئەمىيە يۈز بەرگەن ئەھۋالنى بايان قىلىپ بولۇپ دېدىكى :

ـــ بالىنىڭ ئاي ـ كۈنى توشمىسمۇ چالا تۇغقىن . بالىنى ئېلىپ بېرىپ مۇبەشىرەدىن ئىنتىقامىمنى ئالغايمەن !

ئېرى شۇنداق دەپ تۇرۇۋالغاچقا ، خوتۇنى خاپا بولۇپ : « يەنە ئۇچ ئايدىن كېيىن كەل ! » دەپ بىر چاڭگال توپىنى ئېلىپ ئۇنىڭ يۈزىگە چاچقان ئىدى ، قۇلنىڭ قەھرى تۇتۇپ « ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا تۇغسەن » دەپ ، خوتۇنىنىڭ قورسىقىغا بىر پەشۋا تەپتى ، شۇئان ئايالىنىڭ بويىدىن ئاجرىدى . ئەمىيە قورقۇپ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى تاقىدى ـ دە ، خوجىنىڭ ئىشىكىگە كەلدى . خوجا : « ئۇچ كۈن ئۆتۈپ ۋاقىت تۇگەيلا دەپ قالدى ، بىر پەرزەنتنىڭ تۇغۇلۇشىدىن ھېچبىر ئەسەر يوق . بۇ قانداق بولغىنى ؟ » دەپ ھەيران بولۇپ تۇراتتى . ئەمىيە بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ ، ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ خوتۇنىدىن بالىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى .

ـــ بالا سالامەت تۇغۇلدى ، ئېمىپ ھېلىلا ئۇخلاپ قالدى ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى خوتۇنى . ئەمىيە بالىنى ئېلىپ يۇگۇرگەن پېتى خوجىنىڭ ئىشىكىگە كەلدى . ئۇ گاھ بالىغا نەزەر سالسا ، گاھ ئىشىكتىن مارايتتى . خوجا ئىشىكتىن چىقىپ بالىنى قولىغا ئالدى ھەم ئۇنىڭغا « ئەمرى » دەپ ئىسىم قويدى . بۇ ئىسىمنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار كۈلۈشكەن ئىدى ، خوجا ئۇلارغا :

ـــ سىلەر كۈلمەڭلار ، بۇ بالا شۇنداق ئادەم بولۇپ چىقىدۇكى ، ئۇنىڭغا مەغرىب بىلەن مەشرىقنىڭ ئارىلىقى ئۇچ كۈنلۈك يول بولۇر ، 72 تىلىنى بىلۇر ، 72 سۇرەتتە ئۆزگىرۇر ، جەڭ قىلماي شەھەر ئالۇر ، ھازىر مەسخىرە قىلىپ كۈلگىنىڭلار ئۈچۈن چوڭ بولغاندا سىلەرگە ئىزا

قىلۇر ، ــ دېدى ۋە ئەمىيگىمۇ نۇرغۇن پۇل - مال بەردى . خوجا ئۇچ ئوغۇلغا ئىنىكئانا تەينىلمەكچى بولۇپ تۇراتتى ، ئىشكتىن بىر مەزلۇم سالام بىلەن كىرىپ كەلدى . ئۇ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ :

ــ مەن يەمەندىن كەلدىم ، چۈشۈمگە : « ئى مەزلۇم ، تېز بارغىن ، ئۇچ پالۋان دۇنياغا كەلدى ، سەن ئۇلارنى ئېمتىپ چوڭ قىلساڭ ، دۇنيا ۋە ئاخىرىتىڭ مەئمۇر بولغۇسىدۇر » دەپ بېشارەت بولدى . شۇ ۋەجدىن كەلدىم ، ــ دېدى . خوجا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە پۇتۇپ ، بالىنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى . ئەمما ، بالىلار ئۇنى ئەممىدى . ئاخىر بۇ مەزلۇم ئەبۇلئەلىنىڭ ئاغزىغا ئەمچىكىنى تىقىپ تۇرۇپ :

ــ ھەي شۇم ، سېنى ھازىر ئۆلتۈرمىسەم ، كەلگۈسىدە پادىشاھ ئەلقىمەنى ئۆلتۈرۈپ نۇشرۇۋانىنىڭ تەختىنى نۇشرۇۋانىنىڭ قولىغا ئاپىرىپ بېرىسەن ، ــ دەپ ئۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن گېلىنى شۇنداق سىقىشىغا ، بالا ئەمچەك توپچىسىنى بىر چىشلىگەن ئىدى ، خوتۇن پايلىماي چىرقىراپ كەتتى . شۇئان باشقىلار يۈگۈرۈپ كىرىپ كۆردىكى ، خوتۇن قانغا مىلىنىپ يېتىپتۇ . ئەتراپتىكىلەر بۇ ئىشنىڭ تەكتىنى بىلەلمەي خوجا ئابۇ-زەر جەمھۇرنىڭ ئالدىغا كىرىپ سورىغان ئىدى ، خوجا كۈلۈپ قويدى .

خەيبەر شەھرىنىڭ ھاكىمى ئەلقىمە ئىسىملىك چوقۇر بىر كىشى ئىدى . بۇ ئادەم نۇشرۇۋان ئادىلنى ئاغدۇرۇۋېتىش نىيىتىدە يۈرەتتى . بىر كۈنى ئۇ شۇنداق بىر چۈش كۆردىكى ، مەككە تەرەپتىن چىققان ئاپتاپ ئالەمنى يورۇتۇپ ، مېڭىلەرنى پىشۇرۇپ ، دەريالارنى قاينىتىپ ، خەيبەرنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇدەك . بۇ چۈشنىڭ دەھشىتىدىن قورقۇپ ئويغىنىپ كەتكەن ئەلقىمە بىلقىس ئىسىملىك ۋەزىرىنى ھۇزۇرىغا كەلتۈرۈپ ، چۈشنىڭ تەبىرىنى سورىدى . بىلقىس تەبىر بېرىپ مۇنداق دېدى :

ــ بەربەر تۇپرىقىدىن بىر يىگىت پەيدا بولۇپ ، ئىككى ھەمراھى بىلەن كېلىدۇ . سەن نۇشرۇۋانىنىڭ شەھرىگە بېرىپ ، نۇشرۇۋانىنى شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىپ تاج - تەختىنى قولۇڭغا ئېلىپ قايتىپ

كەلگۈچە ، سېنى ئۆلتۈرۈپ تاج - تەختنى ئىگىسىگە يانىدۇرۇپ بەرگەي ، ـــ ئەلقمە بۇ ئىشتىن قۇتۇلۇشنىڭ تەدبىرىنى سورىغان ئىدى ، بىلقىس بىر مەككار مەزلۇمنى تېپىپ ، ئۇنىڭغا گەپ ئۆگىتىپ ، ئەبۇلئەلنى ئۆلتۈرۈشكە ئەۋەتىش خۇسۇسىدا مەسلىھەت بەردى . ئۇلار شۇنداق قىلدى . بۇ مەككار خوتۇن دەل ئەبۇلئەلى ئەمچىكىنى چىشلەپ ئۆلتۈرگەن خوتۇن ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، باللار توققۇز كۈنگىچە ئەمگىلى ئۇنىماي ئۆزلىرىنىڭ بارمىقىنى ئەمدى . ئونىنچى كۈنى يەنە بىر مەزلۇم سالام بىلەن كىرىپ كەلدى :

ـــ مەن تۇل خوتۇن ئىدىم ، ـــ دېدى ئۇ خوتۇن ، ـــ چۈشۈمگە : « سەن بېرىپ نۇشىرۋاننىڭ بېقىۋالغان ئوغۇللىرىنى بېقىپ بەرگىن » دەپ بېشارەت بولدى ، شۇڭا كەلدىم .

بۇ مەزلۇم ئېمىتكەن ئىدى ، باللارنىڭ ھەممىسى ئېمىپ بولۇپ ئۈيقۇغا كەتتى . خوجا ئابۇزەر جەمھۇر كۆڭلى تىنىپ ، باللارنى مەككە رەئىسىگە تاپشۇرۇپ ، ئۆزى نۇشىرۋاننىڭ يېنىغا قايتماقچى بولدى . بالىلارنى ئېمىتىپ باققۇچى مەزلۇمنىڭ ئېتى ئادىيە بانۇ ئىدى . ئۇنى بىر چەتكە تارتىپ :

ـــ بۇ باللاردىن ئەمرىنى باقماق بەك قىيىندۇر . ھەر ئىش كەلسە شۇنىڭدىن كېلىدۇ ، ئېھتىيات قىلغىن ، ـــ دەپ تاپىلاپ قويۇپ ، مەدايىنغا راۋان بولدى .

ئادىيە بانۇ بۇ باللارنى كېچە - كۈندۈز ئېھتىيات بىلەن باقتى . ئۇلاردىن خوجا ئەمرىگە ھەممىدىن بۇرۇن ئىككى چىش چىقتى . ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپ ئانسىنىڭ ئەمچىكىنى چىشلەپ تارتىپ قويىاتتى . بىر كۈنى ئادىيە بانۇ خوجا ئەمرىنى ئېمىتىپ ئولتۇرۇپ بۆشۈككە يۆلەنگەن پېتى كۆزى ئۈيقۇغا كەتتى . خوجا ئەمرى ئانسىنىڭ ئىككى تال تۇگمىسىنى چىشلەپ ئۈزۈپ ، يىراقتىكى ئاستىغا تىقىپ قويدى . بۇ تۇگمە ئادىيە بانۇغا ئانىسىدىن قالغان بولۇپ ، ببباھا بۈيۇم ھېسابلىناتتى . ئادىيە بانۇ

ئورنىدىن تۇرغان ئىدى ، مەيدىسى ئېچىلىپ قالدى . قارىسا ئىككى تال تۈگمىسى يوق . بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ ، « تۈگمىلىرىم بايىلا بار ئىدى ، بىردەمدىلا نەگە غايىب بولغاندۇ ، ئېھتىمال ئەمرى يوقاتتى بولغاي ، ئۇ-نىڭغا يالۋۇرۇپ باقاي » دەپ ئويلاپ ، ئۇنى سۆيۈپ ئەركىلىتىپ تۇرۇپ سورىدى :

ــ ھەي قوزام ، تۈگمىلىرىمنى كۆردۈڭمۇ ؟ ــ ئادىيە بانۇ شۇنداق دېيىشگىلا ئەمرى قىرقىراپ يىغلاپ كۆكىرىپ « ئۆلۈپ » قالدى . ئادىيە بانۇ قورقۇپ ئادەم چاقىردى . كىرگەنلەر كۆرۈپ ئۇنىڭ يۈرىكى ھەربىرىكەتتىن توختىغانلىقىنى بىلىشتى . ئۇلار « ئەمرى ئۆلۈپتۇ » دېيىشتى . ئەمرى ئۈچ كۈن شۇنداق ياتتى . ئۇلار بۇ ئىشنى مەككە رەئىسىگە مەلۇم قىلدى . رەئىس كېلىپ قارىسا ئەمرى ئۆلگەن . خوجا جەمھۇر نۇشرۋان-نىڭ يېنىغا مېڭىش ئالدىدا ، ئەمرىنىڭ مۇشۇنداق قىلىدىغانلىقىنى مەككە رەئىسىگە دەپ قويۇپ ماڭغان ئىدى . شۇڭا ئۇ ، ئەمرىنى كۆرۈپ كۈلۈپ قويدى ، ئاندىن قولىغا ئېلىپ سۆيۈپ :

ــ ئاناڭنى يىغلاتمىغىن ، ــ دەپ ئادىيە بانۇغا بەردى .

ئادىيە بانۇ :

ــ ئى بالام ، مېنىڭ تۈگمەمنى سەن ئالمىدىڭ ، مەن چاقچاق قە-لىپ قويدۇم . كۆزۈڭنى ئاچ . ئەگەر مەن قورقۇپ ئۆلۈۋالسام ، سېنى ئېمىتىدىغان ئادەم يوق ، ــ دېگەن ئىدى ، ئەمرى شۇئان كۆزىنى ئاچتى ، ئادىيە بانۇ شۇ كۈندىن تارتىپ ئەمرىنىڭ قەستىگە چۈشتى .

بىر كۈنى چۈش ۋاقتى ئىدى ، ئۇنى ئېمىتىپ بولۇپ بۆشۈككە بۆ-لەپ قويۇپ ، ئۆزى پىنھان جايدا ماراپ ئولتۇردى . ئەمرى بېشىنى كۆتۈرۈپ ، قولىنى بۆشۈكتىن تارتىپ چىقاردى ـ دە ، ياستۇق ئاستىدىن تۈگمىلەرنى ئېلىپ تاشلىۋەتتى . ئانىسى ھەيران بولۇپ ، تۈگمىلەرنى تېرىۋالدى .

خوجا ئەمرى ئۇخلاپ قالسا ، ئەبۇلئەلى بىلەن مۇقبىل يىغلىماي يا-تاتتى ، ئەمرى ئويغاق بولسا ، ئۇ ئىككىسى يىغلاپ ھەرگىز ياتالمايتتى .

ئادىيە بانۇ بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ ئەبۇلئەلى بىلەن مۇقبىلنى بىر تەرەپتە ، ئەمرىنى يالغۇز بىر تەرەپتە قويۇپ ، ئۆزى ئوتتۇرىغا كىرىپ ئۇخلىغان بولۇپ ياتقان ئىدى ، ئەمرى بۆشۈكتىن قولىنى ئاستا سۇغۇرۇپ ئېلىپ ، ئۇ ئىككىسىنىڭ يۈزىنى تاتىلاپ يىغلىتىۋېتىپ ، ئاندىن قولىنى بۆشۈككە تىقىپ يېتىۋالدى . ئانىسى بۇنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . شۇنداق قىلىپ ، بۇ بالىلارنى تۆت ياشقا كىرگەندە مەكتەپكە بەردى .

خوجا ئەمرىنىڭ قىلمىشلىرى

رىۋايەتچىلەر شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى ، نۇشرۇاننىڭ بېقىۋالقان بۇ ئۇچ ئوغلى ئۇچ خىل مىجەزدە ئىدى . بۇلاردىن ئەمرىنىڭ قىلمىقلىرى تولىمۇ غەيرىي ئىدى . ئۇلار تۆت ياشقا كىرگەندە ، مەكتەپكە كىرىپ ئىلىم تەھسىل قىلدى . مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ئەبۇلئەلى بىلەن خوجا مۇقبىل ۋاپادار مەكتەپتىن ئايرىلماي ساۋاقلارنى ياخشى ئۆگەندى . خوجا ئەمرى بولسا گاھى كېلىپ ، گاھى كەلمەي ، كەلگەن كۈنلىرىمۇ ئۆگەنمەي ئويۇن بىلەن مەشغۇل بولاتتى . موللا بۇنىڭدىن ناھايىتى بىزار بولۇپ ، ئاخىر تاقەت قىلالماي ئۇنى ئۇردى . خوجا ئەمرى شۇ يەردىلا « خەپ ، سېنى ئۆلتۈرمەيدىغان بولسام » دەپ كۆڭلىدە ئەھدە قىلدى ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ موللىنىڭ قەستىگە چۈشتى .

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى موللىنىڭ خوتۇنى كىر يۇيۇپ ، مەكتەپ بالىلىرى قۇشناچىمغا سۇ توشۇپ بېرىۋاتاتتى . كۈپ يېرىم بولغاندا خوجا ئەمرى موللىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ :

— ۋاي مولا ! ... قۇشناچىمنىڭ ئاشنىسى بار ئىكەن ، مەن كۆرۈپ قالدىم ، ئۇ ئادەم قېچىپ بېرىپ كۈپكە كىرىۋالدى ، — دېدى .

بۇ دەھشەتلىك خەۋەرنى ئاڭلىغان موللا بىتاقەت بولۇپ ، يۈگۈرگەن پېتى ئۆيىگە كەلدى . سۇ قاچىلايدىغان كۈپ تاشقىرىقى ئۆيدە ئىدى . موللا كەلگەن پېتى كۈپكە قارىغان ئىدى ، كۈپتىن ئۆزىنىڭ ئەكسىنى كۆردى - دە ، غەزىپى ئۆرلەپ ، ئىككى قولى ۋە بېلىنىڭ ئۇستى تەرىپىگىچە كۈپكە تىقىپ ، سۇنى ئاختۇرغىلى تۇرغان ئىدى . خوجا

ئەمرى ۋاقىتىنى غەنىيمەت بىلىپ ، موللىنى پۈتىدىن كۆتۈرۈپ كۆپكە تىقىۋەتتى . موللا كۆپكە تىقىلىپ سۇغا بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئۆلدى . خوجا ئەمرى موللىنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ :

ــ ۋاي قۇشناچىم ! .... موللىنىڭ پۈتى كۆپتە ساڭگىلاقلىق تۇرىدۇ ، ــ دەپ توۋلىدى . ئۇ مەزلۇم چىقىپ موللىنىڭ جېنى چىقىپ بولغانلىقىنى كۆردى . بىچارە خوتۇن ئېرىنى كۆپتىن تارتىۋېلىش ئۈچۈن پۈتلىرىدىن تارتىپ تۇرغان ئىدى ، بۇنى كۆرگەن ئەمرى ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن :

ــ ۋاي جامائەت ! .... قۇشناچىم موللىنى كۆپكە تىقىۋەتتى ، ــ دەپ توۋلىغىلى تۇردى . قۇشناچىم موللىنى ئەمرىنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىلدى . بۇ مەزلۇم ناھەقتىن ـ ناھەق قاتىل دېگەن ئاتاقا قېلىشتىن قورقۇپ :

ــ ۋاي جېنىم ئوغلۇم ، نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىپ بەرسەم ، مېنى رەسۋا قىلمىسىڭىز ، ــ دەپ يالۋۇرغان ئىدى ، خوجا ئەمرى ئاران جىم بولدى . شۇنداق قىلىپ ، قۇشناچىم ئەمرىدىن ئاران قۇتۇلۇپ ، ئېرىنى ئۆزى كۆمۈۋالدى .

ئەلقىسسە : موللا ئۆلگەندىن كېيىن ، بۇ ئۇچ بالىنى يەنە بىر موللىنىڭ قېشىغا ئاپاردى . بۇ موللىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن ئەبۇل ئەلى بىلەن مۇقبىل دەرسىنى شۇنداق ياخشى ئۆگەندىكى ، ھەممە ساۋاقداشلىرىدىن ئىلگىرى تۇردى ، ئەمما خوجا ئەمرى زادىلا ئۆگەنمىدى ، موللىنىڭ گېپىنى زادىلا ئاڭلىمىدى ، ئۇ ئويۇندىن باشقىنى بىلمەيتتى . ئۇنىڭ قىلقلىرىغا موللا چىداپ بولالماي ، « ئەدەپ بېرىپ قويمىسام ياخشى ئوقۇماي ، ئوبدان ئۆگىنىۋاتقان بالىلارنىمۇ كاردىن چىقىرىدىكەن » دەپ ئويلاپ ئىككى تاياق ئۇردى .

خوجا ئەمرى ئىزادىن تاتىرىپ كەتتى ھەم شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا كۆڭلىدە « خەپ موللا ، سېنى ئۆلتۈرمەي قويمايمەن » دەپ ئەھدە قىلدى .

بىر كۈنى ، ئۇ بازارغا كىرىپ ئەتتارلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ يىگنە ئالىمەن دەپ بىرمۇنچە يىگنىنى ئوغرىلاپ مەكتەپكە ئېلىپ كەلدى ، ئاندىن ئۇنى موللا ئولتۇرىدىغان يەرگە قۇلقىنى تۆۋەن ، ئۇچىنى ئۈستۈن قىلىپ تىكلەپ سانجىپ قويدى . ئۈستىگە موللىنىڭ جايىنامزىنى سېلىپ قويدى . ئۆزى ئەتىگەندە ئەبۇلئەلى بىلەن مۇقبىلنى ئېلىپ مەكتەپكە كەلدى .

ـــ موللا ئولتۇرىدىغان يەرگە ھەرگىز دەسسەپ سالماڭلار ، ـــ دېدى ئۇ ئەبۇلئەلى بىلەن مۇقبىلغا . شۇ گەپلەر ئۈستىگە موللا كىرىپ كەلدى ـ دە ، ئورنىدا ئولتۇرۇپلا « ۋاي ! » دەپ يىقىلدى ، يېنىغا يىگنە كىردى ، بۇ يانغا يىقىلدى ، يىگنە كىردى . موللا پايلىماي يۇمىلانغان ئىدى . يىگنىلەر بەدىنىڭ ھەممە يېرىگە كىرىپ ، يۇمىلىغانسېرى يىگنىلەر تېخىمۇ چىڭ سانجىلىپ غايىب بولدى . شۇ چاغدا خوجا ئەمرى موللىنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدى . موللىنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭ بىچارە ھالىتىنى ۋە چىدىغۇسىز ناله ـ زارىنى كۆرۈپ :

ـــ ۋاي موللا ، نېمە بولدى ؟ چاپسان ئېيتىپ بەرسىلە ، ـــ دەپ سەۋەبىنى سورىدى . موللا جاۋاب بېرىپ :

ـــ نېمە بولغىنىنى بىلمەيمەن . دەرھال يالىڭاچلىغىن ، ـــ دېدى .

قۇشناچىم موللىنى يالىڭاچلىغان ئىدى ، تامام بەدىنىدىن يىگنىنىڭ قۇلقى چىقىپ تۇرۇپتۇ . بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ :

ـــ ۋاي موللا ، قورقمىسىلا ، بەدەنلىرىگە يىگنە قۇلقى چىقىپ قاپتۇ ، ـــ دېدى .

ـــ نېمە دېدىڭلا خوتۇن ؟ ـــ سورىدى موللا ، ـــ مېنىڭ بىلىشىمچە ، ئادەمگە چېچەك ، قىزىل ، سوغان ، قىچىشقاق چىقاتتى ، بۇ كەمگىچە ئادەم تېنىگە يىگنە قۇلقى چىقىپتۇ دەپ ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن . بۇنىڭ ئىلاجىنى قانداق قىلارمىز ؟

خوجا ئەمرى مۇشۇنداق بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ تۇرغان ئىدى . شۇئان :

ـــ ۋاي موللا ، بۇنىڭ ئىلاجىنى قىلماق ئاسانغۇ ، موچىن بىلەن

يۇلۇۋەتسىلا ئاغرىق تۇگەيدۇ ، ــ دەپ ئىككى موچىننى چىقىرىپ ، بىرسىنى ئۆزى تۇتتى ، بىرسىنى قۇشناچىمغا بەردى . ئىككىسى يېگىنىنى ئالىمىز دەپ موللىنىڭ گۆشلىرىنى موچىندا قىسىپ تارتىپ بەدىنىنى زىيادە قىلىۋەتتى . بۇ جاراھەتلەر ھاۋانىڭ ئىسسىقىدا سېسىپ ، بىچارە موللا ئازاب بىلەن ئۆلدى . موللىنىڭ خوتۇنى بۇ ئىشنى خوجا ئەمرىنىڭ قىلغانلىقىنى بىلىپ مەككە رەئىسىگە ئەرز قىلدى . رەئىس قۇشناچىمغا :

ــ بۇ مېنىڭ بالام ئەمەس ، نۇشىرۋان ئادىلنىڭ پەرزەنتى ، ــ دەپ ئۇنىڭغا بىر ئۆمۈر يەتكۈدەك ئالتۇن ـ تىللا بېرىپ رازى قىلدى . ئاندىن ئۇ باللارنى ئۇچىنچى موللىغا ئاپىرىپ بەردى .

خوجا ئەمرى مەكتەپكە كىرگەندىن باشلاپ ئويۇندىن باشقىنى بىلمەيتتى ، ئەبۇلئەلى بىلەن مۇقبىل بولسا قېتىرقىنىپ ئۆگەندى . موللا ياخشى سۆز قىلىپ باقتى ، نەسىھەت قىلىپ باقتى ، قاتتىق گەپ قىلىپمۇ باقتى ، ئەمما خوجا ئەمرى يامان ئىشتىن قول ئۈزەلمىدى . ئاخىر گەپ ئاڭلىتالماي موللا ئۇنى ئىككى تاياق ئۇرغان ئىدى ، خوجا ئەمرى كۆڭلىدە « بۇ موللىنمۇ ئۆلتۈرمەيدىغان بولسام » دەپ ئەھدە قىلدى .

بىرقانچە كۈن ئۆتتى . مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار ھەر كۈنى نۆۋەت بىلەن قۇدۇقتىن سۇ تارتىپ ، موللىنىڭ سۇ كۆپىنى توشتۇراتتى . بىر كۈنى قۇدۇقتىن سۇ تارتىش نۆۋىتى خوجا ئەمرى بىلەن يەنە بىرقانچە ساۋاقداشىغا كەلدى . خوجا ئەمرى سوغىنىڭ بېغىنى بوش قىلىپ قويۇپ سۇ تارتقان ئىدى ، سوغا قۇدۇققا چۈشۈپ كەتتى . خوجا ئەمرى شۇئان موللىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ :

ــ ۋاي مــوللا ، ســوغا قۇدۇقىغا چۈشۈپ كەتتى ، ــ دەپ ئالدىراتقىلى تۇردى . موللا يۈگۈرۈپ قۇدۇق بېشىغا كېلىپ ، ئېگىنلىرىنى سېلىپ تاشلاپ ، قۇدۇققا چۈشتى . ئارغامچىنى سوغىغا باغلاپ ، ئۆزى سوغىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ باللارغا : « ئارغامچىنى تارتىڭلار » دەپ توۋلىدى . خوجا ئەمرى باللارغا :

ــ ھەممىڭلار مېنىڭ ئاغزىمغا قارىڭلار ، ئارغامچىنى كۆچەپ

تارتىڭلار . مەن « هاي ـ هاي » دەپ بىر چاۋاك ئۇرىمەن ، سىلەرمۇ ئىلـ گىرى ـ كېيىن بولماستىن تەڭلا چاۋاك ئۇرىسىلەر ، بۇ بىر قائىدىدۇر . ھەرگىز بۇزماڭلار ، ـــ دېدى .

بالىلار قوبۇل قىلدى . شۇنداق قىلىپ ، ئارغامچىنى تارتىپ موللا قۇدۇقنىڭ تەڭ يېرىمىغا كەلگەندە خوجا ئەمرى « هاي ـ هاي » دەپ بىر چاۋاك ئۇرغان ئىدى ، بالىلارنىڭ ھەممىسى ئارغامچىنى قويۇپ بېرىپ چاۋاك ئۇردى . موللا قۇدۇقنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ ، بېشى پاتقاققا پېتىپ جېنى چىقتى . بۇ خەۋەر موللىنىڭ خوتۇنىغا يەتتى . قۇشناچىم مەككە رەئىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى . مەككە رەئىسى قۇشناچىمغا ئۆزرە ئېيتىپ :

ـــ بۇ بالا مېنىڭ ئەمەس ، نۇشىرۋان ئادىلنىڭ بالىسىدۇر . مەن ئۇنىڭ قول ئاستىدىدۇرمەن ، ـــ دەپ نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۆمۈش بېرىپ رازى قىلىپ ياندۇردى .

ئەبۇلئەلى بىلەن خوجا مۇقبىلنىڭ ساۋاتى چىقىپ بولدى ، ئەمما خوجا ئەمرى بولسا تېخىچە ساۋاتسىز ئىدى . بۇ پەرزەنتلەرنى تەربىيىلەش ئىشى مەككە رەئىسىگە تاپشۇرۇلغان بولغاچقا ، مەككە رەئىسى بۇ بالىلاردىن كۆپ ئەنسىرەپ ، تۆتىنچى موللىغا بەردى . بۇ موللا بالىلارنى ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئوقۇتاتتى ، ئەمما خوجا ئەمرىنى مەكتەپتە تاپالمىدى . ئۇ ئويناپ زېرىكىپ ئوقۇغلى ئۇنىمىدى . ئاخىر بىر كۈنى ئۇنى تېپىپ پالاققا بېسىپ راسا سوققان ئىدى ، ئۇ ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي ، بۇ موللىنىڭمۇ قەستىگە چۈشتى .

بىر كۈنى مەكتەپتىن قايتقاندا خوجا ئەمرى ئەبۇلئەلى ، مۇقبىل باشلىق ساۋاقداشلىرىنى بىر ئۆيگە سولاپ ئىشكىنى تاقىدى ، ئاندىن قولىغا بىر تال چۈشىنى ئېلىپ :

ـــ ھەي بالىلار ، مېنىڭ بىر سۆزۈم بار ، قوبۇل قىلغايسىلەر ، ئەگەر قوبۇل قىلمىساڭلار ، ھەممىڭلارنى مۇشۇ تاياقتا ساۋاپ ، ئۆلگەن موللىنىڭ كۈنىنى كۆرسىتىمەن ، ـــ دېدى .

بالىلار قورقۇپ ھەممىسى قوبۇل قىلدى . ئۇنىڭ پەيلىدىن تامام

بالىلار قورقاتتى .

ــ ئۇنداق بولسا ، ــ دېدى خوجا ئەمرى ، ــ ئەتە ئەتىگەندە مەكتەپكە كېلىپ موللىغا سالام بېرىپ بولۇپ ، « موللا ، چىرايلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ » دەڭلار . مۇشۇ گەپنىلا دەپ بەرسەڭلار كۇپايە . ئەمدى كەتسەڭلار بولىدۇ ، ــ ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ بالىلارنى قويۇپ بەردى . بالىلارمۇ ئاسانلا قۇتۇلغىنىغا خۇش بولۇپ تارقاشتى . ئەتىسى موللا بالىلاردىن بۇرۇن كېلىپ ساۋاقخانىدا ئولتۇرغان ئىدى ، بىر بالا كىرىپ :

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم موللا ، چىرايلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ ، ــ دېدى . موللىنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى . ئارقىدىن يەنە بىر بالا كىردى ، سالامدىن كېيىن ئۇمۇ : « چىرايلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ » دېدى . 50 ــ 60 بالىنىڭ ھەممىسى بىر قېتىمدىن « چىرايلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ » دېگەندىن كېيىن ، موللا كۆڭلىدە « بۇنچە مەسۇم بالىلار يالغان ئېيتماس ، مەن نېمە بولغاندىمەن . قېنى نۇشرۇاننىڭ ئۇچ ئوغلى كەلگەندە ئۇلارمۇ شۇنداق دېسە ، راستتىنلا ماڭا ئېغىر كېسەل تېگىپتۇ » دەپ قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشتى . موللا ئۆزىگە پال سېلىپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى ئۇچ ئوغۇل ئىشىك ئالدىغا كەلدى . خوجا ئەمرى ئاۋۇال كىرىپ :

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم موللا ، چىرايلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ ، ــ دېگەن ئىدى ، موللىنىڭ چىرايى شۇئان سارغىيىپ كەتتى . ئارقىدىن مۇقبىل كىرىپمۇ شۇنداق دېدى . ئاندىن ئەبۇلئەلى كىرىپ شۇ گەپنى تەكرارلىدى .

موللىنىڭ چىرايى بىردىنلا قورقۇنچتىن سارغىيىپ كەتتى ــ دە ، ئاھ دېسە ئاھ دەپ مەكتەپتىن يېنىپ چىقتى . خوجا ئەمرى موللىنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدى . خوتۇنى ئۇنىڭ ئەپتىنى كۆرۈپ :

ــ ۋاي ئىسسىت ، چىرايىڭىز سارغىيىپ كېتىپتۇ ، نېمە بولدىڭىز ؟ ــ دېدى .

ـــ ئىچىمدە كىسىلىم يوق ، ئەمما چىرايىم مۇشۇنداق سارغىيىپ كېتىپتۇ ، ھېچ بىلەلمىدىم ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى موللا .

خوجا ئەمرى بولسا تېۋىپ چاقىرىمەن دەپ ئەتىگەندە يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتكەنچە كەچتە قايتىپ كېلىپ دېدىكى :

ـــ ۋاي موللا ، تېۋىپ تاپالمىدىم . كەچكىچە ساقلاپ تۇرسام ، كەچ بولغاندا تېۋىپ كېلىۋىدى ، ئۆيگە تەكلىپ قىلسام زادىلا قوبۇل قىلمىدى . قاتتىق تۇرۇۋالسام ، « موللىنىڭ ئاغرىقى قەيەردە ؟ » دەپ سورىدى . مەن ئۇنىڭغا : « موللىنىڭ باشقا ئاغرىقى يوق ، چىرايى سارغىيىپ كەتتى » دېسەم ، تېۋىپ كىتاب كۆرۈپ بېقىپ : « بىر قوينىڭ كاللىسىنى پىشۇرۇپ ، سۆڭىكىنى گۆشىدىن ئايرىپ ، مېڭىسىنىڭ ئۈدۈلىدىن ئوتتۇرا بارماق ئاران پاتقۇدەك تۆشۈك ئېچىپ ، قولىنىڭ ئۇچىنى ئاشۇ تۆشۈكتىن مېڭىگە يەتكۈچە كىرگۈزۈپ ، مېڭە تۇگىگىچە يالسۇن ، مېڭىنىڭ تۇگىشى بىلەن چىرايىدىكى سېرىقلىق تۇگەيدۇ » دېدى .

موللا :

ـــ ئى خوجا ئەمرى ، كاللىپەزدىن بىر كاللا ئېلىپ كەلگىن ، ئاندىن ئۇنى ماڭا تېشىپ بەرگىن ، ـــ دېدى .

خوجا ئەمرى كاللىپەزنىڭ قېشىدىن بىر كاللىنى ئېلىپ كېلىپ گۆشىنى تازىلىۋېتىپ ، مېڭىسىنىڭ ئۈدۈلىدىن بارماق پاتقۇدەك تۆشۈك ئېچىپ بەردى . موللا بارمىقىنى تۆشۈكتىن تىققان ئىدى ، مېڭىگە يەتمىدى ، كۆچەپ بىر تىققان ئىدى ، موللىنىڭ بارمىقى تۆشۈكتىن كىردى ، ئەمما بارمىقىنى تارتىپ ئالالمىدى . خوجا ئەمرى موللىنىڭ بارمىقىنى كەسمىگۈچە تۆشۈكتىن چىقىرىش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ ، مەككە رەئىسىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ :

ـــ موللا ئاغرىپ قالدى . ئۇ : « مەن پادىشاھنىڭ ئۈچ ئوغلىنى ئوقۇتۇۋاتسام ، رەئىس ئۆزى كەلمىسىمۇ بىرەر ئادەم ئەۋەتىپ يوقلاپ قويمىدى » دەپ رەنجۈاتىدۇ ، ـــ دېدى .

مەككە رەئىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ شەھەر ئۇلۇغلىرىدىن بىرقانچىنى موللىنى يوقلاشقا ئەۋەتتى . خوجا ئەمرى يېنىپ كېلىپ :

ــ ۋاي مولا ، سىلىنى مەككىنىڭ ئۇلۇغلىرى يوقلاپ كەلدى ، ــ دېدى .

موللىنىڭ قولىدا كاللا بار ئىدى .

ــ قولۇمدىكى كاللىنى قانداق قىلىمەن ؟ ــ موللا خوجا ئەمرىدىن سورىغان ئىدى ، خوجا ئەمرى :

ــ كاللىنى يوتقانغا تىقىۋالسلا ، ــ دېدى .

موللا كاللىنى ئەمدىلا يوتقانغا تىقىپ تۇرۇشىغا ، مېھمانلار كىرىپ كەلدى . ئۇلار ئولتۇرۇپ موللىدىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى ، لېكىن پاتمە ئوقۇشنى ئۇنتۇپ قالدى . خوجا ئەمرى قوپۇپ :

ــ ئى ئۇلۇغلىرىم ، كېسەل يوقلىغۇچىلارنىڭ پاتمە ئوقۇشى زۆرۈر ، پاتمە ئوقۇپ بېرىشسىلە ئىكەن ، ــ دېگەن ئىدى ، كەلگەن مېھمانلار خىجىل بولۇپ پاتمەگە قول كۆتۈرۈشتى ، لېكىن موللا قولىنى كۆتۈرمەي ئولتۇردى . خوجا ئەمرى :

ــ ۋاي مولا ، ھەممەيلەن سىزنىڭ شىپا تېپىشىڭىز ئۈچۈن پاتمە ئوقۇۋاتسا ، سىز جىم ئولتۇرامسىز ؟ سىزمۇ دۇئاغا قول كۆتۈرۈڭ ، ــ دېدى . موللا بىر قولىنى « ئامىن » دەپ كۆتۈردى . خوجا ئەمرى :

ــ ھوي مولا ، ئىككى قولدا ئامىن دەيدىغان ، ــ دېدى . موللا قولىنى چىقىرالماي توختاپ قالدى . كەلگەن مېمانلار :

ــ ھەي مولا ، ئىككى قولىڭىزدا ئامىن دەڭ ، ــ دېگەن ئىدى ، بىچارە موللىغا ئىزايى ـ ھارام ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر تۇيۇلدى ـ دە ، قولىنى يوتقاندىن چىقىرىپ ، كاللا بىلەن ئۆزىنىڭ بېشىغا بىرنى ئۇرغان ئىدى ، بېشى يېرىلىپ شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ئۆلدى .

كەلگەن مېھمانلار بۇ ھالدىن ھەيران بولۇپ ، يېنىپ بېرىپ كۆر ـ گەنلىرىنى مەككە رەئىسىگە بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى . رەئىس موللىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىغا نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بېرىپ رازى قىلدى . مەككە رە ـ

ئىسى كۆڭلىدە « بۇ باللارنى نەچچە موللىدا ئوقۇتتۇم ، بۇلار مەكتەپتىن ھېچ بەھرە ئالالمىدى ، بەلكى موللىلارنىڭ جېنىنى ئالدى . ئەمدى قانداق قىلماق كېرەك ؟ » دەپ باش قاتۇرۇپ ئولتۇرغان ئىدى ، «بەسرە ۋلايىتىدىن كەلدىم » دەپ بىر موللا كىرىپ كەلدى . مەككە رەئىسى :

ـــ موللا ، مېنىڭ ئۇچ پەرزەنتىم بار ، ئوقۇتۇپ بەرسىڭىز ، سىزنى ئوبدان رازى قىلىمەن ، ـــ دېدى . موللا قوبۇل قىلدى . ئاندىن موللىنى ئۆزىنىڭ ساراىيغا ئورۇنلاشتۇرۇپ ، باللارنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى .

مەككە رەئىسى موللىنى ئىچكەركى ساراىيغا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئۆزى تاشقىرىقى ساراىدا تۇردى . ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندە ، خوجا ئەمرى تالاغا چىقالماي ، « قانداق قىلسام بولار » دەپ ئىچكەركى قازناققا كىرىپ ، تاماشى تەشتى ۋە تۆگىخانىغا چىققاندىن كېيىن ، تۆشۈكنى چىرايلىق ياسىپ قويدى ، ئەتسى موللا ساۋاق بېرىۋاتقاندا تۆشۈكتىن تالاغا چىقىپ ئويناپ ، چۈش ۋاقتىدا پەيدا بولدى . ئارىدا 3 ـــ 4 كۈن ئۆتتى ، موللا خوجا ئەمرىنى تاپالمىدى . ئۇ بار ۋاقتىدا ئەبۇلئەلى بەلەن خوجا مۇقبىلنى ئويۇنغا تۇتۇپ ئۇقۇغىلى قويمىدى .

بىر كۈنى ئەبۇلئەلى خەت پۇتۇپ ، مۇقبىل ئوقۇپ ئولتۇرۇشقان ئىدى ، خوجا ئەمرى بىر تال تاياقنى ئات قىلىپ ئوينىغىلى تۇردى . بۇنى كۆرگەن موللا غەزەپلىنىپ ، ئۇنى بىر تاياق ئۇردى . تاياقنىڭ ئۇچى خوجا ئەمرىدىن ئۆتۈپ ئەبۇلئەلىگە تەگدى . ئۇ تاياقنىڭ زەربىسىدىن تولغىنىپ كەتتى . موللىنى ئۆلتۇرۇش خىيالىدا يۈرگەن خوجا ئەمرى پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ :

ـــ ھەي ئەبۇلئەلى ، سەن نېمانچە بىغەيرەت . مەن تۆت موللىنى ئولتۇرۇپ بولدۇم . ئويۇننى مەن ئوينىغان تۇرسام ، سېنى بىگۇناھ ئۇردى . سېنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولسام ، قولىدىكى تاياقتا ئۇنىڭ بېشىغا سالاتتىم ، ـــ دېگەن ئىدى ، ئەبۇلئەلى شۇئان بېرىپ موللىنىڭ بېشىغا تاياقتا شۇنداق ئۇردىكى ، موللىنىڭ بېشى پارە ـ پارە بولۇپ كەتتى . بۇ چاغدا خوجا ئەمرى دېدىكى :

ـــ سەن ئەمدى ئادەم ئۆلتۈردۇڭ ، ئاتاڭ ئەمدى بىزنى سولىۋېلىپ سىرتقا چىقارمايدۇ . ئۇنىڭدىن كۆرە بىز بېقىۋالغان دادىمىز نۇشىرۋان ئىدىنىڭ يېنىغا بارساق ، ياخشى ئاتقا مىنىپ ، ياخشى لىباسلار كىيىپ ، شېرىن تائاملارنى يەپ ، خالىغاندا شىكار قىلىپ ئاھۇلارنى ئوۋلاپ كۆڭلىمىزنى ئاچىمىز . شۇڭا ، بۇ يەردىن قاچايلى ، ـــ دېدى .

بۇ گەپ ئۇلارغا ياقتى . شۇنداق قىلىپ ، بۇ ئۇچەيلەن مەككە شەھىرىدىن قېچىپ چىقىپ نۇشىرۋاننى ئىزدەپ ماڭدى . ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە نۇرغۇن جەبىر - جاپالارنى باشتىن كەچۈرۈپ ، بىر كۈنى نامازشام مەھەل بىلەن نۇشىرۋاننىڭ شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ ، ئابۇزەر جەمھۇر ھاكىمنىڭ ئىشىكىگە كەلدى . خوجىنىڭ قوللىرى ئۇلارنى كۆرۈپ :

ـــ ئۆيگە مۇساپىرلار كېلىپتۇ ، بىر كېچە قونۇۋالساق دەيدۇ ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى . خوجا ئۇلارنى مېھمانخانىغا بۇيرۇپ ، ئۆزى ئارقىدىن كىرىپ كەلدى ۋە بۇ يىگىتلەرنى تونۇپ ئاش - تائام بەردى . ئاندىن :

ـــ ئى پەرزەنتلىرىم ، ۋاقىتسىز كېلىپسىزلەر ، سىزلەرنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىڭىزلارغا يەنە بار ئىدى ، شۇ چاغدا كېلىپ مۇشكۈلنى ھەل قىلىسىڭىزلار ئوبدان بولاتتى . بەختەك دېگەن دۇشمەن بەك زېرەك . ئۇ بىلىپ قالارمىكىن دەپ بەك ئەنسىرەۋاتىمەن ، ـــ دېدى .

بۇ سۆزلەر ئەبۇلئەلىگە يامان ئىشتىلدى . ئۇ خوجا ئەمرىگە قاراپ بېشىنى تۆۋەن سالدى . بۇ ھالنى كۆرگەن خوجا ئەبۇزەر جەمھۇر قىلغان سۆزىگە كۆپ پۇشايمان قىلدى ، ئەمما پۇشايمان پايدا بەرمىدى . خىزمەتچىلەر ئۇلارغا دەرھال ياستۇق كەلتۈرۈپ ئورۇن سېلىپ بەردى . ئەبۇلئەلى خوجا ئەمرىگە تەنە قىلىپ :

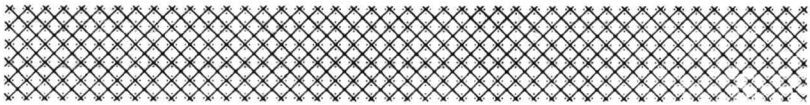
ـــ راھەت كۆرىمىز دەپ باشلاپ كەلدىڭ . نۇرغۇن مۇشەققەتلەر بىلەن كەلسەك ، بىزگە قوپال تەگدى . ئەمدى بىزنى بۇ يەردىن ئېلىپ چىقىپ كەت ، يۇرتىمىزغا يانىمىز ، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى .

خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ھاكىم بۇ بالىلارنىڭ پەيلىنى بىلىپ ، قېچىپ كېتىپ قالمىسۇن ، دەپ ئۆينىڭ ئىشىكىنى توسۇپ كېچىچە ئۇخلىماي

ئولتۇرۇۋالدى . بۇنىڭدىن باللار ئامالسىز قالدى . بۇ چاغدا خوجا ئەمرى يول كۆرسەتتى :

ـــ ئۇچمىز ئۇنىلۇك ئوسۇرايلى ، شۇنداق قىلساق ئۇ خىجىل بولۇپ نېرى كېتىدۇ . ئاندىن قاچالايمىز ، ـــ دېدى ـ دە ، ئۆزى ئارقا ـ ئارقىدىن ئوسۇرغىلى تۇردى . خوجا جەمھۇر كۆڭلىدە ، بۇ باللار مەندىن خىجىل بولۇپ قالمىسۇن ، دەپ ئايۇانغا چىقىپ كەتتى . باللار شۇئان ئورنىدىن تۇرۇپ ، كەلگىن يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقتى .

نۇشرۋان پەرزەنتلىرىنىڭ يەمەنگە سەپەر قىلغانلىقى

رىۋايەت قىلىنىشىچە ، بۇ ئۇچ بالا مەدايىندىن چىقىپ نۇرغۇن مەنزىللەرنى بېسىپ ، ئاخىر كۇفى شەھرىگە كەلدى . ئۇ يەردە كۆردىكى ، تامام شەھەر خەلقى شەھەردىن چىقىپ بىر يەرگە توپلىشىپ تۇرۇپتۇ . ئۇلار توپلاشقان جامائەتكە يېقىن بارغان ئىدى ، ئادەملەر ئوتتۇرىنى مەيدان قىلىپ تۆت ئەتراپىنى قورشاپ تۇرۇپتۇ . مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا بېشى گۈمبەزدەك ، ئاغزى غاردەك ، بېلەكلىرى چىنار شاخلىرىدەك ھەيۋەتلىك بىر ئادەم سەندەلنىڭ تۆپسىگە چىقىپ ئولتۇرغۇدەك . ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە 400 ، سول تەرىپىدە 400 كىشى بىردىن كۇرسىغا چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ . ئەبۇلئەلى بۇ ھالنى كۆرۈپ كىشىلەردىن نېمە ئىشلىكىنى سوىغان ئىدى ، ئۇلار جاۋاب بېرىپ :

ـــ بۇلار ئىراندىن كەپتۇ ، بۇ پالۋاننىڭ ئىسمىنى سەئىد قىلىچۋاز دەيدۇ . بۇلار شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ كىشىلەرنى ئۆز باتۇرلۇقلىرى بىلەن ھەيران قالدۇرۇپ ، خەلقتىن ئىنئام ـ ئېھسان ئېلىپ ياشايدىغانلاردىن ئىكەن ، ـــ دېدى .

بۇ بالىلار ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ ، تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن ئېگىز بىر يەرگە بېرىپ ئولتۇردى . ئاردىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە دۇمباق چېلىندى . ئۇنىڭ قول تەرەپتىكىلەردىن بىر كىشى ، سول قول تەرەپتىكىلەردىن بىر كىشى مەيدانغا چۈشۈپ چېلىشتى . ئۇنىڭ قول تەرەپـ

تىن كەلگەن كىشى سول قول تەرەپتىن كەلگەن كىشىنى يەگدى . مۇشۇ تەرىقدە شاگىرتلىرى ئۆزئارا تۇتۇشۇپ ، ئەڭ ئاخىر بىر كىشى تاللىنىپ چىقىپ ، ئۇستازىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

سەئىد قىلىچۋاز كېلىپ ئۇنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ يۇقىرىغا ئاتقان ئىدى ، بىر ئارغامچا بويى ئۆرلىدى . ئۇ قورقۇپ :

ــ ۋاي ئۇستازىم ، خاتا قىلدىم ، رەھىم قىلسىلا ، باللىرىم يېتىم قالمىسۇن ، ــ دەپ يالۋۇرغىلى تۇردى . سەئىد قىلىچۋاز ئۇنى تۇتۇۋېلىپ يەردە قويدى . بۇ چاغدا سەئىد :

ــ ئى شاگىرتلىرىم ، مېنىڭ ھۇنەرلىرىمنى كەلتۈرۈڭلار ، ــ دېدى . شاگىرتلار دەرھال ئىككى ھارۋىنى ئىككى پىلغا سۆرىتىپ ئېلىپ كەلدى . ئۇ ھارۋىلارغا قارا مەخمەلدىن يوپۇق سېلىقلىق ، چۆرىسىگە جاۋاھىر تىزىقلىق ئىدى . ھارۋىنى ئاچقان ئىدى ، ئىككى ئوقيا چىقتى . ئۇنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئېغىرلىقى 500 پاتمان كېلەتتى . سەئىد بۇ ئىككى يانى جۈيلەپ تۇتۇپ ، كىرىچنى شۇنداق تارتقان ئىدى ، يانىڭ ئىككى بېشى بىر يەرگە كەلدى . سەئىد ئىككى يانى ھارۋىدا قويدى . بۇ چاغدا شاگىرتلار يەنە ئىككى ھارۋىنى كەلتۈردى . ئۇنىڭ ئىچىدىن تۇگمەن تېشىدەك ئىككى تاشنى ئېلىپ ، ئىككى قولىدا ئاسمانغا ئېتىپ ئويناپتتى . بۇ ئىككى تاشنى ئۇ 24 قېتىم ئاسمانغا ئېتىپ تۇتۇۋالدى . بۇنى كۆرۈپ ئەبۇلئەلى ھەيران قالدى . ئاندىن بىر ئۇينى كەلتۈردى . بۇ ئويغا شاراب بىرىلگەن بولۇپ ، ھەربىر تال تۇكىدىن چېپىلداپ تەر ئېقىپ تۇراتتى ، شارابنىڭ كۈچىدىن كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى . ئۇنىڭ ئىككى مۇڭگۈزى ئوتتۇرىسىغا ياغاچ بېكىتكەن ئىدى ، كىشىلەر بۇ ياغاچنى ئېلىۋېتىپ ، ئۇينى سەئىد قىلىچۋاز تەرەپكە قويۇۋەتتى . بۇ جانىۋار مۇڭگۈزىدىكى تاقاقتىن قۇتۇلغان بولغاچقا ، مۇڭگۈزىنى سەئىدنىڭ كۆكسىگە تىقىش ئۈچۈن ئېتىلىپ بارغان ئىدى ، سەئىد ئۇنىڭ مۇڭگۈزىدىن تۇتۇپ جىم توختاتقاندىن كېيىن ، 60 قەدەم كەينىگە تۇرتۇپ باردى . ئاندىن پۇتۇن كۈچىنى يىغىپ تۇرۇپ ، ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن ئۇينىڭ بېشىغا

ئۇسگەن ئىدى ، ئۇينىڭ بېشى پارە - پارە بولۇپ كەتتى . بۇ ھالنى كۆرگەن ئەھلى ئالەم ھەيران قالدى . سەئىد شاگىرتلىرىغا :

ـــ ئۇينىڭ تېرىسىنى سويۇڭلار ، ـــ دېدى ، ئۇلار دەرھال ئۇينى سويدى . ئاندىن تېرىنى يەرگە يېيىپ ، ئۆمۈر بويى جاھان كېزىپ يۈرۈپ يىغقان 22 پاتمان ئالتۇننى تېرە ئۇستىگە قويۇپ ، ئۆزى ئۇ ئالتۇننىڭ ئۇستىگە چىقىپ تۇرۇپ :

ـــ ئى خالايىق ! .... ھەرقانداق كىشىنىڭ ئالتۇنغا مەيلى بولسا ، ئايىغىمدىكى بۇ ئالتۇننى تارتىۋالسا بولىدۇ ، ـــ دېدى . شاگىرتلىرى يۇگۈرۈشۈپ كېلىپ :

ـــ بىز ئالساقمۇ بېرەمسىز ؟ ـــ دەپ سورىدى . سەئىد :

ـــ بېرىمەن ، ـــ دېدى . شاگىرتلىرى كېلىپ ، تېرىدىن قاقتەك ، قۇلاقتەكتىن ئۆزۈپ ئالدى ، ئەمما ئالتۇننى ئالالمىدى . سەئىد ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ :

ـــ ھېلىغۇ سىلەر ئىكەنسىلەر ، رۇستەم بولغان بولسىمۇ ئالالمايتى . ئەگەر رۇستەم ، ئىسپەندىيار دېگەنلەر مۇشۇ مەيداندا بولغان بولسا ، بىر شاپىلاقتىن قويغان بولاتتىم ، ـــ دېدى .

ئەبۇلئەلى مەيدانغا چۈشۈپ سەئىدنىڭ ئالدىغا باردى . سەئىد ئەبۇلئەلىدىن :

ـــ سەن نېمىگە كەلدىڭ ؟ ـــ دەپ سورىدى . ئەبۇلئەلى :

ـــ ئالتۇننى ئالغىلى كەلدىم ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى - دە ، پۇتۇن كۈچ - مادارىنى يىغىپ ، سەئىدنىڭ پۇتى ئاستىدىكى ئالتۇننى بىر تارتىپلا يەتتە مېتىر نېرىغا تاشلىۋەتتى . خوجا ئەمرى دەررۇ بېرىپ ئالتۇننى كۆمۈۋالدى . بۇنى كۆرگەن سەئىد ئەبۇلئەلىنىڭ يېنىغا كېلىپ :

ـــ ئى يىگىت ، پالۋان ئىكەنسەن ، سەن قىلغانلىق رۇستەم ، ئەفراسىيابمۇ قىلالمىغان بولار ئىدى ، ـــ دېدى . ئەبۇلئەلى جاۋابەن :

ـــ سەن قىلغان ھۇنەرلەرنىڭ ھەممىنى قىلالايمەن ، ـــ دېدى . سەئىد ئىككى يانى ئېلىپ كەلگەن ئىدى ، ئەبۇلئەلى كىرىچنى تۇتۇپ بىر

كۆچىگەن ئىدى ، يا پارە - پارە بولۇپ كەتتى . ئارقىدىن ھېلىقى ئىككى تاشنى كەلتۈردى . ئەبۇلئەلى ئىككى تاشنى ھاۋاغا 60 قېتىم ئېتىپ ئاجايىپ تاشۇازلىق قىلدى . ئاخىرىدا ، بىر تاشنى ئاسمانغا ئېتىۋېتىپ ، ئۇنىڭ يېنىپ چۈشۈشىگە يەنە بىر تاشتا شۇنداق سوقتىكى ، تاشلار ئۇۋلىپ مەيدانىدىكى تاماشىچىلارنىڭ بېشىغا تاش ياغدى . ئارقىدىن ئۇيىنى كەلتۈردى . ئۇي ئۈسگىلى ئېتىلىپ كېلىشىگە ئەبۇلئەلى ئېتىلىپ بېرىپ ، ئۇنىڭ مۈڭگۈزىدىن تۇتقىنىچە چېكسىگە مۇشت ئۇرغان ئىدى ، مۇشتى ئۇيىنىڭ بېشىنى تېشىۋەتتى . خالايىق چۇقان سېلىپ ئاپىرىن ئېيتىشتى . ئاندىن ئەبۇلئەلى سەئىدنى چاقىرىپ :

ـــ ھەي پالۋان ، كەلگىن چېلىشايلى ، ـــ دېدى . سەئىد :

ـــ ھەي يىگىت ، مېنىڭ تېخى گۈرزىبازلىقىم قېپقالدى ، ئۇنى تاماشا قىلغىن ، ئاندىن چېلىشايلى ، ـــ دەپ 360 پاتمان ئېغىرلىقتىكى گۈرزىنى ئېلىپ ، گاھ يۇقىرى تاشلاپ ، گاھ تۇتۇۋېلىپ ، ئەبۇلئەلىنى ئايلىنىپ كېلىپ ئارقا تەرەپتىن ئۇمۇد بىلەن بېشىغا ئۇردى . ئۇمۇد ئەبۇلـ ئەلىنىڭ مېڭىسىگىچە يېتىپ ، ئاغزى - بۇرنىدىن قان كەلدى ، سۆڭەكلىرى يانجىلىپ يەرگە يىقىلدى ، دولا سۆڭىكىمۇ سۇندى . خەقلەر چۇقان - سۈرەن سېلىشتى . سەئىد بولسا ئۆز يولىغا ماڭدى . خوجا ئەمرى بىلەن خوجا مۇقبىل ئەبۇلئەلىنى ئېلىپ بىر تامنىڭ تۈۋىدە ياتقۇـ زۇپ ھالىدىن خەۋەر ئالدى . تېۋىپ چاقىرىپ داۋالاتتى . شۇنداق بىرقانچە ئاي ئۆتكەندە ئەبۇلئەلى ئەسلىگە كەلدى . ئۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇلئەلى سىپاگەرچىلىكنى ئۆگەندى ، مۇقبىل تېرە ئەندازلىقنى ① ئۆگەندى ، خوجا ئەمرى ھەييارلىقنى ئۆگەندى . بۇلار ئەلەم ماھارىتىدە ھەر بىرسى نەچچە مىڭ ئادەمگە تېتىغۇدەك دەرىجىگە يەتتى .

بۇ ئۇچەيلەن نۇشىرانىنى ئىزدەپ بېرىپ ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمەي خاپا قايتىپ خېلى بىر مەزگىلگىچە نۇرغۇن سەرگۈزەشتىنى باشتىن كەچۈردى . ئۇلار ئاخىر مەككە شەھىرىگە يېتىپ كەلدى . شەھەر

---

① تېرە ئەندازـــ مەرگەن ، ئوقياچى مەرگەن .

ئۇلارغا ناھايىتى ئەنسىز كۆرۈندى . ئوردىغا يېقىن كېلىپ قارىغان ئىدى ، ھەممىلا يەرگە سىپاھلار تولۇپ كېتىپتۇ . سىپاھلار شەھەرنىڭ ئۇلۇغلۇرىنى باغلاپ قويۇپ ، شەھەر رەئىسىنى « خىراج بېرىسەن » دەپ قىستىغىلى تۇرۇپتۇ .

ئەسلىدە ، بۇ سىپاھلار يەمەننىڭ ئادەملىرى ئىدى . بەختەك ۋەزىر پادىشاھ نۇشىرۋان بىلەن ئوۋغا چىققاندا نۇشىرۋان بەختەكنى 40 كالتەك ئۇرغۇزۇپ ، ئاچقۇچنى ئېلىۋېلىپ ، گۈناھكار قىلغاندىن كېيىن ، بەختەك 80 كۈنگىچە كىشىگە كۆرۈنمىدى . بىر كۈنى ھەممە سىپاھلار جەم بولۇپ نۇشىرۋاننىڭ بۇتخانىسىغا كەلدى ، ئاندىن بەختەكنىڭ گۈناھىنى تىلىدى . نۇشىرۋان مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ ئۇنى ياخشى كۆرەتتى ، شۇڭا بەختەكنىڭ گۈناھىدىن ئۆتۈپ خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بەرگەن ئىدى . بەختەك نۇشىرۋاننىڭ بېقىۋالغان ئۇچ ئوغلىدىن ئەنسىرەپ يۈرەتتى . شۇڭا ، بەختەك ئۇلار چوڭ بولغۇچە ، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ نۇشىرۋاننى ئاجىزلاتماقچى بولدى . بەختەك كۆپ ئويلاپ نۇشىرۋاننىڭ قول ئاستىدىكى ۋىلايەتلەرنىڭ پادىشاھلىرىنى زىددىيەتكە سالماقچى بولۇپ ، بىر كۈنى پادىشاھ نۇشىرۋاننىڭ مۆھرىنى ئوغرىلاپ ، يەمەن پادىشاھىغا خەت ئەۋەتتى . خەتتە « توققۇز يىل بولدى ، مەككە خەلقى پادىشاھقا خىراج بەرمىدى ، ئۇلارنىڭ ئۇچ ئوغلىنى پادىشاھ ئوقۇتقان تۇرۇقلۇق خىراج بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ قاتتىق ئەدىپىنى بېرىپ ، توققۇز يىللىق خىراجنى تولۇق ئېلىپ خەزىنىگە ئەۋەتىپ بەرگەيسىز » دېيىلگەن ئىدى . يەمەن شاھى نۇشىرۋان نامىدا يېزىلغان بۇ خەتنى كۆرۈپ 500 سىپاھنى بەدمىش يەمەنگە تاپشۇرۇپ مەككە شەھىرىگە ئەۋەتتى . بۇلار مەككە شەھىرىگە كېلىپ ، خەلقە ئازاب ـ ئوقۇبەت سېلىپ بەش يىللىق خىراجنى يىغىپ بولغاندا ، ئەبۇلئەلى ، ئەمرى ، مۇقىبىل يېتىپ كەلدى . مەككە رەئىسى بۇ ئوغۇللار بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرغاندا ، بەدمىش يەمەنى كېلىپ مەككە رەئىسىدىن :

ـــ بۇ يىگىت كىم ؟ ـــ دەپ ئەبۇلئەلىنى كۆرسەتتى .

ـــ بۇ مېنىڭ پەرزەنتىم ئىدى ، تۇغۇلغان كۈنىدىن باشلاپ پادىشاھ نۇشرۋان ئادىل بالا قىلىۋالغان . بىز ئايرىلغىلى ئۇزاق بولغان ئىدى ، مانا ئەمدى ئاران كۆرۈشتۇق ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مەككە رەئىسى . بەدمىش :

ـــ ئۇنداق بولسا ئوغلىڭنى ئېيتىڭ ، ماڭا شاراب تۇتسۇن ، ـــ دېدى . مەككە رەئىسى جېدەل چىقىشتىن قورقۇپ :

ـــ ئوغلۇم ، شاراب تۇتقىن ، ـــ دېدى . ئەبۇلئەلى شاراب تۇتتى .

بەدمىش شارابنى ئالاي دەپ قولىنى ئۇزىتىشىغا ، ئەبۇلئەلى ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ، گەدىنىگە مۇشت بىلەن بىرنى سالدى ، بەدمىش ئۆلدى . بۇنى كۆرۈپ بەدمىشنىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭ جەستىنى ئېلىپ ، خىراجنىمۇ ئالماي يەمەنگە كەتتى . خالايىق بۇنىڭدىن ھەيران ـ ھەس قالدى . مەككە رەئىسى بۇ ۋەقەدىن قورقۇپ كېتىپ ، شەھەر ئۇلۇغلىرى بىلەن خىراجنى ئۇلاغلارغا يۈكلەپ يەمەنگە يۈردى . ئوغلىنىڭ بەدمىشنى ئۆلتۈرۈپ قويغىنىغا مەككە رەئىسىنىڭ غەزىپى تۇتقان ئىدى . ئەبۇلئەلى دادىسىدىن رەنجىپ ، شىكارغا چىقىپ كېتىپ ئۈچ كۈنگىچە كەلمىدى . تۆتىنچى كۈنى قايتىپ كەلسە ، دادىسى يوق . قېرىنداشلىرىدىن سورىغان ئىدى ، ئۇلار جاۋاب بېرىپ :

ـــ تۇيۇقسىز يىللىق خىراجنى ئېلىپ ، تامام مەككە بەگلىرى بىلەن بەدمىشنىڭ ئۆلگىنىگە ئۆزرە ئېيتقىلى يەمەنگە كەتتى ، ـــ دېيىشتى . ئەبۇلئەلى خوجا ئەمرىگە :

ـــ ھەي ئەمرى ، بىز يەمەنگە بارساق ، يەمەن بەگلىرىنىڭ تاجلىرىنى ئاياغ ـ ئاستى قىلىپ ، مەملىكىتىنى قولىمىزغا ئالىمىز ، ـــ دېدى . ئۇلار كەتكەنلەرنىڭ ئارقىسىدىن يەمەنگە قاراپ يولغا چىقتى .

بىر كۈنى يەمەن پادىشاھى تەختتە ئولتۇراتتى ، بەدمىشنىڭ ئادەملىرى كېلىپ بەدمىشنىڭ ئۆلۈمىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى ۋە ئۇ-نىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى . يەمەن پادىشاھى ئۇلارنىڭ دادىسى ئاڭلاپ ، مەككە خەلقىگە ئېيتقىلى بىرەر باھانە تاپالماي تۇرغاندا ،

« مەككە بەگلىرى خراج ئېلىپ كەلدى » دەپ خەۋەر كەلدى . پادىشاھ كەلگەنلەرنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ :

ــ ھەي خوجىلار ، توققۇز يىللىق خراجنى بەرمەي تۇرۇپ ، خراج ئۈچۈن بارغانلارنى ئۆلتۈرۈشكە كىم ھوقۇق بەردى ؟ ــ دەپ قاتتىق ئاچچىقلاندى . مەككە رەئىسى :

ــ ئى پادىشاھ ، بىزنىڭ بەرمەسلىككە ھەددىمىز ئەمەس ، ئەمما نۇشىروۋان ئادىل بۇ ئۈچ ئوغۇلنى ئۆزىگە پەرزەنت قىلىپ ، بۇ شەھەرنىڭ خراجلىرىنى ئاشۇ بالىلارغا بەرگەن ئىدى . شۇ ۋەجدىن خراجنى تاپشۇرمىغان ئىدۇق . بۇ ئەھۋالنى بىز بەدمىشكە ئېيتقان ، ــ دەپ تۇرغاندا ، نۇشىروۋان ئادىلنىڭ ئوغۇللىرى پەيدا بولۇپ ، يەمەن شاھىنىڭ ئالدىغا بىر كىشىنى كىرگۈزۈپ ، « سىپاھلار مەككىدىن ئالماي كەلگەن ماللارنى بىرنەچچە ئادەم ئېلىپ كەپتۇ » دەپ خەۋەر بەردى . يەمەن پادىشاھى : «ئەكەلگەن ماللارنى ئېلىپ كىرىڭلار » دەپ ئىككى ياساۋۇلنى بۈيرۇغان ئىدى ، ياساۋۇللار چىقىپ قارىسا ، ساندۇقنىڭ ئۈستىدە بىر يىگىت ئولتۇرۇپتۇ . ياساۋۇل :

ــ ھەي يىگىت ، قوپۇڭ ، بۇ ماللارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىمىز ، ــ دېدى . ئەبۇلئەلى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ جىم ئولتۇرۇۋالدى . بىرى يېقىن بېرىپ ئۇنىڭغا تاياق سالدى . ئەبۇلئەلى ئۇنى كۆتۈرۈپ بىر تاشلىغان ئىدى ، سارايىنىڭ تېشىغا چۈشتى . بىر ياساۋۇل قېچىپ بېرىپ ، بولغان ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى . مەككە رەئىسى « بۇ ئەبۇلئەلىنىڭ ئىشىمىدۇ ؟ » دەپ ئەنسىرەپ قالدى . يەمەن پادىشاھىنىڭ ئالدىدا 70 پاتمان ئېغىرلىقتىكى زەنجىرده باغلانغان بىر نېگىر بار ئىدى . ھەر كۈنى ئۇنىڭ يېيىشىگە بىر ئادەم بېرىلەتتى . ئۇنىڭ ئىسمى ئەراس دەپ ئاتىلاتتى . ۋەزىر دېدىكى :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، نېگىرنى بوشتىپ ، ئول يىگىتكە قويۇپ بەرمەك كېرەك . ھەر كۈنى ئۇنىڭ يېمەكلىكى ئۈچۈن بىر ئادەم بېرەتتۇق ، بۇگۈن ئاشۇ ئادەمنى تۇتۇپ يېسۇن .

بۇ مەسلىھەت ھەممەيلەنگە ياقتى ـ دە ، نېگىرنى بوشتىپ ، ئۇنىڭغا ئەبـۇلئەلىنى كۆرسىتىپ قويدى . نېگىر زەنجىرنى سۆرەپ سارايغا كىردى . تامام خەلق ئۇنىڭ تاماشاسىنى كۆرۈش ئۈچۈن يىغىلدى . نېگىرنىڭ بويى 60 گـەز ، بـېشـى گۈمبەزدەك ، ئاغزى غاردەك ، ھەربىر قولى چىنار شېخـى دەك ، چىشلىرى ئاربدەك ئىدى . ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، ئەبۇلئەلىنى تـۇتـۇپلا ئاغـزىـغـا سـېـلـىـۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا سەكرەپ كېلىپ ھۇجۇم قـىلدى ، ئەبۇلئەلى گويا ئېتىلىپ چىققان تاشتەك دەۋرەپ چىقىپ ، نېگىرـ نـىـڭ پېشانىسىگە مۇشت ئاتقان ئىدى ، ئۇ كاللىسى پارە ـ پارە بولۇپ شۇ يـەردىلا ئۆلـدى . بـۇ ھالـنـى كۆرۈپ خالايىق ھەيران بولۇپ ، ئەبۇلئەلىگە تـەھسـىـن ـ ئاپـىـرىـن ئوقـۇشتى . بۇ خەۋەر پادىشاھقا يەتـتى ، پادىـشاھ ھوشـىـدىن كەتـتى . ئېسىگە كەلگەندىن كېيىن سىپاھلىرىغا :

ـــ ھەي پـالـۋانلار ، كىمكى مەككە رەئىسىنىڭ ئوغلىنى باغلاپ ئالـدىمغا ئېلىپ كەلسە ، قىزىم مەريەم ناھىدنى بېرىمەن ، ـــ دېدى .

ئەمـدىـكـى گـەپـنـى سـەل نېرىغا يۆتكىسەك ، پادىشاھنىڭ قىزى مـەريـەم نـاھىد شۇنداق رەنا ئىدىكى ، مەلاھەت بابىدا خىللانغان ، لاتاپەت بـاغـدا ئـىـلغانغان ، ھۆسىنىڭ گۈزەللىكى يەتتە ئىقلىمغا پۇر بولغان قىز ئىدى .

نەزم

نازلىنىپ تۇرسا ئەگەر ئول نازىنىن ،
ئەرشمۇ بەھوش بولۇپ تولغانغۇسى .
كۆرسە ئىنسان بىر قېتىم جامالىنى ،
ئاھ ئۇرۇپ باغرى ئۇنىڭ قان بولغۇسى .
گەر قاراپ قىلسا تەبەسسۇم ئول گۈزەل ،
ئاي ، قۇياش ھەم ئاڭا قۇللۇق قىلغۇسى .

يـەمـەن پـادىـشاھىنىڭ بۇ قىزى كامالىغا يېتىپ ، ئەلچىلەر ھەر تە-

رەپتىن سۆز تاشلاپ كېلىپ تۇرغان ئىدى . قىز ياتلىق بولۇشنى خالىمايتتى . بىر كۈنى ئانىسى سۆز ئېچىپ :

ــ ئى قىزىم ، قىز بالا ياتلىق بولىدۇ ، ئوغۇل بالا ئۆيلىنىدۇ . ئۆ-مۈرۈڭايەت ئاتا - ئانا بىلەن بىرگە ياشايدىغان ئىش نەدە بولسۇن ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ، تۇرمۇشتىن لەززەت تېپىش لازىم ، ــ دەپ نەسى-هەت قىلدى . قىز ناھايىتى ئاقىل ئىدى .

ــ ماڭا لايىق بولغۇچىلار مۇنداق ئۇچ شەرتنى ئادا قىلىشى كېرەك : بىرىنچى ، خانلىقىمىزدا ھازىرغىچە ئادەم تەڭ كېلەلمىگەن ھەيۋەش قۇل دەپ بىر قۇل بار ، ماڭا لايىق بولغۇچى ئۇنى چېلىشتا يەڭسۇن ؛ ئىككىنچى ، ئالتۇن بىلەن بېزەلگەن 100 غۇلاچ بىر مۇنار بار ، بۇ مۇنارنىڭ نامى « مۇنار زەررىن كەمەر » دېيىلىدۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىدە بىر جۈپ ئالتۇن ناغرا بار ، ھەركىم ماڭا ئاشىق بولۇپ كەلسە ، ئاشۇ مۇنارغا چىقىپ ، ناغرىنى چوكىدا چالسۇن ؛ ئۈچىنچى ، ۋەزنى 80 پاتمان كېلىدىغان ، قە-دىمدىن قالغان يەتتە دانە يا بار ، ماڭا كەلگەن لايىق ئاشۇ يانى قولىغا ئېلىپ تارتالىشى لازىم . كىمدەكىم مۇشۇ ئۇچ شەرتنى ئورۇندىسا ، مەن شۇنىڭ نىكاھىدا بولىمەن ، ناۋادا بۇ ئۇچ شەرتنى ئورۇندىيالمىسا ، جېنىدىن كەچسۇن ، ــ دەپ تەلەپ قويدى قىز .

بۇنى ئاڭلاپ 36 شەھەردىن 36 شاھزادە نۇرغۇن مال - دۇنيا ئې-لىپ كېلىپ ، مەيدانغا ھىدقا مۇھەببەت دەۋاسى قىلدى . كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ھەيۋەش قۇل بىلەن چېلىشىپ يېڭىلدى ، مۇنارغا چىقىپ ئالتۇن ناغرىنى چالالمىدى ، قەدىمكىلەردىن قالغان يانى يەردىن ئۆزەلمىدى . شۇنداق قىلىپ ، 33 شاھزادە شەرتنى ئورۇندىيالمىغانلىقى ۋەجدىن دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلدى . يەنە ئۇچ شاھزادىنى قىزنىڭ ئاتىسى تىلەپ ئېلىپ ئۆزىگە نەۋكەر قىلدى . بۇلارنىڭ بىرى ھەلەب پادىشاھىنىڭ ئوغلى مەقبۇل ھەلەبى ، يەنە بىرى سۇلتان بەختبەزمى ، يەنە بىرى ئىسكەندىرىيە پادى-شاھىنىڭ ئوغلى ئابابەچىنى ئىدى . بۇلار پادىشاھنىڭ « كىم ئەبۇلئەلىنى باغلاپ ئەكەلسە ، قىزىمنى شۇنىڭغا بېرىمەن » دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ تې-

پىرلاشتى .

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، سىز گېپىڭىزدە تۇرىدىغانلا بولسىڭىز ، نۇشرۇاننىڭ بۇ ئاسراندى ئوغلىنى باغلاپ ئالدىڭىزغا ئېلىپ كېلىمىز ، ــ دەپ ئاتاسىغا مەيدانغا چۈشتى . ئۇ ئاتلىق كېلىپ ئەبۇلئەلىگە قىلىچ ئۇرغان ئىدى ، ئەبۇلئەلى ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئاتتىن يۇلۇپ ئالغان پېتى يەرگە ئۇردى . خوجا ئەمرى بىلەن مۇقبىل كېلىپ ئۇنى باغلىدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەلگەنلەرمۇ بىر ـ بىرلەپ يەر چىشلەشتى .

ئەتىسى چۈش مەھەل بىلەن ئاتاسىغا قىزىنى ئەسلەپ مۇنارغا چىقىپ ناغرا چالدى ، ھېلىقى ھەبەش قۇلنى كەلتۈرگەن ئىدى ، ئۇنىڭ بىلەن چېلىشىپ يېقىلدى . يانى ئورنىدىن قوزغىيالمىدى . قىز دەرغەزەپ بولۇپ كېلىپ ، ئۇنىڭ قۇلقىدىن تۇتۇپ بېشىنى كەسمەكچى بولدى . بۇ چاغدا ئەبۇلئەلى كېلىپ :

ــ ئى مەريەم ناھىد ، بۇنداق ئىش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ ، مەن بەجا قىلسام ، ــ دەپ تەلەپ قىلدى ۋە بىرىپ قۇلنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇردى . يانى تارتىپ ئۇچ پارچە قىلۋەتتى . بۇنى كۆرگەن قىز ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ ، يەڭلىرىدىكى جاۋاھىراتلارنى ئۇنىڭ بېشىدىن چاچتى . ئەمما ، ئەبۇلئەلى قىزنىڭ شەرتىنى بەجا قىلىپ بولۇپ پەرۋاسىز قايتىپ كەتتى . قىز ئاتا ـ ئانىسىغا ئۇچ شەرتنى ئورۇندىغان يىگىت ئەبۇلئەلىگە ئۆزىنى ئاتىغانلىقىنى ئېيتتى . پادىشاھ قىزىنىڭ رايىغا بېقىپ ، كۆپلىگەن مال ـ دۇنيا بىلەن ئەبۇلئەلىگە قىزىنىڭ ئەرزىنى يەتكۈزدى . ئەبۇلئەلى :

ــ مەن بۇرادەرلىرىمدىن سوراپ جاۋابىنى بەرسەم ، ــ دەپ ئۇلارنى ياندۇردى . ئاندىن خوجا ئەمرىگە :

ــ ھازىر مېنىڭ ئۆيلىنىدىغان ۋاقتىم ئەمەس ، ئۆيلەنمەيمەن . سەن بېرىپ بىر تەرەپ قىلغىن ، ــ دەپ ئۇنى ئەۋەتتى . خوجا ئەمرى قىزنىڭ ئانىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ :

ــ ئى خانىش ، قىزىڭىزنى ئالىدىغان پالۋان غەم ـ قايغۇغا غەرق

بولۇپ ، يىغىدىن باش كۆتۈرەلمەيۋاتىدۇ . بۇنىڭ تەدبىرىنى قىلغايسىز ، ــ دېدى .

ــ نېمە قايغۇ ئىكەن ئۇ ؟

ــ ئۇنىڭ ناھايىتى ئۇياتلىق بىر ئەيىبى بار ئىكەن .

ــ قانداق ئەيىب ؟

ــ ئى خانىش ، ــ دېدى خوجا ئەمرى جاۋاب بېرىپ ، ــ ئاڭلىمىسىڭىز سىزمۇ كۆڭلىڭىز بۇزۇلۇپ يىغلاپ تاشلايسىز . پالۋان تۇغۇلۇپ يەتتە كۈنلۈك بولغاندا ، خىزمەتكارلارنىڭ بىپەرۋالقىدىن ئېغىلدىكى موزاي چىقىپ كېتىپ ، ئەبۇلئەلىنىڭ زەكىرىنىڭ بېشىغا دەسسۈەتكەن ئىكەن . شۇ سەۋەبتىن قاتتىق خاپا بولۇپ ، بۇيرۇغان خىزمەتكە بويۇن تولغاپ ماڭماس بولۇپ چوڭ بولۇپتۇ . ئۇ : « مەن ئۆيلەنسەم ، بۇنىڭ ئەسكى خۇيلىرى قىزنى خاپا قىلىپ قويسا قانداق قىلارمەن » دەپ ئەنسىرەيدىكەن .

قىزنىڭ ئانىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ « ئاھ » دېگىنىچە ھەسرەت چېكىپ ، قىزىنىڭ يېنىغا كىردى ۋە ئەمرىنىڭ دېگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى . ئۇنى ئاڭلىغان قىز نادامەت ئىچىدە توي قىلىش نىيىتىدىن يانىدى .

نۇشىرۋاننىڭ تەختتىن ئايرىلغانلىقى

شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇكى ، نۇشىرۋان ئادىلنىڭ بۇ ئۇچ ئوغلى ئىبابەچىنى ، سۇلتان مەغرىبى ، مەقبۇل ھەلەبلەرنى ئېلىپ ھەر كۈنى شىكارغا چىقاتتى . بىر كۈنى شىكاردىن يېنىپ كېلىۋاتسا ، ئالدىغا بىرمۇنچە ئادەم ئۇچرىدى . بۇلارنىڭ ھەممىسى يالىدار ، كۆڭلەكچان ياكى يېرىم يالىڭاچ ئىدى . ئەبۇلئەلى ئۇلاردىن :

ــ سىلەر نېمە ئادەم ؟ نېمە بولدۇڭلار ؟ ــ دەپ سورىدى . ئۇلار جاۋاب بېرىپ :

ــ بىز ئەسقىلانىدىن مەدايىنغا سودا ئىشى بىلەن بارغانتۇق . خەيبەر شەھىرىدىن ئەلقىمە ھۇشيام دېگەن بىرنېمە 44 مىڭ لەشكەر بىلەن مەدايىنغا كېلىپ ، پادىشاھ نۇشىرۋان ئادىلنى قاچۇرۇپ ، شەھەرگە ئوت قويۇپ ، جەمشىتنىڭ تاج ـ تەختىنى ئېلىپ يۇرتىغا يانماقچى ئىكەن ، بىز شۇ لەشكەرلەرنىڭ بۇلاڭ ـ تالىڭىغا ئۇچرىدۇق ، ــ دەپ بولغان ئىشلارنى بايان قىلدى .

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ غەزەپ ئاتەشلىرى لاۋۇلدىغان ئەبۇلئەلى :

ــ ھەي ئەمىرى ، مۇقبىل ، سەن ـ بىزگە بۇ دۆلەت كىمدىن كەلگەن ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ پادىشاھ ئادىلدىن .

ــ ھالا ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ بېشىدىن تاجى چۈشۈپ ، تاج ـ تەختىنى دۈشمەنلەر بۇلاپ كەتمەك بوپتۇ . بىز ئۇ دۈشمەننى يوقىتىپ ، ئۇنىڭ بەرگەن تۇزىغا جاۋاب قايتۇرىدىغان ۋاقىت كەپتۇ ، ــ شۇ گەپ

بـلـەن ئۇلار كەلگەن يېرىگە يانماي ، شىكارگاھىدىن ئەلقىمە ھۇشيامنىڭ ئالدىنى توسۇش ئۈچۈن بايقاپ ئايباسىيگە قاراپ راۋان بولدى .

ئەلقىمە ھۇشيام نۇرغۇن تەييارلىقلارنى قىلىپ مەدايىنغا قاراپ ئاتلانغان ئىدى . بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ نۇشىرۋان ھەيران قالدى ۋە خوجا ئابۇزەر ھاكىمدىن بۇنىڭ تەدبىرىنى سورىدى . خوجا :

ـــ ئەگەر روبىرو بولۇپ جەڭ قىلساق قاتتىق يېڭىلىمىز . دەرھال يارلىق چۈشۈرسىڭىز ، تامام سپاھلار بۇتخانىغا يىغىلسا . خوتۇنلار بىلەن پەرزەنتلەر ئاتەشگاھقا ئورۇنلاشسۇن ، سىز تاج ـ تەختىڭىزنى ئوچۇق قويۇڭ . ئەلقىمە ھەممىنى ئېلىپ تېخى خەيبەرگە يېتىپ بارمايلا بايقاپ ئايباسىيدە سىزنىڭ ئۈچ ئوغلىڭىز ئالدىنى توسۇپ ئەلقىمەنى ئۆلتۈرۈپ ، تاج ـ تەختىڭىزنى ئۆزىڭىزگە ئېلىپ بېرىدۇ ، سىز يەنە تاجىڭىزنى كىيىپ تەختىڭىزدە ئولتۇرۇڭ ، ـــ دەپ مەسلىھەت بەردى .

نۇشىرۋان ئادىلنىڭ جىمى سپاھلىرى بۇتخانىنىڭ ئاتەشگاھىغا كىرىۋالدى ، نۇشىرۋان ئۆزى تاج ـ تەختىنى ئۆز جايىغا تاشلاپ قويۇپ ، خالىي قالغان شەھەردىن خەزىنىلەرنى يۈكلەپ ، بايقاپ ئايباسىيىنىڭ بىر چېتىگە يەتتى .

ھۇشيام خەيبەرگە بارماقچى بولۇپ مەسلىھەتلىشىپ تۇرغاندا ، ۋەزىرلەر جەم بولۇپ ئېيتتىكى :

ـــ ئى ھۇشيام ، خەيبەرگە يانمايلى ، ئاۋۋال مەككىگە بارايلى . پادىشاھ ئادىلنىڭ سىز بىلەن جەڭ قىلىش ئۈچۈن تەربىيىلەۋاتقان ئۈچ ئوغلى بار . ئۇلار باش كۆتۈرۈشتىن بۇرۇن دەرھال بېرىپ ئۇلارنى يوقىتىشىمىز كېرەك . ئۇنداق قىلمىساق ، ئۇلار بېشىمىزغا بالا ، جېنىمىزغا زامىن بولغۇسىدۇر .

ھۇشيام ۋەزىرلەرنىڭ مەسلىھىتىنى قوبۇل قىلىپ ، بىر بۆلۈك ئادەملىرىگە :

ـــ سىلەر بارگاھى خىسراۋنى ، نۇشىرۋاننىڭ تاج ـ تەختىنى ، خەزىنە ـ دەپتەرلىرىنى ئېلىپ خەيبەرگە قايتىڭلار . بىز بۇ يەردىن

مەككىگە بېرىپ ، دۇشمەننى يوقىتىپ خاتىرجەم بولۇپ يانايلى ، ــ دەپ ئۆزى ئۇ يەردە قېپقالدى .

ھۇشيامنىڭ نۇشرۇۋان بىلەن جەڭ قىلىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىدى : بىر كۈنى نۇشرۇۋان ئەركان دۆلەت بىلەن تەختتە ئولتۇراتتى ، بىر قەلەندەر كېلىپ « شەيئاللاھ » دېدى . نۇشرۇۋان بەختەككە قاراپ :

ــ ئۇ قەلەندەرگە 1000 تەڭگە بېرىڭ ، ــ دەپ بۇيرۇدى . بەختەك دېدىكى :

ــ ئى پادىشاھى ئادىل ، خەزىنىڭىزدە بىر تىينمۇ بولمسا ، قەلەندەرگە 1000 تەڭگىنى نەدىن تېپىپ بېرىمەن ؟

ــ خەزىنىدىكى پۇللار نەگە كەتتى ؟ پۇل قالماسلىقنىڭ سەۋەبى نېمە ؟...

ــ ئى پادىشاھى ئادىل ، ــ دېدى بەختەك ، ــ سىز ئادىل بولغانسېرى قول ئاستىڭىزدىكى ۋىلايەتلەر ئىتائەتتىن چىقىپ ، سىزنى كۆزگە ئىلماس بولۇۋالدى ، باج ـ خىراج بېرىشتىن باش تارتتى . شەھىرى خەيبەردىن خىراج كەلمىگىلى يەتتە يىل بولدى .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ نۇشرۇۋان قاتتىق رەنجىدى ۋە بىر پارچە نامە بىلەن خەيبەرگە ئەلچى ئەۋەتتى . بۇ نامە خەيبەر شاھى ھۇشيامغا يەتتى . خەيبەرنىڭ ئەھۋالى دېگەندەك ياخشى ئەمەس ئىدى ، باج ـ خىراج يىغىش ئاۋامغا ئېغىر كېلەتتى ، ئەلچى بارغاندىن كېيىن ، ھۇشيام باج ـ خىراجلارنى زور تىرىشچانلىق بىلەن ئىنتايىن تەستە تەييارلاپ ، ۋەزىردىن پادىشاھ ئادىلغا ئەۋەتتى . ۋەزىر پۇل ـ مااللارنى ئېلىپ ئۇزاق يوللارنى بېسىپ ، مىڭ بىر مۇشەققەتتە مەدايىنغا كېلىپ پادىشاھ ئادىلغا كۆرسەتتى ، ئاندىن تىزىملىك بويىچە ئۆتكۈزدى . باج بۇيۇملىرى بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزۈلۈپ خاتىرىلىنىۋاتقاندا ، بەختەك باج بۇيۇملىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ :

ــ ھەي ۋەزىر ، يۇمغاقسۇت ، ئوسما ، دانەكچى دېگەندەك نەرسىلەرگە باج كەلمىدىمۇ ؟ ــ دەپ سورىدى .

ـــ بىزنىڭ يۇرتلاردا ئۇنداق نەرسىلەر تېرىلمايدۇ ، تېرىغان بىلەنمۇ ئۇنمەيدۇ ، ـــ جاۋاب بەردى ۋەزىر . بەختەك شۇئان ۋەزىرنى 40 كالتەك ئۇرغۇزدى ، ئاندىن ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەك ، ئات ـ ئۇلاغلىرىنى تارتىۋېلىپ يالىڭاچلاپ ھەيدىۋەتتى .

بەختەكنىڭ بۇ تەرىقىدىكى زالىملىق ۋە ئەسكىلىكىدىن خورلۇق ھېس قىلغان ۋەزىر ھۇشيامنىڭ ئالدىغا قايتىپ بېرىپ ، بەختەكنىڭ ئىزا ـ ئاھانەتلىرى ۋە سالغان زۇلۇم ـ جاپالىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى ھەم دېدىكى :

ـــ ئى پادىشاھ ھۇشيام ، باج بېرىدىغان پادىشاھتىن خىراج بەر ـ مەيدىغان خوتۇن ياخشىراقتۇر . سىزدە شۇنداق زەبەردەستلىك ، شىجائەت ـ باھادىرلىق تۇرۇپ نېمە ۋەجدىن نۇشىرۋانغا خىراج بېرىسىز؟ ھازىر يەتتە يىل بولۇپتۇ ، ئۇنىڭ پالۋانلىرىدىن گۇستەھەم چىن ئېلىگە بەھرامنى جازالىغلى كەتكەنچە قولغا چۈشۈپ قېلىپ تېخى قايتىپ كەلـ مەپتۇ . پېقىرنىڭ بىلىشچە ، پادىشاھ ئادىلىنىڭ خىزمىتىدە سىزگە تاقابىل تۇرغۇدەك پالۋان يوق . ھازىر بارساق ، مەدايىننى جەزمەن ئالالايمىز .

ۋەزىرنىڭ دېگەنلىرىنى ھۇشيام قوبۇل كۆرۈپ ، مەدايىننى ئالماق بولۇپ لەشكەر تارتتى .

ئەمدى گەپنى ئەبۇلئەلى ، خوجا ئەمرى ، خوجا مۇقبىل ئۇچ يىگىتتىن ئاڭلايلى . ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە بىر جاڭگالغا يەتتى . ئۇ يەردە مەقبۇل ھارىمى دەيدىغان بىر قاراقچى ئادەملىرى بىلەن كېلىپ سودىگەرلەرنىڭ مالىلىرىنى بۇلاپ ، ئادەملەرنى ئۆلتۈرگىلى تۇرغاندا ، ئەـ بۇلئەلەر ھەيۋەت بىلەن يېتىپ كېلىپ جەڭ قىلىپ ، قاراقچىلاردىن بىرقانچىنى ئۆلتۈردى ، مەقبۇل ھارىمنى تىرىك تۇتتى . ئۇ تىرىك قالغان ئادەملىرى بىلەن ئەل بولدى . خوجا ئەمرى سودىگەرلەردىن :

ـــ كىمنىڭ مالىلىرىنى ئېلىپ ماڭدىڭلار ؟ ـــ دەپ سورىدى . سودىگەرلەر :

ـــ بىز مەدايىندىن بولۇرمىز ، خوجا ئەبۇزەر ھاكىمنىڭ كارۋانلـ

رىدۇرمىز . مالمۇ خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنىڭ ، ــ دېدى . يىگىتلەر شۇئان قاراڭغۇلار بۇلىغان مالىلارنى كارۋانلارغا قايتۇرۇپ بېرىپ ، ئۇلارنى ئۆز يو-لىغا ئۇزىتىپ قويدى .

يەنە ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە يەتتى . ئۇ يەردە مەقبۇل چەۋەندار دېگەن بىر قاراڭغۇچى بىزمۇنچە سودىگەرنىڭ مېلىنى بۇلاپ ، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى بىر - بىرلىرىگە باغلاپ چېتىپ قويۇپتۇ . ئەبۇلئەلى ئېگىز بىر دۆڭگە چىقىپ نەرە تارتقان ئىدى ، ئۇشتۇمتۇت چىققان بۇ سادادىن قورقۇپ قاراڭغۇلار پاتىپاراق بولۇپ كەتتى . ئۇچەيلەن ئادەملىرى بىلەن ھوجۇمغا ئۆتتى . قاراڭغۇلار تەسلىم بولدى . خوجا ئەمرى بۇ سودىگەرلەردىن :

ــ نەدىن كەلدىڭلار ؟ بۇ ماللار كىمنىڭ ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، سودىگەرلەر :

ــ بىز مەدايىندىن بولۇرمىز . بۇ ماللار بەختەكنىڭ ، بىز ھەم شۇنىڭ كارۋانلىرىدۇرمىز ، بۇ يەردە بۇلاڭچىغا يولۇقتۇق ، ــ دېدى .

خوجا ئەمرى بۇلارنىڭ ماللىرىنى ئېلىۋالدى ، ئاندىن :

ــ سىلەر بېرىپ بەختەككە « ماللىرىڭىزنى پادىشاھ ئادىلنىڭ ئۇ-غۇللىرى تارتىۋالدى » دەڭلار ، ــ دەپ قويۇپ بەردى . سودىگەرلەر كېلىپ بەختەككە ئەھۋالنى ئېيتتى . بەختەك نۇشىرۋاننىڭ ئوغۇللىرىغا شۇ سەۋەبتىن ئۆچ ئىدى .

يىگىتلەر ئۇ يەردىن چىقىپ ، ئۇزاق يوللارنى بېسىپ بىر چەت جايغا يېتىپ كەلدى . يىراقتا بىر شەھەر نامايان بولدى . بۇ شەھەرنىڭ ئېگىزلىكى ئاسمان - پەلەك ئىدى . ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن شاۋقۇن - سۇرەن ئالەمنى قاپلىغان ، يۇز مىڭلاپ گۈمبەزنىڭ پەشتاق - مۇنارلىرى شۇنداق ئېگىز ئىدىكى ، بەئەينى ئاسمانغا ھوجۇم قىلىپ نەيزە تەڭلەۋاتـ قاندەك كۆرۈنەتتى . يىگىتلەر بۇ كۆركەم شەھەرنى كۆرۈپ :

ــ بۇ قايسى شەھەر ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، بىلىدىغانلار :

ــ بۇ شەھىرى خەيبەردۇر ، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى . ئەبۇلئەلى

سوربدىكى :

ـــ بۇ شەھەرگە كىم پادىشاھ ؟

ـــ ئەلقىمە ھۇشيام پادىشاھىمىزدۇر ، ـــ دېيىشتى ئۇلار ، ـــ لەشـ كەر تارتىپ مەدايىنغا كەتتى . ئۆزىنىڭ ئورنىدا ئەيلات پەنجىگىر زور زامان دېگەننى قويۇپ كەتتى .

شۇ گەپ بىلەن يىگىتلەر ئەل بولغان پالۋانلارنى ئەگەشتۈرۈپ ، ئاخشىمى شەھىرى خەيبەرگە كىرىپ كارۋان سارىيىغا چۈشتى . بۇ شەھەرنىڭ رەسمىدە قانداق يەردىن سودىگەر كەلسە ، پادىشاھقا كۆرسـ تىش قائىدىسى بار ئىدى . سارايۇەن ئەبۇلئەلى ، خوجا ئەمرى ، خوجا مۇقبىللارنى پادىشاھ بارگاھىغا ئېلىپ باردى . بۇلار كىرىپ كۆردىكى ، ئەيلات پەنجىگىر زور زامان سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ ئۇچ يىگىتنى كۆرۈپ :

ـــ ھەي يىگىتلەر ، قەيەردىن كەلدىڭلار ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ بىز مەككە شەھىرىدىندۇرمىز ، ـــ جاۋاب بەردى ئەبۇلئەلى .

ئەيلات يەنە سورىدى :

ـــ يىگىت ، نۇشىرۋانىنىڭ بېقىۋالغان بىر ئوغلى بار دەيدۇ ، كۆردىڭىزمۇ ؟ ئۇنىڭ پالۋانلىقى قانچىلىك ؟

ـــ بىز بىر يەردە چوڭ بولدۇق ، ـــ دېدى ئەبۇل ، ـــ ھەم ساۋاقداش ، ھەم دېمەتلىكتۇرمىز . داۋاملىق چېلىشىپ ئويناپتۇق ، بىر مەرتىۋە مەن يىقىتسام ، بىر مەرتىۋە ئۇ يىقىتار ئىدى ، بىز تەڭ كېلىپ قالاتتۇق .

ـــ جاھاندا مېنىڭ ئاكام ھۇشيامدەك پالۋان يوق . ئۇنىڭدىن قالسا ، بىز ئىنىلىرىدۇرمىز . نۇشىرۋان ئۇ ئوغلىنى ئاكام ھۇشيام بىلەن روبىرو قىلغۇدەكمىش . مەن كۆڭلۈمدە ، نۇشىرۋاننىڭ ئۇ ئوغلىنى بىر شاپىلاق بىلەن يوقاتسام دەيمەن . سەن ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ بىلەن تەڭتۇش دەيسەن . ئۇنداق بولسا كەل ، ئىككىمىز تۇتۇشۇپ باقايلى ، ـــ دېدى .

ئەبۇلئەلى دېدىكى :

ـــ مېنىڭ ئادىتىم يامانراق ، ھەركىم بىلەن چېلىشسام دولا سۆ-
ڭىكىنى سۈندۈرۈپ قويىمەن .

ئەيلات چېلىشىمىز دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى . ئەبۇلئەلى ئىلاجسىز مەيدانغا چۈشتى . ئەيلات پەنت ئىشلەتتى ، ئەمما ئەبۇلئەلىنى يەڭتالمىدى . ئەبۇل ئۇنى كۆتۈرۈپ يەرگە باستى - دە ، گېلىغا خەنجەر تەڭلىدى . شۇنىڭ بىلەن ئەيلات پۈتۈن ئادەملىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئەل بولدى . ئەبۇل ئۇنىڭ خەزىنە - دەپىنىلىرىنى يۈكلەپ خەيبەردىن يولغا چىقتى . ئۇلار كېتىۋاتقاندا ، يولدا توق ئىينى ئەمران ئۇچراپ ، ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلدى . ئەبۇل ئۇنىمۇ يېڭىپ ئۆزىگە ئەل قىلدى . توق ئىينى ئەمران ھۇشيام مەداپىندىن ئېلىپ كەلگەن تاج - تەخت ، مال - دۇنيالارنى ئېلىپ خەيبەرگە ماڭغان ئىدى . ئۇنىڭ بۇ يەردە ئۇچراپ يېڭىلىپ ئەل بولغىنىدىن ئەبۇل ناھايىتى خۇرسەن بولدى .

لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە چۈشتى . ئەبۇل خوجا ئەمرىنى كېيىك ئوۋلاپ كېلىشكە بۇيرۇدى . خوجا ئەمرى ئېگىز بىر دۆڭگە چىققان ئىدى ، بىر يەردە ناھايىتى كۆپ لەشكەر تۇرۇپتۇ . بىر چېدىرنىڭ ئىشىكىدە ئادەملەر باغلاپ قويۇلۇپتۇ . خوجا ئەمرى سىياقىنى ئۆزگەرتىپ ئۇ لەشكەرلەرنىڭ ئارىسىغا كىردى . كۆردىكى ، بۇلار ئەسىر ئېلىنغان خەلق بولۇپ ، مەداينىلىقلار ئىكەن . ئاندىن خوجا ئەمرى يەنە ھۇشيامنىڭ بارگاھىغا كىردى . ھۇشيام بويى 45 گەز ، كۆكسىنىڭ ئارىلىقى 17 گەز ، يۈز - كۆزلىرىنى داغ باسقان ، ھەيكەل سۈپەت ئادەم ئىكەن . خوجا ئەمرى ئويلىدىكى « نۇشىرۋان ئادىل ئەبۇلئەلىنى مۇشۇ زالىم بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن تەربىيىلىگەن ئىكەن - دە ، ئەبۇلئەلى ھۇشيامنىڭ چىمچىلىقىغىمۇ تەڭ كېلەلمىگۈدەك . قانداقمۇ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرا-لىسۇن ؟»

خوجا ئەمرى يەنە بىر يەرگە بارغان ئىدى ، ئۇ يەردە نۇرغۇن ئات ئوتلاپ يۈرۈپتۇ . بۇ ئاتلارمۇ نۇشىرۋان ئادىلنىڭ ياياقلىرىدىكى ئاتلار ئىدى . خوجا ئەمرى ھالۋىچى بولۇپ ، مىراخورلارنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە

ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ھالۋا يەردى . بۇلار ھالۋىنى يەپ ھەممىسى بەھوش بولدى . خوجا ئەمرى مىراخورلارنى يىغىتىپ بولۇپ ، بىر ياتنى تۇتۇپ مىندى ـ دە ، باشقا ياتلارنى ئالدىغا سېلىپ ئەبۇلئەلى تەۋەپكە راۋان بولدى . ياتلارنىڭ ئاياغلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ ـ توزانلار پەلەكنى قاپلىدى . ئەبۇ تاھىر جۇنۇبقا بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ئەبۇلئەلىگە مەلۇم قىلدى . ئەبۇل تامام لەشكەرلەر ياتلانسۇن دەپ پەرمان بەردى . چاڭ ـ توزان تىخىمۇ يىقىنلاپ كەلدى . قارىسا ، خوجا ئەمرى نۇرغۇن ياتنى ھەيدەپ كېلىۋاتقۇدەك . خوجا ئەمرى كېلىپ ياتلارنى ئېتى يوق لەشكەرلەرگە تارقىتىپ بەردى . ياندىن ئەبۇلئەلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ھۇشيامنىڭ سۆيەتلىرىنى بايان قىلىپ :

ـــ ھەي ئەبۇل ، سەن ھۇشيامنىڭ چىمچىلاق قولىغىمۇ تەڭكېلەلمىگۈدەكسەن ، ئالدىراپ ھۇجۇمغا ئۆتمە . ئۇ قولىنى كۆتۈرگەندە بىلىگە قىلىچ ئۇر ، ـــ دېدى . ئەبۇل قوبۇل كۆردى ۋە جەڭ تەييارلىقىغا تۇتۇندى .

ئەلقىسسە : ھۇشيامۇ ھەم جەڭ تەييارلىقىدا ئىدى . خەيبەردىن جاسۇسلار كېلىپ :

ـــ ئى ھۇشيام ، نۇشىرۋان سىز بىلەن جەڭ قىلماق ئۈچۈن تەربىيىلىگەن ئوغۇللار شەھىرىگىزگە كېلىپ ئىككى ئىنىگىزنى ئۆزىگە ئەل قىلدى ، تامام شەھەرنى ئۆزىنىڭ ئىلكىگە ئالدى . ئۆزىدىن سەردار قويدى . خەزىنە ـ دەپتىلىرىگىزنى ئىختىيارىغا ئالدى ، ـــ دېدى .

ھۇشيام قوللىرىنى تىزىغا ئۇرۇپ ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇرغان ئىدى ، يەنە بىر جاسۇس كېرىپ كەلدى .

ـــ ئى پادىشاھى ھۇشيام ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ توق ئىبنى ئەمرانىنى ئەبۇلئەلى يېڭىپ ئۆزىگە ئەل قىلدى . نۇشىرۋاندىن ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي ئېلىۋالدى .

ھۇشيام بۇ ئىشلاردىن ھەيران بولۇپ تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە ، ئۇچىنچى بىر جاسۇس كېرىپ ئېيتتىكى :

ـــ نۇشىرۋاننىڭ سەلتەنەت تەختىدىن ئالغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەبۇلئەلنىڭ ھەييارى كېلىپ قالدۇرماي ئېلىپ قاچتى ، نۇشىرۋان ئادىلنىڭ قولىمزدىكى نەرسىلىرىدىن ھېچنېمە قالمىدى .

ھۇشيام جاسۇسلار يەتكۈزگەن بۇ خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ كامىار خەيبىرىنى « سەن بېرىپ خەۋەر ئېلىپ كەل » دەپ ئەۋەتتى . ئۇنى يولدا خوجا ئەمرى كەمەنده بىلەن تۇتۇۋېلىپ ، خوجا ئەبۇلئەلنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى ، ئۇمۇ ئەل بولدى . ئاخىر ھەر ئىككى تەرەپ جەڭگە كىردى . ئەبۇلئەلى بىلەن ھۇشيام ئېلىشتى ، ھۇشيام ئۆز بەستىنىڭ يوغانلىقىغا ئىشىنىپ ، ئەبۇلنى كۆزگە ئىلغۇسى كەلمىدى .

ـــ ھەي يىگىت ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ ھوشيار بول ، ئىككىمىز ئېلىشىمىز ، بەخت ـ دۆلەت قايسىمىزغا نېسىپ بولىدۇ ، قايسىمىزنىڭ ئېتى مەيداندا ئىگىسىز قالىدۇ ، كۆرۈپ باقايلى ، ـــ ئۇ شۇنداق دېگىنىچە نەيزىسىنى تەڭلەپ كەلدى . ئەبۇلمۇ نەيزە بىلەن رەت قىلدى . ھۇشيام ئەبۇلنىڭ باتۇرلۇقىنى كۆرۈپ ، گويا مەھبۇب ئىشق ئەھلىگە بېقىپ زۇلپىنى قولىغا ئالغاندا ئىشق ئەھلىدىن قۇۋۋەت كەتكەندەك ، ئۇنىڭ شىجائىتى يىمىرىلىپ ، جىسمىدىن كۈچ ـ مادارى قاچتى . ئۇلار كۆپ قېتىم تۇتۇشۇپ ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى . ئاخىر ھۇشيام غەزەپ قىلىپ شەمشىرىنى ئېگىز كۆتۈرگەن ئىدى ، ئەبۇل ئۇنىڭ بېلىگە شەمشەر ئۇرىدى ، ھۇشيام ئىككى پارە بولۇپ يىقىلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ لەشكەرلىرىدىن بەزىسى ئەل بولدى ، بەزىسى قاچتى ، يەنە بەزىلىرى ئاتلىرىنىڭ قۇيرۇقىنى قىرقىپ ئەبۇلغا قارشى ئات سالدى . ئەبۇلنىڭ لەشكەرلىرىمۇ ئاتلاندى . جەڭ شۇنداق دەھشەتلىك بولدىكى ، گويا شىر كالىغا ئېتىلغاندەك ، قومۇشقا ئوت تۇتاشقاندەك ، مەيخور مەيگە يىقىلغاندەك ئۇر ـ چاپ بولۇپ كەتتى ، شەمشەر ـ قىلىچ ، ئۇمۇد ـ قالقانلارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلغان ئاۋازلىرى ، پالۋانلارنىڭ نەرىلىرى ، يارىلانغان ، جان ئۈزۈۋاتقانلارنىڭ نالە ـ زارلىرى جاھاننى لەرزىگە كەلتۈردى . نۇسرەت ئاخىر ئەبۇل تەرەپكە نېسىپ بولۇپ ،

هۇشيامنىڭ ھەيۋىسى يوقالدى . ئەبۇل مەدايىندىن تۇتۇپ كېلىنگەن ئەسىرلەرنى ئۆز ماكانلىرىغا ماڭدۇرۇپ ، ھۇشيامنىڭ دەپنە ـ دۇنيالىرىنى ئېلىپ ، ئانا يۇرتى مەككىگە يۇرۇپ كەتتى .

نۇشىرۋانغا پەرزەنتلىرىدىن خۇش خەۋەر يەتكەنلىكى

رىۋايەتچىلەر شۇنداق رىۋايەت قالدۇرغانكى ، پادىشاھ نۇشىرۋان ئادىل « ھۇشيام مەداينىغا كېلىپ ، مەداينىنى ۋەيران قىلىپ ، بارگاھ ، خەزىنە ـ دەپنىلەرنى ئېلىپ ، خەلقنى ئەسىر قىلىپ ئېلىپ كەتتى » دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ ، شۇئان شەھەرگە قايتىپ كەلدى . بۇ شەھەر شۇنداق كۆركۈندىكى ، پۈتۈن ئالەم ۋەيران بولغاندەكلا ئىدى . نۇشىرۋان قوللىرىنى تىزغا ئۇرۇپ :

ـــ بۇ نومۇس ـ خورلۇقنى كىمگە ئېيتارمەن ؟ ئۆز نەۋكىرىم بۇنداق قىلسا ، ئۆزگە نەۋكىرىم نە قىلغاي ؟ ـــ دەپ سۆزلەپ كەتتى .

ـــ ھېچ ۋەقەسى يوق ، شاھىم ، ـــ دېدى خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ھاكىم جاۋابەن ، ـــ پات پۇرسەتتە بۇ جاراھەتكە مەلھەم ، بۇ دەردكە داۋا تېپىلغۇسى ، ـــ شۇ گەپ ئۇستىگە كەركەس ساسانى ئىشكىتىن كىرىپ كەلدى .

ـــ ئى شەھرىيار ، سىزگە خۇش خەۋەر : سىزنىڭ تەربىيىلەپ چوڭ قىلغان ئوغۇللىرىڭىز ھۇشيامنى يولدا توسۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ . ھۇشيام ئەسىر قىلىپ تۇتۇپ كەتكەنلەرنى خالاس قىلىپ قويۇپ بېرىپتۇ . ئۇلارنىڭ ھەممىسى يېنىپ كەلدى . خوجا شاھاب ئەرباب بازار بېشىدا مۇشۇ خۇسۇستا ھېكايە قىلىپ ئولتۇرىدۇ ، ـــ دېدى كەركەس ساسانى .

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ پادىشاھ ناھايىتى خۇش بولدى ھەم خوجا

شاهاب ئەربابنى چاقىرتىپ ئەھۋالنى سوردى . شاهاب ئەھۋالنىڭ ئاۋۋالىدىن ـ ئاخىرىغىچە بايان قىلدى :

ـــ ئى پادىشاھىم ، ھۇشيام بىزلەرنى ئەسىر ئېلىپ خار ـ زار قىلىپ ئېلىپ ماڭغان ئىدى . ئالدىمىزدىن خۇددى يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا بىر يىگىت پەيدا بولۇپ ، ھۇشيامنىڭ شەمشىرىنى تارتىپ ئېلىپ ، بېلىگە شۇنداق ئۇردىكى ، ھۇشيام شۇئان ئىككى پارە بولۇپ كەتتى . ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنىمۇ ئۆلتۈردى ، بىزلەرنى خالاس قىلدى ، يېنىپ كېلىگۈچە لازىم بولىدىغان خىراجلارنى يېتەرلىك بېرىپ ، ئۆزى يۇرتىغا كەتتى .

پادىشاھ خۇشلۇقىدىن خوجا شاھابقا ئىنئاملار تارتۇق قىلدى . خوجا شاھابنىڭ سۆزى راست ئىدى . ئاندىن شادىيانە چالدۇردى . تامام شەھەر خەلقى بۇ ئىشنى پادىشاھ ئادىلىنىڭ ئوغۇللىرى قېتۇ دەپ بىلدى . ئەمما ، بەختەكتە ھەسەت قوزغالدى .

ـــ ئى شەھرىيار ئالەم ، ئۇنىڭ ئەگەر سىزگە دوستلۇقى بولسا، تاج ـ تەختىڭىزنى يېرىم يولدىلا سىزگە ئەۋەتكەن بولار ئىدى ، ـــ دېدى بەختەك ، ـــ ئۇنداق بولسا ئۇ نېمە ئۈچۈن سىزگە ئەۋەتىپ بەرمەي ، يۇرتىغا ئېلىپ كېتىدۇ ؟ ـــ پادىشاھ خوجا ئابۇزەر ھاكىمغا باقتى . ئابۇزەر ھاكىم ئېيتتىكى :

ـــ ھازىر غەلىبە شۇلارنىڭدۇر ، زامانمۇ شۇلارنىڭ . ئېھتىمال سىزدىن ئەلچى تەمە قىلغاندۇر .

پادىشاھ بەختەككە : « ئوغۇللار ئالدىغا دەرھال ئەلچى ئەۋەتىڭ » دەپ بۇيرۇدى . بەختەكنىڭ ئىككى تاغىسى بولۇپ ، بىرسى سەممەن سىگان ، يەنە بىرسى بەممەن خىران دەپ ئاتىلاتتى . ئەلچىلىككە شۇلارنى بۇيرۇدى . ئۇلار شۇئان يولغا چىقتى .

ئەلچىلەر ئەبۇلئەلىنىڭ شەھرىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ، ئەشكىرىي بارگاھىنىڭ يېنىدا خوجا ئەمرىگە يولۇقتى . خوجا ئەمرى ئۇلارنى تونۇدى ـ دە ، ئەبۇلىنىڭ يېنىغا كىرىپ : « پادىشاھ ئادىلىنىڭ قېشىدىن

ئەلچى كەپتۇ » دەپ مەلۇم قىلدى . ئاندىن ئەبۇلدىن : « پادىشاھلىقنى ماڭا بەرگەن بولسىڭىز ، كەلگەن ئەلچىلەرنى مەن قوبۇل قىلسام » دەپ تەلەپ قىلدى . ئەبۇلئەلى ماقۇل بولدى ۋە شۇئان بارگاھ قۇرۇپ تەختتىن قويدى . خوجا ئەمرى تەختكە چىقىپ ئولتۇردى . ئەمما ، تاج ئۇنىڭغا زادىلا ياراشمىدى ، چۈنكى ئۇ تاج كىيىشكە لايىق سۈپەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى . ئاخىر تاجىنى ئىلاجسىز بارگاھنىڭ تۆرىگە ئېسىپ قويدى . ئاندىن ئىنتىزارلىق بىلەن ئەلچىلەرنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بەردى . ئەلچىلەر كىرىپ كەلدى ، بىراق ئۇلارنىڭ قولىدا ھېچقانداق سوۋغات يوق ئىدى . ئەلچىلەر تەختتە ئولتۇرغان كۆرۈمسىز پادىشاھ خوجا ئەمرىنى كۆرۈپ ، كۆزگە ئىلغۇسى كەلمىسمۇ ، لېكىن ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن نامەنى تۇتتى . خوجا ئەمرى نامەنى مۇتالىئە قىلىپ بولۇپ ، تىزىغا باسۇرۇپ قويدى ، ھېچنېمە دېمىدى . ئارقىدىن ئاش تارتىلدى . ئەلچىلەرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان تاۋاقلارنىڭ يېپىقۇچى بار ئىدى . ئەلچىلەر تائامغا تەكلىپ قىلىندى . ئۇلار تاۋاقنىڭ ئېغىزىنى ئاچقان ئىدى ، بىرىنىڭ ئىچىدىن كېپەكتە چېلىنغان ئۇماچ ، يەنە بىرىنىڭ ئىچىدىن قۇرۇپ كەتكەن سۆڭەكلەر چىقتى . بۇنى كۆرگەن ئەلچىلەر تاۋاقنىڭ يېپىقۇچىنى ئاستاغىنا يېپىپ قويۇشتى .

ـــ ھەي ئەلچىلەر ، تائامغا نېمە ئۈچۈن ئېغىز تەگمەيسىلەر ؟ ـــ دەپ سورىدى ئەبۇلئەلى .

ـــ بىزگە ھاقارەت قىلىپتۇ ، ـــ دېيىشتى ئەلچىلەر ۋە تاۋاقنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ ئەبۇلئەلىگە كۆرسەتتى . ئەبۇل بۇ ئىشنى كۆرۈپ كۆپ خىجالەت بولدى . خوجا ئەمرى :

ـــ يا سۇلتان ، مەن ئۇلارنىڭ ئۆز تامىقىنى بەردىم . بۇ نامەنى كۆرگەيسىز ، ـــ دەپ ئۇلار ئېلىپ كەلگەن نامەنى تۇتتى . ئەبۇل نامەنى ئېلىپ كۆردى . نامە مۇنداق يېزىلغان ئىدى :

ئېھ يىگىتلەر ، ياخشى ئىش قىلىپسىلەر ، كۆپ ئىش قىلىپسىلەر ، ئەمما قىلغان ئىشىڭلارغا مەغرۇرلانماڭلار .

ئەسئەسە ـ دەبدەبە ، تاج ـ تەخت ، هەممە شاهانە تەئەللۇ-
قاتلارنى ئۇچ ئاي مۆھلەت ئىچىدە ئەۋەتىپ بەرگەيسلەر ،
ئەۋەتىپ بەرمىسەڭلار بىز بېرىپ توپا ئاستىغا كۆمۈ-
ۋېتىمىز » .

بۇ خەتنى ئاڭلاپ سەھمەن سىگان بىلەن بەھمەن خىران ئۆزلىرىگە نېمە ئۇچۇن كېپەك بىلەن قۇرۇق سۆڭەك قويۇلغانلىقىنى بىلدى . خوجا ئەمرىنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ :

ـــ ھەي ھارامزادىلەر ، لەشكىرىڭلار تۇرۇقلۇق نېمە ئۇچۇن ھۇشيامدىن قاچتىڭلار ؟ ئۆزۈڭلار شەھەرنى ۋەيران ، خەلقنى ئەسىر قىلىشقا قاراپ تۇرۇپسىلەرىۋ ، دۇشمەننى يوقىتىپ بەرگۈچىلەرگە سوۋغا ـ سالام يوللىماقتا يوق ، تېخى ھاقارەتلەپ ، تەھدىت قىلامسىلەر ؟ ـــ دەپ ئىككى ئەلچىنى بىرمۇنچە ئۇرغۇزۇپ ، ئات ، ياراغ ـ جابدۇقلىرىنى تارتىۋېلىپ قوغلۇەتتى . ئۇلار شۇ ماڭغانچە ئۇزاق مۇساپىلەرنى بېسىپ پادىشاھ ئادىلىنىڭ قېشىغا قايتىپ كەلدى .

ـــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ـــ دېدى ئۇلار بۆكلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ ، ـــ بىز كۆرۈپ كەلدۇق ، ئۇلار سىزگە ھەرگىز دوست ئەمەس-كەن ، ـــ ئۇلار بولغان ئىشلارنى پادىشاھقا سۆزلەپ بەردى .

پادىشاھ ئادىل ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ ، مەسلىھەت سورىغاندەك قىلىپ خوجا ئابۇزەر ھاكىمغا سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلدى . ئابۇزەر ھاكىم دېدىكى :

ـــ بەختەكنىڭ ئەۋەتكەن « نامە »سىنى كۆرۈپ بېقىش كېرەك .

پادىشاھ نامەنى كۆردى . نامەنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ، بەختەكنى جازالاپ خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى خوجا ئەبۇزەر ھاكىمغا ئېلىپ بەردى . ئاندىن خوجىغا :

ـــ ئى خوجا ، بەختەك دېگەن ئىت پەرزەنتلىرىمنىڭ ماڭا بولغان دوستلۇقىنى دۇشمەنلىككە ئايلاندۇردى . ئەمدى قانداق قىلغۇڭىز كەلسە ،

شۇنداق قىلىپ بۇ ئىشنى ئوڭشىغايسىز .

ـــ ئى پادىشاھ ئادىل ، بىلىشىمىز كېرەككى ، ھازىر بۇ پېقىتىلەرنىڭ زامانىسىدۇر . مەن شۇنداق بىر ئىش قىلايكى ، تاج ـ تەختىڭنى ئەبۇلئەلى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈپ ئالدىڭغا چىقىدۇ ، ـــ دەپ خەزىنىگە كىرىپ ، ئىسكەندەردىن قالغان كۇجەنى ، جەمشىتنىڭ گازىنىنى ، كىياھ مەرس ئادەمنىڭ شەمشىرىنى ، تەھمۇرەسنىڭ نەيزىسىنى ، ھۇشەڭنىڭ مۆھرىنى ، نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ساداقلىرىنى ۋە يەنە 40 پاتمان ئالتۇن ، ئۈچ ئوغۇلنىڭ ھەممىسىگە شاھانە سەرپاي ئېلىپ چىقتى . خوجا ئەمرىگە شاھانە تاج ۋە نۇرغۇن سوۋغىلارنى تەييارلىدى . مۇقبىلغا سەرپاي ، ساداق ئالدى . ئەبۇلنىڭ ھەممە ھەمراھلىرىغا نۇرغۇن سوۋغىلار تەييارلىدى . يۇرت ئاقساقاللىرىغىمۇ سوۋغا ـ سالام تەييارلاپ شەھەرى بەربەرگە راۋان بولدى . ئۇلار خوجا ئەمرىنى كۆرۈپ ئاتتىن چۈشۈپ ، بىرىپ سالام بەردى . خوجا ئەمرى : « نېمە ئۈچۈن كەلدىڭلار ؟» دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇلار : « سىلەرنى كۆرگىلى كەلدۇق » دەپ جاۋاب بەردى . خوجا ئەمرى:

ـــ ئى خوجا ، سىلەر ئەۋەتكەن ئىككى ئەلچىنى ئۆلتۈرمىگەنگە پۇشايمانىمىز بار ، سىلەرمۇ يېنىڭلار ، بولمىسا ئەبۇلنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايسىلەر ، ـــ دېدى .

ـــ ئى خوجا ئەمرى ، ئاۋۋال بىز ئېلىپ كەلگەن سوۋغىلارنى قوبۇل قىلىڭ ، ئاندىن بىز يانايلى ، ـــ دەپ خوجا ئابۇزەر ھاكىم ئۆزى ئېلىپ كەلگەن سوۋغا ـ سالاملارنى خوجا ئەمرىنىڭ ئالدىغا قويدى . خوجا ئەمرى :

ـــ ئۇنداق بولسا سىلەر تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار ، مەن سۇلتان ئەبۇلنىڭ يېنىغا كىرىپ چىقاي ، ـــ دەپ چىقىپ كەتتى . ئەبۇلئەلى چەمپ خوجا ئابۇزەر ھاكىم بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ، بارگاھىغا كىرىپ ، سوۋغىلارنى شاھانە سۈپەتتە تاپشۇرۇپ ئالدى . ھەممەيلەنگە ئۆزىگە تېگىشلىكى ئايرىپ بېرىلدى . ئۇلار بۇ كاتتا سوۋغىلاردىن كۆپ

مـننه‌تدار بولۇپ ، بىر ـ بىرلىرىگە « پات ـ پات كېلىپ تۇرارسىلەر » دېـ
يـىشـتـى . مەسىلىھەت بويىچە يىگىتلەر ئۇچ كۈندىن كېيىن مەدايىنغا قارىپ
يولغا چىقتى .

ئەبۇلئەلىنىڭ پەيزىئاۋات جاڭگىلىدا قاپلان ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە : نۇشرۇۋان ئادىل تەرەپتىن خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ئەلـ چىلىككە بارغاندىن كېيىن ، مەسلىھەت بويىچە ئەبۇلئەلى ئۆچ كۈندىن كېيىن نۇشىرۋاننىڭ ئالدىغا كەلمەكچى بولۇپ ، مەدايىنغا قاراپ يولغا چىقتى . ئۇلار بىرقانچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ، ئىككى ئاچماق يولغا كېلىپ قالدى . كىشىلەردىن قايسى يولدا مېڭىشنى سورىغان ئىدى ، ئۇلار : « ھەر ئىككى يول بىلەن مەدايىنغا بارغىلى بولىدۇ ، ئەمما قەدىمدىن مېڭىپ كېلىۋاتقان يول ئوڭ قولدىكىسى . 12 يىل بولدى ، ئوڭ قولدىكى يولنى تاشلاپ سول قولدىكى يول بىلەن ماڭىدۇ » دەپ جاۋاب بېرىشتى . ئەبۇلئەلى سورىدىكى :

ـــ بۇنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

ـــ بۇ تەرەپتە بىر جاڭگال بولۇپ ، « جاڭگىلى پەيزىئاۋات » دەپ ئاتىلىدۇ . 12 يىل بولدى ، ئۇ يەردە بىر قاپلان پەيدا بولۇپ قالدى . پادىشاھنىڭ ئادەملىرىدىن يەتتە كىشىنى يەپ كەتتى . شۇنىڭدىن بۇيان قورقۇنچتىن بۇ يولدا ھېچكىم ماڭمايدۇ . جاڭگالنىڭ نېرىقى تەرىپى پەيزىئاۋات قەلئەسىدۇر . ھەر كۈنى نامازدىگەر ۋاقتىدىن باشلاپ شەھەر دەرۋازىسى تاقىلىدۇ . شەھەر سىرتىدا قالغان جان قاپلانغا يېمەكلىك بولىدۇ . قاپلاندىن قورقۇپ سېپىل ئۈستىدە تاك ئاتقۇچە گۈلخان يېقىپ ، ناغرا چېلىنىدۇ . ئۇ مەخلۇق ھەرقانداق ۋاقىتتا چىرقىرسا ، ھاملىدار

مەزلۇملارنىڭ بويىدىن ئاجرايدۇ . قورقۇنچاق كىشىلەرنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ كېتىدۇ .

ئەبۇل ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ : « ئۇنداق بولسا ، ئوڭ قولدىكى يول بىلەن ماڭايلى » دەپ شۇ ياققا راۋان بولدى . ئۇنىڭ مەقسىتى قاپلان بىلەن ئېلىشىش ئىدى . ئەتراپىدىكىلەر ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنى توسۇپ قالالمىدى . ئۇلار شۇ ماڭغانچە بىر يەرگە بارغاندا ، ئالدىغا بىر مۇنار ئۇچرىدى . مۇنار ئۇستىدە بىر كىشى ناغرا چېلىپ ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ ئادەم ئەبۇلنى يېنىغا چاقىردى . ئەبۇل مۇنار ئۇستىگە چىققان ئىدى ، بىر ھەمەتلىك كىشى ئولتۇرۇپتۇ . بۇ ئادەم ئەبۇلدىن ھال سورىدى . ئەبۇل قاپلان بىلەن ئېلىشقىلى كەلگەنلىكىنى ئېيتتى . ئۇ كىشى كۆپ نەسىھەتلەر بىلەن توسقان بولسىمۇ ، لېكىن ئەبۇل نېيىتىدىن يانمىدى . خوجا ئەمرى ھەم يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردى ، ئەبۇل رەت قىلدى .

ـــ مەن قاپلاننى كۆرگەندە بىر نەرە تارتىمەن ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ روبىرو بولغاندا يەنە بىر نەرە تارتىمەن ، ئۇنى ئۆلتۈرسەم يەنە بىر قېتىم نەرە تارتىمەن . ئەگەر ئۇچىنچى نەرەمنى ئاڭلىيالمىساڭلار مېنى ئۆلۈپتۇ دەپ بىلىڭلار ، ئۇچىنچى نەرەمنى ئاڭلىيالساڭلار قاپلاننى ئۆلۈپتۇ دەڭلار ، ـــ ئەبۇل شۇ گەپلەردىن كېيىن ئېتىغا مىندى ـ دە ، جاڭگالغا كىرىپ كەتتى . ئۇ جاڭگالدىن ئۆتۈپ بىر بوستانلىققا يەتتى . بۇ يەر شۇنداق گۈزەل ـ ھاۋالىق ئىدىكى ، خىلمۇخىل گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن ، تۈرلۈك مېۋىلەر پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەن ئىدى . ئوتتۇرىدا بىر تۈپ چىنار بولۇپ ، ئۇنىڭ تۈۋىدىكى بۇلاقتىن چىققان زۇمرەتتەك سۈزۈك سۇ ھەر تەرەپكە قاراپ ئېقىپ تۇراتتى .

نەزم

خۇش ھاۋا چىمەنلىك ، يېشىل مايسىزار ،
بۇلاقتىن ئېتىلىپ زۇمرەتلەر ئاقار .

بىنەپشە ئەسلىتەر يارنىڭ زۇلپىنى ،
نەسرىن گۈل ھىجراندىن شەربەتلەر چاچار .
گويا بۇ مەنزىرە بەئەينى جەننەت ،
كۆرگەندە كىشىنىڭ ھاردۇقى چىقار .

ئەبـۇل بۇلاق سۈيىدە يۇز - كۆزىنى يۇيۇپ بولۇپ ، بىر نەرە تارتـقان ئىدى ، بـىردەمدىن كېيىن بىر مەخلۇق پەيدا بولدى .ئۇ شۇنداق زور ئىدىكى ، بـويى 47 گـەز ، بـەشى گۈمبەزدەك ، ئېغىزى غاردەك ، ھەربىر چـىشى سـەندەلـدەك يوغان ئىدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مەشئەلدەك ئوت چـاقـنـاپ تـۇرار ئىدى . بۇ مەخلۇق ئەبۇلنى كۆردى . ئەبۇل ھەم قاپلاننى كـۆرۈپ بـىر نـەرە تـارتـتى . بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ پەيزىئاۋات خەلقى سېپىل ئۈسـتـىگە چىقىپ قاراپ تۇرۇشتى : بىر يىگىت قاپلانغا روبىرو بولۇپ تۇـرۇپـتۇ . قاپلان دەھشەتلىك ئاۋاز بىلەن ئېتىلىپ كېلىپ ئەبۇلغا يېپىشتى . ئەبـۇل ئۇنـىڭ ئاستىدا قالدى ، ئاندىن ئىككى قولى بىلەن قاپلانىنىڭ بىلـدىن تۇتۇپ شۇنداق زورۇقتىكى ، بىر نەرە بىلەن قاپلاننى ئاسمانغا ئاتتى . قـاپلان يـەرگـە چـۈشـۈپ ئۆلـدى . ئەبۇل بەھوش بولۇپ يىقىلدى . خوجا ئەمـرى نـەرىـنـى ئاڭلاپ يـېـتـىـپ كەلدى ، ئەبۇل بەھوش يېتىپتۇ . خوجا ئەمـرى خېلى ۋاقىت كۈتۈپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئەبۇل ھوشىغا كەلدى ۋە خـوجـا ئەمـرىـگـە : « قاپلاننى تۇلۇمچە سويسۇن » دەپ بۇيرۇدى . قاپلان سـويـۇلـۇپ بـولـغـانـدىـن كـېـيـىـن ، ئىچىگە پاخال - چاۋارلارنى تىقىپ تـوشـقـۇزدى . كۆزىنىڭ ئورنىغا ئەينەك بېكىتىپ بەئەينى كۆزگە ئوخشاتـتى . ئىـككـى ئاتـەشـپـەرەس قـۇلنى ئىچىگە كىرگۈزدى . بوينىغا زەنجىر سـالـدى ، قوڭغۇراق ئاستى ، قۇيرۇقىغا خادا بېكىتتى . ئاندىن قاپلاننى يېـتـىـلـەپ ھەيـۋەت بـىـلـەن پـەيـزىـئاۋات تەرەپكە قاراپ يول ئالدى ، قاپلان تىرىكتەكـلا كۆرۈنەتـتى . ئۇنىڭ تۇرقـىـدىن كۆرگەنـلـەرنىڭ يۇرىـكى «قارت » قـىـلـىـپ كېتەتتى . ئۇلار شۇ ماڭغانچە پەيزىئاۋاتقا كېلىپ توخـتـىـدى . بـۇ قەلئەدىن مەدايىنغا يەنە ئۈچ مەنزىلنىڭ ئارىلىق قالغان ئىدى .

ھۇشيامنىڭ بېشىنى نەيزىگە سانجىپ مۇقبىلدىن پادىشاھقا ئەۋەتتى . مۇقبىل تاماشا كۆرۈۋكىگە كەلگەندە ، پادىشاھقا « مۇقبىل كەپتۇ » دەپ مەلۇم بولدى . تامام خەلق مۇقبىلنىڭ ئالدىغا چىقتى ۋە ئالقىشلار بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىردى . ئوردىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، ئاۋۋال ھۇشيامنىڭ كېسىلگەن بېشى كىرگۈزۈلدى . ئارقىدىن ئىجازەت ئارقىلىق مۇقبىل ئۆزى كىرىپ پادىشاھقا سالام بەردى . پادىشاھ مۇقبىل بىلەن كۆرۈشۈپ ، ئۇنى ياخشى يەردە ئولتۇرغۇزدى ، ئاندىن ئەبۇلنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى . مۇقبىل كەچ بولغىچە پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇپ ، كېچىسى خوجا ئابۇزەر جەمھۇرنىڭ ئۆيىگە كەلدى . ئەتىسى خوجا ئابۇزەر ھاكىم ئۇنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەلدى . ئاش تارتىلدى ، ئاش يېگىلى تۇرغاندا « زەنجىرى دادخاھ » تەۋرەندى .

لەگلەكنىڭ ئەرزى

ئەلقىسسە : مۇقبىل نۇشىرۋان ئادىل كەلتۇرگەن تائاملارغا ئەمدى ئېغىز تېگىپ تۇرۇشىغا ، زەنجىرى دادخاھ تەۋرەندى . ياساۋۇللار يۇگۇرۇپ چىقىپ قارىسا ، ئادالەت زەنجىرىنىڭ ئۇستىدە ئولتۇرغان بىر لەگلەكتىن ئۆزگە ھېچنېمە يوق . لەگلەكنىڭ بوينىغا بىر يىلان يۆگىشىۋاپتۇ . لەگلەك پادىشاھ ئادىلغا بېقىپ زۇۋان سۇردى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈگۈنۈپ ئولتۇردى .

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ــ دېدى ئۇ ، ــ سىزنىڭ ئادىللىقىڭىز جانىۋارلار ئارىسىدىمۇ مەلۇم بولۇپتۇ . بۇ لەگلەك ئۆز تىلى بىلەن سىزگە ئەرز ـ دادىنى ئېيتىۋاتىدۇ : « ئى پادىشاھ ئادىل ، يىلان دۈشمەن ماڭا قەست قىلماقتا . سەن بولساڭ ئالەمدە ئەڭ ئادىل شاھدۇرسەن ، سېنىڭ دەرگاھىڭدا بوينۇمدىكى يىلاننى بىر تال ئوق بىلەن ئېتىپ چۈشۈرگۈدەك بىرەر پالۋان بارمۇ ؟ ئۇ مېنىنى خالاس قىلغاي » دەيدۇ ، ــ دېدى . خوجىنىڭ بۇ سۆزى پادىشاھقا ياقتى . ئۇ بۇيرۇدىكى :

ــ تەختنى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقىڭلار .

پادىشاھنىڭ سەلتەنەت كۆرسىسى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقىلدى . داڭلىق پالۋانلارنىڭ ھەممىسى ھازىر بولۇپ قول باغلاپ تۇرۇشتى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم نۇشىرۋاننىڭ ئوڭ قول تەرىپىدە ، بەختەك سول قول تەرىپىدە ئولتۇردى .

ــ بۇ لەگلەكنى يىلاندىن خالاس قىلىدىغان كىشى بارمۇ ؟ ــ

پادىشاھ بۇ سوئالنى ئۇچ نۆۋەت قويغان ئىدى ، ھېچ كىشىدىن جاۋاب چىقمىدى . ئاخىر مۇقبىل :

ـــ ئى شەھرىيار ئالەم ، ئەگەر سىزنىڭ لۇتپى ئىنايىتىڭىز بولسا ، بۇ خىزمەتنى مەن بەجا كەلتۈرسەم ، ـــ دەپ قولىغا ئوقيا ئالدى ۋە ئوقنى يانىڭ چىللىسىگە قويدى ـ دە ، ئاتتى . ئوق يىلاننىڭ بوينىغا تېگىپ بېشى ئۈزۈلۈپ كەتتى . لەگلەك بوينىغا يۆگىشۈالغان يىلاندىن قۇتۇلۇپ ، پادىشاھ ئادىلىنىڭ بېشى ئۈستىدە ئۇچ مەرتىۋە پەرۋاز قىلغاندىن كېيىن ئۇچۇپ كەتتى . پادىشاھ مۇقبىلغا سەرپاي ۋە كۆپ ئالتۇن ئىنئام قىلدى .

مۇقبىل ئۇ يەردىن يېنىپ كېتىۋاتقان ئىدى ، ئالدىغا خوجا ئەمرى ئۇچرىدى . مۇقبىل ئۇنىڭغا سالام بېرىشنى ئۇنتۇدى . بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن خوجا ئەمرى پالاقمەن بىلەن ئۇنىڭ قولىنى سۇندۇرۇپ ، پادىشاھ بەرگەن ئىنئاملارنىڭ ھەممىسىنى تارتىۋالدى . ئاندىن ئەبۇلئەلىگە دېمەسلىككە قەسەم قىلدۇردى . مۇقبىل قولىنى تېڭىپ ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى كىيىملىرىنى كىيىپ ، ئەبۇلنىڭ يېنىغا كەلدى . ئەبۇل مۇقبىلنىڭ ھالىنى كۆرۈپ :

ـــ پادىشاھ دۇشمەنلىك قىلدىمۇ نېمە ؟ ـــ دەپ سورىغان ئىدى ، مۇقبىل :

ـــ پادىشاھ ياخشى مۇئامىلە قىلغان ئىدى ، ئەمما خوجا ئەمرى يولدا قولۇمنى سۇندۇرۇپ ، پادىشاھ بەرگەن ئىنئاملارنى تارتىۋالدى ، ـــ دەپ دەرد تۆكتى . يەنە ھېلىقى يىلاننى ئۆلتۈرگەن ئىشنى ھېكايە قىلىپ بەردى . ئەبۇل خوجا ئەمرىنى چاقىرتىپ :

ـــ ھەي ئەمرى ، مۇقبىل پادىشاھ قېشىغا بېرىپ ئالغان ئىنئاملارنى تارتىۋاپسەن ، ـــ دېۋىدى ، خوجا ئەمرى سوئال قويۇپ :

ـــ ھەي ئەبۇل ، مېنىڭ سەن بىلەن قانداق مۇناسىۋىتىم بار ؟ مۇقبىلنىڭ قانداق مۇناسىۋىتى بار ؟ ـــ دېدى . ئەسلىدە بۇ ئۇچ يىگىتتىن ئەبۇل شەھەر رەئىسىنىڭ ئوغلى ، مۇقبىل بولسا رەئىس قۇلنىڭ ئوغلى بولغانلىقى ئۈچۈن ، نەسەب جەھەتتىن ئەبۇل مۇقبىلنىمۇ ئۆزىنىڭ قۇلى

هېسابلايتتى . مۇقبىل ناھايىتى ۋاپادار يېگىت ئىدى . خوجا ئەمرىنمۇ ئەبۇل-
نىڭ ئاتىسىنىڭ ئىلكىدىكى قۇلنىڭ ئوغلى بولسىمۇ ، لېكىن ھەييارلىقتا
تەڭداشسىز ئىدى ، جەڭدە ئەبۇلدىن قېلىشمايتتى ، بەلكى كۆپ جەھەتتە
ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇراتتى . شۇ سەۋەبتىن ئۇنى «قۇلۇم » دېيەلمەي ،
« ئىنىم » دەيتتى . شۇڭا ، خوجا ئەمرىنىڭ سوئالىغا :
ــ مۇقبىل مېنىڭ قۇلۇم ، سەن بولساڭ مېنىڭ ئىنىم ، ــ دەپ
جاۋاب بەردى . خوجا ئەمرى :
ــ ئۇنداق بولسا ، قۇلىڭنى مۇقبىل تەكەببۇرلۇق قىلىپ ، يولدا ماڭا
سالام بەرمىدى . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇردۇم ، ــ دېدى .
ــ مۇقبىل ساڭا تەكەببۇرلۇق قىلغان بولسا ، ئۇنى ساڭا تاپشۇر-
دۇم . نېمە قىلغۇڭ كەلسە شۇنداق قىل ، ــ ئەبۇل مۇقبىلنى ئەمرىگە
بەردى . ئەمرى مۇقبىلنى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلانغاندا ، خەلق ئارىلىشىپ
ياراشتۇرۇپ قويدى . ئاندىن خوجا ئەمرى ئەبۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ :
ــ ھەي ئەبۇل ، سەن « مېنىڭ قۇلۇم پادىشاھتىن ئالغان ئىنئامنى
تارتىۋاپسەن » دېدىڭ . ئۇنداق بولسا مەنمۇ بېرىپ خىزمەت كۆرسىتىپ
ئىنئام ئالاي ، ــ دەپ 400 پالۋان قۇلنى ئەگەشتۈرۈپ جاڭگىلى
پەيزىئاۋات تەرەپكە يول ئالدى . ئۇلار تاماشا كۆۋرۈكىگە كەلگەندە پادى-
شاھقا « خوجا ئەمرى قاپلاننى ئېلىپ كەلدى » دەپ خەۋەر يەتتى . بۇ
خەۋەرنى ئاڭلاپ پادىشاھ : « تامام خەلق خوجا ئەمرىنىڭ ئالدىغا چىق-
سۇن » دەپ پەرمان قىلدى . قاپلاننى كۆرگەن كىشىلەر ئارىسىدىكى
ھامىلدار ئاياللاردىن بىرقانچىسىنىڭ بويىدىن ئاجراپ كەتتى . 70 كىشى
يۈرىكى يېرىلىپ ئۆلدى . قاپلان ئېلىپ كەلگەنلەر ئوردا دەرۋازىسىغا
يەتكەندە ، قاپلان پادىشاھ ئادىلغا تىرىكتەكلا كۆرۈندى . خوجا :
ــ ئى پادىشاھ ، بۇ قاپلان ساختىدۇر . خوجا ئەمرى ئۇنىڭغا ھېيلە
قىلىپتۇ ، ــ دېدى . پادىشاھ خوجا ئەمرى بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇنى
ئوبدان مۇئامىلىلەر بىلەن خۇش قىلدى . خوجا ئەمرى :
ــ ئى پادىشاھىم ، تەختىلەرنى بۇ كۆلنىڭ بويىغا قويسۇن .

سىزنىڭ 400 نەپەر ھەييارىڭىز بىلەن ئۆزۈم يالغۇز نەيزىۋازلىق قىلىپ ئو-
يۇن كۆرسىتەي ، سىلەر تاماشا قىلغايسىلەر ، ــ دېدى . پادىشاھ خوپ
كۆردى . خوجا ئەمرى 400 نەپەر ھەييار بىلەن ئۇچ كېچە - كۈندۈز نەي-
زىۋازلىق قىلدى . ئاخىر ھەممە ھەييارلار ھېرىپ يىقىلىپ ، خوجا ئەمرى
يالغۇز قالدى . پادىشاھ ۋە ئەمىرلەر بۇنى كۆرۈپ تەھسىنلەر ئوقۇدى .
خوجا ئەمرى يەنە :

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، بىراۋ بىر تال تۆمۈر مىخنى دەۋازىغا قويۇپ
تۇتۇپ تۇرسۇن . مەن ئۇنى يىراقتىن ئوقيا بىلەن چەنلەپ دەرۋازىغا قې-
قىۋېتەي . يەنە بىر تال مىخنى دەۋازىغا ئېسىپ قويسۇن ، مەن ئۇ مىخنى
400 قەدەم نېرىدىن ئوقيادا سوقۇپ چۈشۈرۈپ ، يەرگە چۈشۈپ بولغۇچە
يەنە كېلىپ تۇتۇۋالاي ، ــ دېدى . پادىشاھ :

ــ بۇ ئىشنى ئورۇنداش مۇشكۈلدۇر ، ــ دېدى . بەختەك ۋە
ئەمىرالار بولسا ، خوجا ئەمرى بۇ ئىشتا شەرمەندە بولىدىغان بولدى ، دەپ
ئويلاشتى . خوجا ئەمرى بىر تال مىخنى دەرۋازىغا ئۇدۇللاپ ئاستى .
ئاندىن ئوقيادا ئۇنىڭ بېشىغا ئېتىپ ، ئۇنى ياغاچقا كىرگۈزۈۋەتتى . يەنە
بىر تال مىخنى 400 قەدەم يىراقتىن چەنلەپ ئېتىپ ئىككى پارە قىلىپ ،
يەرگە چۈشۈپ بولغۇچە تۇتۇۋالدى . پادىشاھ خوجا ئەمرىگە مۇقبىلغا قا-
رىغاندا ئىككى ھەسسە ئارتۇق ئىنئام بېرىپ :

ــ ئەبۇلئەلىنىڭ جامالىغا تەشنادۇرمەن . قانداق قىلساڭ قىلىپ ،
پەرزەنتىمنى پات يەتكۈزگىن ، ــ دېدى . خوجا ئەمرى ئەبۇلىنىڭ يېنىغا
بېرىپ ، ئۇتكەن ۋەقەلەرنى ھېكايە قىلدى . ئەبۇل خۇشال بولۇپ مەدايىنغا
راۋان بولدى .

نۇشىرۋاننىڭ ئەبۇلئەلى بىلەن ئۇچراشقانلىقى

ئەلقىسسە : ئەبۇلئەلى نۇشىرۋان ئادىل بىلەن كۆرۈشمەك بولۇپ مەدايىنغا قاراپ يولغا چىقتى . نۇشىرۋان بولسا ، پەرزەنتلىرىم تەڭداشسىز پالۋانلاردىن بولدى ، دەپ ئەبۇلئەلىدىن پەخىرلىنەتتى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم دېدىكى :

ــ ئى شەھرىيار ، ئەبۇلئەلى بۇزرۇكزادىلەردىندۇر ۋە يەنە سىزنىڭ ئىككى تۇرلۇك ئېغىر غەم ـ قايغۇڭىزنى بېشىڭىزدىن كۆتۈردى . ئەبۇل ھازىر يېقىنلاپ كەلمەكتە . ئەڭ ياخشىسى ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالايلى . بۇنداق قىلىشنىڭ سىزگە ھېچ زىيىنى يوق ، ئەمما ئەبۇلئەلىگە زور شەرەپتۇر .

ــ دېگىنىڭىز بەرھەق ، لېكىن ساسانى مۇشرىكلىرى ماڭا تەنە قىلارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن .

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ــ دېدى خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ، ــ بىز ئۇقمىغان بولۇپ شىكارغا چىقايلى ، ئەمرلەر شىكار قىلسۇن . ئەبۇلئەلى كېلىپ بىزنى كۆرسە ، مېنى قارشى ئالغىلى كەپتۇ دەپ ئويلايدۇ . بۇنىڭ بىلەن مۇشرىكلاردىن سۆز چىقمايدۇ . ئەبۇلئەلى شەرەپ ھېس قىلىپ خۇشال بولىدۇ .

ئەلقىسسە : شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار شىكارغا چىقتى . كېلىپ ئېگىز بىر دۆڭدە تۇرغان ئىدى ، يىراقتىن ئەبۇلئەلى كۆرۈندى ۋە پادىشاھنى

كۆرۈپ ئاتتىن چۈشۈپ پىيادە بولدى . ئۇ پادىشاھ ئادىلنىڭ تاج - تەختىنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈپ كېلەتتى . نۇشىرۋانغا يېقىن كەلگەندە ، بېشىدىن تاج - تەختىنى ئالدى . پادىشاھ ھەم پىيادە بېرىپ ئەبۇل بىلەن كۆرۈشتى . ئەمىرالارمۇ بېرىپ كۆرۈشتى . شۇنداق قىلىپ ، ھەممە بىر-لىكتە يولغا راۋان بولدى . ئەمما ، بەختەك بىرقانچە كەمەندازنى كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا بۆكتۈرمە قىلىپ ، ئۇلارغا : « ئىككى ئاتلىق كىشى كۆۋرۈكتىن ئات چاپتۇرۇپ ئۆتكەندە ، كەمەندىنى تارتىپ ئاتنى يىقىتىڭلار ، زىنھار بىپەرۋالىق قىلماڭلار » دەپ تاپىلاپ قويدى . قەباد ئەردەشىر گە :

ــ سەن بېرىپ ئەبۇلئەلگە ، ئىككىمىز ئات چاپتۇرايلى ، ــ دەپ تۇرۇۋالغىن . ئۇنىڭ ئېتى ھېرىپ زەئىپلىشىدۇ ، سېنىڭ ئېتىڭ جەزمەن ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ . شۇنداق قىلساق ، ئەبۇل شەرمەندە بولىدۇ ، ــ دېدى . قەباد ئەبۇلئەلنىڭ قېشىغا بېرىپ « ئىككىمىز ئات چاپتۇرايلى » دېدى . پادىشاھ ئۇنىڭ غەرىزىنى بىلىپ : « بۇ ئات چاپتۇرۇش ئورنىمىكەن » دەپ قەبادنى تىللىدى ، ئەمما ئەبۇل :

ــ ئى شەھرىيار ، ئۇنىڭ كۆڭلى قالمىسۇن ، مەنئى قىلمىغايسىز ، ــ دەپ بىر يەرنى قارار قىلدى ۋە شۇ يەردىن ئاتنى چاپتۇرۇپ كېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كۆۋرۈككە يېتىپ كەلدى . قەبادنىڭ ئېتى كۆۋرۈكتىن تىنچ - ئامان ئۆتۈپ كەتتى ، كەمەندازلار ئەبۇلنىڭ ئېتىنىغا كەمەندە تاشلاپ ئەبۇلنى باغلۇۋالدى . كەمەندىنىڭ بىر ئۇچىنى كەمەندازلار بەللىرىگە باغلۇۋالغان ئىدى . ئەبۇل كەمەندىنى تارتىپ - سۆرەپ مېڭىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى . كەمەندازلارنىڭ بەزىسى ئۆلۈك ، بەزىسى نىمجان سۆرىلىپ كەلگەن ئىدى . يەنە بەزىسىنىڭ باش - كۆزى قانغا مىلەنگەن ، بەزىسىنىڭ پۇت - قولى سۇنغان ئىدى . پادىشاھ ئۇلاردىن : «سىلەرنى بۇنداق قىلىشقا كىم بۇيرۇدى ؟ » دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇلار بەختەكنى كۆرسەتتى . پادىشاھ ئادىل شۇ يەردىلا بەختەكنى تازا دۇمبالاتقۇزدى . بەختەك ئۆزگىنى شەرمەندە قىلىمەن دەپ ،

ئۆزى شەرمەندە بولدى .

ئەلقىسسە : ئەتىسى تامام شەھەر خەلقى ئەبۇلنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە شادلىققا چۆمدى . ئەبۇل شادلىق دەرۋازىسى بىلەن شەھەرگە كىردى . ئەمىرلەر ئەبۇلنىڭ بېشىدىن تاۋاق ـ تاۋاق قىزىل ئالتۇنلارنى چاچتى . ئەبۇل ئوردا دەرۋازىسىغا كەلگەندە ئاتتىن چۈشتى ، ئاندىن ئوردىغا كىرگەن ئىدى ، پادىشاھ ئۇنىڭدىن :

ـــ ئى پەرزەنتىم ، سىز بۇزرۇكزادىلەر نەسلىدىن بولسىز ، ئولتۇرىدىغان يېرىڭىزنى ئۆيدان بىلسىز . قېنى تاللاپ كۆڭلىڭىز قەيەرنى خالسا ، شۇ يەردە ئولتۇرۇڭ . كۆڭلىڭىز قەيەرنى خالايدۇ ؟ ـــ دېدى .

بىر يەردە بىر سەندەل بار ئىدى . بۇ سەندەل رۇستەمدىن قالغان بولۇپ ، ئۇنىڭغا رۇستەمنىڭ نەۋرىسى بولغان گۇستەھەم ۋارىسلىق قىلىپ كەلگەن ئىدى . گۇستەھەم چىن مەملىكىتىگە بەھرامنى جازالىغىلى كەتكەنچە يەتتە يىلدىن بېرى قايتىپ كەلمىگەچكە ، بۇ سەندەل بوش قالغان ئىدى . خوجا ئەمرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئەبۇل ئاشۇ سەندەلدە ئولتۇردى . بۇنى ئەمرلەرنىڭ ھەممىسى خوپ كۆردى . ئەمما ، بەختەكنىڭ كۆڭلىدە ھەسەت ئوتى لاۋۇلداپ كۆيۈشكە باشلىدى . ئۇ قەبادنى چاقىرتىپ خىلۋەت بىر جايدا :

ـــ ھەي بىغەيرەتلەر ، ئەمدى سىلەرنىڭ قىممىتىڭلار قالمىدى . ئۇ يىگىت كېلىپ بۇۋاڭلارنىڭ ئورنىدا ئولتۇردى . سىلەر پادىشاھ ئادىلىغا : «ئى پادىشاھ ئادىل ، بۇگۈن سىز بىزگە ئادىللىقىڭىزنى كۆرسىتىڭ » دەڭلار . پادىشاھ سىلەردىن : « نېمە بولدى ؟» دەپ سورايدۇ . سىلەر ئېيتىڭلاركى ، « ئاتا ـ بوۋىمىزدىن قالغان بۇ سەندەلدە ھەركىشى ئولتۇرماق بولسا ، ئاۋۋال يانى تارتىپ پەنجە پولاتنى سىرپەنجىسى بىلەن ياغاچتىن ئۆزۈپ ئېلىپ ، ئاندىن ئولتۇراتتى . بۇگۈن بۇ ئوغۇلنى ئولتۇرغۇزدىڭىز ، ئۇ ھەم قىلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ بولۇپ ئولتۇرسۇن » دەڭلار ، ـــ دەپ يول كۆرسەتتى .

قەباد بېرىپ پادىشاھقا بەختەك نېمە دېگەن بولسا ، ئەينەن دېدى .

بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھ دەرغەزەپ بولغان ئىدى ، ئەبۇل :

ــ ئى شەھرىيار ، ئۇنىڭ دېگىنى ئويۇن ئورنىدىكى ئىشلار ئىكەن ، قوبۇل قىلدىم . دېگەنلىرىنى كەلتۈرسۇن ، ــ دېدى . ئۇلار قەبادنىڭ دېگەنلىرىنى كەلتۈردى . ئەبۇل يانى قولىغا ئېلىپ ، ئۇنىڭ قۇلۇپىنى بارلىقىنى بىلدى . كۆڭلىدە « يانى ئاۋۋال تارتاي ، ئاندىن قۇلۇپىنى كۆرسىتەي » دەپ ، يانى تارتقان ئىدى ، ئىككى بېشى بىر يەرگە كەلدى ؛ قويۇپ بەرگەن ئىدى ، يانمىدى . يانىڭ قۇلۇپى مانا مەن دەپ خالايىققا مەلۇم بولدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار يەنە بىر نۆۋەت شەرمەندە بولدى . ئاندىن پەنجە پولاتنى پالۋانلىق شىرپەنجىسى بىلەن ياغاچتىن ئۆزگەن ئىدى ، دوستلار كۈلۈشۈپ ، دۈشمەنلەر غەمگە پاتتى . پادىشاھ ئەبۇلغا ھەركۈنى ئىنئاملار بېرىپ تۇردى ، ئەبۇلنىڭ جامالىدىن باشقا يەرگە قارىمايتتى .

ئەلقىسسە : ئەبۇلنىڭ كەلگىنىگە بىرقانچە كۈن بولغاندا ، ئوردىنىڭ ئىشىكىدىن بىر كىشى كىرىپ كەلدى .

ــ ئى شەھرىيار ئالەم ، ــ دېدى ئۇ كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، ــ سىزگە خۇش خەۋەر : گۇستەھەم بەھرامگۆرنى ئېلىپ كەلدى .

ئەمدى گەپنى گۇستەھەمدىن ئاڭلايمىز . گۇستەھەمنى بەھرامگۆر تۇتۇۋېلىپ يەتتە يىل يىلقا باقتۇردى . بىر كۈنى ، بەھرام شىكارغا چىقىپ ، نەۋكەرلىرىدىن ئايرىلىپ گۇستەھەمنىڭ يېنىغا كەلدى . گۇستەھەم ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ بەھرامغا قىمىز بىلەن دورا بىھوش بەردى ، ئاندىن ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى باغلاپ تاۋۇتقا سالدى ـ دە ، لەشكەرلىرىنى يىغىپ ، تاۋۇت بىلەن بىللە مەدايىنغا كەلگەن ئىدى . ئۇنىڭ ئالدىغا ھەممىدىن ئاۋۋال بەختەك ، ئارقىدىن ھەممە ئەمرالار چىقتى . پادىشاھ ئەبۇلغا :

ــ گۇستەھەم خىزمىتىم ئۈچۈن كەتكەن ئىدى ، ئەمدى قايتىپ كەپتۇ . سىزمۇ چىققايسىز ، ــ دېدى . تەكلىپ بويىچە ئەبۇلمۇ گۇستە-

ھەمىنىڭ ئالدىغا چىقتى . بەختەك بىرىنچى بولۇپ گۈستىھەم بىلەن كۆرۈشتى ھەم بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى يىپىدىن ـ يىڭنىسىگىچە ھېكايە قىلدى . ئاخىرىدا : « ئەبۇل سىزنىڭ ئورنىڭىزدا ئولتۇردى ، كۆرۈشكىلى كەلگەندە ، ئۇنىڭ بېلىنى سىقىپ ئۇستىخانلىرىنى سۇندۇرۇپ ، ئۆزىڭىزنى ۋە خەلقىنى ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن خالاس قىلغايسىز » دېدى . گۈستىھەم ھەم شۇنداق قىلدى .

ئەبۇل كىلىپ كۆردىكى ، بىر يەردە ھارۋا ، ئۇنىڭ ئىچىدە بىر تاۋۇت تۇرۇپتۇ ، خەقلەر چۆرىسىگە يىغىلىۋاپتۇ . ئەبۇل ئۇلاردىن سورىۋىدى ، ئۇلار : « بۇ تاۋۇتتا خاقانى چىندىن تۇتۇپ كەلگەن يىگىت بار » دېيىشتى . ئەبۇل تاۋۇتنىڭ ئېغىزىنى ئاچتى . ئۇنىڭدا شۇنداق بىر يىگىت يېتىپتۇكى ، ئۇنىڭ ساقاللىرى گويا ئوت ـ ئەنبەر ، يۈزى لەئىل رەڭ ، ماڭلايلىرى كەڭ ، قوشۇما قاش ، بېشى كىچىك ، بىلەكلىرى يوغان ، كۆكسى كەڭ ، بېلى قاملاشقان ئىدى . ئەبۇل كۆرۈپ خۇشال بولدى ۋە :

ـــ ھەي يىگىت ، شۇنچە قامىتىڭ بىلەن گۈستىھەمنىڭ نەيزىسىدە يىقىلىپ نومۇس قىلمىدىڭمۇ ؟ ئاز ـ تولا پالۋانلىق دەۋاسى قىلمىدىڭمۇ ؟ ـــ دەپ سوئال قويدى . بەھرام جاۋاب بېرىپ :

ـــ ھەي يىگىت ، گۈستىھەمنى مەن نەيزەم بىلەن يىقىتىپ يەتتە يىل يايلاقتا يىلقىلىرىمنى باقتۇرغان ئىدىم . گۈستىھەم ماڭا قىمىز بىلەن دورا بىھوش ئىچۈرۈپ تۇتۇۋالدى ، ـــ دېدى . ئەبۇل :

ـــ غەم قىلما يىگىت ، نىجاتلىق ئالدىڭدىدۇر . سېنىڭ بىر تال مويىڭغىمۇ تەگكىلى قويمايمەن ، ـــ دەپ بىر يەرگە بېرىپ تۇردى . بىر كەمدە گۈستىھەم چىقىپ كەلدى . ئەبۇل بىلەن ھال ـ ئەھۋال سورىشىپ بولغاندىن كېيىن ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ ، ئۈچ قېتىم زور قىلدى . ئەبۇلغا نۇقسان يەتمىدى . ئەمما ، ئەبۇل ئۇنىڭ غەرىزىنى چۈشىنىپ ، بېلىنى بىر سىققان ئىدى ، ئىككى تەرەپتىن قوۋۇرغىلىرى غاراسلاپ سۇنۇپ ، ئېغىزىدىن لەختە ـ لەختە قان چۈشتى ۋە ئۆرە تۇرالماي :

ـــ هەي يـــگىت ، بۇ سىر ئىككىمىز ئارىسىدا قالسۇن . مەن سورى-
مـــغۇچە كىشىگە ئېيتمىغايسىز ، ـــ دېدى . ئەبۇل قوبۇل قىلدى . شۇنداق
قـــلـــپ ، ئىككىيلەن شەھەرگە قاراپ ماڭدى . گۈستىھەم شەھەرگە كىر-
گەندە ، پادىشاھ ئادىل ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى .

ئەبۇلئەلىنىڭ مېھرىنىگار غا ئاشىق بولغانلىقى

بەختەك گۈستىھەمگە دېدىكى :

ــ گۈستىھەم ، ئەتە پادىشاھقا كۆرۈنۈشكە كەلگەندە ، ئۆز سەندىلىڭدە ئولتۇرغىن ، ئەبۇلئەلى كەلسە بەرمىگەيسەن . ئۇنى ئىزا تارتقۇزايلى .

ئەتىسى ئەبۇل كېلىپ قارىسا ، گۈستىھەم ئۆز ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك ، ئەبۇل خوجا ئەمرىگە قاردى . خوجا ئەمرى كۆردىكى ، سەندەلدە تىز پاتقۇدەك يەر بار ئىدى .

ــ بېرىپ سەندەلگە تىزىڭنى سىغدۇرۇپ جەينىكىڭ بىلەن باسساڭ گۈستىھەم يىقىلىدۇ ، ئاندىن سەن ئورنۇڭدا ئولتۇرسەن ، ــ دېدى خوجا ئەمرى .

ئەبۇل ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدى . گۈستىھەم يىقىلدى ، ئەبۇل ئولتۇردى . بۇ چاغدا بەختەك گۈستىھەمدىن :

ــ ھەي پالۋان ، خىزمەتكە بۇيرۇغان ئىدۇق ، ئىشنىڭ نەتىجىسى قەيەرگە يەتتى ؟ ــ دەپ سورىدى . گۈستىھەم :

ــ دۇشمەننى ئېلىپ كەلدىم ، ــ دەپ بەھرامنى ھازىر قىلدى . بەھرام قەسىرنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپ گويا رۇستەمدەك زەبەردەست تۇردى . پادىشاھ :

ــ ھەي بەھرام ، ئىتائەتسىزلىك قىلىپ ماڭا خىراج تاپشۇرماي ،

شەھەرنى ۋەيران قىلىشتىن قورقمىدىڭمۇ ؟ مانا ئەمدى گۈستىھەم سېنى بىر نەيزە بىلەن ئۈرۈپ يىقىتىپتۇ ، ــ دېدى . بەھرام قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ :

ــ ئى پادىشاھ ، گۈستىھەمنى مەن يىقىتىپ ، يەتتە يىل ئات باقـ قىلى سالدىم . ئاخىر ئۇ مېنى ھىيلە بىلەن تۇتۇپ باغلۇالدى . ئەبۇلئەلىدىن بۆلەك ، گۈستىھەم ۋە باشقا ھەممە پالۋانىڭلار بىر قولۇمنى يېشىپ قايتا باغلاپ باقسۇن . شۇ چاغدا گۈستىھەم دېگەن گەپلەرنىڭ راست ـ يالغانلىقى مەلۇم بولىدۇ ، ــ دېدى .

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، ئۇنىڭ دېگەنلىرى ئەقىلدىن يىراقتۇر . ئۇنى ئۆلتۈرۈش كېرەك ، ــ دېدى بەختەك ۋە ئۇنى ئۆلتۈرمەك بولدى .

ھەش ـ پەش دېگۈچە قىلىچلىرىدىن قانلار تېمىپ تۇرغان جاللاتلار يېتىپ كەلدى . بەھرام ياش تۆكتى . ئەبۇل ئېيتتىكى :

ــ ھەي يىگىت ، قوچقارنى قۇربانلىققا يارىتىلغان ، نېمانچە يىغلايسەن ؟

ــ ئى ياخشى ئىنسان ، ــ دېدى بەھرام ، ــ مېنىڭ يېشىم قورقىقانلىقىمدىن تۆكۈلگىنى يوق ، مەن شۇنىڭغا يىغلايمەنكى ، ھەرقانداق كىشى مېنى پالۋانلىق بىلەن ئۆلتۈرگەن بولسا ، مەن قايىل بولاتتىم ، مەيدانىدا ئېلىشىپ ئۆلسەم رازى بولاتتىم . ھالا ئەمدى نامەرد قولىدا ئۆلىدىغان بولدۇم .

بۇ گەپ بىلەن ئەبۇل دەرھال پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، سىز مېنى دۈشمەنلىرىڭىز بىلەن جەڭ قىلدۇرۇش ئۈچۈن تەربىيىلىگەن ئىكەنسىز ، پالۋانلىق بىلەن دۈشمەننى يېڭىپ ، خانلىققا تاپشۇردۇم . بۇ ھەر ئىككى تەرەپكە ئارمانسىز ئىشتۇر . بۇ يىگىت : « مېنى پالۋانلىق بىلەن يېڭىپ ، مەردلىك بىلەن ئۆلتۈرگەن بولسا ، ئارمانسىز كېتەر ئىدىم » دەپ ناله قىلىۋاتىدۇ . ئۇنى ماڭا بەرسەڭلار ، خالىغان ۋاقتىڭلاردا ئۇنىڭ قول ـ پۇتىنى باغلاپ بېرەي ، يەنە

كېلىپ بەھرام خوتۇنىڭزنىڭ ئىنىسىدۇر ، ئۇنىڭ ۋە ئاتىسىنىڭ يۈز خا-تىرىسىنى قىلغايسىز ، ــ دېدى .

ــ ئۇنى سىزگە بەردىم ، ــ دېدى پادىشاھ ئادىل . ئەبۇل شۇئان ئۇنى باغلاقتىن بوشاتتى ، ئاندىن سۇلتان بەخت مەغرىبىنى چاقىرىپ :

ــ بۇ يىگىت ناھايەت ئاجىزلاپ كېتىپتۇ ، 40 كۈنگىچە ياخشى تا-ئاملار بىلەن بېقىڭلار ، چاچلىرىنى ئالدۇرۇپ ، ياخشى لىباسلارنى بېرىڭلار . 40 كۈندىن كېيىن پالۋانلىق كۆرسەتسۇن ، ــ دەپ تاپىلىدى . سۇلتان بەخت بەھرامنى سارايغا باشلاپ باردى .

بىر كۈنى بەھرام ئەبۇلنىڭ قېشىغا كېلىپ :

ــ ئى بۇزرۇكزادە ، پادىشاھلىقنى جەمشىتنىڭ ئەۋلادىغا بەرگىلى بولمايدۇ ، سىز تەختتە ئولتۇرۇڭ . مەن سىزنىڭ تەختىڭىزنىڭ پالۋىنى بولاي . بۇ نائەھلىلەرنىڭ ئەدىپىنى شەمشىرىم بىلەن بېرەي ، ــ دېدى .

ــ ھەي ئالىي ھىممەتلىك كىشى ، سەۋر قىلىڭ ، ــ دېدى ئەبۇل ، ــ ئىش نەگە بېرىپ يېتىدۇ ، قېنى كۆرۈپ باقارمىز ، ــ دەپ ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇنىمىدى .

ئەلقىسسە : رىۋايەتچىلەر شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى ، بەھرام 41 ـ كۈنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى . پادىشاھ مەخسۇس مەيدان تەييارلىدى . پۈتۈن شەھەر خەلقى توپلاندى . پادىشاھ تەختىنى مەيدانغا ئېلىپ چىقتى . بەھرام بىلەن ئەبۇلئەلى تۆت كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشتى ، ئەمما بىر ـ بى-رىنى يېڭەلمىدى . بەشىنچى كۈنى ئەبۇل بەھرامنى يەردىن كۆچەپ كۆتۈرگەن ئىدى ، بەھرام پاختىدەك كۆتۈرۈلۈپ « گۈپ » پىدە يەرگە چۈشتى . پادىشاھنىڭ ھەربىمىدىكىلەر ئەبۇلنىڭ كارامىتىنى كۆرمەك بولۇپ سارايىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قاراپ تۇرۇشاتتى . بۇلار ئاربىسىدا پادىشاھنىڭ قىزى مەلىكە مېھرىنىگارمۇ بارئىدى ، ئەبۇلنىڭ پالۋانلىقىنى كۆرۈپ ، ئۇ-نىڭغا ئاشىقلىق ئوتى تۇتاشتى . مەلىكە ئەبۇلنىڭ بېشىغا جاۋاھىر ـ ئالتۇنلارنى چاچتى . بۇنى كىمنىڭ چاچقانلىقىنى ھېچ كىشى كۆرمىدى . ئەبۇل يۇقىرىغا قارىغان ئىدى ، مېھرىنىگارغا كۆزى چۈشۈپ ، شۇئانلا

ئۇنىڭغا شەيدا بولۇپ قالدى .

نەزم

جادۇ كۆزى ئىچرە يۇز مىڭ نازى بار ،
چاچ ۋە قاشى ئىچرە يۇز مىڭ رازى بار .
بىر كۆرۈپلا بولدى ئاشىق ئول نىگار ،
سەرۋ ـ شەمشاد ئىچرە يۇز مىڭ سازى بار

ئەلقىسسە : شۇنداق قىلىپ ، بەشىنچى كۈنى ئەبۇل بەھرامنى يېقىتىپ ، باغلاپ پۈتىغا كەمەندە سالدى . ئاندىن ئۇنىڭ گۈناھىنى پادىشاھ ئادىلدىن تىلەش ئۈچۈن ئىلىپ كېتىۋاتقان ئىدى ، بەختەك گۈستەھەمگە :

ـــ بەھرام ئەبۇلنىڭ دىنىغا كىردى ، پادىشاھ ھېچنېمە قىلمىدى . پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ، ئارقىسىدىن بېرىپ چاپقىن ، ـــ دېدى . گۈستەھەم كېلىپ بەھرامنى چېپىپ ئۆلتۈردى . ئەبۇل ئارقىسىغا قاراپ ، بۇ ھالنى كۆرۈپ قالدى . گۈستەھەمنى تىللاپ ، كۆپ ئەپسۇسلار بىلەن جەسەتنى دەپنە قىلدى . گۈستەھەم ئەبۇلنىڭ يېنىغا كېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ :

ـــ يا پالۋان ، سىزنىڭ بەھرامغا كۆڭلىڭىز بارلىقىنى بىلمەپتىمەن ، كۆپ پۇشايمان قىلدىم . گۇناھىمدىن ئۆتكەيسىز ، ـــ دەپ گۈناھىنى تىلىدى ، ئاندىن ، ـــ بىر بېغىم بار ئىدى ، قەدەم تەشرىپ قىلغان بولسىڭىز ، خىزمىتىڭىزدە بولسام ، ـــ دېدى .

ئەبۇل بىرقانچە ھەمراھى بىلەن باغقا كەلدى . باغنىڭ بىر تەرىپى دەريا ، بىر تەرىپى جاڭگال ، يەنە بىر تەرىپى باغ بولۇپ ، ئوتتۇرىسىدا بىر ئايۋان بار ئىدى ، ئەبۇلنى ئۇنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىردى .

گۈستەھەم ئەبۇلنى باغقا باشلاپ كىرىشتىن ئاۋۋال 5000 لەشكەرنى بۆكتۈرمە قىلىپ قويغان ۋە : « مەن قاچان چاۋاك ئۇرسام ، شۇئان ئىش باشلاڭلار » دەپ بۇيرۇغان ئىدى . ئۇ ئايۋاندىن چىقىۋېتىپ چاۋاك چالـ

غان ئىدى ، لەشكەرلەر تەرەپ - تەرەپتىن چىقىپ كېلىشتى . ئۇلار ئەبۇل بىلەن ئەمدىلا تۆتۈشۈپ تۇرۇشقا ، بۇ ئىشتىن خوجا ئەمرى بىلەن مۇقبل خەۋەر تېپىپ يېتىپ كېلىشتى ، گۈستەھەم قېچىپ كەتتى ، ئادەملىرى يوقىتىلدى . ئەبۇل « بۇ ئىشنى پادىشاھ قىلدى » دەپ گۈمان قىلدى . ئەمما ، خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ئۆزرە ئېيتىپ ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى . پادىشاھمۇ ئۆزرە ئېيتتى . ئاندىن ئۆزىنىڭ بېغىغا باشلاپ بېرىپ ، تاماشا قىلدۇردى . پادىشاھنىڭ مەقسىتى ئەبۇلنى ئۆزىگە ئىشەندۈرۈش ئىدى . پادىشاھنىڭ بېغى شۇنداق بىر باغ ئىدىكى ، نۇشرۇۋان ئۇنىڭغا بىر چېدىر قىلدۇرۇپ ، چېدىرغا ئالتۇن - كۈمۈشتىن پەنجىرە ياساتقان ئىدى . باغدا بىر كۆل بولۇپ ، ئۇ شۇنداق چوڭ ئىدىكى ، ھەرقانداق تەرەئەنداز ئوقنى كۆلنىڭ بۇ تەرىپىدىن ئۇ تەرىپىگە يەتكۈزەلمەيتتى . كۆلگە بىر شىرنىڭ ئېغزىدىن داۋاملىق سۇ تۆكۈلۈپ تۇراتتى . سۇ يەنە بىر شىرنىڭ قۇيرۇقىدىن چۆلگە چىقىپ كېتەتتى . نۇشرۇۋان بۇ كۆلنى ھېكمەت بىلەن ياساتقان ئىدى . ئەبۇل كۆلنى كۆرۈپ ھەيران قالدى .

ئەمدىكى گەپنى مېھرىنگاردىن ئىشتەيلى . مېھرىنگارنىڭ ئۆزىگە ئاتاپ بىنا قىلىپ بېرىلگەن بىر قەسىرى بار ئىدى . ئەبۇلنىڭ باغقا كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، قەسىرىگە كېلىپ زىيارەت تەييارلىدى . ئاندىن بىر كىنىزەكتىن ئەبۇلغا سالام ئەۋەتتى . ئەبۇل كىنىزەك بىلەن كۆرۈشۈپ ، مېھرىنىگارنىڭ يېنىغا كەلدى . ئۇلار بەزمە قۇرۇپ كۆڭۈل ئېچىشتى . ئەمما ، سەككىزىنچى كۈنى سايا‌ھەت ۋاقتى توشۇپ ئەبۇل بارگاھقا ، مېھرىنگار ئوردىغا قايتتى .

ئەلقىسسە : بىر كۈنى ئاخشىمى ئەبۇل مېھرىنگارنىڭ ئىشق - پىراقىدا ئۇخلىيالمىدى . ئاخىر كېچىلىك لىباسلىرىنى كىيىپ ، مېھرىنگارنىڭ قەسىرىگە قاراپ يول ئالدى . ئۇلار كۆرۈشۈپ ، تەشنالىقىنى قاندۇرۇشتى . گاھ كۈلۈشۈپ ، گاھ يىغلىشىپ ، ئىرماش - چىرماش بولۇشۇپ كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى . تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قېلىشتى . بىر كەمدە ئەبۇل ئويغىنىپ قارىسا ، تاڭ ئېتىپتۇ . « ھەي ، چاتاق بولدى »

دەپ ئويلاپ ، كەمەندە بىلەن چۇشۇۋاتقان ئىدى ، قارۇن كۆرۈپ قالدى - دە ، قىلىچتا كەمەندىنى كېسۋەتتى . ئۇنىڭ يېرىمى قارۇندا ، يېرىمى ئەبۇلدا قالدى . ئەبۇل بەدەر قاچتى . بۇ دەل تاڭ يورۇغان چاغ بولۇپ ، ئەبۇلئەلىنى قارۇن تونۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن : « ھەي قوغلىماڭلار ، قاچقان كىشى ئەبۇل ئىكەن ، يېقىن بارساڭلار ئۆلىسىلەر !.. .» دەپ يوق ئادەمنى ئاگاھلاندۇرۇپ ، ھەممە ئادەمنى ئويغىتىپ ، ئەبۇلنىڭ نامىنى يېيىۋەتتى .

ئەبۇل شۇ قاچقانچە بىر كۆرۈكنىڭ ئۇستىگە كەلگەندە خوجا ئەمرى پەيدا بولدى . ئەبۇل بولغان ۋەقەنى بايان قىلدى . جاراھەتلىرىگە خوجا ئەمرى دورا باستى . ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ پەيزىئاۋات قەلئەسىگە كەتمەكچى بولدى . ئەگەر پادىشاھ سوراپ قالغۇدەك بولسا ، « بىز ئىجازەت ئالايلى دەپ ئويلىغان ئىدۇق ، ئەمما چۇشىمىزدە ئىجازەت سورىساق بەرمىدىڭىز ، شۇڭا كېتىپ قالدۇق دەيلى » دەپ كېلىشۇالدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيزىئاۋات قەلئەسىگە كەلدى . بىراق ، ئەبۇلنىڭ پۇتۇن خىيالى مېھرىنىگاردا ئىدى .

ئەلقىسسە : ئەتىسى قارۇن كەمەندىنىڭ يېرىمىنى كۆتۈرۈپ ، 400 لەشكەر بىلەن بارگاھ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى ، ئاندىن پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ ، كەمەندىنىڭ يېرىمىنى ئۇنىڭ ئالدىدا قويۇپ :

— بۇ نېمىدېگەن بىنومۇسلۇق ، ئەبۇلنىڭ مېھرىنىگار يېنىدىن چۇشكەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم . كەمەندىنى كېسۋەتكەن ئىدىم ، يېقىلىپ پېشانىسى يېرىلدى . ئەمما ، ئورنىدىن تۇرۇپلا قېچىپ كەتتى ، — دېدى . پادىشاھ خوجا ئابۇزەر جەمھۇرغا قارىدى . ئۇ : « كەركەس ساسانىنى ئەۋەتمەك كېرەك » دەپ ، ئۇنى ئەۋەتتى . كەركەس ساسانى بېرىپ ئەبۇلنى كۆرۈپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن : « ئەبۇلنىڭ زەخمىسى يوقكەن » دەپ مەلۇم قىلدى . بەختەك : « نېمە ئۈچۈن تۇتۇپ كەلمەيسىز ؟ ئادەم ئەۋەتمەك » دەپ قاتتىق تۇرۇۋالدى . ئەبۇلنىڭ يارىسى بار - يوقلۇقىنى ئېنىقلاشقا نۇرغۇن ئادەم ئەۋەتىلگەن بولسىمۇ ، لېكىن

ئۇلارنىڭ ھەممىسى « ئەبۇلنىڭ جاراھىتى يوقكەن » دەپ كەلدى . ئۇلار مۇشۇ دەتالاش ئۈستىدە تۇرغاندا ، خەۋەرچى كىرىپ :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم ، گۈستىھەم بىلەن ئەلقىمە خەيبىرى بىرلىشىپ ھۇشىيانىڭ ئىنتىقامىنى ئالغىلى كەپتۇ ، ـــ دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ نۇشىروۋان ئادىلغا يورۇق جاھان قاراڭغۇ بولدى ـ دە ، ئەبۇلنى ئېلىپ كېلىشكە خوجا ئەبۇزەر ھاكىمنى ئەۋەتتى .

نۇشرۋاننىڭ ئەبۇلئەلىنى يوقاتماقچى بولغانلىقى

داستانلاردا رىۋايەت قىلىنىشچە ، بىر كۈنى جىمى ئالتۇن كۈلاھ پادىشاھلار ، باتۇر - پالۋانلار بەختەكنىڭ باشچىلىقىدا بىر يەرگە توپلىشىپ مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن ، نۇشرۋاننىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۇلار يالاڭ ئاياش بولۇپ تۇرۇپ :

ــ ئى پادىشاھى ئادىل ، ئەبۇلئەلى ئەمدىلا 18 ياشقا كىرگەن كىچىك بالا تۇرۇقلۇق بەھرامەك پالۋاننى يەڭدى . پەيزىئاۋات جاڭگىلىدا قاپلان ئۆلتۈرۈپ ، پەيزىئاۋات قەلئەسىنى ئۆزىگە قاراتتى ، ھۇشيامنى ئۆلتۈردى ، ئەلقىمەنى لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇپ تۆت كۈنلۈك يىراق يەرگە قوغلۇۋەتتى . گۈستەھەمدەك پالۋاننىڭز ئۈچ قېتىم توۋا قىلىپ ، ئۇنىڭ ئالىيىغا باش قويۇشقا مەجبۇر بولدى . سىز قىلالمىغان ئىشلارنى ئۇ قىلدى . ئۇ بىزنىڭ دىنىمىزدا ئەمەستۇر . شۇ سەۋەبتىن ھامان بىر كۈنى بىز بىلەن دوست ئۆتەلمەيدۇ . ئەگەر ۋاقتىدا چارە قىلمىساق ، بىزنىڭ كۈچىمىز يەتمەي ، بېشىمىزغا بالا بولىدۇ ، ــ دەپ بېشىنى يەرگە قويدى .

نۇشرۋان :

ــ ئۇنىڭ بىلەن كىم جەڭ قىلىدۇ ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، بەختەك سۆز باشلاپ :

ــ بىز ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيمىز . زەنگىبارنىڭ بىر پادىشاھى بارمىش ، ئېتى پىلتەنزور ئىكەن ، ئۇنىڭغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەسمىش .

نامه ئەۋەتسەك ، ئەبۇلنى شۇ كېلىپ يوقىتىپ بېرەلەيدۇ ، ــ دېدى .

نۇشىرۋان ئاخىر ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىگە ماقۇل بولۇپ ئەلچى ئەۋەتتى ، ئەلچىلەر بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ زەنگىبار قەلئەسىگە يېتىپ كەلدى ۋە پىلتەنزورنىڭ ھۆزۇرىغا كىرىپ نامەنى تۇتتى . پىلتەنزور پالۋان ئەلچىلەرنىڭ قولىدىن نامەنى ئېلىپ كۆرۈپ ، تەكلىپنى جان - دىل بىلەن قوبۇل قىلدى ۋە ھايال بولمايلا جابدۇنۇپ 80 مىڭ نېگىر بىلەن مەدايىنغا راۋان بولدى .

ئەبۇلنىڭ ھەييارلىرىمۇ تەرەپ - تەرەپكە بېرىپ چارلاپ تۇرغان ئىدى .

ــ ھەي ئەبۇل ، دۇشمەن قەستىگزگە چۇشۇپتۇ ، ــ دېدى جاسۇسلار ئۇققان ئەھۋالنى ئاساسەن . خوجا ئەمرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئەبۇل شەھەردىن چىقىپ ، شاد دەريانىڭ بويىغا بارگاھ قۇردى .

ئەتىسى تامام پادىشاھلار جەم بولۇپ نۇشىرۋاننىڭ ئالدىغا سالامغا كەلدى . ئەبۇلنىڭ سەندىلى بوش ئىدى . نۇشىرۋان :

ــ ئەبۇلئەلى نەگە كەتتى ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ شەھەردىن چىقىپ كېتىپتۇ ، ــ دېدى قارۇن ، ــ ئەگەر لەشكەر بەرسىڭىز ، ئۇنى مەن تۇتۇپ كېلەتتىم .

گۇستەھەم ئورنىدىن تۇرۇپ :

ــ ئى پادىشاھى ئادىل ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئەسكىنىڭ يۇزىگە قارىمىغايسىز ، بىز تامام لەشكەر بىلەن ئاتلىنىپ ، ئەبۇلنى بۇ دۇنيادىن يوق قىلايلى ، ــ دېدى .

پادىشاھ جازا يۈرۈشىگە يارلىق قىلدى . سەپنىڭ ئالدىدا ئۆزى ماڭدى ، ئارقىدىن سىپاھلار ماڭدى . يولدا ئەبۇلنىڭ لەشكىرى ئۆمەر مەئدى ئۇچرىدى .

ئۆمەر مەئدى ئەبۇلنىڭ ئىنىكئانىسى ئادىيە بانۇنىڭ ئوغلى بولۇپ ، ناھايىتى پالۋان يىگىت ئىدى . ئۇ ئەبۇل بىلەن بىر ئانىنىڭ سۈتىنى ئېمىپ چوڭ بولغان . ئۇلار چوڭ بولۇپ قۇرامغا يەتكەندە ، ئادىيە بانۇ ئۆز ئوغ-

لىنى ئەبۇلغا تاپشۇرغان ئىدى . تەييارلىنىپ تۇرغان ئۆمەر مەئدى نۇشىرۋان قوشۇنى كېلىشى بىلەنلا جەڭ باشلىدى . جەڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئەبۇل يېتىپ كەلدى . ئۇ نەرە تارتىپ جەۋلانىبازلىق قىلدى ۋە : « كىمكى جاندىن تويغان بولسا ، ئالدىمغا كەلسۇن ! » دەپ توۋلىدى . جەڭ بىرقانچە كۈن داۋاملاشتى . مەدايىنغا پىلتەنزور ئۆزى كەلمەي ئەنىسى قارنەنى « ئەبۇلئەلگە مېنىڭ يارلىقمىنى يەتكۈزۈپ تۇتۇپ ئېلىپ كەل » دەپ بۇيرۇغان ئىدى .

بىر كۈنى ، نۇشىرۋان بەختەكنىڭ گېپىگە كىرىپ ئەبۇل بىلەن جەڭ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ ئولتۇراتتى ، خەۋەرچىلەر كىرىپ :

ـــ زەنگىباردىن قارنە پىلتەنزور « ئەبۇلئەلى چىقسۇن » دەپ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇۋالدى . بىز ئۇنى بۇ يەردە يوق دېسەك ، « ئەبۇلنى كۆرمىگۈچە ئاتتىن چۈشمەيمەن » دەپ ئەبۇلنىڭ كەينىدىن كەتتى ، ـــ دېدى . نۇشىرۋان ئۇلارغا :

ـــ ھەي پالۋانلار ، قارنە پالۋان بولغان بىلەن ئەبۇلغا رەقىب بولالمايدۇ . مۇبادا ئەبۇلنىڭ قولىدا ئۆلگۈدەك بولسا ، بىز ئاكسىنىڭ ئالدىدا بالاغا قالىمىز . دەرھال بېرىپ ئۇلارنى جەڭدىن ياندۇرۇڭلار ، ـــ دەپ قەيتۇس مەغرىبنى ئۆەتتى . قەيتۇس بېرىپ بولغۇچە ئىككى تەرەپ سەپ تۈزۈپ بولغان ئىدى . ئەبۇل قارنەگە قاراپ ئات سالدى ۋە ئېتىلىپ بېرىپ قارنەنىڭ دولىسىدىن تۇتتى . قارنە پىلغا ئىشارەت قىلىۋىدى ، پىل خارتومى بىلەن ئەبۇلنى يۆگەپ ئاتتىن چۈشۈرمەكچى بولۇپ سوۋىدى . ئەمما ، ئاتتىن يۇلۇپ ئالالمىدى . ئەبۇل غەزەپ بىلەن پىلنىڭ خارتومىدىن تۇتۇپ ، ئۇنى ئايلاندۇرۇپ يەرگە بىر ئۇرغان ئىدى ، پىلنىڭ ئۇستىخانلىرى كۆكۈم ـ تالقان بولۇپ كەتتى ، پىل شۇ يەردىلا ئۆلدى . قارنە پىلتەن ئەبۇلنىڭ بۇ ئەلپازىدىن قورقۇپ قاچتى . ئەبۇل ئارقىسىدىن قوغلاپ تۇتۇپ باغلىدى . ئارقىدىن لەشكەرلەر ھۇجۇم قىلدى . مەدايىن لەشكەرلىرى قاچتى ، ئەبۇل تەرەپ نۇشىرۋاننىڭ ئىككى ئوغلىنى تۇتۇۋالدى . قارنەنى ئەسىر ئالدى .

شۇنداق قىلىپ ، بۇ جەڭدە نۇشرۇاننىڭ لەشكەرلىرى يېڭىلىپ مەدايىنغا قېچىپ كەلدى . پادىشاھ ھەممە ئىشتىن خەۋەر تېپىپ ، ئىككى ئوغلى ئۈچۈن كۆپ قايغۇردى . بۇ ھالنى كۆرگەن خوجا ئابۇزەر جەمھۇر دېدىكى :

ــ ئى پادىشاھى ئادىل ، ئوغۇللىرىڭىزدىن غەم قىلماڭ . بۇ ئىشلارنى يامانلارنىڭ گېپىگە كىرىپ ئۆزىمىز قىلدۇق . ئەبۇل بەلكىم بىز قىلغاننى قىلماس ، ــ دەپ تۇرۇشغا ، نۇشرۇاننىڭ ئىككى ئوغلى ئۆمەر مەئدى بىللەن بىللە كىرىپ كەلدى . ئۇلارنى ئەبۇل ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن مەدايىنغا ئەۋەتكەن ئىدى . نۇشرۇان ئوغۇللىرىنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولدى . ئۆمەر مەئدىنى زىيادەت تەييارلاپ كۈتۈۋالدى . زىيادەت راسا ئەۋجىگە چىققاندا ، بىر ئادەم كىرىپ كەلدى ۋە پادىشاھنى مەنسىتمىگەن ھالدا :

ــ سىزلەرگە پىلتەنزوردىن يارلىق ، ــ دەپ بىر پارچە نامەنى كۆرسەتتى . ئاندىن ئۆزى ئوقۇپ بەردى . نامە مۇنداق يېزىلغان ئىدى :

« سىلەر ئىنىم قارنە پىلتەننى ئاپىرىپ گۈستەھەم ، ئەبۇلئەلىگە ئۆلتۈرگۈزۈپسىلەر . گۈستەھەمنى بۇگۈن بالا ـ ۋاقىللىرى بىلەن قوشۇپ بىزگە تاپشۇرۇڭلار ، تاپشۇرمىساڭلار ، شەھىرىڭلارنى ۋەيران ، تامام خەلقنى قەتل قىلىمەن » .

نۇشرۇان گۈستەھەمنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ، كەلگەن ئادەمنى ياندۇردى . بۇلار مەسلىھەت قۇرۇپ ، قىلغان ئىشلىرىغا كۆپ پۇشايمان قىلدى . « بىزگە ئەبۇل بولمىسا ، ھەممىمىز ئۆلىدىكەنمىز » دېگەن يەرگە كېلىشتى . بەزىلەر ئەبۇلنى كەلمەيدۇ دېسە ، بەزىلەر كېلىدۇ دېيىشتى ، ئەبۇل كەلمىدى . ئۇ نۇشرۇاننىڭ قىزىغا ئاشىق ئىدى ، بۇنى ھەممەيلەن بىلەتتى . نۇشرۇان ئەبۇلغا قىزىنى بېرىشكە ۋەدە قىلىپ

توقۇزىنچى قېتىم نامە ئەۋەتتى . كېچە ـ كۈندۈز مېھرىنگارنىڭ ئىشقىدا ئۆرتىنىۋاتقان ئەبۇل نۇشرۇاننىڭ قىزى مېھرىنگارنى بەرمەكچى بولغان ۋەدىسىنى كۆرۈپ ، كۆڭلىدىكى ئاداۋەتنى چىقىرىپ تاشلىدى ھەم شۇئان مەدايىنغا كەلدى . نۇشرۇان كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ ناماقۇل بولدى .

ئەتىسى نامازدىن ئاندىن بىلەن جەڭ دۇمبىقى چېلىندى . پىلتەنزور جەڭگە چاقىرماقتا ئىدى . بۇ چاغدا خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ئەبۇلغا « كېسەل بولۇپ قالدىم دەپ يېتىۋالسۇن ، ئالدىراپ جەڭگە چىقمىسۇن » دەپ كىشى ئەۋەتتى . ئەبۇل تاۋۇم يوق دەپ يېتىۋالدى .

پىلتەنزور ھەيۋە بىلەن كېلىپ پالۋان تەلەپ قىلدى . نۇشرۇان تەرەپتىن مەيدانغا چۈشۈشكە ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى . ئاخىر دۇشمەن تەرەپ بىر كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپ ياندى . نۇشرۇان تەرەپمۇ بارگاھىغا يېنىپ كېلىپ مەسلىھەتلەشتى . ئەمرلەر مۇنداق مەسلىھەت بەردى : ئەبۇل مېھرىنگارغا ئاشىق ، مېھرىنگار ئەبۇلنىڭ ئالدىغا بېرىپ شاراب تۇتسۇن ، ئاندىن « سىزدەك پالۋان تۇرۇپ مەدايىن دۇشمەن قولىدا خاراب بولارمۇ ؟ سىزنىڭ پالۋانلىقىڭىزنى بىلىمەن ، ئەمما جەڭ قىلغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ باقمىدىم . ئەگەر ماڭا ئاشىق بولسىڭىز ، پىلتەنزور بىلەن جەڭ قىلىڭ ، مەن كۆرۈپ باقاي » دېگەندەك شېرىن سۆزلەرنى قىلسۇن ، ئەبۇل مېھرىنگارنىڭ كۆڭلىنى دەپ جەڭگە چىقىدۇ .

بۇ مەسلىھەت نۇشرۇانغا ياقتى ھەم مېھرىنگارغا يەتكۈزۈلدى ، مېھرىنگار ئەبۇلنىڭ قېشىغا باردى .

ـــ ھەي ئەبۇل ، مەن سىزنىڭ جەڭ قىلغىنىڭىزنى كۆرمىدىم . ئاڭلىشىمچە ، پىلتەنزور ئاجايىپ ھەيۋەتلىك پالۋانمىش ، سىز ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلغان بولسىڭىز ، مەن راۋاقتا تۇرۇپ كۆرۈپ ، سىزنىڭ پالۋانلىقىڭىزدىن شادلانسام دەيمەن ، ـــ ئەبۇل مېھرىنگارغا چىن دىلىدىن ئاشىق بولغاچقا ، ئۇنىڭ تەلىپىنى چىن دىلىدىن قوبۇل قىلدى . بۇ خەۋەر نۇشرۇاننى خۇشال قىلدى .

ئەتىسى پىلتەنزور جەڭ مەيدانىغا كېلىپ سەپ تۈزۈپ تۇردى .

نۇشىرۋان لەشكەرلىرىمۇ سەپراس بولۇپ تۇراتتى . پىلتەنزور مەيدانغا كىرىپ پالۋان تەلەپ قىلدى . ئۇ ھەربىر قەۋىتى 1000 پاتماندىن كېلىدىغان توقۇز قات ساۋۇت ، بېشىغا 45 پاتمان كېلىدىغان پولات دۇبۇلغا كىيگەن ، 45 پاتمان كېلىدىغان زەنجىر كەمەر باغلىۋالغان ئىدى . ئۇ تۆت پىلنى جۈپلەپ ئۈستىگە تەخت قۇرغان يولۇپ ، تەختنىڭ 12 كۈنگۈرسى بار ئىدى . ئۇنىڭ ھەربىر بۇرجىكىدە بىردىن كەمەنداز ئولتۇراتتى . تۆت پىلنىڭ ھەممىسگە زەر كىيىملەر كىيدۈرۈلگەن ، خارتومغا ئىككى بىسلىق شەمشەر باغلانغان بولۇپ ، پىللار مەيدانغا ھەيۋەت بىلەن تۇراتتى .

بۇنى كۆرگەن نۇشىرۋان تەرەپ ئادەملىرىنىڭ جان - پېنى چىقىپ كەتتى . ھېچقانداق پالۋان مەيدانغا كىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى . نۇشىرۋان ئەبۇلغا :

ــ ئى ئەبۇل ، مەيدانغا سىز كىرىڭ ، سىز بولمىسىڭىز بىزنىڭ تىرىك قالمىقىمىز ئەقىلدىن يىراقتۇر ، ــ دېدى . ئەبۇل جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ مەيدانغا چۈشتى .

نەزم

ئىككى لەشكەر ئەمەس ئىككى بارگاھ ،
قىلىپ باشىغا تۇغ - ئەلەم جىلۋەگاھ .
بولۇپ بىر يەرگە تاقابىل سىپاھ ،
زېمىن - پەلەك بولدى ئول دەم تەباھ .

بۇ ئىككى پالۋان 12 كۈن ئېلىشتى . ئاخىر پىلتەنزور يارىلاندى ۋە ھاياتىدىن ئايرىلىدىغاندەكلا تۇيۇلدى . شۇنىڭ بىلەن تەقدىرگە تەن بېرىپ ئەبۇلغا ئەل بولدى . مەدايىندا بىرقانچە كۈن تۇرۇپ ، نۇشىرۋان بىلەن خوشلىشىپ زەنگبار قەلئەسىگە يانىدى .

نۇشىرۋان ئادىل ئەبۇلنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ ، مەي ، ئىنئاملار تۈتىتى ، باشلىرىدىن جاۋاھىراتلارنى چاچتى . ئەبۇل مەدايىندا بىرقانچە

كۈن تۇرۇپ مەككىگە يانماقچى بولدى. قايتىش سەپىرىدە شاد دەريا سۈيىگە بويىغا كېلىپ چۈشتى.

نۇشىرۋانغا ھىندىستاندىن ئەلچى كەلگەنلىكى

ئەبۇلئەلى پىلتەنزورنى يېڭىپ ئۆزىگە ئەل قىلغاندىن كېيىنمۇ ، نۇشىرۋان قىزى مېھرىنىگارنى ئۇنىڭغا نىكاھلاپ بەرمىدى . شۇڭا ، ئەبۇلئەلى كۆڭلى يېرىم بولۇپ ، پادىشاھتىن ئىجازەت ئالمايلا مەككىگە يانماق بولۇپ شاد دەريياسىنىڭ بويىغا كېلىپ چۈشكەن ئىدى .

ئەبۇلئەلى كەتكەندىن كېيىن ، جىمى ئالتۇن كۈلاھلىق پالۋانلار ئوردا ئالدىغا كېلىپ « ئەبۇل مەككىگە يېنىپتۇ ، ئۇنى ياندۇرماسلىق كېرەك ئىدى ، ئۇ كېتىپ قالسا ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئالەمگىر بولۇپ بىزگە ئامانلىق بەرمەيتتى » دەپ مەسلىھەت بېرىپ تۇرغاندا ، ئادالەت زەنجىرى تەۋرەندى . نۇشىرۋان شۇئان زەنجىر يېنىغا بارغان ئىدى ، «ھىندىستاندىن ئەلچى كەپتۇ » دەپ خەۋەر يەتتى . نۇشىرۋان :

ــ ئەلچىلەرنى باشلاپ كىرىڭلار ، ــ دېدى . خەۋەرچىلەر بېرىپ ئەلچىلەرنى باشلاپ كىردى . ئەلچىلەر پادىشاھ ئادىلىنىڭ ھۆزۈرىغا كىرگەندىن كېيىن ، ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن نامەنى نۇشىرۋانغا تۇتتى . نامە مۇنداق يېزىلغان ئىدى :

« ئى پادىشاھ ئادىل ، مەنكى شەھاد شاھدۇرمەن . ئالغام سەئىدتىن بىر ئوغۇل ۋۇجۇدقا كەلدى . ئېتى لەندىھۇر دەپ ئاتىلىدۇ . ئۇ ھازىر تامام ھىندىستاننى خۇداپەرەس قىلىپ ئۆز دىنىغا كىرگۈزدى . يالغۇز سەرەندىپ ئايرىلىپ

قالدى . ئەگەر ياخشىلىق قىلىپ لەشكەر ئەۋەتمىسىڭىز ، تامام ھىندىستان قولدىن كېتىدۇ . ئۇ چاغدا ئىرانمۇ ئۆزىنى ساقلىيالمايدۇ » .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تامام ئاتەشپەرەسلەر ئەندىشىگە چۆشتى . نۇشىرۋان ئەلچىلەردىن سورىدى :

ــ لەندىھۇر قانداق كىشى ؟

ــ لەندىھۇر شۇنداق بىر كىشىكى ، بۇ دۇنيادا تەڭدىشى يوق پالۋان ، ھەرقانداق پالۋان ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلىش تۇگۈل ، ئۇنىڭغا قاراشقىمۇ پېتىنالمايدۇ ، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئەلچىلەر .

« لەندىھۇر ھەققىدىكى تەرىپلەردىن قارىغاندا ، ئەبۇلئەلدىن باشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگۈدەك » دەپ ئويلىغان نۇشىرۋان پالۋانلىرىغا :

ــ ھەي ئەمىرالىرىم ① ، قايسىڭلار لەشكەر تارتىپ ماڭىسلەر ؟ ــ دەپ سوئال قويغان ئىدى ، ھېچكىم لام ـ جىم دېمىدى . پادىشاھ خوجا ئابۇزەر ھاكىمغا قاراپ ، ــ بۇ نېمە ئىش ؟ ھېچكىم زۇۋان سۇرمەيدىغۇ ، ماڭا چۆشەندۈرۈڭ ، ــ دېدى .

ــ ئەگەر ئىجازەت بەرسىڭىز مەن باراي ، ــ دېدى خوجا ئابۇزەر جەمھۇر . نۇشىرۋان دېدىكى :

ــ سىزدە بۇ ئىشنىڭ ئامالى بار ، قانداق قىلسىڭىز سىز قىلغايسىز .

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ــ دېدى جەمھۇر ، ــ مەن سىزنىڭ خىزمىتىڭىزگە بىر كىشى تېپىپ بەرسەم ، ئۇنى ئادەملىرىڭىز تۇرغۇزمىدى ، ۋەدىڭىزگە ۋاپا قىلمىدىڭىز . شۇ سەۋەبتىن ئۇ كىشى كېتىپ قالدى . ئەگەر ئەبۇل كەتمىگەن بولسا ، ھېلىغۇ بىر لەندىھۇر ئىكەن ، تامام ھىندىستان خەلقى لەندىھۇر بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ غەمگە ئورۇن قالمايتتى .

---

① ئەمىرا ــ پالۋان مەنىسىدە .

ـــ ئۇنداق بولسا ، ـــ دېدى نۇشىروان ، ـــ ئەبۇلنى ئېلىپ كېلىڭلار ، ھېندىستانغا بېرىپ لەندىھۇرنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلسۇن ، مېھرىنگارنى ئۇنىڭغا بېرىمەن ، ـــ خوجا ئابۇزەر ھاكىم ھايال ئۆتكۈزمەيلا ئەبۇلنىڭ قېشىغا چاپتى .

ـــ ھەي ئەبۇل ، ئاشىق سەندەك بولامدۇ ؟ ـــ دېدى خوجا ئابۇزەر جەمھۇر ئەبۇلنىڭ قېشىغا بېرىپ ، ـــ مەشۇقىنى تاشلاپ كەتكەن نەدە بار ؟ ... ھېندىستاندىن ئەلچى كېلىپ ئۇرۇش خېتى تاپشۇردى . ئۇلارنىڭ لەندىھۇر دەپ بىر پالۋىنى بارمىش ، ئۇنىڭغا تەڭ كەلگۈدەك پالۋان چىقماپتۇدەك . ئۇنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ پالۋانلارنىڭ ھەممىسى قورقۇپ ، بېرىشقا جۈرئەت قىلالمىدى . پادىشاھ ئادىل سىزنى ھېندىستانغا بېرىپ ، لەندىھۇرنى يوقتىپ ، قىزىم مېھرىنگارنى نىكاھىغا ئالسۇن ، دەپ مېنى ئەۋەتتى ، ـــ دېدى .

ئەبۇل كېلىپ پادىشاھ ئادىلنىڭ ھۇزۇرىغا كىردى . نۇشىروان ئەبۇلنىڭ باش ـ كۆزلىرىگە سۈيۈپ :

ـــ سىزنى بۇ يەردىكىلەر پاتقۇزماي بەتنام چاپلىدى . دىلىڭىزنى كۆپ رەنجىتتى . ھالا ئەمدى ماڭا ھېندىستاندىن زور دۈشمەن پەيدا بولدى . سىزگە ھەسەت قىلغۇچىلار كېرەككە كەلمىدى . سىز بېرىپ ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلسىڭىز . مېھرىنىگارنى سىزگە نىكاھلاپ بېرىمەن ، ـــ دەپ كۆپ ئۆزرىلەر ئېيتتى . ئەبۇل قوبۇل قىلدى .

لەندەۇرنىڭ پەيدا بولغانلىقى

ھىندىستاندا بەقرات ئىسىملىك بىر پادىشاھ بار ئىدى . ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ ، بىرى سەئىدىن شاھ ، يەنە بىرى شەھباد شاھ دەپ ئاتىلاتتى .

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بەقرات شاھ ئالەمدىن ئۆتتى . ئۇنىڭ ئورنىغا سەئىدىن شاھ تەختكە ئولتۇردى . ھۆكۈمالار ئۇنىڭ بەختىگە قۇرئە سالغان ئىدى ، مەلۇم بولدىكى ، ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇل دۇنياغا كېلىدىكەن ، ئەمما سەئىدىن شاھتىن كېيىن شەھباد شاھ تەختتىن ئېلىپ پادىشاھ بولىدىكەن ۋە ئاخىر جاھانگىر بولۇپ ، سەئىدىن شاھنىڭ ئوغلى شەھباد شاھنى تەختىدىن قوغلايدىكەن .

ھۆكۈمالار بۇ ھېكمەتنى سەئىدىن شاھقا مەلۇم قىلدى . سەئىدىن شاھ : « ئەگەر بەخت - تەلىيىمىز شۇنداق بولسا ، ھەرگىز خوتۇن ئالمايمەن ۋە پەرزەنت كۆرمەيمەن » دەپ ئەھدە قىلدى .

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ بىر كۈنى سەئىدىن شاھ شىكارغا چىقىپ لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىپ كەتتى . ئۇياققا مېڭىپ - بۇياققا مېڭىپ ، ئاخىر چۆلدىن چىقىپ ، ناھايىتى ياسداق بىر قەسىرنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ قالدى . ئىشىكتىن باش تاراڭاتقان بىر قىز چىقتى . ئۇ شۇنداق گۈزەل ئىدىكى ، ئۇنى تەسۋىرلەشكە تىلمۇ ئاجىزلىق قىلاتتى .

سەئىدىن شاھ قىزنى كۆرۈپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ تۇرغان ئىدى ، قىز كېلىپ سالام قىلدى . سەئىدىن شاھ سالامنى ئىلىك ئېلىپ ، قىزدىن سۇ تەلەپ قىلدى . قىز دەررۇ سۇ ئېلىپ چىقتى ، سەئە-

دىن شاھ سۇنى ئېلىپ ئىچمەكچى بولۇپ قارىغان ئىدى ، سۇ لاي ئىكەن .
ـــ ھەي قىزچاق ، مېنى تونۇمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن مۇشۇنداق لاي سۇ ئېلىپ چىقتىڭىزمۇ ؟ ـــ دەپ سوردى سەئىدىن شاھ .
ـــ تۇرقىڭىزدىن پادىشاھتەك قىلىسىز . يىراق يەردىن كەلگەن ئوخشايسىز . سۇزۇك سۇ بەرسەم دەرھال ئىچىسىز ـ دە ، زىيان قىلىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن لاي سۇ بەردىم . سۇزۇلگەندە ئىچكەيسىز ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى قىز .
بۇ سۆز پادىشاھقا ناھايىتى ياقتى ـ دە ، ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە ئاپىرىن ئېيتتى . ئاندىن سۇنى سۇزۇلدۇرۇپ ئىچىپ ، يېنىپ ئۆز شەھرىگە كەتتى . ئەتىسى تەختتە ئولتۇرۇپ :
ـــ ئى ئەمىرالار ، مەن بىر قىزنى كۆردۈم . ھۆسن ـ جامالى مىسلىسىز ، ئەقىل ـ پاراسەتتە ھېچكىم تەڭ كېلەلمەس . پۈتۈن جاھاننى ئاختۇرسا ، ئۇنداق دانىشمەن ساھىبجامالدىن يەنە بىرسى تېپىلمايدۇ . مەن ئۇنى كۆرۈپلا ئاشىق بولۇپ قالدىم . ئۇنى نىكاھىمغا ئېلىپ بەرگەيسىلەر ، ـــ دېدى .
شۇنداق قىلىپ ، پادىشاھ مېھرانە ئىسىملىك ئۇ قىزنى نىكاھىغا ئالدى . ئۇزاق ئۆتمەي ، ئۇ پادىشاھتىن ھامىلدار بولدى . پادىشاھ ئالەمدىن ئۆتتى ، مېھرانە پادىشاھنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىپ بولۇپ ، بىر ئوغۇل تۇغدى ، ئىسمىنى لەندىھۇر قويدى . سەئىدىن شاھ ئۆلگەندە ئورنىغا شەھزادە شاھ تەختكە ئولتۇرغان ئىدى . ئۇنىڭمۇ خوتۇنى ھامىلدار بولۇپ ، مېھرانە بىلەن ئوخشاش كۈندە تۇغدى ۋە بالىسىنىڭ ئىسمىنى جەھاد قويدى . بۇ ئىككىى بالا تەڭ تەربىيىلەندى . بالىلار بەش ياشقا كىرگەندە ئاۋۇال جەھادنىڭ ئايىغى چىقتى ، لەندىھۇرنىڭ بولسا ئايىغى چىقمىدى . يېتىپ يەپ ، ئورنىغا چىقىرىپ جاپا سالدى . ئىنىكئانسىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ، لەندىھۇرغا بىر كاچات ئۇردى . لەندىھۇر قول ئۇزىتىپ ، ئانسىنىڭ پۇتىدىن تارتىپ بىر ئىتتىرىۋىدى ، بېشى تامغا سوقۇلۇپ ئۆلدى . بۇنى كۆرگەن خالايىق قېچىپ بېرىپ شەھاد شاھقا مەلۇم قىلدى . شەھاد شاھ

شۇنداق يارلىق قىلدىكى :

ـــ لەندىھۇرنى ئېلىپ كېلىپ پىل ئېغىلىغا تاشلاڭلار ، پىلنىڭ ئاياغ ئاستىدا ئۆلسۇن .

لەندىھۇرنى تۇتۇپ كېلىپ پىلنىڭ ئايىغىغا تاشلاشتى . پىل ئۇنى خارتۇمىغا يۆگەپ ئېلىپ كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇرماقچى بولۇپ قانچە كۈچىگەن بولسىمۇ ، لېكىن لەندىھۇر پىلنىڭ خارتومىدىن تۇتۇۋېلىپ ، خارتومىنى يۇلۇپ ئالدى . باشقا پىللار قاچتى . بۇ خەۋەر شەھاد شاھقا يەتكۈزۈلدى . شەھاد شاھ :

ـــ ئۇنداق بولسا ، پىلمەھمۇدنىڭ ئالدىغا تاشلانسۇن ، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى . لەندىھۇر پىلمەھمۇدنىڭ ئالدىغا تاشلاندى . پىلمەھمۇد پىللارنىڭ ئەڭ ۋەھشىيسى ئىدى . سەئىد شاھ ھايات ۋاقتىدا شۇ پىلنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتى . بۇ پىل باشقا ھېچكىمنى يېنىغا يولاتمايتتى . لەندىھۇرنى ئالدىغا تاشلىغاندا ، ئۇنىڭدىن سەئىد شاھنىڭ پۇرىقى كەلدى . پىل بېرىپ پۇراپ بېقىپ ، خارتومىغا يۆگەپ ئۆزىنىڭ ئۈستىگە ئالدى ـ ده ، بارلىق پىللارنى ئالدىغا سېلىپ يۇرۇپ ، پۈتۈن شەھەرنى ۋەيران قىلدى . ئاندىن جاڭگىلى مازانداراڭغا قاراپ ماڭدى . شۇ ماڭغانچە بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ جاڭگىلى مازانداراڭغا يېتىپ كەلدى . تامام پىللار بۇ پىلنىڭ مەنزىل مەقامىغا كېلىپ ئىتائەتتە تۇردى . لەندىھۇر ھەركۈنى 5 ـــ 10 پىلنى ئەمدى ، 12 ياشقا كىرگىچە پىللارنى ئېمىپ چوڭ بولدى . زېرىكسە پىللار بىلەن تۇتۇشۇپ ـ چېلىشىپ ئويناياتتى . كىچىك بالا بولغىنىغا قارىماي پىللارنى كۆتۈرۈپ 50 ـــ 60 قەدەم يەرگە ئاپىرىپ دەسسىتىپ قويىاتتى . چوڭ پىللار بولسا ، لەندىھۇرنى خارتومىغا يۆگەپ كۆتۈرۈپ دەسستىپ قويىاتتى . شۇنداق قىلىپ ، ئاخىر ئۇ چوڭ پىللارنى كۆتۈرەلەيدىغان ، كىچىك پىللارنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا ئېتىپ تۇتۇۋالىدىغان بولدى .

جاڭگىلى مازانداراندا غوللار قەبىلىسى ياشايتتى . بۇ قەبىلىنىڭ ئاقساقىلى مەرزوق دەپ ئاتىلاتتى . سەئىدىن شاھقا ئىتائەت قىلاتتى .

بىر كۈنى مەرزوق بۇرادەرلىرى بىلەن ئولتۇراتتى ، شەھاد شاھتىن ھەيىيار كېلىپ ، قوينىدىن بىر پارچە نامەنى ئېلىپ مەرزوققا تۇتتى . نامە- نىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى :

« سىلەر بىزگە تەۋە ئىدىگىلار . سەئىدىن شاھتىن كېيىن ئەسلا كەلمىدىگىلار ، بىز ھەم سىلەرنى يوقلىيالمىدۇق . ھالا بىزنىڭ پىلمەھمۇد 400 پىل بىلەن بىر بالىنى جاڭگىلى مازانداران تەرەپكە ئېلىپ كېتىپتۇ . شۇنى بىزگە تېزراق ئەۋەتىپ بەرسەڭلار ، ناھايىتى زور دوستلۇق قىلغان بولاتـ تىڭلار » .

نامە بىلەن قوشۇپ يەنە نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش ، سوۋغا - سالام ئەۋەتىلگەن ئىدى .

غوللارنىڭ پالۋانى زەبەردەست غوللاردىن تەرەپ - تەرەپكە ئادەم ئەۋەتتى . كەلگەن ھەيىيارلارنى « قاچان خەۋىرىنى ئالالىساق تۇتۇپ ئاپىرىمىز » دەپ يولغا سالدى .

غوللار ئىزدەپ يۈرگەندە ، ئۇلاردىن بىرسى جاڭگالدا بىر ئوغۇل بالىنىڭ پىللار بىلەن چېلىشىپ ، پىللارنى ھاۋاغا ئېتىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى . ئۇ بالا گاھىدا يوغان - يوغان دەرەخلەرنى يۇلۇپ ئېلىپ ئويناپتتى . نۇرغۇن پىللار ئارىسىدا بەستى بىرقانچە پىلغا توغرا كېلىدىغان يوغان بىر پىل تۇراتتى . بۇ خەۋەر غوللارنىڭ ئاقساقىلىغا يەتتى . ئۇ شۇ ھامان 30 مىڭ غول بىلەن كېلىپ ، پىللارنىڭ چۆرىسىنى يەتتە قات قىلىپ قورشىۋالدى . پىلمەھمۇد دەرھال لەندىھۇرنى ئۈستىگە ئېلىپ يوغان بىر تۇپ چىنارنى يۇلۇپ بەردى . لەندىھۇر جەڭ قىلىشنى بىلمەيتتى . دۈشمەن ئۈمۈد ئۇرسا ، چىنارنى تۇتۇپ بەردى . ئۇدۇل كەلگەندە چىنار بىلەن ئۇردى . شۇنداق قىلىپ ، غوللارنىڭ پالۋانلىرى تەڭ كېلەلمىدى . ئاخىر غوللارنىڭ ئاقساقىلى مەرزوق مەيدانغا چۈشتى . ئۇلار بىرقانچە كۈن

ئېلىشىپ لەندىھۇرنى پىلدىن يەقتتى . لەندىھۇر يەرگە چۈشكەندىن كېيىن نەچچە كۈن چېلىشتى . ئاندىن ھىيلە بىلەن باغلاققا چۈشتى . غوللار لەندىھۇردىن سوئال سورىغان ئىدى ، ئۇ بىلمىدى . ئۇنى كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ يالىڭاچلىدى . قارىسا تېنىگە سەئىدىن شاھنىڭ مۆھرى بېسىلغان ئىكەن . بۇنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭ سەئىدىن شاھنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلدى ھەم ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن شەھاد شاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ ماڭدى .

لەندىھۇرنى ئېلىپ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرى شەھاد شاھقا يەتتى . بارلىق ئەمىر - ئەمرالارنى يىغىپ مەرزوقنى كۈتۈۋالماقچى بولۇپ تۇرغاندا ، شەھاد شاھنىڭ ئوغلى جەھاد كېلىپ :

— ئاڭلىسام ، لەندىھۇر كۈچتۇڭگۇر پالۋانمىش . مەن ئۇنىڭ بىلەن تەڭداش چوڭ بولدۇم . ئىجازەت بېرىلسە ، ئالدىغا بېرىپ ئېلىشىپ باقسام دەيمەن ، — دېدى . شەھاد ئوغلىنىڭ جاسارىتىدىن خۇشال بولۇپ ، لەشكەر قوشۇپ بەردى . جەھاد شەھەردىن چىقىپ ، لەندىھۇر كېلىدىغان يولنى توسۇپ تۇردى .

بىر كەمدە لەندىھۇر پىللارنى ئەگەشتۈرۈپ يېتىپ كەلدى . جەھاد لەندىھۇرنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقۇپ كۆپ پۇشايمان قىلدى . ئەمما ، پەرمان ئېلىپ كەلگەچكە ئارقىغا يانالمىدى - دە ، ئۇمۇدنى كۆتۈرۈپ لەندىھۇرنىڭ ئالدىغا ئېتىلدى . لەندىھۇرمۇ جەھادقا قاراپ يۈگۈردى . شۇنىڭ بىلەن جەھاد قاچتى ، لەندىھۇر مەرزوقنىڭ لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ بېرىپ شەھەرنى ۋەيران قىلدى . شەھاد شاھنى ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىپ ، ئاتىسى سەئىدىن شاھنىڭ تەختىنى ئۆز قولىغا قايتۇرۇپ ئالدى .

شەھاد شاھ شەھەرنى قولدىن بېرىپ ، تۇرار جايى قالمىغاندىن كېيىن ، نۇشىرۋانغا مۇراجىئەت قىلىپ « بىر ئادەم پەيدا بولۇپ شەھىرىمىزنى ۋەيران قىلدى . لەشكەر تارتىپ مەملىكىتىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغايسىز » دەپ نامە ئەۋەتتى . نۇشىرۋان بۇ نامەنى كۆرۈپ ، لەندىھۇرنى خەۋپ دەپ بىلىپ ، ئۇنىڭغا قارشى لەشكەر تارتماقچى بولدى .

نۇشىرۋاننىڭ ھىندىستانغا يۈرۈش قىلغانلىقى

ئەلقىسسە : نۇشىرۋان ئەبۇلنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئەبۇزەر جەمھۇرنى نامە بىلەن ماڭدۇرغاندا ، گۈستەھەم شۇئان نارازى بولۇپ :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، ئەگەر سىز ئەبۇلنى قايتۇرۇپ كەلسىڭىز ، مەن بۇ يەردە تۇرمايمەن ، ــ دېگەن ئىدى .

ــ 10 ئىنتىن بىر بۆرە ئەلا ، ــ دېگەن ئىدى نۇشىرۋان ، ــ سەلەردەك پالۋانلارنىڭ مىڭىدىن ئەبۇلدەك بىرسى ياخشىدۇر ، ھازىرلا كەتكىن !

گۈستەھەم شۇ ھامان چىقىپ كەتكەن ئىدى .

ئەبۇل قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نۇشىرۋان :

ــ ھەي ئەبۇل ، سىزنى دەپ گۈستەھەمنىڭ كېتىشىگە رۇخسەت قىلدىم ، ئەمدى بىر پالۋان ئازايدى ، ــ دېدى .

نۇشىرۋان بۇ گەپتىن كېيىن زىياپەت مەجلىسى ئېچىپ ، داڭلىق ئۇسسۇلچى ، سازەندىلەرنى كەلتۈردى ، ئەبۇلغا ئارقا ـ ئارقىدىن جاملار تۇتۇلدى . سازەندىلەرنىڭ كۈي ساداسى پەلەككە يەتتى . دەل شۇ چاغدا بەختەك شەھادىنىڭ نامەسىنى ئېلىپ كىرىپ نۇشىرۋاننىڭ ئالدىدا قويدى . پادىشاھ نامەنى ئېلىپ كۆرۈپ :

ــ ھەي بەختەك ، بۇ مۇھىم ئىشقا كىمنى قويساق بولار ؟ ــ دەپ سورىدى . بەختەك جاۋاب بېرىپ :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم ، ئىلگىرى گۇستىھەم بار ئىدى ، مۇھىم ئىش بولسا ، شۇ باراتتى . ئەمدى ئۇ ئورنىنى بوشتىپ كېتىپ قالدى . كىمنى بۇيرۇشنى بىلەلمىدىم ، ـــ دېدى . ئەبۇل دېدىكى :

ـــ سىلەر بۇ ئىشتىن غەم قىلماڭلار ، گۇستىھەمنىڭ سەندىلىدە مەن ئولتۇرغان ئىكەنمەن ، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى مەن قىلىشىم كېرەك . گۇستىھەم كەتكەن بولسا ، بۇ مۇھىم ئىشقا مەن بارىمەن .

نۇشىرۋان ئەبۇلنىڭ سۆزىدىن خۇش بولۇپ :

ـــ ئى ئوغلۇم ، ئەگەر سىز بېرىپ لەندىھۇرنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلسىڭىز ، مېھرىنىگارنى سىزگە بېرىپ ، سىزنى كۇيئوغۇللۇققا قوبۇل قىلىمەن ، ـــ دەپ ۋەدە بەردى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم پادىشاھنىڭ تەختى ئالدىغا بېرىپ ، ئۇنىڭ ئىلتىپات ۋەدىسى ئۈچۈن يەرگە باش قويدى ، شادىيانە چالدۇرۇلدى . پۈتۈن شەھەر شادلىققا چۆمدى . خوجا ئەمرى بىلەن خوجا سەئىدنى چاقىرتىپ « ئىككىڭلار ھەممە شەھەردىن لەشكەر توپلاڭلار ، لەشكەرلەرگە ئىككى يىل يەتكۈدەك ئوزۇق - تۈلۈك ، قورال - جابدۇق تەييارلاڭلار » دەپ بۇيرۇلدى . بۇ ئىككى پالۋان يۈرت - يۇرتلارغا بېرىپ لەشكەر ئالدى . خوجا ئەمرى بۇلاڭچىلىق بىلەن جابدۇق يىغدى ، كۆزى كۆرگەنلا نەرسىنى ئالماي قويمىدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار يېتەرلىك لەشكەر ، ئوزۇق - تۈلۈك ، قورال - جابدۇق تەييارلىۋالدى ، ھىندىستانغا قاراپ يۈرۈش قىلماق بولۇپ تۇرغاندا ، ئەبۇل خوجا ئابۇزەر ھاكىمنى چاقىرىپ قۇلقىغا بىرنېمىلەرنى دېدى . ئابۇزەر ھاكىم شۇئان پادىشاھنىڭ ئالدىغا ماڭدى .

نۇشرۋاننىڭ مېھرىنىگار بىلەن ئەبۇلغا پۇرسەت بېرىپ شىكارغا كەتكەنلىكى

خوجا ئابۇزەر ھاكىم پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ــ ئى ھەپتەكشۇەرشاھ ①، مېنىڭ بىر ئەرزىم بار ئىدى ، ئېيتاي دېسەم بېشىمدىن قورقىمەن ، ــ دېدى . پادىشاھ :

ــ قانداق ئەرزىگىز بولسا ئېيتىڭ ، گۇناھىڭىزدىن ئۆتتۇم ، ــ دېدى .

ــ زور لەشكىرىي قوشۇنىمىز ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ . ئەبۇل : « جەڭگە كېتىپ بارىمەن . جەڭدىن تىرىك قايتامدىمەن ـ يوق بۇنى بىلمەيمەن ، يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى مېھرىنىگارنى كۆرۈۋېلىپ يولغا چىقسام » دەپ ئىلتىماس قىلدى . ھەرنېمە بولسا ، شۇنىڭ كۆڭلىنى يەردە قويمىساق ئوبدان بولاتتى .

ــ ئى خوجا ، ــ دېدى پادىشاھ ، ــ ئۇ ئەمدى بۇ سۆزنى تېپىپتۇ . ئەگەر بۇ ئىشنى غەيرىيلەر ئاڭلسا « پادىشاھ ھەپتەكشۇەر قەزىنى ئەبۇلغا بېرىپ تۇرۇپتۇ » دەپ گەپ تاپىدۇ ، مەن بېشىمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرەلەيمەن ؟ نېمىدېگەن سەتچىلىك بۇ ...

خوجا ئابۇزەر جەمھۇر دېدىكى :

ئى پادىشاھ ئادىل ، ئەگەر ئىجازەت بەرسىڭىز ، بۇ ئىشنى

---

① ھەپتەكشۇەرشاھ ــ يەتتە ئىقلىم پادىشاھى دېگەن مەنىدە . نۇشرۋان شۇ نام بىلەنمۇ ئاتىلاتتى .

هېچقانداق گەپ - سۆز چىقمايدىغان قىلىش ئاسانغۇر . لەشـ-
كەرلەر يۈرۈش ئالدىدا تۇرغانىدا ، ئەبۇللىنىڭ رايىنى يانغۇرۇپ
بولماس .

— قانداق قىلساق ، ئىشنىڭ يولى ئاسان بولىدۇ ؟ — نۇشىرۋان
سورىدى . خوجا ئابۇزەر جەمھۇر جاۋاب بەردىكى :

— ئى پادىشاھ ئادىل ، سىز بۇ ئىشنى ئوردا خېنىملىرى بىلەن ئۆي
قىزلىرىغا جېكىلەپ قويۇپ ، ئەبۇلئەلى بىلەن خوشلىشىپ ، 40
كۈنلۈك شىكارغا چىقىپ كەتسىڭىز ، قالغان ئىشلارنى ئوردا-
دىكى مەزلۇملار بەجا كەلتۈرەلەيدۇ . بۇنداق ئىشلارغا مەزلۇملار ناھايىتى
ماھىر كېلىدۇ .

بۇ گەپ بىلەن نۇشىرۋان ئەبۇلئەللىنى مېھرىنگار بىلەن
كۆرۈشتۈرۈش ھەققىدىكى سىرلارنى ئوردا مەزلۇملىرىغا جېكىلەپ قويۇپ ،
باشقا ئىشلارنى خوجا ئابۇزەر ھاكىمغا تاپشۇرۇپ ، 40 كۈنلۈك ئوۋغا چې-
قىپ كەتتى . ئابۇزەر ھاكىم بۇ خۇش خەۋەرنى ئەبۇلغا يەتكۈزدى .
خانىش ئوردا قىزلىرى ئارقىلىق مېھرىنگارغا يەتكۈزۈپ ، ئەبۇلنىڭ كېلە-
دىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى . ئاشىق - مەشۇقلار ۋىسال تەشنالىق
كۈنلىرى تۈگەپ ، مۇراد ھاسىل قىلىش كۈنلىرىنىڭ كەلگەنلىكىدىن
خۇشال بولۇشتى . مېھرىنگار ئالىي سەرپايلارنى كىيىپ ، زىبۇزىننەتلەرنى
تاقاپ ئەبۇلنى كۈتۈپ ئولتۇردى .

ئەبۇل دەرۋازىغا كەلگەندە ، مېھرىنگارغا خەۋەر يەتتى . ئۇ شۇئان
ئەبۇللىنىڭ ئالدىغا چىقتى . ئىككىيلەن قول تۇتۇشۇپ ئولتۇردى . شۇئان
زىياپەت ھازىرلاندى ، ساقىيلار ئالتۇن جاملارنى تولدۇرۇپ مەيلەر قۇيۇشقا
باشلىدى . خۇش ئاۋاز ناخشىچىلار سازلارغا كەلتۈرۈپ ناخشا ئېيتاتتى .
چاڭ ، بارىبەت ، قالۇنلارنىڭ ئاۋازى ناخشا ئاۋازى بىلەن قوشۇلۇپ بەزمە
سورۇنىنى چاڭ كەلتۈردى . ئاشىق - مەشۇقلار بىر - بىرلىرىگە مۇڭ -
دەردلىرىنى ئىزھار قىلىشىپ ۋىسال شادلىقىغا چۆمدى . بېيىت - قوشاقلار
ئوقۇشتى . ئەبۇل تۆۋەندىكى قوشاقنى ئوقۇغان ئىدى ، مېھرىنگارنىڭ

كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلدى .

نەزم

كېچىلەر ئىشقىڭدا جانان ، تا سەھەر بىدارىمەن ،
بۇلبۇلى ئاشۇفته ① يەڭلىغ گۈل يۈزىگە خارىمەن .
ئىشقىڭدا زار يىغلاپ ئول خۇداغا يالۋۇرۇپ ،
خەلق ئاراسىدىن چىقىپ بىر كۆشەده ② يىغلارمەن .

بۇ نەزمنى ئاڭلاپ مېھرىنگار كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇدى :

نەزم

نەچچه كۈندىن بىر سېنى دەپ دادى پىنهان يىغلىدىم ،
مەن چىقىپ ئىزدەي دېسەم ، نەدىلىكىڭنى بىلمىدىم .
كۆرگىلى سېرىق يۈزۈمنى هاجىتى ئىزهار ئەمەس ،
ئەمدى ئايرىلساڭ مېنىڭدىن نە قىلارنى بىلمىدىم .

شۇنداق قىلىپ ، بۇ مەجلىس ناهايىتى قىزغىن ئۆتتى ، پەرىلەر-نىڭمۇ رەشك قىلغۇسى كەلدى . ئەمما ، سازەندىلەر ئارىسىدا بىر ساتارچى قىز بار ئىدىكى ، هۆسن - جامالى خېلى - خېلى گۈزەللەردىن قېلىشمايتتى . خوجا ئەمرى بۇ قىزغا بېقىپ ، بىر بارمىقىنى هۆل قىلىپ يەنە بىر بارمىقىنىڭ ئارىسىغا تىقىپ تەكرارلىدى . بۇنى كۆرۈپ قىز ساتارىنى تاشلىۋەتتى . ئولتۇرغانلار كۈلۈشتى . ئەبۇل خوجا ئەمرىدىن :

ــ هەي ئەمرى ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ ؟ ــ دەپ سورىدى . خوجا ئەمرى دېدىكى :

---

① ئاشۇفته ــ شەيدا ، ئاشىق دېگەن مەنىده .

② كۆشه ــ بۇلۇڭ - پۇشقاق .

ـــ ساتارىگىزنىڭ قۇلقى بوشاپ كېتىپتۇ . قۇلاقنى ئاغزىگىزدا ھۆلدەپ ، چىگىراق تىقسىگىز ، ئوبدان سادا بېرىدۇ ، دەپ ئىشارەت قىلسام ئۇقمىدى ، ـــ دېدى . غەزەلچى قىزلارنىڭ ھەممىسى غەزەلدىن توختىدى . خوجا ئەمرى سازنى ئۆزى چالدى . 32 مۇقام ، 24 شۆئبەنى ۋايىغا يەتكۈزدى . بۇ نەغمىنىڭ ساداسىدىن ھەممە ئادەم ھەيران قالدى .

ئەلقىسسە : سۆھبەت يەتتە كېچە ـ كۈندۈز داۋاملاشتى . خوجا ئابۇزەر ھاكىم سۆھبەت مەيدانىغا كىرىپ : « بىر ئىشقا قەدەم قويغۇچى كىشى ھايال بولغۇلۇق ئەمەس ، شۇنچە ئولتۇرغىنىڭلارمۇ يېتەر » دېگەنىدىلا ، ئەبۇل مېھرىنىگار بىلەن خوشلىشىپ ، ئابۇزەر ھاكىمنىڭكىگە چىقتى . ئەبۇل ، ئەمرى ، مۇقبىلدىن باشقىلار تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى . بۇلار كۆپ نەسىھەت بىلەن يولغا سېلىندى .

نۇشىرۋاننىڭ زور قوشۇنى ئۇچ پەرزەنتىنىڭ باشچىلىقىدا مەدايىندىن چىقىپ ھەيۋەت بىلەن كېتىپ بارغانىدا ، ئايىغاقچى كېلىپ : « گۈستەھەم كۆۋرۈكنى بۇزۇۋېتىپتۇ » دەپ مەلۇم قىلدى . ئۇ يەردىن ئۆتۈپ دەريايىنى شورغا كەلگەندە كېمىچىلەر يوق ئىدى . كېمىلەر ۋەيران قىلىنىپ ، ئادەملەر قوغلۇۋېتىلگەن ئىكەن . لەشكەرلەر دەريادىن ئۆتەلمىدى . خوجا ئەمرى كېمە تېپىپ كېلىشكە ماڭدى . ئۇ بىر بايا‌ۋاندا كېمە ئىزدەپ يۈرەتتى ، بىر كۆل كۆرۈندى ، كۆلنىڭ لېۋىدە بىر ئۆي تۇراتتى . ئەمرى ئۆيگە كىردى . ئۆيدە بىر بوۋاي ئولتۇراتتى .

ـــ سەن كىم ؟ ـــ سورىدى خوجا ئەمرى .

ـــ مەن كېمىچىلەرنىڭ ئاقساقلى بولىمەن ، ـــ دېدى بوۋاي جاۋاب بېرىپ ، ـــ سىلەردىن بۇرۇن پادىشاھ ئادىلنىڭ پالۋانلىرىدىن گۈستەھەم كېلىپ : « ئارقامدىن لەشكەر كېلىدۇ ، ئۇلار كەلسە سىلەرگە كۈلپەت سالىدۇ . دەرھال بىر تەرەپكە بېرىپ يوشۇرۇنۇۋېلىڭلار » دېگەن ئىدى ، باشقا كېمىچىلەر باشقا تەرەپلەرگە كەتتى . مەن ھېچ يەرگە بارالماي ، بۇ يەردە ياتتىم ، ـــ دېدى .

ـــ باشقا كېمىچىلەرنى دەرھال يىغقىن ، ـــ دېدى خوجا ئەمرى

بوۋايغا ، ـــ ئىنئام بېرىمىز .

شۇنداق قىلىپ ، ھەممە كىمىچىلەر يىغىلدى . خوجا ئەمرى بولغان ۋەقەنى ئەبۇلغا سۆزلەپ بەردى . ئەبۇل ئويلاپ كۆرۈپ ، نۇشرۋاندىن گۇمان قىلدى .

كىمىچىلەرنىڭ ھەممىسى توپلاندى . ئۇلارغا ئىنئاملار بېرىلىپ ، لەشكەرلەر كىمىلەرگە جايلاشتۇرۇلدى . كىمە كېتىپ بارغاندا ، بىردىنلا بوران چىقىپ كىمىلەرنى بىر قاينامغا تىقىۋەتتى . لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى جانلىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈشتى . بىر چاغدا قارىغۇدەك بولسا ، بوران كىمىلەرنى ئىتتىرىپ مىل ① ئىسكەندەرگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ . مىلنىڭ تۆپىسىگە دەسلەپ قىلىپ خەنجىرىگە ئېسىلىپ يۇرۇپ ئەبۇل چىقتى ، ئارقىدىن خوجا ئەمرى چىقتى . مىلنىڭ ئۈستىگە چىققاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆزى مىلدىكى خەتلەرگە چۈشتى . ئۇنىڭغا مۇنۇ سۆزلەر يېزىلغان ئىدى : «ھەركىم بۇ مىلغا چىقىپ ئىسكەندەر دۇمبىقىنى چالسا ، سۇدىكى لەھەڭلەر ئويناشار ، ئىككىنچى قېتىم چالغاندا ، سۇ مىلنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقار ، ئۈچىنچى قېتىم چالغاندا مىل پەسلەپ سۇ يۈزى بىلەن تەڭ بولۇر . شۇ ھامان مىلدىكى كىشى چۈشۈپ كەتسۇن . ئەگەر بۇ چاغدا چۈشمىسە ، كىمە يۇرۇپ كېتىپ مىلدىكى كىشى قېپقالدۇ » . ئەبۇل دۇمباقنى ئۈچ قېتىم چالدى . سۇ مىل بىلەن تەڭ بولدى . ئەبۇل قىرغاقتا چىقىۋالدى . خوجا ئەمرى ئاچ كۆز ، قولى تۇتقاق ئىدى . ئەبۇل ئۇنى : «تېز چۈشۈڭ» دەپ چاقىردى . خوجا ئەمرى : « دۇمباقنى ياغاچ چوكىدا چالسىمۇ بولىدۇ ، بۇ ئالتۇن چوكىنى مەن ئېلىۋالاي » دەپ ، ئالدىغان نەرسىلەرنى يىغىشتۇرغىلى تۇردى . ئەبۇل ئۇنى گەپكە كىرگۈزۈپ بولغۇچە كىمە 40 پەرسەڭ ② يەرگە يەتتى . بۇنى كۆرگەن ئەبۇل بۇرادىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا كۆپ ئەپسۇسلار قىلىپ ، يولىغا راۋان بولدى . ئۇ بىرقانچە كۈندىن كېيىن دەريادىن چىقىپ ، بىر جەزىرىگە يېتىپ كەلدى . « خوجا

---

① مىل ـــ مۇنار ، قۇببە ، خادا ، ئېگىزلىك .

② 40 پەرسەڭ ـــ ئۇزۇنلۇق بىرلىكى ، بىر پەرسەڭ 6.24 كىلومېتىرغا تەڭ .

ئەمرى بۇ كەمگە ئۆلگەندۇ » دەپ ئويلاپ ، كۆڭلى بەك يېرىم بولدى .

خوجا ئەمرى مىل ئۈستىدە يەتتە كۈن تۇردى . تىرىك قېلىشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلدى ، قۇۋۋىتى كەتتى ، « ئەمدى ئۆلدۈم » دەپ ئېگەكلىرىنى قوشۇپ ياتتى . كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى ، شۇنداق بىر چۈش كۆردىكى ، چۈشىدە يېنىغا بىر بوۋاي كېلىپ « ئورنىڭدىن تۇر » دېگۈدەك . خوجا ئەمرى « سەن نېمە ئادەم ؟ ئەگەر ئەزرائىل بولساڭ ، يېگۈدەك بىرنەرسە ئېلىپ كېلىپ قورسىقىمنى تويغۇزۇپ ، ئاندىن جېنىمنى ئالغىن . نان بەرمىسەڭ جېنىمنى بەرمەيمەن . ئەگەر خىزىر بولساڭ ، كۆزۈمنى ئۇۋۇلاپ ئېچىپ ، مېنى ئۆزۈڭ تۇرغۇزغىن » دېگۈدەك . ئول بوۋاي « مەن خىزىر بولىمەن » دېگۈدەك . خوجا ئەمرى « ئەگەر خىزىر بولساڭ ، سەن دېگەن ئاچلىق ، ئۇسسۇزلۇق ، تەڭلىكتە قالغان خەلق ئۈچۈن يارىتىلغان . مەن بۇ يەردە ئاچلىق ۋە تەشنالىقتىن ئۆلەي دەپ ياتسام ، نېمە ئۈچۈن ئاللانىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ مېنى قۇتۇلدۇرمايسەن ؟ » دەپ قولىغا خەنجەر ئالغانمىش . بوۋاي نان ، سۇ ئەكېلىپ بېرىپتۇ . خوجا ئەمرى يەنە « ھەي بوۋاي ، مەن بۇ ئالتۇن چوكىنى ئالىمەن دەپ بۇرادەرلىرىمدىن ئايرىلىپ قالدىم ، دۇمباق دېگەننى ئالتۇن چوكىدا ئەمەس ، ياغاچ چوكىدىمۇ چالغىلى بولىدۇ . ئالتۇن چوكىنى ماڭا ئېلىپ بېرىپ قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ قويۇڭ » دەۋاتقۇدەك . بوۋاي يېنىدىن باشقا بىر ئالتۇن چوكىنى ئېلىپ بېرىپتۇدەك ، ئاندىن ئۇنى كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ قويۇپتۇدەك . خوجا ئەمرى بوۋاينىڭ پېشىدىن تۇتۇۋېلىپ « ئەمدى مېنى بۇرادەرلىرىمنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويۇڭ » دەپ تۇرۇۋاپتۇ . بوۋاي ئۇنى كۆتۈرۈپ كېتىۋېتىپ بىردىنلا غايىب بولۇپتۇ . خوجا ئەمرى ئويغىنىپ قارىسا ، ئۆزى بىر قۇرۇقلۇققا چىقىپ قاپتۇ . بوۋاي بەرگەن ئالتۇن چوكا يانتاقنىڭ يىلتىزى ئىكەن .

خوجا ئەمرى چۈشىدىكى بوۋاينى تىللاپ ، بۇرادەرلىرىنى ئىزدەپ ماڭدى .

ئەمدىكى گەپنى ئەبۇل تەرەپتىن ئاڭلايمىز . ئۇ خوجا ئەمرىنى

ئۆلـدى دەپ ئويلاپ ، نـەزىـرىسىنى بەردى . دەل نەزىر كۈنى خوجا ئەمرى پـەيدا بولۇپ قالـدى ، ئەمـما ھېچكىمگە كۆرۈنمەي يوشۇرۇنۇپ يۈردى . «مېنى ئۆلدى دەپ بۇگۈن نەزىرەمنى بېرىپتۇ ، مەن خوجا ئەمرىنىڭ روھى بـولـۇپ بـۇگـۈن كـېـچـە ئاز - تـولا پـۇل تېپىۋالاي » دەپ ئويلاپ ، تۈن يـېـرىمى بىلەن بارگاھقا كەلدى - دە ، ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقىپ ، تۇڭلۇكـ تىن بېشىنى تىقتى . ئەبۇل :

ـــ كىم سەن ؟ ـــ دەپ توۋلىدى . خوجا ئەمرى :

ـــ مەن خوجا ئەمرىنىڭ روھى بولىمەن ، ـــ دېدى .

ـــ نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ ؟ ـــ دەپ سورىدى ئەبۇل .

ـــ بـۇ ئالـەمـدە ئەلـنـىڭ پۇلىنى تولا ئېلىپ قەرزدار بولۇپ قالغان ئـىـكەنمەن ، پۇلسىراتتىن ئۆتكىلى تەمشىلىپ تۇرسام ، ھايات ۋاقتىمدا مەن ئالـتـۇنـنـى ئېلىۋالغان بىر تۇل خوتۇن كېلىپ : « ئالتۇنۇمنى بەر » دەپ ئېسىلۋېلىپ ئۆتكىلى قويمىدى . شۇڭا ، قەرزدىن خالاس قىلارمىكىن دەپ سـېـنـىڭ يېنىڭغا كەلدىم ، ـــ دېدى . ئەبۇل ئورنىدىن تۇرۇپ بىر ھەمىيان ئەشـرەفـى ① ئېـلـىـپ ، كـەمـىـرىـگە باغلاپ سۇنۇپ بەردى . ئەمرى ئۇنى تـۇڭـلۇكتىن تارتىۋېلىپ ، ئۆگزىدىن چۈشتى - دە ، خوجا مۇقبىلىنىڭ يېـنـىغا بېرىپ يۇقىرىقى سۆزنى تەكرارلىدى . مۇقبىل 500 ئەشرەفى بەردى . مـەئـدىـنـىـڭ قېشىغا بارغان ئىدى ، مەئدى : « پۇل تىرىكلەرگە لازىمدۇر ، ئۆلـۇكـكـە نـېـمە كېرىكى ؟ يوقال ! » دەپ كالتەك ئاتتى . ئاڭغىچە تاڭمۇ يورۇپ قالدى . ئەتىسى پالۋانلار ئەبۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ : « بۇگۈن كېچە خوجا ئەمرىنىڭ روھى كەلدى ، مىلنىڭ تۆپىسىدە ئۆلۈپتۇ . بىر مەزلۇمنىڭ ئالتۇننى ئېلىۋالغان ئىكەن ، ئېسىلۋېلىپ پۇلسىراتتىن ئۆتكىلى قويماپتۇ ، ئۇنـىـڭ روھى خـجالەت بولۇپ ، پۇل تىلەپ كەپتۇ » دېيىشىپ تۇرغاندا ، ئەبـۇلـغا « ئادەم كەلدى » دەپ خەۋەر يەتتى ، كەلگەن ئادەم خوجا ئەمرى ئىدى .

ئەلـقىسسە : نۇشىرۋاننىڭ لەشكەرلىرى ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى ئەبۇل ،

---

① ئەشرەفى ـــ ئۇششاق ئالتۇن پۇل .

ئەمرى ، مۇقىبللارنىڭ باشچىلىقىدا داۋاملىق ئىلگىرىلىدى . ئۇلار سەپ-
دىكە بېرىشنى لايىق كۆرگەن ئىدى . كېمىچىلەرنى يىغىپ ، ئۇلارغا
ئىنئاملار بېرىپ ، قايسى تەرەپتىن يېقىنراق بولسا ، شۇ تەرەپكە باشلاشنى
تەلەپ قىلدى . كېمىچىلەر ھەممە كېمىلەرنى يىغىپ ، يېقىن يول بىلەن
باشلاپ ماڭدى . ئەبۇل بىر كېمىدە ئولتۇردى . پالۋانلار بىر كېمىدە ئول-
تۇردى . لەشكەرلەر باشقا كېمىلەردە ئولتۇردى . كېمىچىلەر كېمىلىرىنى
بولۇشىچە سۈرۈپ ، بىرقانچە كۈندىن كېيىن سەپەندىنىڭ جەزىرىسىگە
يېتىپ كەلدى . ئۇلار كېمىلەردىن چۈشۈپ ، جەزىرىنى تاماشا قىلماقچى
بولغان ئىدى ، كېمىچىلەر توستى .

ـــ ئۇياققا ماڭماڭلار ، بۇ يەرنىڭ تاماشا قىلغۇچىلىكى يوق . ئەگەر
بىرەر زىيانلىق نەرسە ئۇچراپ قالسا ، سىلەرگە زەخىم يەتكۈزۈپ قو-
يىدۇ ، ـــ دېدى . ئەمما ، پالۋانلار : « دەرەخلىرى كۆكىرىپ يېشىللىققا
ئايلىنىپتۇ ، بېرىپ تاماشا قىلىۋالايلى » دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى . ئاخىر ،
پالۋانلار كېمىدىن چۈشتى ، لەشكەرلەر كېمىدە تۇرۇۋەردى . پالۋانلار
جەزىرىگە كىرىپ بىر يەرگە بارغاندا كۆردىكى ، ئۇ يەر ياپيېشىل ئورمان
بىلەن قاپلانغان ، ئورمانلىقتا بىر كۆل بولۇپ ، سۇيى سۈپسۈزۈك
زۇمرەتتەك تۇرۇپتۇ . ئۇلار بېرىپ سۇدىن قانغىچە ئىچىشتى . ئاندىن سا-
يىداش ئۈچۈن دەرەخ تۈۋىگە كەلدى . ئەبۇل دەرەخلەر ئارىسىدا بىر
ئادەمنى كۆرۈپ قالدى .

ـــ ھەي ، نېمە ئادەمسەن ؟ بۇ ۋەيرانىلىقتا نېمە ئىش قىلـ
سەن ؟ ـــ دەپ سوردى ئەبۇل . ئۇ ئادەم :

ـــ مەن مانا مۇشۇنداق قىلىدىغان ئادەم ، ـــ دەپ دەرەختىن
سەكرەپ چۈشۈپ ، ئەبۇلنىڭ بوينىغا مىنىپ ، پۇتلىرىنى چىرمىۋالدى .
ئەبۇل ھەرقانچە قىلىپمۇ رودىپايدىن ئاجرىيالمىدى . رودىپاي پۇتلىرىدا
ئەبۇلنى تېپىپ تېز مېڭىشقا قىستىدى . ئەبۇل : « يارانلىرىم قېشىغا بارسام
ئېھتىمال مېنى بۇ بالادىن خالاس قىلار » دەپ ئويلاپ ، رودىپاينى بوينىغا
ئېلىپ كۆتۈرگىنىچە يارانلىرى يېنىغا كەلگەن ئىدى ، كۆردىكى ، ئۇلار-

نىڭ بويىنغىمۇ رودىپايلار مىنۈپتۇ . رودىپايلار نەنى خالسا ، شۇ يەرگە كۆتۈرۈپ ئاپارماي چارە يوق ئىدى . رودىپايلارنىڭ شەكلى ئادەمگىلا ئوخشايتتى ، پۇتلىرى بولسا يۆگىمەچتەك چاپلىشاڭغۇ ، ھەيران قالارلىق ئىدى . ئۆزى ئاجرىمسا ، ئۇلارنى ئاجرىتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . ھەر-بىرى 100 مىڭلىغان لەشكەرگە تېتىيدىغان پالۋانلار رودىپايلارنىڭ قولىدا بىچارە بولۇپ قالدى . ئۇلار ئادەملەرنى ئات قىلىپ ، بېقىنلىرىغا تېپىپ ، بىر - بىرلىرى بىلەن بەسلىشىپ : « سېنىڭ ئېتىڭدىن مېنىڭ ئېتىم يۇگۇرۈڭ » دېيىشىپ ، بىر - بىرىدىن كۆرەڭلەيتتى . ئۇچ كۈنگىچە مۇ-شۇنداق بولدى . تۆتىنچى كۈنى بىر يەردە سۇغا ئۆزۈم تۆكۈلۈپتۇ ، ئاپتاپتا قاينىغىلى تۇرۇپتۇ . ئەبۇل بۇنى كۆرۈپ ، بوينىدىكى رودىپايغا :

ـــ سەن مېنى ئولتۇرغىلى قويغىن . بىرئاز سۇ ئىچىۋالسام قۇۋۋەت تاپىمەن . ئۇ چاغدا يۇگۇرتسەڭ ، ھەممىدىن ئۆتۈپ كېتەلمەيمەن ، ـــ دېدى . رودىپاي ئۇنىمىدى . ئەبۇل يەنە :

ـــ بۇ سۇ ئەمەس مەيدۇر ، ئەگەر سەن ئىچمىدىغان بولساڭ ، سېنىڭ پۇتلىرىڭمۇ مېنىڭكىدەك بولىدۇ ، ـــ دېدى .

ـــ ئۇنداق بولسا سەن ئاۋۋال ئىچكىن ، ـــ دېدى رودىپاي . ئەبۇل بۇ سۇدىن ئىچكەن بولۇپ ، ئارقىدىن رودىپايغا ئىچۈردى . رودىپاي مەست بولدى ۋە پۇتلىرى بوشىدى . ئەبۇل رودىپاينى بوينىدىن چۈشۈرۈپ ، سۇغا تاشلاپ راسا ئۇرۇپ ، ئۇستىخانلىرىنى كۆكۈم - تالقان قىلىۋەتتى . ئاندىن قولىغا خەنجەر ئېلىپ يارانلىرىنىڭ بوينىغا چاپلىشىۋالغان رودىپايلارنى بىر - بىرلەپ ئۆلتۈرۈپ ، يارانلىرىنمۇ خالاس قىلدى . ئۇ يەردىن يەنە يولغا چىقىپ بىرقانچە مەنزىل يۈرگەندىن كېيىن ، سەرەندىپ تېغىغا يەتتى .

نۇشرۋاننىڭ ھىندىستاننى ئېلىپ، لەندىھۇرنى ئەل قىلغانلىقى

« نۇشىرۋان لەشكەرلىرى دەريادىن ئۆتۈپ سەرەندىپ يولىنى توسۇپتۇ » دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان لەندىھۇر ھىندىستان كاتتىلىرىنى يىغىپ مەسلىھەت قۇردى ، ھىندىستانغا تەۋە 440 شەھەر ، 12 مىڭ جەزىرىگە نامە ئەۋەتتى . نامە مەزمۇنى مۇنداق ئىدى :

« سەرەندىپكە نۇشرۋاندىن لەشكەر كەپتۇ . دەريادىن ئۆتۈپ بولۇپتۇ ، سىلەر ھايال بولماي كېلىڭلار . شەھەردىكى مەردان جەڭچىلەرنى ، شىرمەستلەرنى ، كارزار پىللارنى ، جەزىرىدىكى غول ئەھرىمەنلەرنى ، گىلەمقۇلاقلارنى ، زەنجىر خورلارنى ، چاھاردەست ۋە يەكدەست ئاتەشخورلارنى ئېلىپ كېلىڭلار » .

شەھاد شاھ ھىندىستاننىڭ ئۆزىگە تەۋە شەھەر ، جەزىرىلەرگە نامە ئەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ نۇشرۋان قوشۇنلىرىغا قېچىپ كەلدى ھەم بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى نۇشرۋانغا سۆزلەپ بەردى . بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقان نۇشرۋان تەرەپ جەڭ ھالىتىدە تەييارلىنىپ يۇرۇش قىلدى . ئۇلار بىر يەرگە كەلگەندە ، لەندىھۇرنىڭ مەشىق مەيدانى ئۇچرىدى . ئۇ يەردە لەندىھۇرنىڭ كۆتۈرۈپ ۋە ياكى ئاسمانغا ئېتىپ ئويناىدىغان تۇرلۇك مەشىق قوراللىرى تۇرۇپتۇ . پالۋانلار ئۇ قوراللارنى مىدىرلىتالمىدى ، بىر-

قانچىسى تەڭ كېلىپمۇ ئورنىدىن قوزغىتالمىدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەندىشىگە چۈشتى . ئاخىرىدا ئەبۇل كېلىپ ، لەندىھۇر كۆتۈرۈپ ئويناي-دىغان ساقنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ ، يەنە ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويدى ، ئەمما پالۋانلارنىڭ ئۇرۇشتىن رايى يېنىپ بولغان ئىدى . شۇڭا ، ئۇلار ئەبۇلغا :

ــ بىز لەندىھۇر بىلەن ئۇرۇشقىچە ، ئارقىمىزغا يېنىپ نۇشرۋان بىلەن جەڭ قىلايلى ، ئۇنداق قىلمىساق ، لەندىھۇر بىلەن قىلىدىغان بۇ جەڭدە تىرىك قايتىشىمىز مۇشكۈل ئوخشايدۇ . مېھرىنگار ئۇچۇن تۆ-كۈلگەن قان بىكار كېتىدۇ . خوتۇننى دەپ جاننى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن بىلەن ، ھېچقانداق خوتۇن ئۆلۈكىنىڭ ئارقىسىدىن بېرىپ ھەمراھ بولمايدۇ ، مەن ئۇچۇن ئۆلۈپتۇ دەپ ، ئۇچ كۈندىن زىيادە قارىلىق تۇتۇ-مايدۇ ، ــ دەپ تۇرۇۋالدى .

ئەبۇل پالۋانلارغا :

ــ ئى بۇرادەرلىرىم ، بۇنداق نومۇسقا قالىدىغان خىياللارنى قىلماڭلار . جەڭدىن قورقۇپ قاچقان بىلەن ، بۇ جاھاندا قانداقمۇ باش كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولسۇن !؟ ــ دېدى . شۇنداق قىلىپ ، سەپنىڭ ئالدىدا مۇقەددىمە قوشۇن ، ئارقىدىن زور قوشۇن سەرەندىپكە راۋان بولدى .

لەندىھۇر قوشۇنىمۇ شەھەردىن چىقىپ ، ئۇچ كۈنلۈك يەرگە كېلىپ توختىدى . ئۇلار شۇنداق ھەيۋەتلىك بارگاھ راسلىدىكى ، ھېچ-قانداق پادىشاھ بۇنداق قىلىپ باقمىغان ئىدى . چوڭ مەيدانغا توققۇز قورۇق راسلىدى . قورۇقنىڭ ھەربىر توسقىغا پالۋانلارنى قويدى ۋە كۆل قازدۇردى . كۆلگە ئادەمخورلاردىن لەھەڭ ، تىمساھ قاتارلىقلارنى سالدى . شىر ۋە مەست پىللارنى ئېلىپ كېلىپ باغلاپ قويدى . زەنجىرخور ۋە ئا-تەشخورلارنى ئورۇنلاشتۇردى . زەنجىرخورلار تۆمۈرنى ناۋات چاينىغاندەك چاينايتتى ، ئاتەشخورلار چوغنى ئاش ـ نان يېگەندەك يەيتتى ، گىلەمقۇلاقلار بىر قۇلىقنى ئاستىغا سېلىپ ، بىر قۇلىقىغا يۆگىنىپ ئول-تۇراتتى . پىلقۇلاقلارنىڭ ھەربىر قۇلىقى ئۆيدەك يوغان ئىدى .

لەندىھۇر يەنە تاماشا ئۇچۇن بارگاھنى ئالتۇن بىلەن بېزىدى . ئاپتاپ چىقسا ، ئالتۇننىڭ شولىسى بىر كۈنلۈك يەرگە يېتەتتى . بۇ بارگاھنىڭ تۆپىسىگە بىر ئالتۇن بېلىق ئورناتتى . بېلىق قاسراقلىرىنىڭ ئورنىغا جاۋاھىراتلارنى ئورناتتى . لەندىھۇر ھەركۈنى ئۇلارنى تاماشا قىلىپ تۇراتتى .

بىر كۈنى لەندىھۇر بارگاھنى تاماشا قىلىپ يۈرەتتى ، بىردىنلا مەدايىن تەرەپتىن تۇغ - ئەلەملەر پەيدا بولدى . تۇغ - ئەلەملەر يېقىنلاشقانسېرى چاڭ - توزان پەسىيىپ ، ئۇنىڭ ئارىسىدىن 80 ئەلەم زاھىر بولدى . بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇمۇدبەردار پالۋانلار ئىدى . بۇلاردىن بىرسى ئالدىغا چىقىپ :

ـــ ھەي سەرەندىپ خەلقى ، سىلەر كىم بىلەن جەڭ قىلماقچى ؟ مەدايىن لەشكەرلىرىنىڭ ئاياغ ئاستىدا قالسىلەر . ھېلىھەم بولسىمۇ قىلىچنى توغرا چىشلەپ ، ساداقلىرىڭلارنى بوينۇڭلارغا ئېسىپ ، مېنىڭ ئالدىمغا كېلىڭلار ! گۇناھىڭلارنى نۇشرۇاندىن تىلەپ بېرەي ، ـــ دەپ مۇراجىئەت قىلدى .

لەندىھۇر نۇشرۇاننىڭ لەشكەر بېشى ۋە تەربىيىلەپ باققان ئوغلى ئەبۇلئەلىنى كۆردى . ئەبۇل بېشىغا تاج كىيىپ ، ئېتىنى زەر يوپۇق بىلەن يوپۇقداپتۇ . ئوڭ تەرىپىگە شەمشەر ، سول تەرىپىگە خەنجەر ئېسىپتۇ . ئىككى يېنىدىكى 400 دىن پالۋان تەنتۇر ① كىيىپتۇ . خوجا ئەمرى باشلىق 400 ھەيىرانىڭ ھەممىسى زەردىن لىباسلار كىيىپ ، خەنجەر ئېسىشقان ئىدى . بۇلار سەپ ئالدىدا موللاق ئېتىپ ئويۇن كۆرسىتىپ مېڭىپتۇ . ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن 400 نەپەر تىرە ئەنداز مۇقبىل باشچىلىقىدا ئالدىغا ئۇچرىغان قارا چۇمۇلىلەرنىڭ كۆزلىرىگە نەشتەر ئۇرۇپ چېنەپ مېڭىپتۇ .

ئۇلار بىر - بىرلىرىنى كۆرۈپ ، ئۆز بارگاھلىرىغا يېنىشتى . ئەبۇل ئاتتىن چۈشۈپ خېلى ۋاقىتتىن كېيىن بارگاھقا كىردى . ئۇ بىردەم ئول

---

① تەنتۇر ـــ بەدەننى شەمشەر زەربىسىدىن ساقلايدىغان گىرەلىك تۆمۈر كىيىم (ساۋۇت) .

تۇرغاندىن كېيىن :

ـــ لەندىھۇرنىڭ ئالدىغا بارالىغۇدەك پالۋان بارمۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى . ھېچكىم زۇۋان سۇرمىدى . ئىككىنچى قېتىم سورىغان ئىدى ، خوجا ئەمرى ئورنىدىن قوپۇپ :

ـــ يا ئەبۇل ، ئەلچىلىككە مەندىن مۇۋاپىقراق ئادەم يوقتۇر . لەندىھۇرنىڭ دەبدەبىسىنى مەن بېرىپ بىر پۇل قىلمۇبتىمەن . باشقا كىشى كىرسە خەتەرلىكتۇر ، ـــ دەپ نامەنى ئېلىپ راۋان بولدى .

« نۇشىرۋان لەشكەرلىرىدىن ئەلچى كەپتۇ » دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ لەندىھۇر يارلىق قىلدى :

ـــ ئەلچىنى قىناپ ئېلىپ كىرىڭلار !

پالۋانلارنىڭ ھەممىسى دەبدەبە بىلەن كېلىپ قوۋۇق دەرۋازىسىنى قورۇقداپ تۇردى . ئۇلار ئەلچىنى كۆتۈپ تۇرۇشقان ئىدى . توساتتىن ، يىراقتا بىر پىيادە كىشى پەيدا بولدى . ئۇ كىشى سورىغان سوئالغا جاۋاب بەرمىدى ، بىر موللاق بىلەن يەتتە دەرۋازىدىن ئۆتۈپ ، لەندىھۇر بارگاھىنىڭ ئالدىغا چۈشتى . بۇنى كۆرگەن خالايىق ھەيران قالدى . بۇنداق ئادەمنى ئۇلار زادىلا كۆرمىگەن ئىدى . شۇڭا ، ھەممەيلەن كۈلۈشتى . خەۋەرچىلەر لەندىھۇرنىڭ ئالدىغا كىرىپ : « بىر ئادەم كەپتۇ ، بۇنداق ئادەمنى ھېچ كىشى كۆرمىگەن بولغىيتتى . ئۇنى كۆرگەن ئادەم كۈلمەكتىن باشقا ئىلاج تاپالمايدىكەن » دېدى .

لەندىھۇر : « ئۇنى ئېلىپ كىرىڭلار » دەپ بۇيرۇدى . ئۇ ئادەمنى ئېلىپ كىرىشتى . بۇ ، خوجا ئەمرى ئىدى . خوجا ئەمرى تەزىم قىلدى . لەندىھۇر كۆرۈپ كۈلگىلى تۇردى . خوجا ئەمرىنىڭ بېشى جۇز ھىندىگە ئوخشايتتى . بوينى ئالما ساپقىدەك ، قورساقلىرى تاۋۇزنىڭ شاپقىدەك ، پۇتلىرى كېۋەزنىڭ شادىسىدەك ، بويىنىڭ ئېگىزلىكى 12 يېرىم گەز ، يوتىسى ئۆزۈن ، پاچىقى كالتە بولۇپ ، موللاق ئېتىپ ئويۇن كۆرسەتسە ، بارماقلىرى بىر ـ بىرىگە تېگىپ ئاۋاز چىقىراتتى . ئەمرى نامەنى تۇتۇپ بەردى . لەندىھۇر نامەنى ئېلىپ كۆرۈپ ، گەپ قىلماي تىزىنىڭ ئاستىغا

باسۇرۇپ قويۇپ ، خوجا ئەمرىگە قاراپ يەنە كۈلگىلى تۇردى . لەندىھۇرنىڭ كۈلگىنىگە خوجا ئەمرىنىڭ ئاچچىقى كەلدى ـ دە ، قولىغا توقماقنى ئېلىپ :

ـــ ھەي مەسخىرىۋاز ، نېمىگە كۈلسەن ؟ نامەنىڭ جاۋابىنى بەر ، ـــ دەپ لەندىھۇرنىڭ بېشىغا بىرنى ئۇردى ، دەم ئۇيان ، دەم بۇيان سەكرەپ يۇرۇپ ئۇلارنى ھەيران قالدۇردى . لەندىھۇرنىڭ بېشىغا يەنە توقماق تەگكەن ئىدى ، ئۇنىڭ بېشى ئايلىنىپ كەتتى . خوجا ئەمرى ئۇنىڭ تاجىنى ئېلىپ ، بىر موللاق بىلەن بارگاھ تۆڭلۈكىدىن چىقىپ كەتتى . دەرۋازىدا تۇرغانلارغا شۇئان : « ئەلچى پالۋانلارنى توقماقتا ئۇرۇپ ئايلاندۇرۇۋېتىپ ، پادىشاھنىڭ تاجىنى ئېلىپ قاچتى . تېز تۇتۇڭلار » دەپ بۇيرۇق بېرىلدى . دەرۋازىدا تۇرغانلار بۇنداق ئادەمنىڭ نەدىن كىرىپ ، نەدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي ھەيران قالدى .

غەزىپى ئۆرلىگەن لەندىھۇر پىلغا منىپ ، قوۋۇق تۆۋىگە بېرىپ سوربۇغان ئىدى ، دەرۋازىدىكىلەر : « ھېچ كىشىنى كۆرمىدۇق » دەپ جاۋاب بېرىشتى . لەندىھۇر پىلنى چاپتۇرۇپ قوۋۇقتىن چىقىپ قارىسا ، ئەلچى ئاستا كېتىۋاتقۇدەك . « توختا ! » دەپ توۋلىغان ئىدى ، خوجا ئەمرى قاراپمۇ قويمىدى . لەندىھۇر ئاچچىقى كېلىپ ئوقنى قولىغا ئالدى ۋە ئېتىپ بولغۇچە ، خوجا ئەمرى بىر موللاق بىلەن غايىب بولدى . ئۇنىڭ كەينىدىن لەندىھۇر يەنە قوغلىدى ، خوجا ئەمرى بىر تۇگمەنگە يەتتى ، ئۇ يەردە بىر پوستەكچى تاز بار ئىدى .

ـــ ھەي تاز ، ـــ دېدى خوجا ئەمرى ، ـــ مەن ھېچنېمە قىلمايمەن ، ئەمما پالۋان لەندىھۇر كېلىۋاتىدۇ . جەڭ دۇمبىقى ياساش ئۈچۈن تازنىڭ باش تېرىسىنى سويماقچى ئىكەن ، ھەي ئىسىت ، كىچىك تۇرۇپ بىكار چىلا ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇڭ .

تاز شۇئان قولىغا بىر تاشنى ئالدى ـ دە ، بېشىغا ئۇرۇپ قاناتتى .

ـــ مانا قاراڭ ، تېرەم شۇنداق بوش تۇرسا ، قانداقمۇ دۇمباق كەرگىلى بولسۇن ؟ ـــ دېدى ئۇ . خوجا ئەمرى :

ـــ ھەي تاز ، چاتاق قىلدىڭ . بېشىڭنىڭ ساق تېرىسىنى بۇزغۇنىڭ ئۇچۇن ئەمدى تېخىمۇ چوڭ بالاغا قالدىڭ . ئەمدى كىيىملىرىڭنى سېلىپ تۇگمەننىڭ كويلىسىغا كىرىۋالغىن ، ـــ دېدى . خوجا ئەمرى تازنىڭ كىيىملىرىنى كىيدى . ئاڭغىچە لەندىھۇر يېتىپ كەلدى . خوجا ئەمرى ئۆزى پوستەكچى بولۇپ تۇردى . لەندىھۇر كېلىپ خوجا ئەمرىدىن سورىدى :

ـــ كىشى كەلدىمۇ ؟

ـــ ئۇگۇت يوق .

ـــ ھەي پوستەكچى ، مەن سەندىن ئۇگۇت سورىمىدىم ، ئادەم كەلدىمۇ دەۋاتىمەن .

ـــ تۇگمىنىم تاش تاشلايدۇ دېسەم پۇتمەيۋاتىسز ، مانا كۆرۈڭ ، ـــ دەپ تۇۋاقنى ئالدى . قورغاشتىن سۇ ئاقتى . ئېگىزدىن شارقىراپ چۈشۈۋاتقان سۇنى كۆرۈپ پوستەكچى قورقۇپ سۇدىن بېشىنى چىقىرىۋىدى ، لەندىھۇرنىڭ كۆزى تازغا چۈشتى ، تاز ئارقىسىغا يېنىشىغا خوجا ئەمرى كېلىپ :

ـــ ئى ئادەم ، بىردەم توختاپ تۇرغىن ، سېنى ئىزدەپ تېخى بىرەر ئادەم كەلمىدى . يىراقتا ماجىرا تېخى بار ، ـــ دېدى .

لەندىھۇر قامچىسىنى قولىغا ئېلىپ دېدىكى :

ـــ ھەي پوستەكچى ، مەن قوغلاپ كەلگەن كىشىنى نېمە ئۇچۇن ماڭا كۆرسەتمەي كويلىغا يوشۇرۇپ قويسەن ؟ ـــ دەپ داۋراڭ سېلىشقا باشلىدى .

خوجا ئەمرى دېدىكى :

ـــ مېنىڭ قۇلىقىم ئېغىر ، ئاڭلىغىنىم يوق . بىر ئادەم سەكرەپ كېلىپ : « مېنىڭ پاچىقىم سۇنۇپ كەتتى ، تارىشا ئېتىپ بەر » دېدى . تارىشا ئېتىپ بەردىم . ئاندىن « پاچىقمنى تېگىپ قوي » دېدى . تېگىپ قويدۇم . « مېنى كىشىگە ئېيتىپ قويما » دەپ خەنجىرىنى قولىغا ئالدى ، كىشىگە دېمىدىم . مەن سىزگە ھېچنېمە دېمىسەم ، نېمە ئۇچۇن ماڭا قامچا

تەڭلەيسز ؟

ـــ پاچىقى سۇنۇقمۇ ؟ ـــ سوربدى لەندىھۇر .

ـــ راست سۇنۇق . مەن تېڭىپ قويدۇم ، ـــ دېدى خوجا ئەمرى ، ـــ بىر تاج ئېلىپ كەلگەن ئىكەن ، ئۇنى ماڭا بەردى . 2 ـــ 3 پىچاق بار ئىكەن ، ئۇلارنىمۇ ماڭا بەردى ، ـــ دەپ ئۇ نەرسىلەرنى كۆرسەتتى .

ـــ كۆڭلۈمگە مەلۇمكى ، بۇ كىشى ئاشۇ ھەييارنىڭ ئۆزىدۇر ، ـــ دەپ لەندىھۇر قورغاشنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، تازنى « بۇيان چىق » دەپ توۋلىدى . تاز قولىغا تاشنى ئېلىپ بېشىغا ئۇرۇپ بېشىنى تۆشۈك ـ تۆشۈك قىلىۋەتتى ، ئەمما چىققىلى ئۇنىمىدى . لەندىھۇر :

ـــ چىقمىساڭ ، تۇڭمەننى بېقىپ ياتىمەن ، ـــ دېدى . خوجا ئەمرى يالۋۇرۇپ :

ـــ ئۇنداق قىلمىسلا ، سىلىنىڭ ھەيۋىلىرىدىن قورقۇپ تۇڭمەنگە ئادەم كەلمىسە ، ئالتە بالامنى قانداق باقىمەن ؟ مېنىڭ ئۇۋالىمغا قالىلا ، ـــ دېگەن ئىدى ، لەندىھۇرنىڭ كۆڭلى سەل ـ پەل يۇمشىدى ، ئاندىن يەنە ، ـــ بۇ يەردە ھېچ كىمشى يوق . كىيىملىرىنى مەن تۇتۇپ تۇراي ، سىلى يالىڭاچ بولۇپ كىرىپ تۇتۇپ چىقسىلا ، كۆچلىرى يەتمەسمۇ ؟ ـــ دېدى .

لەندىھۇر تامام كىيىملىرىنى سالدى . ئاندىن ئۆزى كويلىغا كىرىپ :

ـــ ھەي ھەييار ، بۇياققا چىق ، پاچىقىڭمۇ سۇنۇپتۇ ، ـــ دېدى .

ـــ مېنىڭ بېشىمنىڭ تېرىسى يۇپقا ، دۇمباق بولمايدۇ ، شۇڭا ھەممە يېرىنى تېشىۋەتتىم ، ـــ دەپ چىققىلى ئۇنىمىدى تاز .

لەندىھۇر ئاخىر ئۇنى تۇتۇپ چىقتى . قارىسا ، پوستەكچى ئۇنىڭ قوراللىرىنى ئېلىۋېلىپ قاراپ تۇرغۇدەك .

ـــ قوراللىرىمنى ماڭا بەرگىن ، ـــ دېدى لەندىھۇر ئۇنىڭغا ، ـــ مانا ھەييارنى ئېلىپ چىقتىم .

ـــ لەندىھۇر ، مەن بولسام نۇشرۇاننىڭ باققان ئوغلى خوجا ئەمرى بولىمەن .

ـــ ھەي ھەيـيار ، ـــ دېدى لەندىھۇر ، ـــ پادىشاھقا بۇنداق قىلىش دۇرۇس ئەمەس . كۆڭلەك ، تامبىلىمنى بەرگىن .

خوجا ئەمرى بىر ئەسكى كۆڭلەك بىلەن ئەسكى ئىشتاننى بەردى . لەندىھۇر :

ـــ يېڭىراق كۆڭلەك بەرگىن ، ـــ دېدى . خوجا ئەمرى :

ـــ يـېڭى كۆڭلەك كىيسەڭ ياراشمايدۇ . ئەمدى سەن پادىشاھ ئەمەس ، بەلكى پوستەكچى بولدۇڭ . پوستەكچىلىكنىمۇ ساڭا بەردىم .

شۇ ئەسنادا لەندىھۇرنىڭ سپاھلىرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشكەن خوجا ئەمرى دەرھال تازىنىڭ سىياقىغا كىرىپ ، پەشلەرىنى قىستۇرۇپ ، بۆكىنى قولىغا ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى . ئۇ تەشۈىش ئىچىدە ئارقىسىغا قاراپ ـ قاراپ قوياتتى . سپاھلارنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئەنسىزلىك بىلەن « قېچىڭلار ! » دەپ ئىشارەت قىلدى . لەشكەرلەر « پادىشاھقا بەرەر ئىش بولغان ئوخشايدۇ ، بىر ئادەم يۈگۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ » دەپ ئويلاپ يېقىن كەلدى . خوجا ئەمرى يەنە :

ـــ ۋاي قېچىڭلار ، جېنىڭلارنى ئېلىپ قېچىڭلار ! ـــ دەپ توۋلاپ كېلىۋەردى . سپاھلار :

ـــ نېمە ئىش بولدى ؟ قېنى سۆزلە ، ـــ دېيىشتى . خوجا ئەمرى جاۋاب بېرىپ :

ـــ پادىشاھ بىر كىشىنى قوغلاپ كەلگەن ئىكەن ، ئۇ ئادەم كويلىغا كىرىۋالدى ، بۇيان چىق دېسە ، چىققىلى ئۇنىمىدى . مېنى « سەن كىرىپ تۇتۇپ چىق » دېۋىدى ، مەن كىرەي دەپ يېقىن بارسام ، خەنجەر تەڭلىدى ، قېچىپ چىقتىم . پادىشاھ ھەرقانچە يولغا قارىغان بولسىمۇ بىر كىم كۆرۈنمىدى . ئۇنىڭ شۇنداق ئاچچىقى كەلدىكى ، « خەپ ، سەن يەتتە كىشىنى ئۆلتۈرمەيدىغان بولسام » دەپ ئەھدە قىلىپ ، ئاندىن قورغاشتىن كويلىغا كىرگەن ئىدى ، ھېلىقى ئادەم قورغاشتىن قېچىپ كەتتى . پادىشاھ

ئارقىدىن چىقىشىغا ، قورغاشتىن چىققىلى قويماي ، بېشىغا توقماق بىلەن ئۇرۇۋەردى . يېلىنىپ ـ يالۋۇرسىمۇ ئۇنىمىدى . ئاخىر پادىشاھ توقماق زەربىسىدە بىھوش بولۇپ يىقىلدى . ئاندىن ئۇ ئادەم پادىشاھنىڭ تامام كىـ يىملىرىنى ئېلىپ كەتتى . مەن سۇ بەرگەن ئىدىم ، پادىشاھ كۆزىنى ئاچتى . بېشى ئايلىنىپ كېتىپتۇ . كىمنى كۆرسە باياتىنقى ئادەملەر كۆز ئالدىغا كېلىپ ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ . تۇغمەننى بۇزۇپ ، يېنىدىكى دەرەخلەرنى يۇلۇۋەتتى ، ئىشتان ـ كۆڭلىكىنى يىرتىۋېتىپ يالىڭاچ بوـ لۇۋالدى . مەن شۇنىڭ ئۈچۈن قېچىپ كەلدىم ، ـــ دېدى .

ئۇلار سورىدىكى :

ـــ قەتلىئام قىلماقچى بولغان يەتتە كىشى كىملەر ئىكەن ؟ ئىسىملىرىنى بىلەمسەن ؟

ـــ بىلىمەن ، ـــ دېدى خوجا ئەمرى ۋە لەندىھۇرنىڭ كەينىدىن كەلگەن يەتتە پالۋاننىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بەردى . بۇ گەپ بىلەن ئۇلارنىڭ رايىلىرى يېنىپ ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ چەتكە چىقتى . لەندىھۇر لەشكەرلەرنىڭ بىر يەرگە توپلىشۇالغانلىقىنى كۆرۈپ :

ـــ بىرىڭلار ماڭا سەرپاي ئېلىپ كېلىڭلار ، ـــ دەپ توۋلىدى .

كەلگەنلەر ئۇنىڭ ئاۋازىدىن لەندىھۇر ئىكەنلىكىنى تونۇدى . ئۇ قىپيالىڭاچ ھالدا ئۇمۇد توتۇپ تۇراتتى . بۇ ھالىنى كۆرگەن سىپاھلار «لەندىھۇر ساراڭ بوپتۇ ، ئەمدى بىز ھەممىمزنى ھالاك قىلىدىغان بولدى » دەپ ئويلىدى . لەندىھۇر يەنە توۋلىغان ئىدى ، ھېچكىم يېقىن بارمىدى ، يەنە توۋلىدى ، يەنە جىمجىت ... لەندىھۇرنىڭ شۇنداق غەزىپى تۇتتىكى ، تاقەت قىلالماي ، يالىڭاچ پېتى پىلغا مىنىپ ، قولىغا ئۇمۇدنى ئېلىپ لەشكەرلىرى تەرەپكە كەلدى . ھېلىقى يەتتە كىشى سىپاسەلار ① ئىدى . ئۇلار : « ھەممىمزنى ئۆلتۈرۈشكە قەسەم قىپتۇ ، ئەمدى بىزنى ئۆلتۈرمەي قويمايدۇ » دېيىشىپ ، ياقىغا چىقتى . سەرەندىپ خەلقى ھېچ ئىلاج قىلالـ ماي ، ئاتتىن چۈشۈپ تۇردى .

---

① سىپاسەلار ـــ لەشكەر بېشى .

لەندىھۇر :

ــ مەن چاقىرسام نېمىشقا كەلمەيسىلەر ؟ ــ دەپ سورىدى .

سەرەندىپ خەلقى بۆكلىرىنى ئېلىپ تۇرۇپ :

ــ سىزنى ئالدىغان ھەييار بىزنىمۇ ئالدىدى ، ــ دەپ جاۋاب بە-رىشتى .

خوجا ئەمرى بارگاھىغا يېنىپ كېلىپ بولغان ئىشلارنى ئەبۇلغا سۆزلەپ بەردى . ئەبۇل كېلىپ لەندىھۇرغا ئۆزرە ئېيتتى ھەم ئۇنى بارگا-ھىغا تەكلىپ قىلدى ، ئاندىن زىيافەت بېرىپ كۆتۈۋالدى . لەندىھۇر ھېچقانداق تائام يېمەي ، شارابلا ئىچتى . ئۇ جەڭ قىلماسلىق تەرىپىدە ھەرقانچە چىڭ تۇرغان بولسىمۇ ، لېكىن ئەبۇل ئۇنىمىدى . شۇنىڭ بىلەن لەندىھۇر تۇن يېرىمى بىلەن ئۆز بارگاھىغا يېنىپ كېلىپ ، جەڭ قىلماس-لىق ھەققىدە يەنە ئەلچى ئەۋەتكەن بولسىمۇ ، ئەبۇل ئۇلارنى ئۇرۇپ ياندۇردى . جەڭ دۇمبىقى ئاخىر چېلىندى .

ئەبۇل بىلەن لەندىھۇر ئىككىسى 17 كۈن ئېلىشتى ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى . ئەبۇل دېدىكى :

ــ ئىككىمىز جەڭ قىلغىلى 17 كۈن بوپتۇ . ئاچلىق ، تەشنالىققا قارىماي ئېلىشتۇق . ئاش ـ تائام يەپ ، تەشنالىقمىزنى قاندۇرۇپ ، شاراب بىلەن ھاردۇقمىزنى چىقىرىپ ، ئاندىن ئېلىشساق قانداق ؟

بۇ مەسلىھەت لەندىھۇرغىمۇ ياقتى . ئۇلار غىزالانغاندىن كېيىن تەنلىرى بوشاشتى . لەندىھۇر سورىدىكى :

ــ ئەبۇل ، بۇگۈن كەچ كىرىپ كەتتى . ھەرقايسىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئارامگاھىدا ئارام ئالساق ، ئەتىگەنلىككە زەرەمگاھدا ھازىر بولساق قانداق ؟

لەندىھۇرنىڭ بۇ سۆزى ئەبۇلغىمۇ خوپ ياقتى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بارگاھلىرىغا قايتتى . بىرقانچە كۈنگىچە مەي ـ شاراب ئىچىپ ئىشرەت بىلەن ئۆتۈشتى . ئاخىر لەندىھۇر ھىندىستان ئۇلۇغلىرىنى يىغىپ مەسلىھەت قۇردى . ئەبۇلنى تەكلىپ قىلىش تەيىن تاپتى . شۇنىڭ بىلەن لەندىھۇر مېھماندارچىلىق ئەسۋابلىرىنى راسلاشقا بۇيرۇق بەردى .

بۇ خەۋەر ئەبۇلغا يەتتى ، ئۇلار ئىران ئۇلۇغلىرى بىلەن كۆپ مەسلىھەتلەر قىلىپ ، ئاۋۋال پالۋانلاردىن بىرقانچىنى ئەۋەتىپ ، ئارقىدىن ئەبۇل بارماقچى بولدى .

ئەمدىكى گەپنى گۇستىھەمدىن ئاڭلايمىز .

گۇستىھەم نۇشىرۋاندىن رۇخسەت سوراپ كېتىشتە يول ئۈستىدە ئەبۇلنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈشنى پىلانلاپ ماڭغان ئىدى . ئەبۇل يېقىن يول بىلەن يۈرۈپ سەرەندىپكە گۇستىھەمدىن بۇرۇن يېتىپ كەلدى . گۇستەھەم مەقىستىگە يېتەلمەي ، ئەبۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ گۇناھىنى تىلىدى ۋە جەڭگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى . ئەبۇل گۇناھىدىن ئۆتۈپ ، ئۇنى قوبۇل قىلدى . لەندىھۇرنىڭ ئەبۇلنى زىيابەتكە تەكلىپ قىلىشى ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى پۈرسەت بولدى : يول ئۈستىدە ئەبۇلنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرمەكچى بولدى . سۆسىنە دەپ بىر خوتۇن بولۇپ ، گۇستىھەم ئۇنى ئاي يۈزلۈك كېنىزەكلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەن ئىدى . سۆسىنە شۇنداق لەۋەن ئايال ئىدىكى ، قەددى ـ قامىتى ، سۆز ـ خۇلقلىرى بىلەن ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىگە رام قىلىۋالالايتتى . ئەگەر ئۇ ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ قالسا ، تامام خەلق جىمكى دۇنياسىنىڭ مېھرىدىن كېچىپ ، ئۇنىڭ بېشىدىن ئۆرۈمە قىلاتتى . سۆسىنەنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرىدىغان يەنە بىرقانچە شاگىرتىمۇ بار ئىدى .

نەزم

ھەممە نازىنىن ، ھەممە دىلفەزىر ① ،
مەلاھەت بىلەن شېرىن دەستىگىر ② .
يۈرۈش ـ تۇرۇشى گويا چەۋەندەز ،
پەرى پەيكىران مالايىك شكار .

---

① دىلفەزىر ـــ يېقىملىق .

② دەستىگىر ـــ ئۆزىگە ئەسىر قىلغۇچى .

گۈستىھەم ئۇلارغا :

ـــ ئەبـۈل لەندىھۇرنىڭكىگە مېھمانغا باردۇ . ئەمدى ئىشىمىز ئوڭغا تـارتتى . بىز بارغۇچە سىلەر دەرھال بېرىپ يول ئۈستىدىكى چىمەنزارلىققا بـارگـاھ تـىكـىپ زىننەتلەپ ، قالۇن ، باربەتلەرنى لەززىگە كەلتۈرۈڭلار ، پـەرى يـۈزلـۈك نازىنىنلارنى ھازىرلاڭلار ، بىر شىشە « زەھەر ھىلاھىل » ، يـەنـە بـىـرقـانچە شىشە شاراب تېپىپ ، دورا بىھوش قوشۇپ تەييارلاپ تۇـرۇڭلار . پـالـۋانلار كـەلـسـە دورا بـىـھـوش بېرىڭلار ، ئەبۈل كەلسە زەھەر بېرىڭلار ، پالۋانلارنى باغلاپ يوشۇرۇڭلار ، ـــ دەپ ، ئۇلارنىڭ قېشىدا قەـ باد بىلەن ئەردەشىرنى قالدۇردى . ئاندىن ئۇلارغا تاپىلاپ :

ـــ پىنھان يەردە تۇرۇڭلار ، پالۋانلار دورا بىھوش يەپ يىقىلغاندىن كـېـيىن ، دەرھال باغلاپ يوشۇرۇشنى ئۇنتۇماڭلار ، ـــ دېدى ـ دە ، ئۆزى ئەبـۈلـنـىڭ قـېـشـىغا كەتتى . ئۇ يەرگە بېرىپ ، لەندىھۇرنىڭ زىياپىتىگە تېزراق بېرىشنى تەشەببۇس قىلغىلى تۇردى .

ئەمـدى لـەنـدىـھـۇرغـا كـەلـسەك ، ئۇ پالۋانلىق ئەسۋابىدىن باشقا ، تـارتـۇق ئۇچۇن توققۇز جەڭ پىلى تەييارلىدى ، ھەممىسگە ئوق ئۆتەس پـولات يـوپـۇق كـىيدۇردى . پىللارنىڭ خارتومىغا ئىككى بىسلىق شەمشەر باغلىدى ، ئۈستىگە ئۆزىنىڭ تەختى ، ئوزۇق ـ تۇلۇك ، ئالتۇن لىباسلارنى ئارتـتـى . ئۇلارنـى باشقۇرۇشقا پىلبەندلەرنى تەييارلىدى . يەنە جەڭ شىرـ دىـن تـوقـقـۇزنـى تەق قىلدى . ئۇلارنى ئالتۇن زەنجىردە باغلاپ ، نازىنىن كـېـنىزەكلەرگە تۇتقۇزدى ، 900 ئىراق ئېتىنىڭ ھەر بىرىنى بىردىن غۇلامغا تـۇتـقـۇزدى . باشقا سوۋغا ـ سالاملارنىڭ ھېسابى يوق ئىدى . ھىندىستان ئۇلـۇغلىرى سوۋغا ـ سالاملارنى ئېلىپ ئەبۇلنىڭ بارگاھىغا قاراپ يۈردى ، ئەبـۈل ئالـدىغا چىقىپ ، ئۇلارنى ئىززەت ـ ئېكرام بىلەن بارگاھىغا باشلاپ كـىـردى . ئاش ـ تائاملاردىن كېيىن تامام ھىندىستان ئۇلۇغلىرى پەگاھقا چۈشۈپ :

ـــ ئى سـۇلـتـان ، قـانـداقـتـۇر سـەۋەب بـىـلـەن زېـمـىـنـىـمـىزغا كـەلگىنىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن . بىھۇدە قان تۆكۈش پايدىسىز . بىز سىزـ

نىڭ ئىتائىتسىزدە بولساق ، جەڭ قىلمايلى ، ــ دەپ تەلەپ قىلدى ھەم يەنە كۆپ ئۆزرىلەر ئېيتتى . ئەبۇل ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ ، ئۇچ كۈندىن كېيىن مېھمانغا بارماقچى بولدى . شۇ گەپلەردىن كېيىن ، لەندىھۇر بارگاھىغا ياندى . ئۇچىنچى كۈنى كېلىپ ئەبۇلنى باشلاپ ئېلىپ ماڭدى . تامام ئىران پالۋانلىرى بىرگە يۈردى . ئۇلار لەندىھۇرنىڭ بارگاھىغا يېتىپ كەلدى ، زىياپەت ھازىرلىنىپ ، مەي ـ شارابخورلۇق باشلاندى . ئاي يۈزلۈك ساقيلار سەدەپ پىيالىلەردە شاراب تۇتۇشماقتا ئىدى . ھاپىزلار قالۇن ، باربەتلەرنى مۇڭغا كىرگۈزۈپ دىلنى ئېرىتەتتى . نېمەتلەر شۇنداق ئەلۋەك ئىدىكى ، جەمشىتنىڭكىدىن زىيادە بولدى . بۇ زىياپەت ئۇچ كۈن داۋام قىلدى .

ئەمدى سۆسنەدىن سۆز ئىشتىمىز :

سۆسنە گۈستەھەمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە تېزلا چىمەنزارلىققا كېلىپ ، كاتتا شاھانە چېدىرلارنى تىكتى . بىرقانچە شاھانە سۇپا تەييارلاپ زىلچا ـ گىلەملەرنى سالدى . قەبادنى بىرقانچە ئادەم بىلەن كونا بىر قەلئەگە ئورۇنلاشتۇردى ، ئۆزى چېدىر ئىچىدە تۇردى . يولدىن ئۆتكۈچىلەرنىڭ بۇ يەرنى تاماشا قىلغۇسى كېلەتتى . بىراۋ سوراپ قالسا : «بىز بەندە سۆرەتتىن بولمىز . سۇلتان ئەبۇلغا ئويۇن قويۇپ بەرگىلى كەلدۇق ، ئەگەر خالسا ، مەدايىنغا بېرىپ خىزمىتىنى قىلماقچىمىز » دەپ جاۋاب بېرىشتى . « بەندە سۆرەتتىن ئويۇنچىلار كەپتۇ » دېگەن بۇ سۆز لەشكەرلەر ئارسىغا تاراپ كەتتى .

تۆتىنچى كۈنى گۈستەھەم ھۇلۇق ھەيرانىگە شاراب تۇتۇپ :

ــ ھەي ھۇلۇق ھەيرانى ، ئۆمەر مەئدىغۇ سەندىن ياشقا چوڭ ، ئىككى ئىنىسى نېمە ئۈچۈن سەندىن يۇقىرى ئولتۇرىدۇ ؟ سەن خان نەسلى ، ئۇلار قاراقچى نەسلىدىن ئەمەسمۇ ، ــ دېدى .

بۇ سۆز ھۇلۇق ھەيرانىگە خۇش كەلدى . بۇ خىيال ئۇنىڭ كۆڭلىدە ھەم بار ئىدى . ئەمما ، ئۆمەر مەئدىنىڭ ئىنىلىرى كۈچ ـ قۇۋۋەتتە غالىب ئىدى . ئاخىر بۇ سۆزدىن جېدەل پەيدا بولدى ، غۇلۇق

پالۋانلارمۇ ھەر تەرەپتىن جېدەل قىلىشقا باشلىدى . بۇلار پالۋانلىق شىجا-ئىتى ۋە نەسەبلىرىنى پەش قىلاتتى .

ئەلقىسسە : ئۆمەر مەئدى جېدەلنى كۆرۈپ ، زۇلھىمارنى ناماقۇل قىلىپ چىقاردى . ئۆزى كەچقۇرۇن چىقىپ ئېتىغا مىنىپ دەرھال كەتتى ، لېكىن قايىاقتا ماڭغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى . ئۇ كېتىپ بارغاندا ، بىر يەردە ئوت كۆرۈندى ، شۇ تەرەپكە ماڭدى . يېقىن بېرىپ كۆردىكى ، شا-ھانە چېدىرلار تىكىلىپتۇ ، نەغمە - ناۋا ياڭراۋاتقۇدەك . بىر كىشى ئۇنى توۋلاپ :

— كىم سەن ؟ — دېيىشى بىلەن ، سۆسنە ۋە ئۇنىڭ ئۇسسۇلچى-لىرى چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە مىڭلىغان ھىيلە - مىكىر بىلەن ئاتتىن چۈشۈردى . بارگاھقا ئېلىپ كىرىپ شاراب تۇتتى . مەئدى شارابنى ئىچىپلا ھوشىدىن كەتتى ، ئاندىن ئۇنى باغلاپ ، ئېتى بىلەن قوشۇپ يو-شۇرۇپ قويۇشتى .

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھۇلۇق ھەيرانى كەلدى . ئۇنىمۇ مىكىر بىلەن باغلىۋېلىشتى . ھۇلۇق ھەيرانىنىڭ ئارقىسىدىن باشقا پالۋانلار « ئىككىسى بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈپ قويمىسۇن » دەپ ئەنسىرەپ يېتىپ كېلىشكەن ئىدى ، ئۇلارمۇ بىر - بىرلەپ قولغا چۈشتى . ئاخىردا خوجا ئەمرىنىڭ قە-دىمى يەتتى . ئۇمۇ ھەم مەست بولدى .

ئەبۇل ئەتراپىغا نەزەر تاشلىغان ئىدى ، ئىران پالۋانلىرىدىن ھېچكىم قالماپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېتىغا مىنىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر يەرگە كەلگەندە كۆردىكى ، كاتتا چېدىر تىكىلىپتۇ ، زىياپەت قىزىپ كېتىپتۇ .

بىر كەمدە مەجلىس ئەۋجىگە يەتتى ، سۆسنە دەرھال چىقىپ خىلمۇخىل ناز - كەرەشمە ، ھىيلە - مىكىرلەر بىلەن ئەبۇلنى تەكلىپ قىلدى . ئەبۇل :

— سىزلەر قەيەردىن كەلدىڭلار ؟ — دەپ سورىدى .

— بەندە سۆرەتتىن بولىمىز . ھەزرەتلىرىنىڭ خىزمىتىنى شەرەپ

بىلىپ ، ئارقىلىرىدىن ئەگىشىپ كەلدۇق . ئۆمرىمىزنى خىزمەتلىرىدە ئۆتكۈزسەك دەيمىز ، ــ دەپ سۆسنە بىر پىيالە شاراب تۇتتى .

ئەبۇل شارابنى ئالماي تۇرۇپ :

ــ ئاۋۋال سىز ئىچىڭ ، ــ دېدى .

ــ ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا بىئەدەپلىك قىلىپ شاراب ئىچىشكە ھەدىمۇ ؟ ــ دەپ گەپ ئويناتتى سۆسنە . ئەبۇل :

ــ ئىچىڭ ، بۇ ، ھىندىستان قائىدىسىدۇر ، ــ دېدى . سۆسنە ھەرقانچە قىلىپمۇ ئەبۇلغا تەڭ كېلەلمىدى . ئەبۇل قەمقامىنى قولىغا ئېلىپ ، ــ دەرھال ئىچىڭ ، ــ دېيىشگە سۆسنە شارابنى تۆكىۋەتتى ۋە تاشقىرى چىقىپ بىر چاۋاك ئۇرغان ئىدى ، جەڭ قىلماق بولۇپ قەباد كەلدى . ئۇ ئەبۇلنى كۆرۈپ ھىندى تىلىدا : « بۇنىڭغا تەڭ كەلگۈدەك ئادەم يوق ، ئەمدى قاچمىساق بولمايدۇ ، قاچايلى » دېدى ــ دە ، قېچىپ كەتتى . سۆسنەمۇ كېنىزەكلىرى بىلەن غايىب بولدى . سۇبھى مەھەلدە مۇقبىل يېتىپ كەلدى . ئەبۇل يالغۇز ئولتۇراتتى . مۇقبىل شارابنى كۆرىدى ، يەردە قايىنغىلى تۇرۇپتۇ . « بۇنىڭغا زەھەرھىلاھىل سېلىنغان ئىكەن ــ دە » دەپ ئويلىدى ئۇ . ئارقىدىنلا لەشكەرلەرنى باشلاپ گۇسىتىھەم كەلدى . ئاختۇرۇپ سۆسنەنى ھېچ يەردىن تاپالمىدى ، باغلانغان پالۋانلارنى خالاس قىلدى . قانچە تەكشۈرگەن بولسىمۇ ، بۇ ئىشنى كىم قىلغانلىقىنى ئۇقالمىدى .

ــ ھەي ئەبۇل ، ئۇلار سىز بىلەن سۆزلەشكەندە قانداق تىلدا سۆزلىدى ؟ ــ سورىدى گۇستىھەم .

ــ ھىندى تىلىدا سۆزلەشتى ، ــ جاۋاب بەردى ئەبۇل .

ــ ئۇنداق بولسا ، بىتەھقىق لەندىھۇرنىڭ ئويۇنى ئىكەن ، ــ دېدى گۇستىھەم . ئەبۇل دەرغەزەپ بولۇپ تۇرغان ئىدى ، گۇستىھەم يەنە ، ــ جەڭ دۇمبىقىنى ئۇرۇڭلار ، مەن بېرىپ لەندىھۇرنىڭ جاجىسىنى بېرىمەن ، ــ دەپ ئىتىغا مىندى . باشقا پالۋانلارمۇ ئەگەشتى . جەڭ دۇمبىقى ياڭرىدى . دۇمباق ساداسى لەندىھۇرغا ئاڭلاندى . لەندىھۇر غەـ

زەپلىنىپ :

ـــ خەپ ، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان بۇ ئەرەب بەچچىلىرىنىڭ ئەدىپىنى ئەتە ئۆزۈم بەرمەيدىغان بولسام . بويۇنلىرىغا زەنجىر سېلىپ ، بىر ـ بىرىگە چېتىپ ، كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەتمەيدىغان بولسام ، ـــ دەپ جەڭگە بۇيرۇق چۈشۈردى .

ئىككى تەرەپ تاڭ ئاتقۇچە قاراپ تۇرۇپ ، سۇبھىدە سەپكە تىزىلدى . لەندەھۇر تۇغ تۇڭدە تۇردى . ئەبۇلمۇ شۇ يەردە ئىدى . ئۇ كۆردىكى ، ھىندىستان لەشكەرلىرىنىڭ ئەپتى بۆلەكچە ئىدى .

ئەلقىسسە : ھەر ئىككى تەرەپتىن مەيدانغا چۈشمەك بولۇپ داڭدار پالۋانلار ئاتلىرىنى ئويناقشتىپ كەلدى . تېخى مەيدانغا كىشى كىرمىگەن ئىدى ، پالۋان لەندەھۇر مەيدانغا چۈشۈپ :

ـــ ھەي گۇناھخور ئەرەبلەر ، سىلەر بىئەدەپ خەقكەنسىلەر . سىلەرنىڭ شۇنچە ھۆرمىتىڭلارنى قىلسام بىلمىدىڭلار ، ئەمدى كېلىڭلار ، مەيدانىدا ئازار يەتسە ئۆزۈڭلاردىن كۆرۈڭلار . سىلەر رەھىم ـ شەپقەتكە لايىق ئەمەسكەنسىلەر ، ـــ دېدى .

خوجا ئەمرى مەيدانغا چۈشتىيۇ ، چېكىنىپ چىقتى . گۇستەھەمۇ بىر ئۇمۇد بىلەن قېچىپ چىقتى .

لەندەھۇر ئەبۇلنى جەڭگە چاقىردى . بۇلار يەتتە كىچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپ قىلمىغان پەنتلىرى قالمىدى . ئاخىر ئەبۇل لەندەھۇرغا :

ـــ شۇنچە ئېلىشىپ بىر ـ بىرىمىزنى يېڭەلمىدۇق . ئەمدى بىر ـ بىرىمىزنى كۆتۈرۈپ باقايلى . قايسىمىز قايسىمىزنى كۆتۈرۈپ پۈتىنى يەردىن ئۈزەلسەك ، مەيدان شۇنىڭ بولسۇن ، ـــ دېدى .

لەندەھۇر ماقۇل بولدى . لەندەھۇر دىققەتسىز تۇرغاندا ئەبۇل بىر نەرە بىلەن ئۇنى كۆتۈرۈۋالدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇنى باغلاپ خوجا ئەمرىگە تاپشۇردى . لەندەھۇرنىڭ لەشكەرلىرى ئاللا ـ چۈقان سېلىشىپ جەڭ قىلماقچى بولدى ، لەندەھۇر يول قويمىدى . ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى بارگاھلىرىغا يېنىشتى . ئەبۇل : « لەندەھۇرنى تۆمۈر زەنجىردە بەنگە تار-

تىڭلار » دەپ بۇيرۇدى . لەندىھۇر دېدىكى :

ـــ ئى ئەبۇل ، مەن سىزنىڭ ئىتائىتىڭىزنى قوبۇل قىلغان تۇرسام .

ـــ بىز دەريادىن ئۆتكەندە ، ئاندىن باغلاقتىن خالاس قىلىمىز ، ـــ دەپ ئەبۇل ئۇنىڭ ئالدىغا نازۇنېمەتلەرنى قويدى .

ئۇلار بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ سەرەندىپكە يېتىپ كەلدى . گۈستىھەم يەنىلا ئەبۇلنىڭ خىزمىتىدە ئىدى .

گۈستەھەمنىڭ ئەبۈلغا زەھەر بېرىپ، نۇشرۋاننىڭ يېنىغا قېچىپ كەتكەنلىكى

گۈستەھەمنىڭ بىر كېنىزىكى بولۇپ، ئاجايىپ خۇش ئاۋاز نازىنىن ئىدى. گۈستەھەم ئۇنى ئەبۈلنىڭ يېنىغا ئېلىپ كىردى. ئەبۈل ئۇلارغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ ئولتۇرۇشقا ئىجازەت بەردى. گۈستەھەم ئۇ كېنىزەككە «ۋاقىت تېپىپ ئەبۈلغا زەھەر بېرىڭلار» دەپ ئۆگەتكەن ئىدى. شۇڭا، ئۇ كېنىزەك ئەبۈلنىڭ خىزمىتىدە قالدى.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتتى. بىر كۈنى خوجا مۇقبىل خاس خىلۋەتتە شاراب ئىچىپ، خوجا ئەمرى ساقي بولۇپ ئولتۇراتتى، ئەبۈل كىرىپ كەلدى ھەم مەي ئىچىپ كەيپ بولۇپ ياتتى، مۇقبىل بىلەن خوجا ئەمرى چىقىپ كېتىشتى. كېنىزەكلەر ئەبۈلنىڭ قېشىدا قالدى. بىر كەمدە ئەبۈل ئورنىدىن تۇرۇپ شاراب تەلەپ قىلدى. جاسۇسلار ۋاقتىنى غەنىيمەت بىلىپ، بىر پىيالىغا زەھەر ھىلاھىلنى سېلىپ، ئۇستىگە شاراب قۇيۇپ بەردى. ئەبۈل شارابنى ئىچكەن ئىدى، شۇئان زەھەرلىنىپ يىقىلدى. جاسۇسلار دەرھال بارگاھتىن چىقىپ كېتىشتى. تاشقىرىدا تۇرغان خوجا ئەمرى توساتتىن قىزلارنىڭ قېچىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، يۈگۈرۈپ ئەبۈلنىڭ قېشىغا كىردى. ئەبۈلنىڭ چىرايى قارىداپ كەتكەن ئىدى.

خوجا ئەمرى كېنىزەكلەرنى ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ خەنجەر تىقىپ ئۆلتۈردى، مۇقبىل ئۇخلاپ ياتقان ئىدى، ئۇنى ئويغاتتى ۋە بۇ

ئىشتىن يارانلارنى دەرھال خەۋەردار قىلدى . گۈستىھەم خەۋەر تاپقۇچە ئەبۇلنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ ، سەرەندىپنىڭ دەرۋازىلىرىنى مەھكەم تاقىدى ، خەندەكلەرگە سۇ توشتۇردى . تاڭلاسى گۈستىھەم كېلىپ ھېچ كىشىنى كۆرمىدى . ئىككى كېنىزەكنىڭ جەسىتى تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى سۆيۈندى ، ئىچىدە « ئەبۇل ئۆلۈپتۇ ، لەشكەرلىرى شەھەرگە قېچىپ كېتىپتۇ » دەپ ئويلاپ ، شەھەرگە قاراپ ئات سالدى ۋە جەڭ ئېلان قىلدى .

خوجا ئەمرى ئەبۇلنى شەھەرگە ئەكىرىپ قويغاندىن كېيىن ، يىراق بىر جايدا ئىقلىمۇن دەيدىغان بىر تېۋىپ بار دەپ ئاڭلاپ ، شۇنى ئېلىپ كېلىشكە ماڭدى . ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ : « نۇشىروان ئادىلنىڭ بېقىپ تەربىيىلىگەن ئوغلى ۋە ھازىرقى كۈيئوغلى ئەبۇل زەھەرلەندى » دەپ ئۇنىڭ ئەسۋاب ، دورىلىرىنى ئالدۇرۇپ ئەبۇلنىڭ قېشىغا كەلدى . ئىقلىمۇن ھاكىم ئەبۇلنى كۆرۈپ ، شۇنداق ئۆتكۈر زەھەردىمۇ يەتتە كۈن گىچە ئۆلمىگىنىگە ھەيران بولۇپ ، « شاھ مېھرى » بولغان بولسا ساقىيىپ كېتەتتى ، دېدى . خوجا مۇقبىل دېدىكى :

ــ ئول كۈنى ئەبۇل خوجا ئابۇزەر ھاكىم بىلەن خوشلاشقىلى بارغاندا ، ئابۇزەر ھاكىم ئەبۇلنىڭ بىلىكىگە « شاھ مېھرى » سىلىپ تېڭىپ قويغان ئىدى ، ــ ئىقلىمۇن ھاكىم ئەبۇلنى يۇمىلىتىپ يۇرۇپ ، زەھەر كار قىلمايدىغان دورا « شاھ مېھرى »نى ئۇنىڭ ئوڭ بىلىكىدىن تېپىپ ئېلىپ ، ئادەم سۇتىگە چىلاپ ، ئەبۇلنىڭ ئاغزىغا تېمىتتى . ئەبۇل يەتتە كېچە ـ كۈندۈز قەي قىلىپ چىرايلىرى ئاقاردى . 21 ـ كۈنى كۆزىنى ئاچتى . ئەبۇل ھوشىغا كېلىپ ئەھۋالنى سورىغان ئىدى ، ئەمرى تامام ۋەقەنى بايان قىلدى . ئەبۇل گۈستىھەمنى سورىدى . خوجا ئەمرى « گۈستىھەم قەلئەنى قورشاپ جەڭ قىلىۋاتىدۇ » دەپ جاۋاب بەردى . ئەبۇل يارلىق قىلىپ :

ــ لەندەھۇرنى بەندىن ئازاد قىلىپ ئېلىپ كىرىڭلار ، ــ دېدى . ئۇنىڭ پالۋانلىق كىيىملىرىنى كىيدۇرۇپ ، بېشىغا تاج تاقىدى . ئاندىن

ئۇنىڭغا : « گۈستىھەمنىڭ جاجىسىنى بەرگەيسىز » دېدى . پالۋانلارنىڭ ھەممىسى شەھەردىن چىقتى . گۈستىھەم لەندىھۇرنى كۆرۈپ چۈكا ئادەم سۈرىتىگە كىرىپ بىرقانچە كۈن قېچىپ يۈرگەندىن كېيىن ، مەدايىنغا كەلدى ۋە بولغان ۋەقەنى نۇشىرۋانغا بايان قىلدى . مەدايىندا بىرقانچە كۈن تۇرۇپ ، ئاندىن لەشكەر توپلاپ پالۋان زوفىن كاۋۇشنىڭ يېنىغا باردى . زوفىن كاۋۇش « نۇشىرۋاننىڭ پالۋىنى گۈستىھەم كېلىۋېتىپتىمىش » دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئىزـزەت ـ ئىكرام بىلەن ئۆز بارگاھىغا باشلاپ كىردى . گۈستىھەم كېلىش سەۋەبلىرىنى زوفىنغا بايان قىلىپ : « ئەبۇلغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمىدى » دېدى . زوفىن دېدىكى :

ـــ ئەگەر ئەبۇل مەدايىنغا كەلسە ، پادىشاھ ماڭا كىشى ئەۋەتسۇن . شەرتىم : پادىشاھ مېنى كۆيئوغۇللۇققا قوبۇل قىلسا ، مەن بېرىپ ئەبۇلنى يوقىتىپ بېرىمەن .

گۈستىھەم : « ئۇنداق بولسا مەن كىشى ئەۋەتىمەن » دەپ ئادەملىرىنى مەدايىنغا ئەۋەتىپ ، ئۆزى زوفىنىڭ قېشىدا قالدى .

نۇشرۋاننىڭ قىزىنى ۋەدە قىلىپ لەشكەر كەلتۈرگەنلىكى

رىۋايەتتە شۇنداق دېيىلىدۇكى ، ئەبۇلئەلى ساقىيىپ ، پالۋان لەندەھۇر بىلەن شەھاد شاھنى ياراشتۇردى . سەرەندىپنى شەھاد شاھقا تاپشۇرۇپ ، ياخشى كۈن ، ياخشى پۇرسەتتە لەندەھۇر بىلەن مەدايىنغا يۈردى . بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ دەريا بويىغا كېلىشتى . كېمىدە نەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن قۇرۇقلۇققا چىقتى .

ئەمدى نۇشرۋان تەرەپتىن گەپ ئاڭلايمىز :

نۇشىرۋاننىڭ ئايال قېرىندىشىنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ ، ئىسمى ئەۋلاد مىرزىبان ئىدى . مېھرىنگارنى شۇنىڭغا بەرمەكچى ئىدى . بەختەك دېدىكى :

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، قىز بالىنى ئۆيدە ساقلىماق خوپ ئەمەس ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەبۇلئەلى زەھەر يەپ ئۆلۈپتۇ .

پادىشاھ ئادىل خوجا ئابۇزەر جەمھۇردىن سورىدى :

ــ قانداق قىلماق كېرەك ؟

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ئەبۇلئەلى راست ئۆلدىمۇ ـ يوق ، بۇنى قۇرئەدىن كۆرۈش كېرەك ، ــ دەپ خوجا ئابۇزەر ھاكىم قۇرئە سالغان ئىدى ، « ئەبۇلئەلى تىرىك ، لەندەھۇر بىللە كېلىدۇ » دەپ مەلۇم بولدى .

ــ ئى پادىشاھ ئادىل ، ــ دېدى بەختەك ، ــ مېھرىنگارنى

ئەۋلادقا بەرمەك كېرەك . ئەبۇلئەلى كەلسە ، ئۇنىڭغا : « لەندىھۇرنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلمەي ، تىرىك ئېلىپ كەپسەن » دەيلى ياكى « گۇستەھەمدىن زەھەر يېپ ئۆلدى ، دەپ ئاڭلىۋىدۇق » دەيلى ئى شاھ ، سىزگە ئەبۇلئەلىنى كۆيئوغۇل قىلىش ئار ئەمەسمۇ ؟ ئەل سىزنى «نۇشىرۋان قىزىنى مەككە رەئىسىنىڭ ئوغلىغا بېرىپتۇ » دېسە ، بۇ نېمىدېگەن نومۇس !

بەختەكنىڭ دېگەنلىرىنى نۇشىرۋانمۇ ماقۇل كۆردى . شۇنداق قىلىپ ، مېھرىنىگار ئەۋلاد مىرزىبانغا نىكاھ قىلىپ بەردى . ئەمما ، مېھرىنىگار ئەۋلاد مىرزىبان بىلەن بىر يەردە بولمىدى . ئۇ : « ئالتە ئايدىن كېيىن سەن بىلەن بىللە كېتىمەن » دەپ ۋەدە بەردى . ئەۋلاد خۇش بولۇپ ئۆز ۋىلايىتىگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقتى . يولدا ئەبولئەلى بىلەن لەندىھۇر چىقىپ كەلدى . ئەبۇلئەلى خوجا ئەمرىنى : « كېلىۋاتقانلار نېمە ئادەملەركىن ئۇقۇپ كەل » دەپ ئەۋەتتى ، خوجا ئەمرى ئەۋلاد لەشكەرلىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ بىر كىشىدىن :

ــ بۇلار كىم ؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇ ئادەم :

ــ پادىشاھ ھەيىتەكشۈەرنىڭ كۈيئوغلى ، ئېتى ئەۋلاد مىرزىبان ، ــ دەپ جاۋاب بەردى .

خوجا ئەمرى ئەبۇلئەلىنىڭ قىشىغا قايتىپ بېرىپ ، مېھرىنىگارنى ئەۋلاد مىرزىبانغا نىكاھلاپ بەرگەن ئىشنى دېمەي ، باشقا ۋەقەلەرنى بايان قىلدى . ئاندىن خوجا ئەمرى ئۆزىنى تاناپ پالۋان سىياقىدا قىلىپ ئەۋلادنىڭ قېشىغا كەلدى . ئۆشنىسگە دۇمباقنى ئېسىپ ، غەزەل بىلەن شۇنداق ئويناۋەتتىكى ، ھەممە ئادەم خۇش بولۇپ پۇل ـ مال ئىنئام قىلدى . خوجا ئەمرى ئەۋلادقا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ :

ــ ئى شاھزادە ، پەرمان قىلسىڭىز ، ياغاچتىن ئادەم پەيدا قىلايلى ، ئۇزۇنلۇقى 110 گەز بولغاي ، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن نەرسىلەر پەيدا بولغاي ، ــ دېدى . ئەۋلاد :

ــ دەرھال ئېلىپ كېلىڭلار ! ــ دەپ بۇيرۇدى . خوجا ئەمرى

قايتىپ كېلىپ لەندىھۇرغا :

ـــ دەرھال كېيىنىپ مەن بىلەن يۈرۈڭ ، ـــ دەپ لەندىھۇرنى بېشىدىن ئايىغىچە چاپانغا يۆگەپ باغلىدى . ئاندىن :

ـــ ھەي لەندىھۇر ، مەن سىزنى ئۇنىڭغا « تەزىم قىل » دېسەم ، ئۇنىڭ پۇتىنى مەھكەم تۇتۇپ قويۇپ بەرمىگەيسىز ، ـــ دەپ تاپشۇردى .

ئۇلار ئەۋلادنىڭ قېشىغا كەلدى . ئەۋلاد ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغان ئىدى .

ـــ كىرسۇن ، ـــ دېدى ئەۋلاد . خوجا ئەمرى لەندىھۇر بىلەن ئويۇنغا چۈشتى . خوجا ئەمرى نەچچە نۆۋەت لەندىھۇرنىڭ بېشىغا چىقىپ ئويناندى . ئاندىن :

ـــ ھەي ياغاچ ئادەم ، شاھزادىگە تەزىم قىلمىڭكى ، ھېچقانداق ئادەم تېخىچە بۇنداق تەزىمنى قىلىپ باقمىغان بولغاي ، ـــ دېدى .

لەندىھۇر تەزىم قىلىپ ئەۋلادنىڭ كەمىرىدىن تۇتۇپ دەس كۆتۈردى . خوجا ئەمرى بىلەن لەندىھۇر نەرە تارتىپ ئەۋلادنى تۇتتى . ئۇنىڭ لەشكەرلىرى قېچىشقا باشلىدى . ئۇلار نۇشىرۋاننىڭ قېشىغا بېرىپ :

ـــ ئەۋلادنى ئەبۇلئەلى ئەسىر قىلدى . قىزىڭىزمۇ ئەمدى ئەبۇلئەلىگە تەۋە بولدى ، ـــ دېيىشتى .

خوجا ئەمرى بىلەن لەندىھۇر ئەۋلادنى ئەبۇلئەلىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى ھەم تامام ۋەقەنى بايان قىلدى . ئەبۇلئەلى : « ئەبۇلئەلى لەندىھۇر بىلەن قايتىپ كەلدى » دەپ نوشىرۋانغا خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئادەم ئەۋەتتى . نوشىرۋان ئەبۇلئەلىنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى . ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى . نوشىرۋان :

ـــ گۇستىھەمدىن سىزنى « ئۆلۈپتۇ » دەپ يامان خەۋەر ئاڭلاپ ، ئۇنى ھەيدەۋەتتىم ، ـــ دېدى . ئاندىن ئەبۇلئەلىنى بارگاھىغا باشلاپ نازۇ ـ نېمەتلەر تارتتى ، ئالتۇن پىيالىلەرنى گەردىشكە كىرگۈزۈپ مەي ئىچىش باشلىنىپ كەتتى . خۇش ئاۋاز نەغمىكەشلەرنىڭ نەغمىلىرى كۆڭۈلنى لەرزىگە سالماقتا ئىدى .

ئەبـۇلئەلـى پـادىـشـاھ بـىلەن 40 كۈنگىچە مەي ئىچتى . مېھرىنىگار بولسا ئەبۇلئەلىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، خۇشلۇقىدىن بىر خەزىنە مالنى ئەبۇلئەلىنىڭ ھەققىدە مەدايىن خەلقىگە تارقىتىپ بەردى .

41 ـ كـۈنـى زىـيـاپەت ئاخىرلاشتى ، ئەبۇلئەلى ئۆزىنىڭ بارگاھىغا ياندى . نۇشىرۋان بەختەكنى چاقىرتىپ :

ـــ ئەبـۇلئەلى ئەمدى توي تەلىپىنى قويسا نېمە دېمەك كېرەك ؟ ـــ دەپ سورىدى . بەختەك دېدىكى :

ـــ ئى پـادىـشـاھ ئادىـل ، بـۇ ئـىشنىڭ تەدبىرى ئاساندۇر . « سىز لـەنـدىـھـۇرنـىـڭ بېشىنى ئېلىپ كېلىدىغان بولغان ئىدىكىز ، ۋەدىڭىزدىن يـېـنـىـپ تـىرىك ئېلىپ كەپسىز . شۇ ۋەجدىن مېھرىنىگارنى ئەۋلادقا بەرـ دۇق » دېسىڭىز گەپ تۇگەيدۇ .

بـىـرنـەچچە كۈندىن كېيىن ئەبۇلئەلى مېھرىنىگار توغرىسىدا خوجا ئەمـرىـنـى سـۆز ئاچقۇزدى . نۇشىرۋان بەختەكنىڭ ئۆگەتكىنىدەك جاۋاب بەردى . لەندىھۇر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ، كۈرسىدىن چۈشۈپ :

ـــ ئەگـەر بـاش لازىـم بـولـىدىـغان بولسا ، ھېلىغۇ بىر بېشىم بار ئىـكـەن ، مـىـڭ بـېـشىم بولسىمۇ ھەزرەت ئەبۇلئەلىگە تەقدىم بولسۇن ، ـــ دېدى . ئەبۇلئەلى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇراتتى . بەختەك :

ـــ ئەگـەر پـادىـشـاھ بـۇيـرۇسـىلا لـەنـدىھۇرنىڭ بېشىنى كەسمەك كېرەك ، ـــ دېدى .

نـۇشـىرۋان بەختەك ھامزادىگە ئىشارەت قىلدى . بەختەك جاللاتنى چـاقـىـردى . جـاللاتلار يـۈگـۈرۈشـۈپ بـارگـاھقـا كـىردى ۋە لەندىھۇرنى چاپماقچى بولدى . ئەبۇلئەلى بۇنى كۆرۈپ غەزەپ ئاتەشلىرى لاۋلىدىدى ـ دە ، كـۇرسـىـدىـن چـۈشـۈپ ، جـاللاتنىڭ گەردىنىگە بىر مۇشت ئۇردى . جـاللاتـنـىـڭ بوينى ئۇزۇلدى ، بەختەك يۈگۈرۈپ كەلدى . بەختەكنى بىر مـۇشـت بـىلەن يىقىتىپ باغلىدى . نۇشىرۋان ھەيرىمگە كىرىۋالدى . بەخـتەكنى كۆپ ئازابلاپ بولۇپ قويۇپ بەردى . بەختەك قېچىپ نۇشىرۋاننىڭ قېشىغا كەلدى . نۇشىرۋان سورىدىكى :

ـــ هەي بەختەك ، ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك ؟

ـــ يەنە بىر تەدبىرىم بار ، ـــ دېدى بەختەك ، ـــ « مېھرىنىگار ئالەمدىن ئۆتتى » دەپ ھەممە ئادەم چۇقان سېلىپ يىغلاشسۇن . ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان ئادەمدىن بىرسىنى ئۆلتۈرۈپ تاۋۇتقا سېلىپ ، ئىززەت بىلەن دەپنە قىلايلى . مۇشۇنداق قىلساق ، ئەبۇلئەلىنىڭ ئاشقلىق پىراقى سۇسلىشىدۇ .

نۇشىروان بەختەكنىڭ دېگىنىدەك قىلدى . قىزىغا قارا تۇتتى ، ئەبۇلئەلى ھەم ماتەمدار بولدى . لەندىھۇر بىلەن خوجا ئەمرى تاماشا كۆردى . بۇ ئىككىسى بىر ـ بىرى بىلەن قۇچاقلاشماقتا ئىدى . ئەبۇلئەلى ئەمرىنىڭ قېشىغا كېلىپ :

ـــ هەي ھەييارلار ، سىلەر مېنىڭ ماتەمىنى مەسخىرە قىلماقچىمۇ ؟ ـــ دېدى .

ـــ ئىشىنىڭ قانداقلىقىنى ھېلى بىلىپ قالسىز ، ـــ دەپ خوجا ئەمرى جىنازىنى ئوغرىلاپ كەلدى . ئېچىپ كۆرگەن ئىدى ، بىر قېرى خوتۇنىنىڭ جەسىتى چىقتى . ئەبۇلئەلى كۆرۈپ كۈلۈپ ، جايىغا ئاپارغۇزۇپ قويدى ، ئاندىن بارگاھىغا ياندى . ئەبۇلئەلى نۇشىروانىنىڭ قېشىغا كەلدى . خوجا ئەمرى بەختەككە غەزەپ قىلغان ئىدى ، بەختەك :

ـــ ئەبۇلئەلىنى سىناپ باقماق ئۈچۈن شۇنداق قىلغانتۇق ، ـــ دېدى . ئەبۇلئەلى بەختەككە غەزەپلىنىپ تۇراتتى ، بەختەك ئەمرىگە ئىشارەت قىلىپ :

ـــ ساڭا بىرنەرسە بېرەي ، ـــ دېدى . ئۇنىڭ ۋەدىسىگە ئىشىنىپ ئەبۇلئەلى بەختەكنى قويۇپ بەردى .

نۇشىروان بەختەككە :

ـــ هەي ۋەزىر ، ئەمدى ماڭا نېمە تەدبىر كۆرسىتىسەن ؟ ئەبۇلئەلىنىڭ تەشۋىشى بىر تەرەپ بولغاي ، ـــ دېدى .

بەختەك دېدىكى :

ـــ مەن بىر ھىيلە تاپتىم ، ئەبۇلئەلىنىڭ ئون جېنى بولسىمۇ بىرى

قۇتۇلالمايدۇ .

ـــ ئۇ قانداق تەدبىر ؟ ـــ سورىدى نۇشرۇۋان .

ـــ ئۇ شۇنداق تەدبىركى ، ئەتە ئەبۇلئەلى كەلگەندە مەن ئەرز قىلىپ : « مىسىردىن باج - خىراج كەلمىدى ، يارلىق بەرگەيسىز » دەيمەن . سىز : « بۇ ئىشقا كىم بارىدۇ ؟ » دەپ سورايسىز . جەزم قىلمەنكى ، ئەبۇلئەلى « مەن بارىمەن » دەپ مەيدانغا چىقىدۇ . مۇشۇ ئارقىلىق ئۇنى يوقىتىمىز ، ـــ دېدى بەختەك .

ئەتىسى ئەبۇلئەلى كەلدى . ئۇلار سەندەلدە ئولتۇرۇشاتتى ، بەختەك سەندەلدىن چۈشۈپ ، پادىشاھنىڭ تەختى ئالدىغا كېلىپ :

ـــ ئى پادىشاھىئالەم ، مەلۇم بولغايكى ، ئۇچ يىل بولدى ، مىسىر ، يۇنان ، رۇملاردىن باج - خىراج كەلمىدى ، ـــ دېدى . نۇشرۇۋان سورىدى :

ـــ نېمە سەۋەبتىن كەلمەيدۇ ؟

ـــ ئىلگىرى گۇستىھەم بارار ئىدى ، گۇستىھەمنى قوغلۇۋەتكەندىن كېيىن ، بىر كىم بارمىدى . ئەمدى كىمنى ئەۋەتسەك بولار ؟ ـــ جاۋاب بەردى بەختەك .

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئەبۇلئەلى غەزەپلىنىپ :

ـــ گۇستىھەم بولمىسا باشقا ئەر يوقمىكەن ؟ مانا مەن بارىمەن . ئەگەر ئۇچ شەھەرنىڭ خىراجىنى ئېلىپ كېلەلمىسەم ، مېھرىنگارنىڭ ئىسمىنى ھەرگىز تىلىمىغا ئالمايمەن ! ـــ دەپ ئەھدە قىلىپ لەشكەرلەرنى جابدۇندۇردى .

بەختەك ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئۇلۇغلىرىغا « ئەبۇلئەلىنى كۆرسەڭلار شۇئان ئۇجۇقتۇرۇڭلار » دەپ نامە پۈتۈپ ئەۋەتتى .

ئەبۇلئەلى يۇنانغا يۈرۈش قىلىپ ، ئەيدىن شاھنى ئۆلتۈرۈپ ، يۇنان ئەھلىنى ئەل قىلدى . ئۇچ يىللىق خىراجنى ئالدى . ئاندىن رۇمغا نامە ئەۋەتتى ، مەزمۇنى مۇنداق ئىدى :

« قەيسەر رۇم بىلگىل ۋە ئاگاھ بولغىنكى ، ئۇچ يىلدىن بۇيان نۇشرۋان ئىبنى كەيقۇباد شەھرىيارىڭنىڭ تەخت پايەسىگە خىراج بەرمەپسىلەر ، پادىشاھ مېنى ئەۋەتتى ، باج - خىراج بەرمىسەڭ ، قولۇمغا شەمشەر ، گۈرزا ئېلىپ سېنى مەدايىنغا ئېلىپ بارىمەن . يۇنانغا باردىم ، ئۇنىڭ پالۋانلىرىنى قولۇمغا كەلتۈردىم ، ئەيدىن ئۆلدى . ئەمدى سېنىڭ دىيارىڭغا كەلدىم ، خىراجنى كېچىكتۈرسەڭ ، ئەيدىنىڭ كاللىسىنى كەسكەن قىلىچ سېنىڭكىنىمۇ كەسكۈسىدۇر » .

قەيسەر رۇم نامەنى يىرتتى . جەڭگە تەييارلاندى . نەچچە كۈن ئېلىشىپ ، ئاخىر پالۋانلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئەل بولدى . يۇنان بىلەن رۇمنىڭ خىراجنى ئەبۇلئەلى مۇقبىلدىن مەدايىنغا ئەۋەتىپ بەردى . قەيسەرنى رۇمدا قويۇپ ، پالۋانلارنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ رۇمدىن كۆچۈپ مىسرغا يۈردى . ئەزىز مىسرى « ئەبۇلئەلى يۇنان ۋە رۇمنى پاتمە قىلىپ مىسرغا كېلىۋاتقۇدەك » دەپ ئاڭلاپ ، بەگلىرىنى چىللاپ مەسلىھەت قىلدى . « ئەبۇلئەلى كەلسە ، ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالايلى ، مىسرغا ئېلىپ كىرىپ مېھمان قىلىپ ، دورا بىھوش بېرىپ باغلاپ ، نۇشرۋانغا ئەۋەتەيلى » دەپ قارار قىلىشتى .

ئەبۇلئەلى مىسرغا يېتىپ كەلدى . ئەزىز مىسرى بەگلىرى بىلەن چىقىپ ھەدىيىلەر ئېنئام قىلىپ ، ئەبۇلئەلى بىلەن كۆرۈشتى . ئەبۇلئەلمۇ ئەزىز مىسرىغا كۆپ ئىلتىپاتلار كۆرسىتىپ ، ئالىي لىباسلار كىيگۈزدى . ئەزىز مىسرى ئۇلارنى بارگاھىغا باشلاپ ئاپىرىپ شۇنداق كاتتا زىياپەت بەردىكى ، نەغمە - ناۋانىڭ ساداسى پەلەككە يەتتى . ئارقا - ئارقىدىن ساقيان سەمەن ساقا پىيالىلەرنى گەردىشكە كىرگۈزۈپ تۇرۇشتى . تائاملار كەلتۈرۈلدى ، ئۇنىڭغا دورا بىھوش قوشۇلغان ئىدى . تائاملارنى يەپ ئەبۇلئەلى ۋە باشقا پالۋانلار ئارقا - ئارقىدىن بىھوش بولۇپ يىقىلدى . ئان-

دىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى باغلاپ كېچىسى ھەلەپ جەزىرىسىگە ئەۋەتتى. ئارقىدىن نۇشىرۋانغا: «ئەبۇلنى ھەممە پالۋانلىرى بىلەن قوشۇپ بەند قىلدۇق، نېمە يارلىق بار ئىكەن؟» دەپ نامە ئەۋەتىشتى.

نامە نۇشىرۋانغا يەتكەندىن كېيىن، نۇشىرۋان بەختەكتىن:

— نېمە قىلماق كېرەك؟ — دەپ سورىدى.

— ئى پادىشاھىئالەم، — دېدى بەختەك، — بۇ ئىشنى ئەزىز مىسىرغا تاپشۇرۇپ «ئەبۇلئەلنى لەشكەرلىرى بىلەن ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى نۇشىرۋاننىڭ تەختى پايەسىگە ئەۋەتكىن» دەڭ.

پادىشاھ خوجا ئابۇزەر جەمھۇردىن سورىدى:

— ئەزىز مىسىرىنىڭ نامەسى كەلدى. ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟

— مەن ئەبۇلئەلنىڭ تەلىيىگە قۇرئە سالغان ئىدىم، 195 يېرىم يىل ئۆمرى بار ئىكەن. ئەزىز مىسرى نېمە قىلالىسۇن؟ — دەپ جاۋاب بەردى خوجا ئابۇزەر ھاكىم. بەختەك:

— ئى پادىشاھىم، ئەبۇلئەلنى ئەمدى ئۆلتۈرۈش كېرەك. ئۆز قولىڭىز بىلەن نامە پۈتۈڭ، — دەپ تەلەپ قىلدى. پادىشاھ ئۆزى قەغەز-قەلەم ئېلىپ «ئەبۇلئەلنى ئۆلتۈرسۇن» دەپ يازدى. نۇشىرۋاننىڭ نامەسى ئەزىز مىسرىغا يەتتى. ئەبۇلئەلنى ھەلەپتە بەند قىلدى.

ئەلقىسسە: مۇقبىل مەدايىندا ئىدى. ئۇ، بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، بۇرادەرلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بىرمۇنچە ھەتتارلىق ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ سودىگەر قىياپىتىدە يولغا چىقتى. ھەلەپكە بېرىپ، ئۇ يەردە ھەتتارلىق دۇكىنى ئاچتى. بىر تەرەپتىن سودا قىلىپ، بىر تەرەپتىن زىندان بەند بىلەن دوستلۇق ئورناتتى.

ئەمدى ھەلەپ جەزىرىسىنىڭ ھاكىمىغا كەلسەك، ئۇ ئەزىز مىسرىنىڭ كۆيئوغلى ئىدى. ئۇنىڭ بىر قىزى بولۇپ، ئۇ قىز چۈشىدە كۆردىكى، ئاسماندىن بىر ئىشىك ئېچىلدى، ئاندىن بىر تەخت چۈشتى. ئول تەختتە بىر نۇرانە كىشى ئولتۇرۇپتۇ، قىز ئۇ كىشىدىن: «سىز كىم

بولسىز ؟ » دەپ سورىدى . « مەن مۇقبىلنىڭ بوۋىسى بولىمەن » دېدى . قىز يەنە سورىدى : « مۇقبىل قەيەردە ؟» « ئۇ بازاردا دۇكان ئېچىپ ئولتۇرىدۇ . مەن سېنى شۇنىڭغا ئېلىپ بەرمەكچىمەن . سەن پالانى يەرگە بارساڭ ، ئۇنىڭ چىراي شەكلى ، رەڭگرويى مۇنداق » دەپ غايىب بولدى . قىز شۇئان ئۇيقۇدىن بىدار بولدى . ئەتىگەندە تۇرۇپ بازارغا باردى . بوۋاي دېگەن يىگىتنىڭ دەل ئۆزى تۇرۇپتۇ . قىز ئۆزىنىڭ كۆرگەن چۈشلىرىنى مۇقبىلغا ئېيتتى . كەچ كىرگەندە قىز مۇقبىلنى ئېلىپ زىندان بېشىغا باردى . زىندان بەند مۇقبىل بىلەن دوست ئىدى . قىز زىندان بەندكە نۇرغۇن ئىنئام بەردى . ئاندىن ئەبۇلئەلىنى يارانلىرى بىلەن زىنداندىن خالاس قىلدى . بۇلارغا قىز ئاش ـ تائام بېرىپ بولۇپ ، بېرىپ ھەلەپ پادىشاھنىڭ تىغ تارتتى . پادىشاھ ئۆلگەندىن كېيىن ، ئەبۇلئەلىنى يارانلىرى بىلەن مېھمان قىلدى .

ئەبۇلئەلى ھەلەپتىن چىقىپ مىسىرغا باردى . سېپىل دەرۋازىلىرىنى ۋەيران قىلدى . ئەزىز مىسىرنى ئۆلتۇرۇپ ، شەھەردە داغدۇغا پەيدا قىلدى .

ئەزىز مىسىرنىڭ ناھۇرشا ئاتلىق بىر ئايال قېرىندىشى بار ئىدى ، ناھۇرشا ئۆزى ئەل بولۇپ ، 40 كېچە ـ كۈندۈز مېھمان قىلىپ ، ھاراق ـ شاراب ئىچىشىپ ئىشرەت قىلدى . ناھۇرشانىڭ بىر قىزى بار ئىدىكى ، بەغايەت ساھىبجامال بولۇپ ، ئۇنىڭ شۆھرىتى ئالەمگە پۇر بولغان ئىدى ، ئۇنى ئەبۇلئەلىگە كېنىزەك قىلىپ بەردى .

ئەبۇلئەلى ئۇ قىزنى نىكاھىغا ئالدى . مىسرنى ناھۇرشاغا تاپشۇردى . ھەلەپنى زىندان بەندگە تاپشۇردى . ئۆزلىرى مەدايىنغا راۋان بولدى .

گۇستەھەمنىڭ مۇغلات پادىشاھىنى كەلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە : گۇستەھەمنىڭ جاسۇسلىرى مۇغلات پادىشاھى زوفىننى تاپتى ۋە ئۇنىڭغا :

— سىز بېرىپ نۇشرۋاننىڭ كۈشەندىسى ۋە بېقىۋالغان ئوغلى ئەبۇلئەلىنى يوقىتىپ بەرسىڭىز ، مېھرىنىگارنى سىزگە بەرمەكچى ، — دېدى . زوفىن ماقۇل بولدى ۋە لەشكەر تارتىپ مەدايىنغا قاراپ يول ئالدى . ئەۋەتكەن جاسۇسلاردىن نۇشرۋان خەۋەرسىز ئىدى . « مۇغلات شاھ لەشكەر تارتىپ كەپتۇ » دەپ نۇشرۋانغا خەۋەر يەتتى . زوفىننىڭ لەشكەرلىرى مەدايىنغا يېقىن كەلگەندە ، ئوزۇق - تۈلۈكى تۈگەپ كەتتى . بۇ خەۋەرمۇ نۇشرۋانغا يەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، نۇشرۋان تامام لەشكەرلىرى بىلەن ئاتلىنىپ يولغا راۋان بولدى . ئۇلار ئىراق زېمىنىدا ئۇچراشتى . زوفىن نۇشرۋاننىڭ لەشكەرلىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . نۇشرۋاننىڭ ئالدىدا 80 مىڭ ئالتۇن كۈلاھلىق ، ئالتۇن كەمەرلىك لەشكەر بار ئىدى . 4200 تاجدار خىزمەتچىدە ئىدى ، 700 پالۋان گۈرزلىرىنى تەييارلاپ ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى . زوفىن نۇشرۋان شاھنى كۆرگىلى كەلدى ، كۆردىكى ، پادىشاھ بارگاھىنىڭ 1000 تۈۋرۈكى بولۇپ ، مىخلىرى ئالتۇندىن ، يوپۇقلىرى ئەتلەستىن ، تاناپلىرى ئەۋرىشىمدىن ئىدى . نۇشرۋان تەختتە ئولتۇردى . زۇفىنغا ئاش - تائام كەلتۈردى . شاھانە سورۇن ھازىرلىنىپ نەغمە - ناۋا

پەللىگە يەتتى .

نۇشىرۋان بىلەن زوفىن ئوتتۇرىسىدا ئەبۇلئەلىنىڭ گەپ - سۆزى چىقتى . گۇستىھەم ئارىغا چۈشۈپ ، ئەبۇلئەلىنى ئۆلتۈرۈپ بېرىشكە زوفىندىن ئەھدە ئالدى . زوفىن ئەبۇلئەلى بىلەن جەڭ قىلىشقا ئالدىرىماقتا ئىدى .

ئەمدى گەپنى ئەبۇلئەلىدىن ئاڭلايلى :

ئەبۇلئەلى مەداينىغا كېلىپ ، بولغان ئىشلاردىن خەۋەر تاپتى . ئاندىن مېھرىنگارنىڭ بارگاھىغا كېلىپ ، ئۇنى ئۆزىنىڭ بارگاھىغا ئېلىپ كەتتى . مەئدى گۇستىھەمنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ، ئۇنىڭ قىزىنى ئالدى . خوجا ئەمرى بەختەكنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ، ئۇنىڭ قىزىنى ئالدى . ئۇلار قىزلارنى ئۆزلىرىگە نىگار قىلدى . بۇ خەۋەر نۇشىرۋانغا يېتىپ ، تامام لەشكەر مەداينىغا راۋان بولدى . ئەبۇلئەلى مېھرىنگار قاتارلىق ئۈچ قىزنى مەككىگە ئەۋەتتى . ئاندىن ئەبۇلئەلى نۇشىرۋانغا نامە يوللىدى . نامە مۇنداق ئىدى :

« پادىشاھ زالىم ، بىلگىل ۋە ئاگاھ بولغىنكى ، سەن ماڭا لەندىھۇرنىڭ بېشىنى سەرەندىپتىن ئېلىپ كەلسەڭ قىزىمنى بېرىمەن دېدىڭ . لەندىھۇرنى تىرىك ئېلىپ كەلدىم . ئەمما ، قىزىڭنى بەرمىدىڭ . گۇستىھەمگە زەھەر بەرگۈزدىڭ . ئاندىن شەھىرى يۇنان ، شەھىرى رۇم ، شەھىرى مىسرغا ئەۋەتتىڭ . قارۇنغا زەھەر بەرگۈزدىڭ . سەن ۋەدەگىدە تۇرماي قىزىڭنى يەنە مۇغلاتقا بەرمەكچى بولدۇڭ ، ئول قىزنى خۇدا ماڭا بەردى . ئەگەر رازىلىقىڭ بىلەن قىزىڭنى ماڭا ھالال قىلىپ بەرسەڭ بەردىڭ ، بولمىسا سېنىڭ سەۋەبىڭدىن تىغمدا ئۆلگەنلەرنىڭ ھېسابىنى ئۆزۈڭ بېرىسەن» .

نامە نۇشىرۋانغا يەتتى . بەختەك نامەنى كۆرۈپ ئاچچىقلاندى ۋە

ئەلچىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى . پادىشاھ ھەرقانچە مەنئى قىلسىمۇ ئۇنىماي جېدەل چىقاردى . ئەلچىلەر تەستە چىقىپ كەتتى . بولغان ۋەقەنى ئەبۇلئەلىگە بايان قىلدى . نۇشىرۋان جەڭ قىلماق بولۇپ زوفىن بىلەن بىرلىشىپ سەپ تۈزدى . قاتتىق جەڭ بولدى . جەڭدە گۈستەھەم ۋە ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى جېنىدىن جۈدا بولدى . ئەبۇلئەلى زوفىندىن زەخمە يەپ مەككىگە ياندى . خوجا ئەمرى كېچىسى ھەييارلىق ھۈنەرلىرىنى ئىشقا سېلىپ زوفىن يانىغا يەرگە بېرىپ ، ئۇنى دورا بىھوش بىلەن مەست قىلىپ قەلئەگە ئېلىپ كىردى . ئاندىن نۇشىرۋاننىڭ ئوردىسىغا باردى . ئۇنىڭغىمۇ دورا بىھوش بېرىپ ئېلىپ كەلدى . ئاندىن بەختەكنى ئېلىپ كەلدى .

تاڭ ئاتتى ، ئەبۇلئەلى بۇ ئۇچ كىشىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە :

ـــ مەست قىلىپ تۇتۇپ كېلىش پالۋاننىڭ ئىشى ئەمەس ، بۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار ! زوفىن بىلەن بەختەكنى نېمە قىلساڭلار مەيلى ، ئەمما نۇشىرۋان ئاتام ھەم قېينىاتامدۇر ، ئۇنىڭغا ئازار يەتسە ، مېھرىنگارنىڭ دىلى رەنجىيدۇ ، ـــ دېدى .

شۇنداق قىلىپ ، زوفىن بىلەن بەختەكنى قەلئە دەرۋازىسىغا ئېسىپ 300 غۇلدىدىن ئۇرغۇزۇپ ، خۇن ھەققى ئۈچۈن 3000 تۆگە ئاشلىق تاپشۇرغۇزدى . نۇشىرۋاننى ئازارسىز قايتۇردى . ئەبۇلئەلىنىڭ لەشكەرلىرى دەمەشقتىن ئۆتۈپ ، زوفىنىڭ مەملىكىتىنى ئالدى .

چىن پادىشاھى ئەھمەدى ئارسلاننىڭ نۇشىرۋاندىن خۇن تەلەپ قىلغانلىقى

نۇشىرۋان پەرەڭدىن چىقىپ سەقلاتقا يەتكەن ئىدى ، « چىن پادىشاھى ئەھمەدى ئارسلان كېلىۋاتىمىش ، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى قۇم - تۇپراقتىن تولىمىش » دەپ خەۋەر يەتتى . نۇشىرۋان دەرھال ئەلچى ماڭدۇرۇپ سالىمىنى يەتكۈزدى . ئەھمەدى ئارسلان غەزەپ بىلەن :

ــ ھەي ئەلچى ، مېنىڭ ئاغام بەھرامنى ھېيلە بىلەن ئېلىپ بېرىپ ئۆلتۈرۈپسىلەر ، ئۇنى نۇشىرۋان ئۆلتۈردى . مەن ئۇ چاغدا كىچىك ئىدىم ، ئەمدى چوڭ بولدۇم ، ئاغامنىڭ خۇنىنى تۆلىتىمەن ، مەداينىنىڭ شەھەرلىرىنى ۋەيران قىلىمەن . مېنىڭ ئالدىمدا 12 مىڭ ئالتۇن كۈلاھلىق ، ئالتۇن كەمەر ، ئالتۇن تاجلىق شاھ بار . لەشكەرلىرىمنىڭ ھېسابى يوق ، مىڭ جېنىڭلار بولسىمۇ مەندىن قۇتۇلالمايسىلەر . نۇشىرۋاننىڭ تامام لەشكەرلىرى مېنىڭ بىر پالۋىنىمغا تەڭ بولالمايدۇ . ئەگەر پۇتمىسەڭ كۆرۈپ باققىن ! ــ دەپ پەرمان قىلدى .

ئەلچى ئېگىز بىر يەرگە چىقىپ قارىغان ئىدى ، سىپاھلار شۇنداق كۆپ ئىدىكى ، 20 مىڭ ئۇمۇدبەردار ، 20 مىڭ بەلارەڭ ئەندازنى كۆردى . ھەممىسى ئاجايىپ غەيىۋر ئىدى . ئەلچىلەر ئۇلارنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ :

ــ ئى پادىشاھىم ، بەھرامنى نۇشىرۋان قويۇپ بەرگەن ئىدى ، گۇستىھەم بىلەن ئەبۇلئەلى ئۆلتۈردى . نۇشىرۋان ئاچچىقلاپ گۇستىھەمنى ئۆلتۈردى . ئەمما ، ئەبۇلئەلىگە كۈچى يەتمىدى . ھازىر جەڭ ئۇستىدە ئى-

دۇق ، سىلەرنى كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ ، نۇشرۇان ناھايىتى خۇش بولدى ، ــ دېدى . ئەھمىدى ئارسلان :

ــ سىلەرنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى ئىدىم ، قايتىڭلار . ئەبۇلئەلنى ئامان قويمايمەن ، ــ دەپ ئەلچىلەرنى يولغا سالدى .

ئەلچىلەر كېلىپ تامام ۋەقەنى بايان قىلدى . نۇشرۇان ئاڭلاپ غەمدە قالدى ، قالغان شەھەرلەرگە تېز لەشكەر ئەۋەتىشكە پەرمان قىلدى . رۇم ، ئىراق ، چىن ماچىن ، ھىراتقۇم ، كاسان قاتارلىق جايلارغا ھەيبارلار كېچىلەپ نامە ئېلىپ باردى . ئۇلار نامەنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ سەپاھلىرى بىلەن مەدايىنغا ، بەزىلىرى سەقلاتقا راۋان بولدى . يەنە : «ئەھمىدى ئارسلان كۇھستان يولى بىلەن مەدايىنغا كېتىپتىمىش ، نۇشىرۋاننىڭ شەھىرىنى ۋەيران قىلىپ ، بالا ـ ۋاقىلىرىنى ئەسىر قىلىپ ، مەدايىندا تۇرۇپ جەڭ قىلمەن دەپتىمىش » دېگەن خەۋەر نۇشرۇانغا يەتتى . نۇشرۇان شۇئان 20 لەك لەشكەرنى مەدايىننى قوغداشقا ئەۋەتتى .

بۇ خەۋەر ئەبۇلئەلگە يەتتى . مېھرىنگار ئاتىسى نۇشرۇاندىن ۋە ئەھلى جامائەتتىن ئەنسىرەپ ، ئەبۇلئەلدىن ياردەم تەلەپ قىلدى . ئەبۇلئەلى دەرھال لەشكەر چىقىرىپ ئەھمىدى ئارسلان ئۆتىدىغان كۇھستان يولىنى توستى ۋە مۇنداق نامە ئەۋەتتى :

« ھەي ئەھمىدى ئارسلان ، ئەگەر ئەر بولساڭ ، ئەرلەر بىلەن جەڭ قىلغىن ، خوتۇنلار بىلەن جەڭ قىلماق پالۋانلارغا مۇناسىپ ئەمەستۇر . 〈 ئەھمىدى ئارسلان كېلىپ ئەرلەردىن قېچىپ خوتۇنلار بىلەن جەڭ قىلغان 〉 دېگەن نامغا قالساڭ ، تا قىيامەتكىچە نەپرەتكە قالسەن . نۇشرۇان يەتتە ئىقلىم پادىشاھىدۇر ، سەن بولساڭ بىر ئىقلىم پادىشاھى . نۇشرۇاننىڭ قىزى مەندىدۇر . جەڭ قىلساڭ مەن بىلەن قىل ، مەن ساڭا ئۇلارنى ھەرگىز ئەسىر قىلىپ بەرمەيمەن » .

نۇشرۋاننىڭ 20 لەك لەشكرى كۇھستان يولىنى توسۇپ تۇرغان ئىدى ، ئەھمەدى ئارسلانىڭ كېلىشى بىلەن قېچىپ مەدايىنغا بېرىپ دەرۋازىنى تاقاپ تۇردى . نۇشىرۋان لەشكەرلىرىنىڭ قېچىشىغا ، ئەبۇلئەلىنىڭ سەركەردىلىرىدىن لەندىھۇر كۇھستان يولىنى توسۇپ ئەھمەدى ئارسلان لەشكرىنى ئۆتكۈزمىدى .

بۇ خەۋەر ئەھمەدى ئارسلانغا يېتىپ ، ئۇچ كۈندىن كېيىن بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى . ئىككى تەرەپ سۇلھىگە كەلدى ، ئەبۇلئەلى ئەھمەدى ئارسلانىڭ يولىنى قويۇپ بەردى . ئەھمەدى ئارسلانىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ نۇشىرۋان جەڭگە تەييارلاندى . ئەمما ، زوفىن بىلەن بەختەك ئەھمەدى ئارسلانغا تەسلىم خېتى تاپشۇرۇپ ، ئۇلار بىلەن بىرلىشىپ ئەبۇلئەلىنى يوقاتماقچى بولدى . پادىشاھ ھەرقانچە مەنئى قىلسىمۇ ئۇنىماي مۇنداق نامە يازدى :

« ئى ئەھمەدى ئارسلان ، ئەگەر پادىشاھلىق كېرەك بولسا ، تاج جەمشىتكە كېلىدۇ ، تەخت كيانىدا ئولتۇرۇدۇ . بىز سىزگە خىزمەتكار بولىمىز . ناۋادا دۇنيا كېرەك بولۇپ قالسا ، كيانىلارنىڭ خەزىنىسىنى سىزگە بېرىمىز . بەھرامغا تەقدىر قازا يەتكەن ئىكەن ، پۇشايمان پايدا بەرمەس . ئەبۇلئەلىنىڭ لەشكىرى ئالدىڭىزنى توسۇپتۇ . خالىسىڭىز بىرلىشىپ شۇلارنى يوقىتايلى » .

ئەھمەدى ئارسلان مۇنداق دەپ نامە يازدى :

« ھەي چۇمۇلىلەر ، ئەبۇلئەلىنىڭ لەشكرى بولمىغان بولسا ، بۇ كەمگىچە مەدايىننى ۋەيران قىلىپ ، نۇشرۋاننى ئەسىر قىلغان بولاتتىم . سىلەردەك ياخشىلىقنى بىلمەيدىغانلارغا رەھىم قىلىش گۇناھدۇر » .

ئەھمدى ئارسلان نامەنى يېزىپ بولۇپلا جەڭگە ھازىرلىق قىلدى ، ئاڭغىچە ئەبۇلئەلى يېتىپ كەلدى ۋە بەختەكنىڭ نامەسىنى كۆرۈپ يولنى قويۇپ بەردى . بىر - ئىككى ھۇجۇم بىلەن نۇشىرۋاننىڭ لەشكەرلىرىنى باسىرۇق قىلدى ، نۇشىرۋان قېچىپ مەدايىنغا كەتتى . بۇ چاغدا نۇشىرۋاننىڭ لەشكەرلىرى تەرەپ - تەرەپتىن يېتىپ كەلدى . رۇم ، مىسىر ، شام ، ئىران ، باغدات ، كۇفى ، يەمەن ، ھىسار ، ئىسفىھان ، خارتىمى جورجان ، مازاندىران ، تەبرىز ، ھىرات ، مەشھەد ، بۇخارا ، سەمەرقەنت پادىشاھلىرى جەڭگە تەييارلاندى . نۇشىرۋان تۇغ تۇۋىدە تۇردى . چىن لەشكىرى تەرەپتىن پالۋان ، مۇبارىزلەر مەيدانغا چۇشتى . ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھېسابى يوق ئىدى . جەڭ ئۇدا سەككىز كۈن داۋاملاشتى . نۇشىرۋان غەمكىن ئىدى . ئەبۇلئەلى ئارىغا چۈشۈپ ئەھمدى ئارسلانغا بەھرامنى گۇستەھەمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى بايان قىلىپ ، نۇشىرۋاننىڭ گۇناھسىزلىقىنى بىلدۈردى . شۇنىڭ بىلەن جەڭ توختىدى ، ئەھمدى ئارسلان خاقان چىنغا ياندى . نۇشىرۋان ئەبۇلئەلىدىن مىننەتدار بولدى ۋە مېھرىنگار بىلەن ئەبۇلئەلىنىڭ تويىنى قىلىپ بەردى . ئاندىن بەختەكنىڭ بارلىق بايلىقىنى خوجا ئەمرىگە تاپشۇردى . ئەبۇلئەلى بىلەن ئاتا - بالا بولۇپ ئىناق - ئىجىل ئۆتتى ، مەسلىھەتسىز ئىش قىلمىدى .

نۇشرۋاننىڭ دارغا ئېسىلىشتىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقى

بىر كۈنى خانىش نۇشرۋانغا :

ــ ئەمدى سىز مېنىڭ ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ ، كىيىملىرىمنى كىيىپ خوتۇن بولۇڭ ، مەن سىزنىڭ ئورنىڭىزدا نۇشرۋان بولۇپ تەختتە ئولتۇراي ، نەچچە مەرتىۋە جەڭ قىلىپ ئەبۇلئەلىدىن پەشۋا يەپ كەلدىڭىز ... ــ دەپ تەنە قىلدى .

نۇشىرۋان بۇ گەپكە چىدىماي ، ئۆزى يالغۇز بىر كېچە تاڭ ئاتقۇچە يول يۈردى . يولدا بىر پادىچى ئۇچرىدى . نۇشرۋان شاھانە سەرپايىلىرىنى پادىچىغا بېرىپ ، پادىچىنىڭ كونا چەكمىنىنى ئۆزى كىيىپ ، ئالتۇن پىچاقنى ئۇنىڭغا بېرىپ ، زەبۇن پىچاقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى . شۇ ماڭغانچە بىر يەرگە يېتىپ كەلدى . ئۇ يەردە بىرقانچە يىگىت ئولتۇرۇپتۇ . نۇشرۋان كۆڭلىدە « يىگىتلەرنىڭ قېشىغا بېرىپ باقاي ، ئۇلار بىر ـ بىرىنى قانداق ئىسسىم بىلەن چاقىرسا ، مەنمۇ ئۆزۈمگە شۇ ئىسىمنى قويىاي » دەپ ئويلاپ تۇرغان ئىدى ، يىگىتلەرنىڭ بىرسى :

ــ ھەي كەتتى كوسكوس ، ــ دەپ بىرەيلەننى چاقىردى .

نۇشىرۋان ئۆزىگە « كوسكوس » دەپ ئات قويۇپ يولغا راۋان بولدى . شۇ ماڭغانچە ئۇچ كۈن يۈرۈپ بىر ئۈزۈملۈك باغقا يەتتى . ئۇنىڭ قورسىقى ئاچ ئىدى . شورىدىن كىرىپ ، ئۈزۈمگە ئەمدىلا قول ئۇزىتىشىغا ، بىر ئىت كۆرۈپ قاۋىغىنىچە يۈگۈرۈپ كەلدى . ئىتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ

باغۇمن كىرىپ ، نۇشىرۋاننى تېرەككە باغلاپ ، ئۇزۇم يېگەننىڭ جازاسىنى راسا بەردى . نۇشىرۋان بىر كېچە - كۈندۈز باغلاقلىق تۇردى . باغۇمنى 300 تۇخۇسى بار ئىدى . نۇشىرۋاننى توخۇ باققىلى قويدى . نۇشىرۋان ئادىلدەك يەتتە ئىقلىم پادىشاھى قورساق ئۇچۇن توخۇ باققۇچى بولۇپ قالدى . باغۇمن كۈندە نەچچە قېتىملاپ :

ــ ھەي پالاكەت كوسكوس ، توخۇلىرىمنى ئوبدان باق ! ــ دەپ تاپىلاپ قويا تتى .

بىر كۈنى نۇشىرۋان توخۇ بېقىۋاتاتتى ، بىر توخۇ قاچماقچى بولدى . « تاخ » دەپ بىر چالما ئاتقان ئىدى ، چالما توخۇنىڭ پۇتىنى سۇندۇرۇپ قويدى . نۇشىرۋان ئۇ يەردىن قېچىپ يەنە تۆت كۈن يول يۈرۈپ ، بىر ئاشپەزنىڭ دۇكىنىغا كېلىپ ، ئوچىقنىغا ئوت قالدى . ئاشپەز كۈندە بىر پۇللۇق ئاش بەردى .

بىر كۈنى بىر سپاھ كېلىپ ئاش ئالدى ھەم :

ــ ئاشنى ئەۋەتىپ بەرگىن ، ــ دېدى . ئاشپەز نۇشىرۋاننى چاقىرىپ :

ــ پالاكەت كوسكوس ، بۇ ئاشنى ئاپىرىپ بەرگىن ، ــ دېدى . نۇشىرۋان ئاشنى كۆتۈرۈپ ئازراق ماڭغان ئىدى ، پۇتلىشىپ يىقىلىپ كەتتى ، ئاش تۆكۈلدى . ئاشپەز نۇشىرۋاننى ئاچچىقى چىققۇچە ئۇردى ۋە : « نەدىن كەلگەن بولساڭ شۇ يەرگە كەت » دەپ ھەيدەپ چىقاردى . نۇشىرۋان بىر سارايغا بېرىپ ئوت قالدى ، ئىشى ئەپلەشمەي قوغلاندى . ئاندىن بىر لەگگەرگە كەلدى .

ئەمدى گەپنى ئەبۇلئەلىدىن ئاڭلاڭ :

ئەبۇلئەلى بەسرىنىڭ بويىدا ئىدى . چەۋەنداز ھەييار بارگاھقا كىرىپ ئەبۇلئەلىگە بىر پارچە نامە بەردى . نامەدە مۇنداق دېيىلگەن ئىدى :

« مەنكى خوجا ئابۇزەر جەمھۇردۇرمەن . ئى ئوغلۇم ، بۇگۈن 20 كۈن بولدى ، نۇشىرۋان يوقاپ كەتتى . ھېچ

يەردىن نامە ـ نىشان ئالالمىدۇق . ئۇنى سىز تېپىپ كېلىڭ ، قانداقلا بولمىسۇن ئۇنىڭ سىزدە ئاتىلىق ھەققى بار . نامە تامام ۋەسسالام » .

ئەبۇلئەلى دەرھال خوجا ئەمرى ، مۇقبىللارنى ھەمراھ قىلىپ قەلەندەر سىياقىدا بولۇپ يولغا چىقتى . لەشكەرلەرگە لەندىھۇرنى سەردار قىلىپ قويدى . ئۇلار ئانىدا ئىزدەپ ـ بۇندا ئىزدەپ ئاخىر لەگگەرگە كەلدى . لەگگەردە 40 قەلەندەر بولۇپ ، چوڭىنىڭ ئىسمى بەھرام دەرۋىش ئىدى . ئەبۇلئەلى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا قاتار ئولتۇردى . چوڭ قەلەندەر :

ـــ سىلەر قەيەردىن كەلدىڭلار ؟ ـــ دەپ سورىدى . خوجا ئەمرى جاۋاب بېرىپ :

ـــ بىزمۇ سىلەرگە ئوخشاش ماكانسىز يوقتۇر ، ـــ دېدى ، ئاندىن ئەبۇلئەلىنى كۆرسىتىپ ، ـــ بۇنىڭ ئىسمى دەرۋىش پاكدۇر ، ـــ دېدى ، مۇقبىلنى كۆرسىتىپ ، ـــ بۇنىڭ ئىسمى دەرۋىش خاكسۇر ، ـــ دېدى .

نۇشىرۋان دەرۋىش بەھرامنىڭ خىزمەتكارى بىلەن ئوتۇنغا كەتكەن ئىدى . بىر چاغدا نۇشىرۋان بىر يۈدە ئوتۇننى ئېلىپ كەلدى . ئۇ ئەبۇلئەلىنى تونۇمىدى . بىر قەلەندەر نۇشىرۋانغا :

ـــ ھەي پالاكەت كوسكوس ، چىلمنى كەلتۇرگىن ، ـــ دېدى . ئەبۇلئەلى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى . شۇنداق قىلىپ ، مۇشۇ لەگگەردە تۇرۇپ قالدى . ئۇلار كۈندە ئوتۇن توشۇيتتى . 10 كۈن بولغاندا ئەبۇلئەلى دېدىكى :

ـــ ھەي پاكى قەلەندەر ، مېنىڭ قېشىمدا تۇرغىن ، سەن بولساڭ جايدار ، بىز بولساق مۇساپىر . مۇڭدىشايلى ، ـــ بۇ گەپ بىلەن نۇشىرۋان كېچىسى ئەبۇلئەلىنىڭ قېشىدا ياتتى ۋە كۆپ مۇڭداشتى . ئاخىر ئەبۇلئەلى ئۇخلاپ قالدى . ئۇنىڭ بېشىدىن كۈلاھى چۈشۈپ كەتكەن ئىدى ، نۇشىرۋان ئۇنى تونۇپ قالدى ـ دە ، بەھرام دەرۋىشنىڭ ئاشخانىسىدىن

ئىككى نانىنى ئوغرىلاپ قاچتى . ئەبۇلئەلى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا ، ئۇ ھېچ يەردە يوق . قەلەندەردىن سورىغان ئىدى ، ئۇلار :

ــ ئاشخانىدىن ئىككى نانىنى ئوغرىلاپ قېچىپتۇ ، ــ دېيىشتى .

ئەبۇلئەلى دەرۋىشلەر بىلەن خوشلىشىپ نۇشرۇاننىڭ ئارقىسىغا چۈشتى .

نۇشىرۋان لەشكەردىن چىقىپ بىر دەريانىڭ يەتتى ، كېمىچىگە بىر ئۇزۇك بېرىپ دەريادىن ئۆتتى . ئەفرەج دەيدىغان بىر قەلئە بار ئىدى ، شۇ يەرگە كەلدى .

ئەبۇلئەلى نۇشىرۋاننى قوغلاپ دەريا بويىغا كەلدى . كۆردىكى ، كېمىچىنىڭ قولىدا نۇشىرۋاننىڭ ھېكمەت ئۇزۇكى تۇرۇپتۇ . ئەبۇلئەللەر دەريادىن ئۆتۈپ ، قەلئەگە بارغاندىن كېيىن تەرەپ ـ تەرەپتىن ئىزدەشكە باشلىدى . ئەفرەجنىڭ تۆت كوچىسىغا كىرىپ ، مەدىكارلارنىڭ قاتاردا تۇردى . ئۇ يەردە خوجا سەئىد دەيدىغان بىر خوجا بار ئىدى . خوجا ئەبۇلئەللىنى مەدىكارلىققا ئالدى . ئۇنىڭ بېغىدا يوغان بىر دۆڭ بار ئىدى . كەتمەننى بېرىپ ھېلىقى دۆڭنى تۇزلەشكە بۇيرۇدى . خوجا سەئىدنىڭ بىغايەت چىرايلىق بىر قىزى بار ئىدى . ئەبۇلئەلگە شۇ قىزدىن ئاش ـ تائام كىرگۈزۈپ تۇردى . ئەبۇلئەلى قىزغا ئاشىق بولدى . خوجا سەئىد قىزىنى ئەبۇلئەلگە نىكاھلاپ بەردى .

نۇشىرۋان دەريادىن ئۆتۈپ ، قەلئە ئەفرەجكە كەلدى . ئۇزاق يول يۈرگەچكە قۇرسىقى ئاچقان ، ئەمما قولىدا پۇل يوق ئىدى ، قولىدىكى ئىككى ئۇزۇكنىڭ بىرىنى كېمىچىگە بەرگەن ، يەنە بىرى بار ئىدى ، ئۇنى ناۋايغا بېرىپ نان ئالماقچى بولدى . ناۋاي كۆردىكى ، بىر قەلەندەرنىڭ قولىدا شاھلارنىڭ ھېكمەت ئۇزۇكى تۇرۇپتۇ . شۇنان كىيۈان شاھقا مەلۇم قىلدى ، كىيۈان شاھ نۇشىرۋاننى « ئوغرى » دېگەن بەتنام بىلەن دارغا ئاسماقچى بولدى .

ئەتىسى خوجا ئەمرى :

ــ ھەي ئەبۇل ، نۇشىرۋاننى كىيۈان شاھ تۆت كوچا ئېغىزىغا ئاپىرىپ دارغا ئاسماقچى بولۇپتۇ ، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى . ئەبۇلئەلى

شۇئان بىرىپ كۆردىكى ، جاللاتلار نۇشرۇاننىڭ بوينىغا سىرتماق سېلىپ ، ئىككى پۇتىنى يەردىن كۆتۈرۈپتۇ . ئەبۇلئەلى بارغان پېتى بىر نەرە تارتىپ سىرتماقنى كېسىپ ، نۇشرۇاننى ياردىن خالاس قىلدى .

ئۇلار نۇشىرۇاننى مەدايىنغا ئېلىپ كېلىپ تەختكە ئولتۇرغۇزدى .

نۇشىرۇان ئۇچ پەرزەنتىگە ئاتاپ شاھانە توي بەردى . تويدىن كېيىن ئۇچەيلەن نۇشىرۇان بىلەن خوشلىشىپ ، دەريا بەسرىنىڭ بويىدىكى قارارگاھىغا ياندى .

نۇشرۋاننىڭ خوجا ئەمرىنى تۇتقىلى 40 ھەييارنى ئەۋەتكەنلىكى

رىۋايەتچىلەر شۇنداق ئېيتىدۇكى ، نۇشرۋان ئىسىمانغا يەتتى . پەندە گۇدرەت ئىسىمانى بىلەن ھەربىر ئىسىمانى ھەررانى دېگەنلەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى ھەمدە ئۇلار ئۇرۇكسق دەرياسىنىڭ بويىغا چۈشتى . ئۇلار كۆپ ھال - مۇڭ بولۇشۇپ ھال - ئەھۋال سوراشتى . بەختەك توساتتىن نۇشرۋاننىڭ بېقىۋالغان ئوغۇللىرى ئەبۇلئەلى ، ئەمرى ، مۇقبىل توغرىسىدا سۆز ئېچىپ ، ئاردىدا بولۇپ ئۆتكەن كۆپ قېتىملىق ئۇرۇش ئەھۋالىنى بايان قىلدى . پەندە گۇدرەت بەختەكنىڭ شكايەتلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ :

ـــ خوجا ئەمرىدىن خاتىرجەم بولۇڭلار . مېنىڭ شۇنداق ھەييار-لىرىم بارکى ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا خوجا ئەمرى بىر تامچە سۇغا باراۋەردۇر ، ـــ دەپ كۇلبات ئىسىمانى ئىسىملىك بىر مەككارنى چاقىر-دى . كۇلبات 40 ھەييار بىلەن كېلىپ تۇردى .

پەندە گۇدرەت دېدىكى :

ـــ ھەي كۇلبات ، خوجا بەختەك خوجا ئەمرىدىن قالتىس قورقۇپ كېتىپتۇ ، ھەتتا ئۇنىڭدىن قورقۇپ بەخرامان ئۇخلىيالمايدىكەن . سەن بېرىپ خوجا ئەمرىنى تۇتۇپ ئېلىپ كېلىپ ، بەختەككە خاتىرجەملىك بەرگەيسەن ، پادىشاھ ئادىل غەمدىن خالاس بولغاي .

كۇلبات ماقۇل بولدى ، ئەمما دېدىكى :

ـــ خوجا ئەمرى شۇنداق ھەييارکى 72 سۇرەتتە ئۆزگىرەلەيدۇ بىز تەرەپ ـ تەرەپتىن ئىزدەيمىز . نامە پۇتۇپ بەرگەيسىز .

پەندە گۇدرەت شاھ ھەمدانغا نامە پۇتۇپ بەردى . كۇلبات 40 ھەيـ يار بىلەن ھەمدان تەرەپكە راۋان بولدى .

ئەبۇلئەلىگە كەلسەك ، خوجا ئەمرىنىڭ قېشىغا بېرىپ :

ـــ ئى ئەمرى ، پادىشاھ ئادىل ئىسفەھان تەرەپكە يۇرۇپ كېتىپتۇ . سىز بېرىپ ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەلگەيسىز ، ـــ دېدى . خوجا ئەمرى يولغا راۋان بولدى .

خوجا ئەمرى بىلەن كۇلبات ئىككىسى بىر شەھەرنىڭ ئىككى دەرۋازىسىدىن تەڭلا كىردى ، كۇلبات مەشرىق دەرۋازىسىدىن ، خوجا ئەمرى مەغرىب دەرۋازىسىدىن كىردى ، كۇلبات شاھ ھەمداننىڭ ئالدىغا باردى ۋە ئېلىپ كەلگەن نامەسىنى تۇتۇپ بەردى .

خوجا ئەمرى بىر ئاشپەزنىڭ ئۆيىگە كېلىپ تائام يەپ ئولتۇرغان ئىدى ، بىر يىگىت كىرىپ كەلدى . خوجا ئەمرى يىگىتتىن گەپ سوراشنى بىلەپ كۆرۈپ ، ئاشپەزدىن :

ـــ بۇ كىم ؟ ـــ دەپ سورىدى . ئاشپەز جاۋاب بېرىپ :

ـــ مېنىڭ ئوغلۇم ، ئىسمى ئەبۇلخەيرى ، ھەييارلىقتا جاھان بېگانىسى خوجا ئەمرىنىڭ شاگىرتىدۇر ، ـــ دېدى .

خوجا ئەمرى ئۇنىڭ ئۆز سىڭلىسىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلدى . قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ ، ئالدىدا ئولتۇرغۇزدى . خوجا ئەمرىنىڭ يانچۇقىدا دورا بىھوش بار ئىدى . كۆرۈشۈپ بولغۇچە ئەبۇلخەيرى دورا بىھوشنى ئوغرىلاپ خوجا ئەمرىنى قۇرۇقداپ قويدى . خوجا ئەمرى ھەرقانچە ئاختۇرۇپمۇ تاپالمىدى . ئەبۇلخەيرى دورا بىھوشنى خوجا ئەمرىگە قايتۇرۇپ بەردى .

خوجا ئەمرى ئۇ يەردىن قايتىپ بازارغا چىقتى . كۆردىكى ، كۇلبات ھەييارلىرىنى ئەتراپىغا يىغىپ كوچىدا ئولتۇرۇپتۇ . خوجا ئەمرى بىر تال يالغان لەئىلىنى ئاپىرىپ كۇلباتقا ھەدىيە قىلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ بىلەن

كۆرۈشتى . ياناشدا كۇلباتنىڭ بىر پاي كەشنى ئوغرىلىۋالدى .

كۇلبات خوجا ئەمرى كېتىپ بىر ئاشپىشمدىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى . قارىسا بىر پاي كەشى يوق تۇرغان . ئۇ ، بىر پاي كەشمنى ھەيـ يار ئوغرىلاپ كېتىپتۇ دەپ ئويلاپ ، مىرزىدار تازغا ئىككى تەڭگە پۇلنى بېرىپ :

ـــ سەن موزدۇزغا بۇيرۇغىن ، ئەتە مۇشۇ چاغدا بىر پاي كەش تەييارلاپ قويسۇن ، ـــ دېدى .

ھەييار بېرىپ موزدۇزغا ئىككى تەڭگە پۇلنى بېرىپ ، بىر پاي كەش بۇيرۇتۇپ قايتىپ كەلدى . خوجا ئەمرى موزدۇزنىڭ قېشىغا كېلىپ بىر پاي كەشنى كۆرسىتىپ :

ـــ پالۋانىڭ بىر پاي كەشى تېپىلدى ، ـــ دېدى ھەمدە موزدۇزدىن ئىككى تەڭگە پۇلنىمۇ ئېلىپ كەتتى . بىر كەمدىن كېيىن كۇلـ بات كەلدى . گەپنى ئۇقۇپ كۆپ خىجىل بولدى . كۆڭلىدە خوجا ئەمرىنىڭ تورىغا چۈشۈپتىمەن ، دەپ ئويلاپ ، قانداق قىلارىنى بىلمەي تۇرغانىڭ ئۈستىگە ، بىر دەللال خوتۇن كىرىپ كەلدى . كۇلبات :

ـــ ھەي دەللال ، بۇگۈن كېچە ماڭا بىر جۈۋان تېپىپ بەرگىن ، شاراب قۇيۇپ بەرسۇن ، كۆڭلۈمنى ئېچىۋالاي ، ـــ دەپ دەللالغا بىر چاڭگال پۇل بەردى ، دەللال شۇئان خوتۇن تېپىپ بەرمەك بولۇپ چىقىپ كەتتى .

خوجا ئەمرى كۇلباتنىڭ غەرىزىنى پەملىدى ـ دە ، سودىگەر سۈرىتىدە ياسىنىپ ، دەللال خوتۇنىڭ قېشىغا كەلدى .

ـــ ھەي ۋالدە ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ مەن بىر سودىگەر ، تېخى ئىش كۆرمىگەن بىر سىڭلىم بار ئىدى ، سودىگەر چىلىك بىلەن سىرتقا چىقـ ماقچى ئىدىم ، سىڭلىمنى يالغۇز قويغىلى كۆڭلۈم ئۇنىمىدى . سىزگە تاپشۇرۇپ بەرسەم ، خەۋەر ئېلىپ تۇرسىڭىز ياكى مۇناسىپ ئەر چىقىپ قالسا بېرىۋەتسىڭىز ، ـــ دېدى . بۇ تەكلىپ دەللالغا خۇش ياقتى . خوجا ئەمرى :

ـــ مەن بىرىپ سىڭلىمنى ئەۋەتىمەن ، ـــ دەپ دەللال بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى . دەللال سۆيۈنگىنىدىن كۇلباتنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

ـــ ساڭا بىر قىز تېپىپ قويدۇم ، نامازشام بىلەن كەلگىن ، ـــ دەپ قويۇپ يېنىپ كەلدى .

خوجا ئەمرى قىز سۇرىتىدە ياسىنىپ دەللالنىڭ قېشىغا كەلدى . دەللال بۇ « قىز »نى كۇلباتقا تاپشۇردى . كۇلبات خوجا ئەمرىنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا پوخۇرلۇق قىلىپ ئالدىراتقىلى تۇردى . « قىز » ئۆزىنى قاچۇرۇپ :

ـــ ئى كۇلبات ، سەندە نومۇس دېگەن نەرسە بارمۇ ؟ مەن تېخى ئىش كۆرمىگەن قىز . سەن ئىش باشلىغاندا ، قورقۇپ توۋلاپ قويۇش ئېھتىمالىم بار . ئادەملىرىڭ يىراق كەتسۇن ، ئاندىن قانداق قىلالسام شۇنداق قىلىۋال . ھۇزۇر كۆرسەڭ تەڭ كۆرىمىز ئەمەسمۇ ؟ ـــ دېدى . كۇلبات ئادەملىرىنى يىراق كېتىشكە بۇيرۇپ يالغۇز قالدى .

خوجا ئەمرى ئۆيگە سەپسالغان ئىدى ، ئۆينىڭ تۆت تېمىغا ھالقا بېكىتىلگەن تاسما ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ .

ـــ بۇ نېمە تاسمىلار ؟ ـــ دەپ سورىدى خوجا ئەمرى . كۇلبات جاۋاب بېرىپ :

ـــ خوجا ئەمرىنى تۇتقىلى كەلدىم . ئۇنى تۇتۇۋالسام ، مۇشۇ تاسمىلار بىلەن باغلاپ ئاسمەن ، ـــ دېدى . خوجا ئەمرى دېدىكى :

ـــ مەن خەقتىن « كۇلبات دېگەن پالۋاننىڭ ناھايىتى كۆپ ھالقىلىق تاسمىلىرى بارمىش . ھەييارلىق بىلەن توشقانلارنى تاسمىدا باغلىۋالارمىش » دەپ ئاڭلىغان ئىدىم ، سىزنىڭ بۇ ھۇنىرىڭىزنى كۆرۈشكە شۇنداق تەشنا ئىدىم ، بۇگۈن مۇرادىمغا يېتىپتىمەن . مېنى مۇشۇ تاسمىلىرىڭىز بىلەن ئېسىپ باقسىڭىز ، ھۇنىرىڭىزنى كۆرۈپ باقسام .

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز ، سىزدەك رەنانى قانداقمۇ ئاسقىلى بولسۇن؟! ئەگەر ئۆگەنمەكچى بولسىڭىز ، مەن سىزگە ئۆگىتىپ قويايى . سىز مېنى

ئېسىلىڭ ، ـــ دەپ كۆرسىتىپ بەردى ۋە بىر ھالقىنى قولىغا ، بىر ھالقىنى پۇتىغا سېلىپ ، بىر تاسمىنى قولىغا بەردى . خوجا ئەمرى تاسمىنى قولىغا ئېلىپ تارتقان ئىدى ، كۇلبات ئۆمۈچۈكتەك ئۆينىڭ تورۇسىغا چىقىپ باغلاندى . خوجا ئەمرى ئۇنى مەھكەم باغلاپ بولۇپ ، قولىغا ھەييارلىق قامچىسىنى ئالدى ـ دە ، تاكا ئاتقۇچە ئۇرۇپ شۇنداق ئازابلىدىكى ، كۇلبات تۇغۇلغىنىغا مىڭلارچە پۇشايمان ئەيلىدى . تاكا ئاتاي دېگەندە خوجا ئەمرى ئۇنىڭ مال ـ دۇنيالىرىنى ئېلىپ بەدەر كەتتى .

ئەتىسى ھەييارلارنىڭ ھەممىسى يىغىلىپ ، پالۋاننىڭ قېشىغا كىرىپ كۆردىكى ، كۇلبات ئېسىلىپ تۇرۇپتۇ . ھەييارلار ھەيران بولۇپ كۇلباتنى بوشاتتى . كۇلبات شۇ خاپىلىقتا قويۇپ بازارغا چىقىپ ، بىر دوقمۇشتا ئولتۇردى ، ھەييارلار چۆرىسىدە ئىدى . خوجا ئەمرى سودىگەر سىياقىدا بولۇپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى . كۇلبات ئۇنى تونۇپ قالدى ـ دە ، « قىلىدىغان سودام بار ئىدى » دەپ خوجا ئەمرىنى چاھارباغقا ئېلىپ كەلدى . ئاندىن ئىككى پۇتىنى باغلاپ ئېسىپ قويدى .

تۇن نىسپىي بولغاندا بىر ھەييار قويۇپ :

ـــ ئى پالۋان ، بۇگۈن بىر ئىش قىلىڭكى ، ئادەم زاتى قىلىپ باقمىغان بولغاي ، شاشمىشكە خەۋەر بەرسىڭىز ، ئۇ بىزگە مەجلىس ئەسۋابىنى بەرسە ، ـــ دېدى . كۇلبات :

ـــ ھەي دۆرىن ھەييار ، يەلتاپان ھەييار ، پىلغاپ ھەييار ، سىلەر بىرىپ شاشمىشنىڭ بېشىنى ئېلىپ كېلىڭلار ، ـــ دېدى . ھەييارلار پەرمانىنى ئېلىپ كېتىپ بارغان ئىدى ، « ئاتاڭغا لەنەت ھەي كۇلبات ، سېنىڭ كاساپىتىڭدىن بالاغا قالدىم » دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى . بۇ ئۇچ ھەييار ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە يۈگۈردى . بىرىپ قارىسا ، بىر يىگىت ئېشەككە ئىككى كۈپ شارابنى يۈكلەپتۇ . ئېشەكنى ھەيدەپ يىغلىغانچە كۇلباتنى قارغاپ كېتىۋاتقۇدەك . دۆرىن ھەييار ئۇنىڭدىن :

ـــ ھەي يىگىت ، كۇلبات ساڭا نېمە قىلدى ؟ ئۇنى نېمە ئۈچۈن قارغايسەن ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ ھەي ئاكا ، ـــ دېدى يىگىت جاۋابەن ، ـــ مېنىڭ ئاتا ـ ئانام يوق ، ئىككى ئۇكام بار . ھەر كۈنى بۇ ئېشەكتە ئوتۇن ئەكېلىپ سېتىپ ئۇكىلىرىمنى ئاران باقاتتىم . ئەمدى ئۇلار ئېشىكمنى تۇتۇۋېلىپ كۈلبات ئۈچۈن شاراب توشۇتۇۋاتىدۇ . ئۇكىلىرىمنى ئەمدى كىم باقىدۇ ؟!

ھەييارلار دېدىكى :

ـــ ھەي يىگىت ، يىغلىمىغىن ، كۈلباتتىن ساڭا ھەققىڭنى ئېلىپ بېرىمىز .

ئەلقىسسە : بۇ ھەييارلار يىگىتنى كۈلباتىنىڭ قېشىغا ئېلىپ كېلىپ ، شارابنى ئىشەكتىن چۈشۈردى . ئاندىن :

ـــ ئى پالۋان ، شاشمىش سىزگە شاراب ئەۋەتىپتۇ ، ـــ دېدى ـ دە ، يىگىتنىڭ ھالىنى ئېيتتى . كۈلبات يىگىتكە بىر ئۇگۈچ پۇل بەردى . يىگىت پۇلنى ئېلىپ :

ـــ ھەي ئاكىلىرىم ، ھازىر بەك كەچ بولۇپ كەتتى . ئۆيۈمگە بارغۇچە پاشىلار تۇتۇۋالىدۇ ، قېشىڭلاردا يېتىپ ئەتە كەتسەم بولارمۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى . كۈلبات ماقۇل بولدى . يىگىت بېرىپ خوجا ئەمرىنىڭ قېشىدا ئولتۇردى ۋە ھەزىل قىلدى :

ـــ ھەي خوجا ئەمرى ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ سىزنى پۇتكۈل يەر يۈزىدىكى ھەييارلارنىڭ ئۇستازى دەپ ئاڭلايتتۇق ، ئەسلىي ئۇنداق ئەمەسكەنسىز . قانداق قىلىپ ئەسكى ھەييارلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىڭىز ؟

ـــ مەن ساڭا پۇل بېرەي ، ـــ دېدى خوجا ئەمرى يالۋۇرۇپ ، ـــ قولۇمنى باغلاقتىن بوشتىۋەتسەڭ ، ـــ بىر كەمدە ھەييارلار شارابنى ئېچىپ بىھوش بولۇپ يېقىلدى . يىگىت خوجا ئەمرىدىن ئىككى يىللىق شاگىرتلىقىغا ۋەدە ئېلىپ ، ئۇنى باغلاقتىن بوشتىپ قويدى . بۇ يىگىت ئەسلىدە ئاشپەزنىڭ ئوغلى ئەبۇلخەيرى بولۇپ ، ئېشەككە شارابنى ئارتىپ خوجا ئەمرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى . ئۇ دېدىكى :

ـــ ھەي خوجا ئەمرى ئۇستاز ، ئەمدى ھەييارلاردىن نېمە ئالغان

بولسىڭىز ، ھەممىنى ماڭا بېرىڭ .

خوجا ئەمرى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەبۇلخەيرىگە بېرىپ ، ئۆزى ئىسفھانغا راۋان بولدى .

خوجا ئەمرى ئىسفھانغا بېرىپ كۆردىكى ، تامام خەلق شەھەرنى تاشلاپ شۇنداق ئالدىراش كېتىۋاتقۇدەك . بىر كىشىدىن : « بۇ نېمە ۋەقە ؟ » دەپ سورىغان ئىدى ، ئۇ كىشى :

ــ پادىشاھنىڭ « سەفۇرە » دەپ بىر قوڭغۇرىقى بار . ھەر يىلدا ئۇچ نۆۋەت چېلىنىدۇ . ھەر نۆۋەت چېلىنغاندا ، بىر قېتىم توي ـ تۆكۈن ئۆتكۈزۈپ بېرىلىدۇ . بىز شۇنىڭ تاماشاسىنى كۆرگىلى كېتىۋاتىمىز ، ــ دەپ جاۋاب بەردى .

خوجا ئەمرى ئۇلارغا ئەگىشىپ چاھار باغقا كەلدى . كۆردىكى ، كۆل بويىدا بىر تەخت تۇرۇپتۇ ، خەلق ئۇ يەرگە يىغىلىۋاپتۇ . خوجا ئەمرى كېلىپ بىر يەردە ئولتۇردى . بىر كەمدە قوڭغۇراق چېلىندى . خەلق ئۇنىڭ ساداسىدىن مەست بولۇشتى . خوجا ئەمرى نېرىراقتا بېرىپ ، بىر بوۋاي سۇرىتىدە بولۇپ ، ئىشىك تۆۋىدە ئولتۇرۇپ راۋاب چالغىلى تۇردى . راۋابنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھەممە ئادەم خوجا ئەمرىنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشتى . قوڭغۇراقچىنىڭ قېشىدا كىشى قالمىدى . ئاخىر قوڭغۇراقچىمۇ كېلىپ ، راۋاب ساداسىدىن مەست بولدى ۋە خوجا ئەمرىنى چاقىرىپ :

ــ قوڭغۇراق چېلىشنى بىلەمسەن ؟ ــ دەپ سورىدى .

خوجا ئەمرى .

ــ ئىلگىرى بىلەتتىم ، ھازىر قوڭغۇرىقىم يوق ، ــ دەپ جاۋاب بەردى .

قوڭغۇراقچى قوڭغۇراقنى بەردى . خوجا ئەمرى شۇنداق چالدىكى ، ئۇنىڭدىن يەتتە پەدە ئارتۇق بولدى . شۇ ئەسنادا بۇ خەۋەر نۇشىروۋانغا يەتتى .

نۇشىروۋان بەختەكنى بۇ يەرگە كۆرۈپ كېلىشكە ئەۋەتتى ، تاشقىرىدىن كۈلبات كىرىپ كەلدى . خوجا ئەمرى ئۇلارنى كۆرۈپ

قاچتى . بەختەك كۆلباتقا « خوجا ئەمرىنى تۇتقىن » دەپ بولغۇچە ، خوجا ئەمرى بىر سەكرەپ قەسىر ئۈستىگە چىقىپ ، ئۇ يەردىن بىر موللاق ئېتىپ كۆزدىن غايىب بولدى ، كېيىن سودىگەر قىياپىتىدە بازارغا كىرىپ ، بىرسىنىڭ دۇكىنىدا بىر كېچە قوندى . خوجا ئەمرى ئۇنىڭغا :

ــ مەن بۇگۈن سىزنى پايدىدىن قويدۇم ، شۇنىڭ بەدىلىگە جاپا-دىن خالاس قىلىمەن ، ــ دەپ ۋەدە قىلىپ ، ئەتىسى يەنە دۇكاندا ئولتۇردى . بىر ئادەم كېلىپ چاپان سېتىۋالدى ، يەنە بىر كەمدىن كېيىن ، كونا چاپان كىيىۋالغان بىر ئادەم پەيدا بولۇپ كېلىپ :

ــ ئېھ بەدۆلەت ، تۇنۇگۈن نەگە كەتكەنتىڭ ؟ باغدا كۆلبات قىمار ئويناۋاتىدۇ ، شۇ يەرگە بارايلى ، ــ دەپ شۇ يەرگە ماڭدى .

خوجا ئەمرى ئەگەشتى . بىر كەمدە باغقا يېتىپ كەلدى . باغدا شارابخانا ، بوزىخانا ، قىمارخانا بار ئىدى . ئادەملەر شاراب ئىچىپ ، قىمار ئويناپ يۈرەتتى ، قىمارخانىدا كۆلبات ئولتۇرۇپتۇ . تۆت سودىگەر تۆت ھەمىيان ئېلىپ كېلىپ ئويىنغىلى تۇردى . شاھزادە ھورمۇز كېلىپ كۆلباتنىڭ تاماشاسىنى كۆرۈۋاتاتتى . خوجا ئەمرى بىر تامنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ ، شاراب ئىچكەچ تاماشا كۆرۈپ ئولتۇردى . كۆلبات سودىگەرلەرنىڭ پۇللىرىنى ئۇتۇۋالدى . سودىگەرلەر قىماردىن چىقتى . ئەما ، ھورمۇزغا بۇ ئويۇن قىزىق تۇيۇلدى . كۆلبات بىلەن ئويىنغىلى كىشى قالمىدى . كۆلبات تام تۆپىسىگە قاراپ خوجا ئەمرىنى چاقىردى :

ــ قىمار ئويناشنى بىلەمسەن ؟

ــ بىلىمەن ، ــ جاۋاب بەردى خوجا ئەمرى ، ــ ئەما ئويىنماسقا ۋەدە قىلغان . بىرەر قېتىم ئويناپ قويسام ھېچ گەپ بولماس ، ــ دەپ كۆلبات بىلەن قىمار ئويناپ ، ئۇنىڭ پۇللىرىنى ئۇتۇۋالدى . كۆلبات خەنجىرىنى تىكتى ، ئۇنىمۇ ئۇتۇۋالدى . ھېچ نەرسىسى قالمىغاندا ، خوجا ئەمرىنى ئۆيگە باشلاپ كەلدى . ئاندىن :

ــ سىز ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرۇڭ ، مەن چىقىپ ئالتۇن ئېلىپ

كىرەي ، ـــ دەپ ئىشكنى زەنجىرلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى . كۈلبات قەمارخانىدىن شاراب ئېلىپ ، « ئۆيدىكى قمارۋازنى شاراب ئىچۈرۈپ ئۇتۇۋالاي » دەپ ئۆيگە كېلىپ قارىسا ، قمارۋاز يوق ئىدى .

كۈلبات قمارۋازنىڭ خوجا ئەمرىنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى پەملەپ ئارقىسىدىن ئىزدەپ ماڭدى . خوجا ئەمرى كونا چاپان دۇكىنىغا كېلىپ دۇكانچىغا ئۆمۈر بويى خەجلىسمۇ ئېشىپ قالغۇدەك پۇل بەردى .

ئەلقىسسە : خوجا ئەمرى كونا چاپان دۇكىنىدىن چىقىپ ، مەلىكە سەفۇرەنىڭ چاھار بېغىغا كەلدى . قەسرىنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ تۇڭلۇكتىن قارىغان ئىدى ، بەزمە تېخى تۈگىمەپتۇ ، ئەمما شاراب تۈگەپتۇ . سەفۇرە خىزمەتكارنى قىچقىرىپ :

ـــ مېنىڭ خاس شارابخانامدىن ئۆزۈم ئىچىدىغان شارابنى كەلتۈر ، ـــ دەپ بۇيرۇدى .

خوجا ئەمرى ئۆگزىدىن چۈشۈپ ، ھېلىقى خىزمەتكارنى ئۆلتۈرۈپ ، ئۇنىڭ سۈرىتىدە بولۇپ ، شارابقا دورا بەھوش ئارىلاشتۇرۇپ مەلىكىگە يەتكۈزدى ، مەلىكە ئىچىپ مەست بولدى . خوجا ئەمرى مەلىكىنى پەردە گىلەمگە يۆگەپ ، لەشكەرگاھقا ئېلىپ كەلدى ، بولغان ئىشلارنى ھەم ئەبۇلئەلىگە بايان قىلدى . مەلىكە سەفۇرە بىلەن خوجا ئەمرى بىر ـ بىرىگە ئاشىق بولغان ئىدى . ئەبۇلئەلى بۇلارنىڭ تويىنى قىلماقچى بولدى . شۇنداق قىلىپ ، سەفۇرەنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا قائىدە بويىچە ئەلچى ئەۋەتىپ ، ئارىدىكى ئاداۋەتنى تۈگىتىپ ، ئۇلارنى كەلتۈردى ، ئاندىن نەچچە كېچە ـ كۈندۈز توي مەرىكىسىنى ئۆتكۈزۈپ ، تويىنى تاماملىغاندىن كېيىن ، ھەركىم ئۆز بارگاھلىرىغا ياندى . بۇ تويىنىڭ داڭقى ئالەمگە پۇر بولدى .

كۈلبات ھەييارلىرى بىلەن خوجا ئەمرىنى ھېچنېمە قىلالماي ، بارى ـ يوق تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلىپ ھەسرەتتە قالدى . پەندە گۈدرەت يەتتە ئىقلىم پادىشاھى نۇشىرۋاننىڭ ئالدىدا ئالدىراپ سۆزلەپ قويغىنىغا كۆپ خىجىل بولۇپ يەرگە قاراپ تۇردى . نۇشىرۋان دېدىكى :

ـــ ھەي بەختەك ، سېنىڭ ھەسەتخورلۇقۇڭدىن ئۈچ پەرزەنتىم ئوتتۇرىسىدا پىتنە ـ ئىغۋا پەيدا بولدى ، ئارىمىزغا 45 يىل سوغۇقچىلىق سالدىڭ ، تۇمەنلىگەن جانغا زامىن بولدۇڭ . ئەمما ، پەرزەنتلىرىمنى ھېچنېمە قىلالمىدىڭ . گۇستىھەم بىلەن ئىككىڭ شۇملۇق قىلىپ ، ئىقـ لىملاردا ئەمىلىكنى بۇزدۇڭ ، ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى ئادىللىقتۇر ، ـــ دەپ ئۆزىنىڭ بەختەكىنىڭ سۆزىگە كىرگەنلىكىدىن كۆپ پۇشايمان قىلدى .

نۇشىرۋاننىڭ شەددات قەپىسىدىن قۇتۇلۇپ، يەنە مەدايىنغا پادىشاھ بولغانلىقى

بىر كۈنى خوجا ئابۇزەر ھاكىم كېلىپ ئەبۇلغا بىر پارچە نامە تۇتۇپ بەردى. نامە مۇنداق يېزىلغان ئىدى:

«ئى ئەبۇلئەلى، نۇشىرۋان سىزنىڭ ئاتىگىزدۇر. ئۇنىڭ سىز بىلەن جەڭ قىلىشى بەختەك باشچىلىقىدىكى ئاتەشپەرەس مۇشرىكلەرنىڭ ھىيلە ـ مىكرىسىدۇر.

ئەبۇ ئەمەر شەددات ئاتىگىزنى تۇتۇپ كېتىپ قەپەسكە سولاپ قويۇپتۇ. ئاتىلىق ۋە قېيناتىلىق ھۆرمەت يۈزىسىدىن دەرھال قۇتۇلدۇرۇپ ئالغايسىز. نامە تامام، ۋەسسالام».

نامەنى كۆرۈپ ئەبۇلئەلى، ئەمرى، مۇقبىل ئۇچەيلەن دەرھال يولغا چىقتى، ئۇلار شۇ ماڭغانچە ھەبەش تەرەپكە يۈردى. جەشكە كېلىپ كارۋان سارىيىغا چۈشتى. خوجا ئەمرى شەددانىڭ ئىشكىگە كېلىپ نۇشىرۋاننى كۆردى ۋە باغرى ئېزىلدى. ئۇ يەردىن ئەبۇلئەلىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئەھۋالنى بايان قىلدى. ئۇچەيلەن بىرىپ قارىسا، شەددات نۇشىرۋاننى قەپەسكە سولاپ قويۇپتۇ. ئۇلار نۇشىرۋاننى قەپەس بىلەنلا ئېلىپ چىقتى. كارۋان سارىيىغا كېلىپ قەپەسنى چېقىپ نۇشىرۋاننى چىقاردى. ئۇ يەردىن ئاتقا مىندۇرۇپ مەدايىنغا ئېلىپ ماڭدى.

يىگىتلەر سودىگەرچە ياسانغان ئىدى ، ئەمما بۇلارنى دەسلەپتە بارغانىدىلا نۇشىرۋان تونۇغان ئىدى . يولدا كېتىۋېتىپ ئەبۇلئەلى نۇشىرۋاندىن :

ــ ئى پادىشاھىئالەم ، ئەبۇلئەلىدەك ئوغۇللىرى تۇرۇپ ئۇلار نېمە ئۈچۈن سىزنى قەپەستىن خالاس قىلمىدى ؟ ــ دەپ سورىدى . نۇشىرۋان جاۋاب بېرىپ :

ــ ئى سودىگەر خوجىلار ، بۇنداق قەپەستىن مېنىڭ ئۈچ پەرزەنتىملا خالاس قىلالايدۇ . ئەمما 100 يىل قەپەس ئازابىنى تارتسامۇ ، خوجا ئەمرىنىڭ چىرايىنى كۆرمىسەم دەيمەن ، ــ دېدى .

خوجا ئەمرى ئەبۇلئەلىگە قارىدى ، ئەبۇلئەلى كۈلۈپ قويدى . نۇشىرۋان يەنە :

ــ ھەي خوجا ئەمرى ، مەن بۇ سۆزنى سېنىڭ خسلەتلىرىڭ ئۈچۈنلا دەپ قويدۇم . ئىككىنچى قېتىم قەپەسكە چۈشۈپ قالسام بارماي قالمىغىن ، ــ دەپ چاقچاق قىلدى .

ھەممەيلەن كۈلۈشتى . ئۇلار مەدايىنغا كېلىپ كاتتا مەرىكە ئۆتكۈزدى . ئوبدان يارىشىپ ، ئۈچەيلەن بەسرە دەرياسىنىڭ بويىغا بارگاھ تىكتى . نۇشىرۋان پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇردى .

نۇشىرۋان ئادىلنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەنلىكى

نۇشىرۋان پادىشاھلىقنى ئەڭ ئادىل يۈرگۈزدى . ئۇنىڭ ئادىللىقى جىمى ئالەمگە تونۇلدى . ئۇ ھەممىنى باراۋەر كۆردى ، لەۋزىدە تۇردى . بۇزۇق ۋەزىرنىڭ پىتنىسى تۈپەيلى ، ئاخىر مەملىكەتلەردە تەپرىقىچىلىك كۆرۈلدى ، توختىماي جەڭ بولدى . نۇشىرۋان دۈشمەنلىرىگىمۇ رەھىمدىل بولدى .

ئاخىرىدا جەڭ - جېدەل تۈگەپ ، تەرەپلەرگە پەرزەنتلىرى بىلەن يارىشىپ كۆڭلى خاتىرجەم بولغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، چۈش كۆردى . چۈشىدە ئاتىسى كەيقۇبادنىڭ 1000 يىلدىن بۇيان ئۆچمەي كۆيۈپ كەلگەن ئاتەشگاھى ئۆچتى . يەتتە ئىقلىمدىكى تامام بۇتلار ئۆرۈلدى ، تاغلار گۈمۈرۈلۈپ چۈشتى . نۇشىرۋان بۇ دەھشەتلىك چۈشتىن قاتتىق چۆچۈپ ئويغاندى . كۆڭلى پەرىشان بولۇپ تۇرغان ئىدى ، بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى . تەختىدىن چۈشمەكچى بولغان ئىدى ، ئېتىكى تەختىگە قىسلىپ قېلىپ يىقىلدى . شۇ يىقىلغىنىچە كۆزىنى ئاچمىدى .

ئەتىسى ئەمرالار يىغىلىپ ھەزرىتى ئەبۇلغا كىشى ئەۋەتتى . ئەبۇل كېلىپ ھازا تۇتتى . نۇشىرۋان دادىسى كەيقۇبادنىڭ يېنىغا قويۇلدى . نەزىر - چىرىغى كەڭرى بېرىلدى . ھەزرىتى ئەبۇل نۇشىرۋاننىڭ ئوغلى ھورمۇزنى پادىشاھلىققا تەكلىپ قىلدى . ھورمۇز ئېيتتىكى :

— ئى ئەبۇل ، مەن پادىشاھ بولسام سىزنىڭ ئەمرلىرىڭىزنىڭ

بىرى مېنىڭ تەختىمنىڭ پالۋنى بولسۇن .

ئەبۇل هورمۇزنىڭ بۇ سۆزىنى قوبۇل قىلدى . پالۋانلىققا كىمنى قويۇش هەقىقىدە كۆپ مەسلىهەت قىلدى . ئاخىر قۇرئە سالغان ئىدى ، سەئىدنىڭ ئېتى چىقتى . سەئىد هورمۇزنىڭ تەخت پالۋنى بولدى . هەزرەت ئەبۇل ئۆز بارگاهىغا ياندى .

这是一部民间故事，主人公是以主持公道而闻名于全世界。

جاۋابكار مۇھەررىرى : **روزى سەيدىن**
جاۋابكار كورركتورى : **گۈلباھار مۇھەممەتئىمىن**
تېخنىكىلىق تەھرىرى : **غولام ئەبەيدۇللا**

نۇشرۇان ھەققىدە ھېكايەتلەر
نەشرگە تەييارلىغۇچى : **مۇھەممەت ئوسمان**

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى ۋە تارقاتتى
(قەشقەر شەھىرى تاربوغۇز يولى 14 ـ قورۇ ، پوچتا نومۇرى : 844000)
جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى ساتىدۇ
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 1168 × 850مم 1/32
باسما تاۋىقى : 6.5 قىستۇرما ۋاراقى : 1
2000 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2000 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 5110 ـــ 1

ISBN7 — 5373 — 0782 — 2/I. 218
باھاسى : 9.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : مەخمۇتجان تۇردى

ISBN 7-5373-0782-2

9 787537 307826 >

ISBN 7 - 5373 - 0782 - 2

I.218(民文) باھاسى : 9.00 يۈەن